

Vilceanu

Lei 18,30

Editura didactică și pedagogică — București, 1983

ISTORIA EVULUI MEDIU

Manual pentru clasa a VI-a

Georgian Lucia
Neagu Vasilica
Nuțu Constantin

ISTORIA EVULUI MEDIU

Manual pentru clasa a VI-a

Unelte și tehnici

Agricultura

Industria

Editura didactică și pedagogică — București

Georgian Lucia
Neagu Victoria
Nănu Constantin

Manualul a fost elaborat pe baza programei aprobate
de Ministerul Educației și Învățământului în 1970;
revizuit în 1974 și în 1978

ISTORIA EVOLUTIEI MEDIULUI

Redactor: Neagu V.
Tehnoredactor: Ghimieș Victoria
Coperta: Baranovschi Vladimir

Editura didactică și pedagogică — București

Recapitulare

Ați studiat în anul precedent istoria Orientului, Greciei, Romei antice și Daciei. Studiul istoriei antice ne ajută să cunoaștem uriașele realizări ale oamenilor în cea mai îndepărtată perioadă a istoriei societății omenеști: uneltele și tehnica, dezvoltarea economiei, principalele forme de organizare politică a societății, uimitoarele creații ale culturii antice.

Cercetați schema alăturată. Pe baza ei, veți putea răspunde la prima problemă a lecției de recapitulare: «Contribuția popoarelor antice la progresul societății omenеști». Completați cu exemple din lecțiile studiate indicațiile schemei:

- Care dintre popoarele antice au realizat cele mai importante lucrări de irigație?
- Ce popor s-a făcut vestit prin meșteșuguri (ceramica, sticla)?
- Cui îi aparțin invențiile?
- Arătați care dintre popoarele studiate au creat operele de artă amintite în schemă.

Contribuția popoarelor antice la progresul societății omenеști

- De la toporul de piatră, la uneltele de metal. **Uneltele și tehnica**
- Perfecționarea uneltelor de fier.
- Lucrări de irigații, canale, diguri. **Agricultura**
- Prelucrarea metalului, lemnului, pietrei, marmurei. **Meșteșugurile**
- Ceramica.
- Podoabe, țesături de purpură, mătase etc.
- Sticla transparentă.
- Mineritul.
- Construirea corăbiilor.
- Invenții: hirtia, busola, praful explozibil.

Dezvoltarea comerțului

- Schimbul de produse.
- Marile drumuri ale antichității.
- Orașele.
- Porturile.

Principalele forme de organizare politică a societății

- Monarhii despotice orientale.
- Orașele-state.
- Republica romană. Imperiul.

Moștenirea culturală a societății sclavagiste antice

- Scrierea: de la hieroglifă la alfabet.
- Opere literare: legende și mituri, Biblia, poemele homerice, teatrul grec și roman etc.
- Dezvoltarea științelor: istoria, filozofia, astronomia, geometria, matematica, agronomia.
- Primele călătorii geografice.
- Realizările artei antice: *arhitectură*: marile construcții (piramide, temple, palate, arcuri de triumf, terme, apeducte etc.); *sculptură*: statui, basorelieful; *pictură*: fresce; *mozaicuri* etc.

Destrămarea orânduirii sclavagiste în Imperiul roman

Decăderea economiei sclavagiste (sec. al III-lea—al IV-lea)

- Munca sclavilor nu mai era rentabilă.
- Tehnica înapoiată în agricultură.
- Scăderea producției agricole.
- Decăderea meșteșugurilor, a orașelor și a comerțului.
- Creșterea impozitelor.
- Răspunderea tot mai largă a colonatului.

Intensificarea luptei maselor exploatate

- Răscoalele sclavilor, colonilor, săracimii orașelor și ale locuitorilor din provincii.

Decăderea statului roman

- Luptele pentru putere. Anarhia militară.
- Încercări de redresare a imperiului. Noua formă de conducere, *tetrarhia*.
- Dezorganizarea armatei.
- Împărțirea imperiului (395).

Întețirea atacurilor popoarelor migratoare (sec. al III-lea—al V-lea)

- Vizigoții.
- Hunii.
- Căderea Imperiului roman de apus (476).

Cauzele destrămării orânduirii sclavagiste

Prăbușirea Imperiului roman de apus nu a fost un eveniment întâmplător, ci consecința destrămării treptate a orânduirii sclavagiste în statul roman.

După dezvoltarea social-economică și culturală a Imperiului roman, din sec. I—II e.n., urmează o perioadă de decădere, ale cărei semne se ivesc mai întâi în viața economică.

În agricultură, munca forțată a sclavilor împiedica dezvoltarea tehnicii. Proprietarii latifundiilor foloseau tot mai mult colonatul, iar extinderea colonatului grăbea destrămarea orânduirii sclavagiste. Meșteșugurile și comerțul stagnau, unele orașe au dispărut, iar altele și-au pierdut importanța economică. Situația financiară devenise atât de grea, încât nu se mai puteau plăti nici lefurile funcționarilor și soldaților. Munca cu sclavi nu mai răspundea nevoilor societății.

Lupta maselor exploatate (sclavii, colonii, săracimea orașelor) și revoltele locuitorilor din provinciile supuse se intensifică, împletindu-se tot mai strins cu atacurile popoarelor migratoare. Armata romană «barbarizată» nu mai putea opri năvălirile.

Odată cu Imperiul roman de apus s-a prăbușit și orânduirea sclavagistă.

Introducere în istoria evului mediu

În clasa a V-a — *la istoria antică* — s-a studiat istoria societății omenești de la apariția ei și pînă la căderea Imperiului roman de apus (476), adică orînduirea comunei primitive și orînduirea sclavagistă.

Ce înțelegem prin evul mediu. Anul acesta se va studia istoria medie, istoria societății omenești din sec. al V-lea (de la căderea Imperiului roman de apus) pînă la mijlocul sec. al XVII-lea, adică *orînduirea feudală*. Această epocă este cunoscută și sub numele de *evul mediu*¹ sau *epoca medie*, adică epoca de mijloc între epoca antică și epoca mai nouă a istoriei (modernă).

Ca și în orînduirea sclavagistă, în orînduirea feudală societatea era împărțită în clase sociale. *Nobilii feudali* și *iobagii* formau clasele sociale fundamentale ale acestei orînduiri.

Nobilii feudali erau stăpînii pămînturilor. Ei dădeau iobagilor un lot de pămînt în folosință; aceștia erau obligați să muncească gratuit, pe moșiile nobililor, să le dea o parte din produsele pe care le recoltau, să le plătească dări în bani, să le facă diferite daruri și servicii.

Relațiile dintre nobilii feudali și țărani iobagi se numesc *relații feudale*. Ca și relațiile sclavagiste, ele erau relații de exploatare. Spre deosebire de stăpînii de sclavi, nobilii feudali nu-și însușeau în întregime produsul muncii țăranilor iobagi; aceștia din urmă aveau dreptul să păstreze pentru ei o parte din recoltă, aveau unelte și gospodărie proprie. Din aceste motive, iobagii erau mai interesați în muncă decît sclavii.

Societatea feudală, asemenea societății sclavagiste, se caracteriza printr-o luptă continuă între exploatați și exploatatori. Istoria evului mediu este presărată de nenumărate răscoale ale țăranimii împotriva nobilimii.

¹ Termenul provine din limba latină — *medium aevum*. (476).

Datorită decăderii orașelor și comerțului, datorită atacurilor popoarelor migratoare, la începutul evului mediu domeniile feudalilor aveau legături foarte slabe cu ținuturile înconjurătoare. Țăranii iobagi erau nevoiți să se îndeletnicească și cu meșteșugurile: ei erau obligați să producă toate cele necesare vieții feudalului și oamenilor săi: hrană, îmbrăcăminte, unelte, arme etc. În aceste condiții, tehnica a rămas înapoiată, meșteșugurile s-au dezvoltat încet, iar nivelul de viață al oamenilor era destul de scăzut.

Periodizarea orînduirii feudale. În dezvoltarea orînduirii feudale, deci a epocii medii, se pot deosebi trei perioade: *formarea feudalismului* (feudalismul timpuriu) sec. al V-lea al — XI-lea; *dezvoltarea feudalismului* (sec. al XII-lea — al XV-lea), *declinul feudalismului* (sec. al XVI-lea — mijlocul sec. al XVII-lea).

Începuturile orînduirii feudale variază de la un continent la altul, de la o țară la alta. Aceasta s-a datorat faptului că dezvoltarea economică, socială, politică și culturală nu a fost aceeași în toate statele. Spre exemplu, în timp ce într-o serie de state din Europa, Asia, Africa de nord, începea orînduirea feudală, în altele, din America, Africa centrală, Asia de nord, predomina comuna primitivă sau sclavagismul. Astfel, în Imperiul roman de răsărit dominau încă relațiile sclavagiste, iar împărații încercau prin cuceriri să refacă vechiul imperiu roman.

Însemnătatea studierii istoriei evului mediu. Prin cursul de istorie a evului mediu ne îmbogățim cunoștințele despre dezvoltarea societății omenești; astfel vom cunoaște principalele forme de organizare economică, social-politică și culturală ale societății feudale, evenimentele cele mai importante din această perioadă istorică, personalitățile care prin lupta și eroismul lor au servit năzuințele maselor populare și au adus, prin aceasta, o contribuție de seamă la progresul societății.

Urmărind procesul formării și dezvoltării orînduirii feudale, transformările economice, sociale, politice și culturale vom observa că această orînduire reprezintă un progres față de cele precedente.

Cunoașterea bunurilor materiale și spirituale create de masele populare în evul mediu, prin muncă și luptă, ne va ajuta să înțelegem că toate popoarele lumii, mari sau mici, au dreptul la viață și libertate, fiecare din ele avînd o anumită contribuție la dezvoltarea civilizației omenești. Vom înțelege de asemenea că drumul omîririi spre progres duce în mod firesc spre societatea socialistă.

FEUDALISMUL TIMPURIU

Secolele al V-lea — al XI-lea

Cum s-au constituit în perioada feudalismului timpuriu noile forme de organizare social-economică și politică ale societății omenestii?

Migrația popoarelor

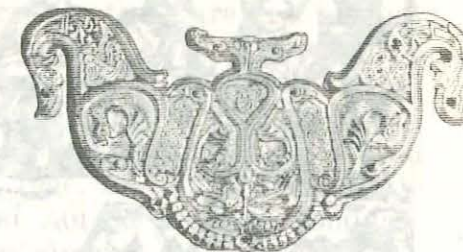
- Care au fost principalele grupe de popoare migratoare?**
- Ce transformări s-au produs în modul de viață al acestor popoare?**
- Cum s-au desfășurat migrațiile?**
- Care au fost urmările marilor migrații?**

Dincolo de hotarele Imperiului roman, la răsarit de Rin, trăiau numeroase populații organizate în triburi. Ele își schimbau foarte des așezările în căutare de pășuni și terenuri roditoare. Romanii, ca și grecii, dădeau denumirea de barbare popoarelor din afara granițelor Imperiului roman, care nu cunoșteau civilizația romană, nici limba latină sau greacă. Din cauza deplasării lor din loc în loc, istoricii le-au numit *popoare migratoare*.

A. Germanii, slavii, mongolii. Primele popoare migratoare cunoscute de romani au fost *germanii*. Înainte de migrațiunea lor, germanii ocupau teritoriul cuprins între Rin și țărmurile Vistulei, iar de la Marea Nordului și Marea Baltică se întindeau până la Dunăre și dincolo de Alpi.

Dintre popoarele germanice, cele mai importante au fost: *goții, francii, vandalii, anglo-saxonii, normanzii* (lectura 1).

În răsăritul Europei, de la Marea Baltică și până la Nipru și Volga, locuiau *slavii*. De pe acest teritoriu, slavii s-au răspândit spre apus până la Elba, iar spre sud, până în Peninsula Balcanică. (lectura 2).

Ornament pentru șa

Fibulă (agrafă) de bronz aurit

O consfătuire la vechii germani.

Pe lângă popoarele migratoare din Europa s-au mai năpus-
tit asupra Imperiului roman populații nomade mongolice, por-
nite din stepele Asiei centrale, *hunii* și *avarii*. Mai târziu au
venit: *bulgarii*, *ungurii*, *tătarii*.

**B. Democrația militară, o nouă formă de organizare a popoa-
relor migratoare.** Principalele îndeletniciri ale popoarelor mi-
gratoare erau creșterea vitelor și vânătoarea. Agricultură era puțin
dezvoltată. Se ocupau și cu meșteșugurile; cele mai răspândite
erau: olăria, țesutul și prelucrarea metalelor.

Popoarele migratoare erau organizate în *ginti*. Fiecare gintă
primea anual o bucată de pământ, pe care membrii săi o foloseau
în comun. Ginta avea o conducere proprie, formată din bătrânii
cei mai de vază. Mai multe ginti alcătuiau un *trib*. Șefii gintilor
formau *sfatul bătrânilor*. Rolul principal în trib îl avea *adunarea
poporului*, la care participau toți bărbații înarmați. Ei luau hotărâri
în problemele cele mai importante. În timp de război, fiecare trib
își alegea, dintre războinicii cei mai viteji, un conducător militar.

Cu timpul, în viața popoarelor migratoare s-au produs trans-
formări. Uneltele s-au perfecționat, meșteșugurile și prelucrarea
metalelor s-au dezvoltat, agricultura a început să se extindă. În
cadrul gintilor a apărut inegalitatea socială. Unele familii, în
primul rând șefii gintilor și conducătorii militari și-au însușit,
treptat, bunuri din proprietatea comună. Ei cultivau ogoare mai
întinse, aveau vite mai multe și luau partea cea mai importantă
din prăzile de război. Totodată au început să se deosebească din
ce în ce mai mult prin felul lor de viață de ceilalți membri ai tri-
bului. Așa s-a format aristocrația gentilică sau nobilimea. Din

rindurile acesteia se alegea sfatul aristocrației, care și-a asumat
treptat rolul principal în conducerea tribului. Dar în problemele
cele mai importante, hotărârile le lua tot adunarea poporului.
Dintre membrii aristocrației se alegeau și *regii*. Regele era condu-
cător permanent, ales pe viață. În caz de război, triburile se uneau
și formau, tot sub conducerea unui rege, *uniuni de triburi*. De
multe ori, după încetarea primejdiei sau la moartea conducă-
torului uniunile de triburi se destrămau.

Această formă de organizare, caracteristică perioadei de des-
trămarea a orânduirii comunei primitive, se numește *democrație
militară*. În democrația militară, conducerea o aveau regele, sfa-
tul aristocrației și adunarea poporului. Puterea adunării poporu-
lui a fost însă îngrădită treptat de aristocrație și de rege.

C. Migrațiile s-au desfășurat în mai multe etape. Prefacerile
social-economice din sinul obștilor gentilice au determinat înce-
putul migrațiilor. Aristocrația gentilică, dornică să acapareze cât
mai multe bunuri, a început să atace imperiile vecine: roman,
chinez etc. Migratorii erau atrași de ogoarele roditoare și de bogă-
ția orașelor din provinciile romane. Presiunea triburilor germa-
nice asupra granițelor Imperiului roman a fost accentuată și de
aparitia unor popoare migratoare din Asia. În desfășurarea migra-
țiilor deosebim două etape: în prima etapă (sec. al III-lea —
al V-lea) au atacat Imperiul roman *goții*, *hunii*, *vandalii*, *francii*,
anglii și *saxonii*. În a doua etapă (sec. al VI-lea — al IX-lea) *slavii*,
bulgarii, *normanzii*, *maghiarii*.

Goții au fost primul popor germanic care a pătruns în Impe-
riul roman ajungând, pe la mijlocul sec. al III-lea, pînă la Dunăre
și Marea Neagră. Ei s-au împărțit în două ramuri: *goții de apus*
sau *vizigoții*, care s-au așezat pentru scurt timp în partea de
răsărit a cîmpiei muntene, și *goții de răsărit* sau *ostrogoții*, în nor-
dul Mării Negre. Curînd, goții au părăsit aceste ținuturi din cauza
năvălirii hunilor. Cu învoirea împăratului, vizigoții s-au așezat
în Peninsula Balcanică. Apoi au trecut în Italia și au jefuit Roma
(410) sub conducerea lui *Alaric*. După mai multe lupte, vizigoții
s-au așezat în Galia, unde au întemeiat regatul vizigot, extin-
zîndu-se apoi și în Spania. Ostrogoții au trecut și ei în Peninsula
Balcanică, iar mai târziu, în Italia.

Hunii s-au stabilit în Pannonia, la apus de Tisa. De aici au
pornit, sub conducerea lui *Attila*, numeroase incursiuni asupra
imperiului (lectura 3). Într-o expediție, în Galia, hunii conduși de
Attila au fost învinși la *Cîmpiile Catalaunice* (451). După o ultimă
invazie, în Italia, Attila moare (453) și statul hunilor se dezmem-
brează.

Vandalii, popor germanic, s-au așezat înaintea vizigoților în Spania. Împinși de aceștia, vandalii au trecut în nordul Africii, întemeind *regatul vandal* (pe teritoriul unde fusese odinioară Cartagina). Vandalii au năvălit în Italia și au jefuit cumplit Roma, distrugând numeroase monumente și alte opere de artă. Formarea regatului vandal a dat o grea lovitură Imperiului roman care, pierzând dominația asupra Mării Mediterane, întâmpină mari greutăți în aprovizionarea cu grâne și alte produse.

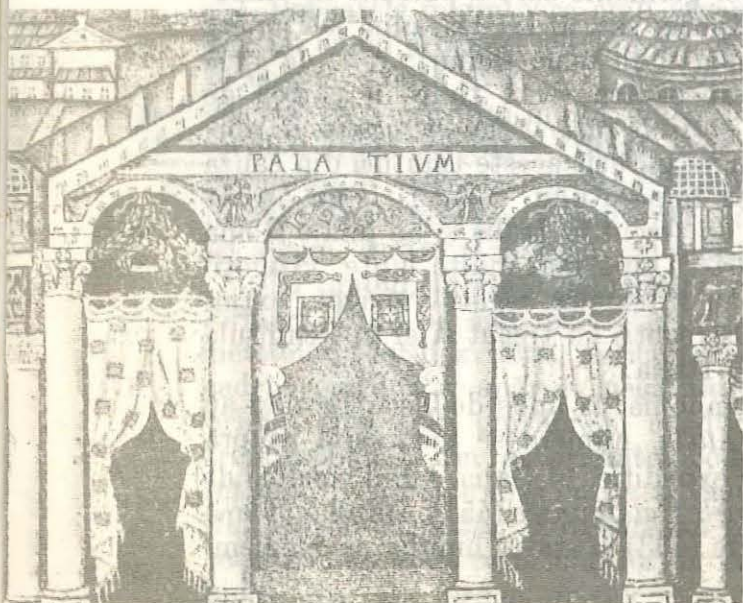
În sec. al V-lea, *francii* au ocupat Galia de nord, iar *anglii* și *saxonii* încep cucerirea Britaniei.

Sub presiunea popoarelor migratoare, Imperiul roman de apus pierduse, rind pe rind, toate teritoriile, rămânând numai cu Italia. Ultimii împărați romani au părăsit Roma, mutându-și capitala spre nord-est, la Ravenna.

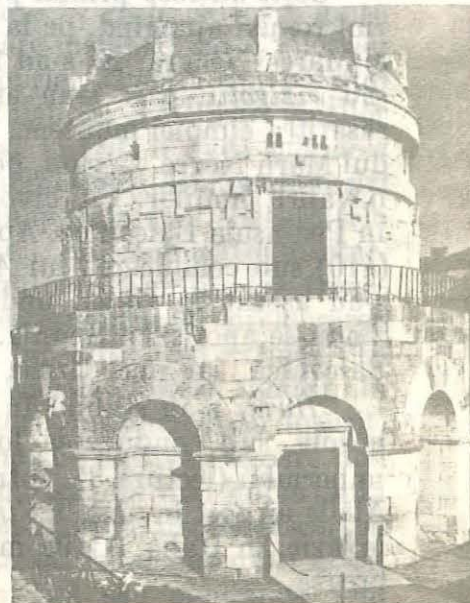
În anul 476, Roma a fost cucerită de *Odoacru* (Odovacar), șeful unui trib de neam germanic. Acesta și-a luat titlul de rege al Romei. Astfel încetează existența Imperiului roman de apus. Migrațiile au continuat în secolele următoare.

Slavii s-au împărțit în trei grupe mari, după regiunile unde s-au așezat: *slavii apuseni* (între țărmul Mării Baltice, Vistula, Elba și cursul mijlociu al Dunării), *slavii sudici* (în Peninsula Balcanică) și *slavii răsăriteni* (între Nistru, Nipru, Don și cursul superior al fluviului Volga).

Mozaic de la Ravenna
reprezintă fațada palatului lui Teodoric

Mausoleul lui Teodoric
construit la Ravenna

După așezarea lor în aceste regiuni, în societatea slavilor s-au produs transformări social-economice, care au favorizat crearea unor uniuni de triburi, iar mai târziu a unor state feudale timpurii. La sfârșitul sec. al VII-lea au pătruns în sudul Dunării *bulgarii*, care au fost asimilați de către slavi.

Normanzii (oameni din nord) erau de neam germanic și se împărțeau în trei grupe: *norvegienii*, *suedezii* și *danezii*. Ei se ocupau cu vânătoarea, creșterea vitelor și pescuitul. Navigatori neîntrecuți, străbăteau cu mult curaj mările. În expedițiile lor se îndeletniceau cu pirateria, uneori cu negoțul. Erău numiți *vikingi* (regii fiordurilor).

Pe la sfârșitul sec. al VIII-lea, normanzii au ajuns pe coastele Angliei. Au navigat și pe Marea Baltică, înspre răsărit, ajungând până în Rusia (lectura 4).

Ungurii (maghiarii), venind dintre Munții Urali și fluviul Volga și împinși de alte popoare migratoare, s-au așezat, sub conducerea lui *Arpad*, în cîmpia Pannoniei, între Dunăre și Tisa (895). Au făcut numeroase incursiuni în Europa apuseană și Peninsula Balcanică, pînă cînd au suferit o grea înfrîngere în Germania (955). Destrămarea relațiilor gentilice și formarea relațiilor feudale au favorizat crearea unui stat maghiar cu caracter feudal.

D. Formarea de noi popoare și state. Grăbirea procesului de trecere la feudalism. Migrațiile au contribuit la formarea de noi popoare și au avut importante urmări social-economice și politice.

În Europa apuseană, popoarele migratoare ca, de exemplu, germanii au stat la baza formării *poporului german*. În alte regiuni, unde se găsea o populație puternic romanizată, migratorii germani au fost asimilați de aceasta formînd noi popoare: *francezii*, *spaniolii*, *portughezii*, *italienii*. Acestea sînt popoare romanice. În alte regiuni, unde romanizarea era mai slabă, localnicii au fost asimilați de noii veniți (Anglia).

În Europa răsăriteană, slavii au stat la baza formării popoarelor *ceh*, *slovac*, *rus*, *sîrb*, *bulgar*. În nordul Dunării, *românii*, mai numeroși și mai avansați din punct de vedere social, au asimilat pe slavii care s-au așezat aici. Alături de cauzele interne, migrațiile au grăbit destrămarea orînduirii sclavagiste în Imperiul roman. În același timp, în rîndurile popoarelor migratoare apare proprietatea privată, se accentuează diferențierea socială, se descompune orînduirea comunei primitive.

Ca urmare se dezvoltă proprietatea feudală prin transformarea latifundiilor sclavagiste însușite de aristocrația migratorilor și prin acapararea pămînturilor țăranilor liberi. Împreună cu unii latifundiaari locali care rămăseseră pe pămînturile lor, aris-

tocrația barbară a format, treptat, *clasa marilor proprietari de pământuri (feudalii)*. Ei arendau loturi de pământ sclavilor eliberați și țăranilor liberi; aceștia erau obligați să muncească gratuit pe pământurile feudalilor și să dea o parte din produse. Cu vremea, țăranii își pierd libertatea, ei nu mai pot părăsi moșia pe care muncesc, devenind iobagi. Așezându-se pe teritoriile cucerite, regii barbari și aristocrația militară din jurul lor au creat o serie de state, cunoscute în istorie sub numele de regate barbare: *regatul vizigot, regatul vandal, regatul ostrogot, regatul franc*. Unele dintre acestea s-au destrămat în timp scurt, altele transformându-se au dat naștere unor state feudale puternice.

Astfel, în decurs de secole, s-a dezvoltat lent o nouă orînduire, cea feudală, în care marii proprietari (nobilii, boierii) exploatau pe țăranii iobagi. Totodată s-au format noi popoare și au apărut primele state cu caracter feudal.

Corabie vikingă (reconstituire).

În Norvegia arheologii au dezgropat unele dintre aceste corăbii, care aveau pînă la 23 m lungime, peste 5 m lățime și aproape 2 metri adîncime.

Un pod mobil înlesnea accesul în corabie

Iată cum descrie istoricul roman Tacit (54—120) o așezare germană: «...casele nu sînt înșirate una lîngă alta. Fiecare își lasă loc împrejurul casei, ca pază împotriva focului, sau poate pentru că nu se pricep la clădit. Ei nu întrebuițează piatră sau cărămizi, se slujesc numai de lemn cioplit, fără să se îngrijească de frumusețe... Unele părți ale casei le lipesc cu un lut așa de curat și de lucios, parcă ar fi o zugrăveală cu dungi colorate».

Un istoric din Imperiul roman de răsărit, din sec. al VI-lea, scria despre slavi: «...nu se supun unui singur om, ci din vechime își duc viața sub conducerea poporului întreg, din care pricină la ei foloasele și nenorocirile sînt suportate de toți deopotrivă. Se închină unui singur zeu, făuritorul fulgerului... Pe lîngă acesta se închină și rîurilor, nimfelor și altor zeități. Locuiesc în colibe sărăcăcioase și depărtate unele de altele, cărora adesea le schimbă locul».

Pentru a opri năvălirile hunilor, împăratul din Constantinopol a trimis o solie la curtea lui Attila. Scriitorul grec Priscus, care făcea parte din acest grup, ne-a lăsat între altele și descrierea capitalei lui Attila: «Ne-am dus la un burg (așezare întărită), unde era reședința lui Attila. Acest burg semăna cu un oraș mare, dar în realitate era o tabără îngrădită cu stîlpi de lemn lustruiți și strălucitori, imbiinați cu atîta artă, încît nu se putea vedea legătura. În jurul și în interiorul împrejurimii se afla un număr nesfîrșit de corturi frumos aliniate, avînd fiecare o intrare asemănătoare cu un portic. În mijloc era cortul regelui, ușor de recunoscut după mărimea, înălțimea și bogăția stofelor din care era făcut. Aceasta era locuința pe care faimosul cuceritor o prefera tuturor orașelor pe care le cucerise».

Din viața vikingilor. La începutul verii, vikingii se îmbarcau pe corăbii lungi pe care le manevrau cu pînze și lopeți formînd o flotă de mai multe sute de corăbii. Aveau arme bune, căci în țara lor meșteșugul prelucrării bronzului și fierului era destul de dezvoltat. Erau vicleni și atacau prin surprindere. Pătrundeau cu corăbiile pe văile fluviilor, stăteau ascunși în timpul zilei pe lîngă țărmurile nelocuite și trimiteau spioni în recunoaștere; noaptea se cățărau pe zidurile orașelor, castelelor sau mănăstirilor și după ce jefuiau și ardeau totul se retrăgeau cu prăzile, pornind cu flota spre alte orașe pe care intenționau să le atace. După ce terminau expediția, «secerișul de vară» cum îi spuneau ei, se întorceau acasă încărcăți de bogății. Vikingii erau înmormîntați în corabia lor, deasupra căreia se ridica apoi o movilă de pămînt.

Lectura 1

Lectura 2

Lectura 3

Lectura 4

Ce trebuie să știm despre migrația popoarelor:

Etapele migrațiilor		Regatele barbare		
Sec.	Popoare migratoare	Locul stabilirii lor	Durata	Transformări în viața lor social-politică
al III-lea — al V-lea	vizigoții	Spania	711 Cucerți de arabi	Destrămarea orânduirii gentile. Apariția claselor sociale caracteristice orânduirii feudale: marii proprietari de pământ sau nobilii feudali și țărani dependenți (iobagi, serbi). Formarea orânduirii feudale. Regatele barbare.
	ostrogoții	Italia	552 Cucerți de bizantini	
	hunii	Pannonia	Se dezmembrează după 453	
	vandalii	Africa de nord	534 Cucerți de bizantini	
	francii	Galia de nord	Și-au menținut continuitatea	
	anglii și saxonii	Britania	Și-au menținut continuitatea	
al VI-lea — al IX-lea	slavii	apuseni	Țărul M. Baltice, Vistula, Elba, cursul mijlociu al Dunării	
		sudici	Pen. Balcanică	
		răsăriteni	Între Nistru, Nipru, Don și Volga	
	normanzii	Pen. Scandinavă, Iutlanda	State durabile	
	ungurii	Pannonia	Stat durabil	

Exerciții

- Descrieți, pe baza lecției și a lecturilor, modul de viață și organizarea popoarelor migratoare.
- Cum au contribuit popoarele migratoare la formarea noii orânduirii?

Formarea statului franc. Imperiul carolingian

A. Cum s-a format statul franc?

B. Cum s-a dezvoltat în continuare statul franc?

A. Prin unirea triburilor france și întinderea stăpînirii lor asupra Galiei.

Triburile francilor s-au așezat prin sec. al V-lea în nord-estul Galiei. Ei se găseau în faza de destrămare a orânduirii gentile.

În afară de franci mai stăpîneau teritorii în Galia și alte popoare germanice: vizigoții (partea de sud-vest, spre Spania), burgunzii (partea de sud-est spre Italia) și alamanii (la est).

Clovis (481—511) a unit toate triburile france și a cucerit teritoriile din Galia care aparținuseră acestor popoare germanice. Pentru a-și întări autoritatea s-a creștinat, silindu-i pe franci să primească creștinismul. A înzestrat bisericile și mănăstirile cu moșii și daruri bogate. Totodată, a căutat să atragă de partea sa și nobilimea galo-romană, căreia i-a lăsat mai departe în stăpînire pămînturile (lectura 1). Astfel, treptat, regele francilor a reușit să-și consolideze puterea.

Așezarea francilor în Galia și formarea regatului franc a grăbit destrămarea orânduirii gentile. Nobilimea militară se feudalizează: ea a primit de la rege o mare parte din teritoriile cucerite, formîndu-și proprietăți întinse; totodată, a căutat să-și sporească veniturile prin acapararea pămîntului țăranilor liberi, pe care i-a obligat să muncească pentru ea, transformîndu-i în iobagi.

După un vechi obicei german, la moartea lui Clovis, fiii săi și-au împărțit statul ca pe o moșie. Nobilimea, a cărei putere crescuse foarte mult, nu mai asculta de rege. Ea dispunea de armată,

Statuetă din aur care reprezintă un franc

strîngea impozitele, făcea judecățile. „*Regii leneși*“, după cum îi numește istoria pe ultimii urmași ai lui Clovis, au lăsat toate treburile statului în mîna unor funcționari numiți *majordomi* (*major* = mai mare, *domus* = casă, palat), adică administratori ai palatului regal. Aceștia comandau armata, judecau, dispuneau de pămînturile cucerite, de tezaurul statului, împărțeau slujbe etc. Majordomii au ajuns adevărați conducători ai statului. Ei lăseau moștenire fiilor lor funcția pe care o dețineau, devenind astfel cu totul independenți față de rege.

B. Statul franc a devenit în timpul lui Carol cel Mare (768–814) un imperiu întins. Statul franc s-a consolidat în mod deosebit în timpul lui Carol, cunoscut în istorie sub numele de *Carol cel Mare*. Prin domnia sa îndelungată, prin activitatea sa politică și militară, prin interesul și protecția acordată culturii, Carol cel Mare a fost o figură importantă în istoria evului mediu. De la numele lui, dinastia a fost numită *carolingiană*.

Carol cel Mare a făcut multe expediții războinice pentru anexarea unor noi teritorii. În timpul său s-a cucerit nordul Italiei, s-au purtat lupte cu arabii, ocupîndu-se un ținut la sudul munților Pirinei, unde s-a creat *Marca Spaniei*. În urma victoriilor cîștigate la Dunăre, împotriva avarilor din Pannonia, Carol a înființat *Marca avarică*.

Mărcile erau provincii de graniță, organizate pe baze militare. În ele se aflau armate comandate de oamenii de încredere ai lui Carol. Ei trebuiau să observe toate mișcările popoarelor vecine și să respingă atacurile lor, împiedicîndu-le să pătrundă pe teritoriile statului franc.

Nobilimea francă voia să ia în stăpînire pămînturile saxonilor, care trăiau în nord-vestul Germaniei (între Rin și Elba). De aceea, Carol a făcut numeroase expediții împotriva lor. Pentru a înfrînge rezistența dîră a saxonilor, a căutat să-i convertească la creștinism. Aceștia, iubitori de libertate, se răsculau după fiecare expediție a francilor, îi omorau pe călugări, dădeau foc bisericilor și restabileau altarele zeilor păgîni. După douăzeci de expediții, în care a suferit și înfrîngerii, Carol a atras de partea sa nobilimea triburilor saxone, căreia i-a acordat unele drepturi, luînd în stăpînire ținuturile lor.

Prin războaiele de cucerire, Carol cel Mare a creat *Imperiul carolingian*. Acesta cuprindea între granițele sale populații care se deosebeau între ele, atît prin limbă cît și prin gradul de dezvoltare social-economică și politică. Papa¹ și clericii vedeau în regele franc pe principalul sprijinitor al bisericii.

¹ Conducătorul suprem al bisericii catolice care are reședința la Roma, în Vatican.

Cavaleri franci înarmați cu lance, scuturi rotunde

CAROL CEL MARE, statueta din bronz considerată ca autentică

Pentru a consolida și mai mult alianța dintre regele franc și biserică, Papa l-a încoronat pe Carol cel Mare în anul 800, pe cînd acesta se afla la Roma, cu coroana Imperiului roman de apus. Întrucît Carol cel Mare stăpînea aproape întregul teritoriu care aparținuse Imperiului roman de apus, se credea că acest imperiu fusese restaurat. În realitate, Imperiul lui Carol cel Mare era un *stat care se dezvoltă pe baze noi, feudale, un stat feudal timpuriu*, în timp ce Imperiul roman fusese un stat sclavagist.

Imperiul carolingian era împărțit în *comitate*, conduse de *comiți*, care administrau, judecau, comandau armata și strîngeau impozitele. Provinciile de graniță, mărcile, erau conduse de *duci* sau *margrafi*. Comiții și ducii erau ajutați de episcopi și controlați de trimișii împăratului.

O dată pe an, în luna mai, se ținea în capitala imperiului, *Aachen* (Aix-la-Chapelle), *Adunarea generală*, la care luau parte toți înalții funcționari, clericii și conducătorii militari. Împăratul se consulta cu șefii nobilimii și lua hotărîri care erau anunțate *Adunării*. Aceste hotărîri erau apoi scrise (lectura 2).

Urmașii lui Carol cel Mare au purtat numeroase lupte pentru domnie, în timpul cărora autoritatea regală a slăbit mult. În cele din urmă, cei trei nepoți ai lui Carol cel Mare au încheiat *Tratatul de la Verdun* (843), prin care au împărțit imperiul între ei. Această împărțire a stat la baza celor trei state, care s-au numit

Monede france

mai târziu: *Franța, Germania și Italia* (lectura 3). În aceste state, regii erau însă stăpîni doar cu numele: toată puterea aparținea nobililor feudali. Pe lângă luptele interne, la slăbirea statelor carolingiene au mai contribuit și atacurile unor popoare: normanzii (atacau nordul Franței), arabii (atacau din sud-vest) și ungurii (porneau incursiuni din Pannonia).

Întărirea și dezvoltarea statului franc au dus la crearea Imperiului carolingian. Acesta era un stat feudal timpuriu, în care relațiile feudale s-au consolidat. El s-a dezmembrat ca urmare a lipsei de unitate, a frământărilor interne și atacurilor unor noi popoare migratoare.

Lectura 1 Despre viața marilor proprietari galo-romani (proprietari de pământuri și de sclavi, rămași pe teritoriul Galiei din timpul Imperiului roman) povestește Sidoniu Appolinarul, care după ce a îndeplinit o funcție importantă în statul roman s-a retras la o moșie a sa din Galia: «Fiecare din aceste moșii avea cîte o curte mare... Împrejurul locuinței stăpînului erau staulele, cotețele, șoproanele, jîtnițele, un cuptor de piine, o moară, un teasc pentru tescuit struguri ori pentru stors uleiul. Între acestea se găseau tîrle mai mici, unde locuiau arendașii proprietarului, colonii săi... Adeseori, curțile, în vremea năvălirii barbarilor, erau întărite. Aveau ostașii lor, din oamenii de pe moșie. Marii proprietari făceau și judecățile...»

Lectura 2 Carol cel Mare reglementează întreținerea domeniilor regale.
— Vrem ca moșile noastre, pe care le-am orînduit spre folosul nostru, să slujească în întregime trebuințelor noastre și nu ale altor oameni...

— Cînd juzii noștri trebuie să purceadă la lucrările noastre, la semănat sau arat, la seceriș, la cosit sau la culesul viilor, fiecare în timpul muncii să poarte grija fiecărui loc (de muncă și să ia măsuri ca treburile să se facă bine...

— Ca fiecare jude să aibă în slujba sa meșteșugari buni, și anume: făurari și aurari sau argintari, cizmari, strungari, dulgheri, ...pescari, păsărari, adică șoimari, săpunari, siceratori, adică cei care se pricep să facă bere, cidru de mere sau de pere sau orice fel de lichid potrivit pentru băutură; brutari, care să facă franzele, meșteri care să se priceapă bine să împletească plase, atît pentru vinat, cit și pentru pescuit sau pentru prins păsări, precum (să aibă) și celelalte slugi...

Îată cum deplînge dezmembrarea imperiului un scriitor contemporan cu evenimentele: «Un imperiu, mai frumos decît toate, înflorea sub o coroană strălucitoare; era un singur principe și un singur popor... Acum, această mare putere a decăzut, pierzîndu-și odată cu titlul de imperiu și strălucirea. Regatul, unit altădată, este împărțit în trei state; în loc de regi sînt regișori, și în loc de regat, bucăți de regate. Interesele obștești sînt uitate, fiecare își păzește averile. Statul este ca un zid gata să se prăbușească; totul se clatină...»

Lectura 3

Formarea statului franc

- Unirea triburilor france în timpul lui Clovis.
- Creșterea puterii nobilimii militare care se feudalizează.
- Puterea regelui franc decade sub urmașii lui Clovis. Major-domii.

Formarea Imperiului carolingian

- Carol cel Mare cucerește teritorii întinse și creează mărcile.
- Încoronarea lui Carol cel Mare ca împărat roman de apus (800).
- Organizarea imperiului (comitate, ducate).

Dezmembrarea imperiului

- Tratatul din Verdun (843)

Franța
 Germania
 Italia

- Ce aspecte din societatea francă ne redau lecturile de la sfîrșitul lecției?
- Cum a organizat Carol cel Mare imperiul?
- Ce aspecte redă lectura 2?

Exerciții

Anglia pînă la sfîrșitul secolului al XI-lea

- A. Cum s-a format și dezvoltat Anglia?
- B. Care a fost situația politică a Angliei în sec. al IX-lea?
- C. Care au fost urmările cuceririi normande?

A. Statele anglo-saxone s-au unit într-un regat — Anglia. În sec. al V-lea, după retragerea legiunilor romane, în Britania s-au așezat anglii și saxonii. Ei i-au supus pe britani, care în parte erau romanizați. În sec. al VI-lea, anglo-saxonii s-au creștinat. Legăturile cu populația băstinașă au grăbit destrămarea orînduirii gentilice la anglo-saxoni și începutul formării claselor sociale și a relațiilor feudale. Au apărut mici state anglo-saxone cu caracter feudal, care se războiau între ele. Mai tîrziu, acestea s-au grupat în șapte state mai mari.

Pe la începutul sec. al IX-lea, statele anglo-saxone s-au unit, formînd un singur regat, care mai tîrziu s-a numit *Anglia*. În afara acestui regat au rămas în Britania și teritorii unde vechii locuitori trăiau independenți: Scoția (nord), Țara Galilor (sud-vest) și Ins. Irlanda.

B. Instaurarea stăpînirii daneze. Cucerirea normandă. Prin sec. al IX-lea, asupra Angliei au năvălit normanzii din Danemarca, numiți și danezi. Ei au cucerit regiunile din centrul și nord-estul Angliei. Lupta împotriva danezilor a fost condusă de regele *Alfred cel Mare* (871—901), care stăpînea în sudul Angliei. El

a organizat o armată de uscat și o flotă puternică. Deși danezii au fost învinși, regele a fost obligat să le cedeze partea de nord-est a Angliei, unde au rămas aproape un secol, pînă cînd anglo-saxonii au reușit să-i alunge.

După moartea lui *Alfred cel Mare*, puterea statului a slăbit, din cauza luptelor interne. Nobilii anglo-saxoni nu mai ascultau de rege, fiecare căutînd să devină independent pe pămînturile sale. Mai tîrziu a luat conducerea regele danez *Knut cel Mare* (1016—1035), care a unit sub sceptrul său Anglia, Danemarca și Norvegia. După moartea lui, statul danez s-a dezmembrat, iar prin anul 1050, Anglia și-a recăpătat independența în timpul unui rege din dinastia anglo-saxonă.

Profitînd de o serie de neînțelegeri și certuri pentru tron, *Wilhelm*, ducele Normandiei, care urmărea să devină rege al Angliei, a debarcat în fruntea unei armate puternice. În urma luptei de la *Hastings* (1066), regele anglo-saxon a fost învins și ucis. *Wilhelm*, supranumit *Cuceritorul*, s-a încoronat ca rege (1066—1087).

C. Întărirea procesului de feudalizare. Procesul de feudalizare în societatea anglo-saxonă, care se desfășurase în mod lent, s-a accentuat după cucerirea normandă. Normanzii au avut o contribuție importantă în formarea poporului englez și a societății feudale în Anglia. Regele a confiscat pămînturile nobilimii anglo-saxone. Orașele, marile domenii și majoritatea pădurilor le-a oprit ca proprietate personală, devenind cel mai bogat rege din Europa apuseană. Restul pămînturilor confiscate a fost împărțit în feude și date soldaților care participaseră la expediție. Majoritatea țăranilor au fost transformați în șerbi.

Bătălia de la Hastings (1066) între normanzi și anglo-saxoni. Reprezentată pe o broderie din sec. al XI-lea și cunoscută sub numele de TAPISERIA DIN BAYEUX (Normandia), această broderie redă 72 de scene cucerirea Angliei de către normanzi.

Soldații lui Wilhelm au devenit *cavaleri*. Comandanții lor au devenit *baroni* sau *conți*. În ierarhia feudală, ei rămăneau subordonați unii altora, după gradele pe care le avuseseră în armată.

Rangurile bisericesti au fost luate de la saxoni și date normanzilor. Wilhelm a pus să se facă un recensământ amănunțit al proprietarilor, al pământurilor, al persoanelor care trăiau și munceau pe moșiile acestora. Astfel, el putea să cunoască precis bogățiile regatului și cîți soldați trebuia să-i dea fiecare feudal (lectură).

Toți feudații, indiferent de locul pe care-l ocupau în ierarhia feudală, erau supuși direct regelui, căruia îi prestau jurămint de credință. Wilhelm a menținut împărțirea Angliei în *comitate*, numind în fiecare funcționarii săi, îngrădind astfel autoritatea feudalilor locali. El a luat măsuri de pază a drumurilor protejind pe negustori împotriva jafurilor organizate de nobili.

Cucerirea normandă a favorizat dezvoltarea feudalismului și întărirea puterii regale. Anglia devine un puternic stat feudal.

Lectură Din măsurile luate de Wilhelm Cuceritorul

«În al douăzecilea an al domniei, Wilhelm, regele Angliei, a dat un ordin să se facă o înregistrare a pământurilor pentru fiecare provincie, pentru fiecare senior: a cîmpurilor arabile, a caselor, a oamenilor servi și liberi care locuiau în colibe sau aveau case și pămînturi, a plugurilor, cailor și altor animale domestice, în fine a prestațiilor și dărilor datorate pentru toate pămînturile. Anchetatorii urmau unul după altul și erau trimiși în provinciile pe care nu le cunoșteau, așa încît se controlau unii pe alții și ajutau ca regele să poată descoperi pe cei care ar fi încercat să-l înșele».

Formarea și dezvoltarea regatului anglo-saxon

- Anglii și saxonii, triburi germanice, îi supun pe britani.
- Se formează mici stătuțete care se unesc în șapte state anglo-saxone. Acestea vor forma un singur stat, Anglia.
- Năvălirea danezilor — lupta împotriva lor (sec. IX—XI).

Cucerirea normandă

- În 1066 Wilhelm, ducele Normandiei, cucerește Anglia și devine rege.
- Se formează și se dezvoltă societatea feudală în Anglia.
- Consolidarea puterii monarhiei.

Exerciții — Care a fost rezultatul luptei anglo-saxonilor împotriva danezilor?
— Cum s-a desfășurat procesul de întărire a relațiilor feudale în Anglia?

MENTINEREA ROMANITĂȚII ÎN RĂSĂRITUL EUROPEI

Imperiul roman de răsărit

A. De ce s-a menținut Imperiul roman de răsărit?

B. Prin ce mijloace a încercat Justinian restaurarea vechiului Imperiu roman?

C. Ce transformări au avut loc în Imperiul roman de răsărit?

După căderea Imperiului roman de apus (476), romanitatea s-a menținut în Imperiul roman de răsărit și la nordul Dunării pe teritoriul patriei noastre. Imperiul roman de răsărit a mai durat aproape o mie de ani, devenind treptat un imperiu greco-bizantin.

A. Viața economică înfloritoare a fost principala cauză a menținerii Imperiului roman de răsărit. Imperiul roman de răsărit cuprindea *Peninsula Balcanică*, *Asia Mică*, *Siria*, *Egiptul*. Capitala imperiului, *Constantinopolul*, era așezat într-o poziție naturală favorabilă, apărat din trei părți de mare și avînd posibilitatea unor întinse legături comerciale cu popoarele Asiei, Europei și Africii.

În Imperiul roman de răsărit, viața economică era în plină înflorire. Agricultură prospera datorită faptului că marea proprietate lucrată cu sclavi nu luase o extindere prea mare. Continua să predomine munca țărănimii libere și se răspîndise colonatul (colonii fiind mai interesați în muncă decît sclavii). În orașe — mai ferite din calea năvălirilor decît cele din apus — se dezvoltau meșteșugurile; un loc important aveau mineritul, prelucrarea aurului și argintului. Țesutul mătăsii era reglementat cu strictețe, împăratul și demnitarii săi aveau dreptul la cele mai frumoase produse de mătase (lectura 1). Negustorii bizantini dețineau supremația în comerțul cu articole de lux.

Din dările pe care le plăteau țăranii liberi și populația orășenească, împărații au întreținut armate puternice, au întărit administrația, sporind numărul funcționarilor, au făcut construcții și întărituri pentru apărarea imperiului.

Poporul nemulțumit de dările mari se răscula. Avînd armate puternice, împărații au înăbușit răscoalele, precum și atacurile popoarelor migratoare. Imperiul roman de răsărit era la începutul evului mediu unul dintre cele mai puternice state, în care însă continuau să se mențină vechile orînduiri sclavagiste.

B. Prin războaie de cucerire și menținerea relațiilor sclavagiste. O figură remarcabilă în istoria politică și culturală a Imperiului roman de răsărit a fost împăratul *Justinian* (527—565).

Era foarte instruit și deosebit de activ. Ținea să rezolve personal toate problemele importante de stat și fusese supranumit împăratul care nu doarme niciodată. Era însă ușor influențabil, invidios și bănuitor, persecutînd chiar pe oamenii care îl slujiseră cu credință dacă i se părea că au căpătat prea mare importanță. Se descuraja repede în fața greutăților. Soția sa, Teodora, energică, ambițioasă și crudă, a condus imperiul împreună cu el.

Sub pretextul refacerii unității Imperiului roman, Justinian, sprijinit de nobilime, a dus o politică de cucerire a noi teritorii. Sub comanda unor generali capabili (*Belizarie* și *Narses*), armatele lui Justinian au cucerit regatul vandal din nordul Africii; apoi i-au alungat pe vizigoți din sud-estul Spaniei și după lupte lungi și grele au desființat statul ostrogoților din Italia. Marea Mediterană devenise iarăși o „mare internă” a Imperiului roman, ceea ce îi asigura avîntul dezvoltării economice.

Constantinopolul era înconjurat de ziduri puternice, construite la începutul sec. al VI-lea, pe o lungime de 70 km, pentru a-l apăra de atacurile năvălitorilor.

JUSTINIAN cu unul dintre curteni
(mozaic de la Ravenna)

Justinian a reintrodus în provinciile recucerite vechile orînduiri și legi sclavagiste. A fost alcătuit *Codicele lui Justinian*. O comisie compusă din cei mai vestiți juriști ai vremii a adunat în acest codice legile date de împărații romani și de Justinian. Codicele cuprindea dispoziții severe privind legarea colonilor de pămînt și pedepse foarte aspre pentru sclavii și colonii fugari. Dar, după prăbușirea Imperiului roman de apus, apăruseră transformări social-economice, care făceau imposibilă menținerea vechii forme de organizare. Măsurile lui Justinian au provocat nemulțumirea și lupta îndîrjită a maselor populare. Au loc răscoale puternice în Tracia și în alte regiuni ale imperiului. Chiar în capitală, din cauza dărilor mari și a abuzurilor funcționarilor imperiali, s-au produs răscoale puternice. Așa a fost răscoala *Nika* (532) (lectura 2).

În acest timp, la Dunăre au început atacurile slavilor și avarelor, iar la hotarele din răsărit, în Asia Mică, ale perșilor. Din ordinul lui Justinian s-au construit sute de fortărețe pentru apărarea granițelor. După moartea sa, atacurile popoarelor migratoare s-au întetit. Teritoriile cucerite de Justinian și alte provincii au fost pierdute.

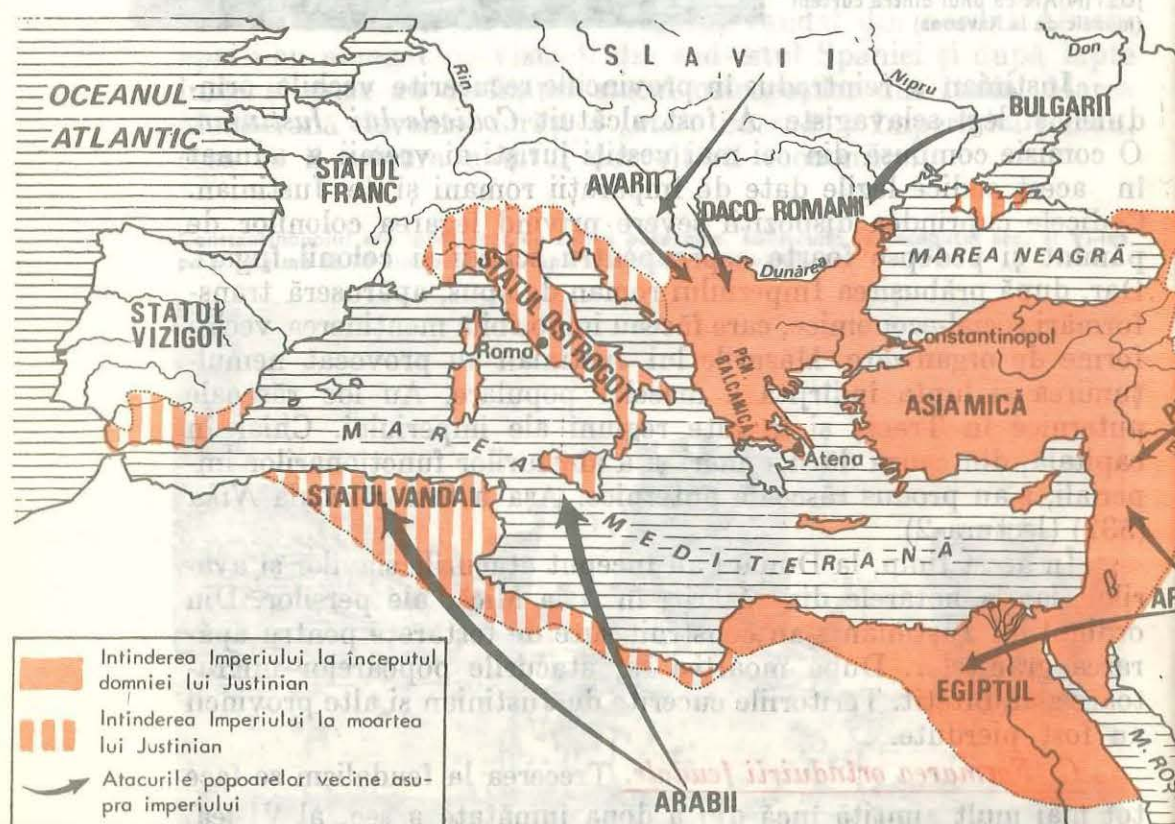
C. Formarea orînduirii feudale. Trecerea la feudalism se face tot mai mult simțită încă din a doua jumătate a sec. al VI-lea.

Latifundiarii romani renunțau la munca sclavilor, care nu mai era productivă, transformându-i în coloni sau dînd pămînt în arendă țăranilor liberi. Împărații permisese ră slavilor să se așeze în imperiu, în calitate de coloniști, distribuindu-le pămînt pentru agricultură și înrolîndu-i în armată. Astfel, pătura țăranilor liberi s-a întărit și prin colonizarea slavilor.

La începutul sec. al VII-lea (602), slavii au pătruns masiv în imperiu, în Peninsula Balcanică. Prin așezarea lor, Imperiul roman de răsărit a fost izolat de romanitatea apuseană. În același timp, imperiul a pierdut o parte din teritoriile sale în Europa (regiunile dintre Dunăre și Marea Egee, din Italia și Spania), în Asia și în Africa. În aceste condiții, elementul grecesc a căpătat preponderență; limba greacă vorbită de majoritatea populației a devenit limba oficială în stat, înlocuind astfel limba latină; capitala a început să se numească *Bizanț* (numele vechii colonii grecești), iar *imperiul* s-a numit *bizantin*.

Datorită deselor războaie, impozitelor grele, abuzurilor de tot felul, mulți țărani liberi sînt transformați în iobagi de către

Imperiul bizantin

TEODORA și curtea sa (mozaic de la Ravenna)

nobilii locali. Pierzîndu-și dreptul de proprietate asupra pămîntului și libertatea personală, țăranii sînt siliți să muncească pentru nobili. În locul exploatării sclavagiste se instaurează, treptat, și în Imperiul bizantin, *exploatarea feudală*.

În sec. al IX-lea—al XI-lea, imperiul se reface și recucerește teritoriile din Peninsula Balcanică. Granița se restabilește la Dunăre. În acest timp, turcii selgiucizi (popor venit din Asia centrală) amenințau tot mai mult imperiul.

Imperiul bizantin a fost centrul politic, economic și cultural prin care s-a menținut și răspîndit romanitatea în răsăritul Europei. Constantinopolul (Noua Romă cum i se spunea) era port și nod comercial, unde veneau negustori cu mărfuri din țările Asiei, Africii și Europei, iar meșteșugarii bizantini uimeau lumea cu măiestria lor. Imperiul bizantin avea legături politice și încheia tratate cu multe popoare și state.

Prin Bizanț s-a transmis noilor popoare care s-au format în apusul și răsăritul Europei cultura antichității, care va sta la baza culturii lumii moderne.

Din regulamentul impus negustorilor de mătase.

Lectura 1

«Negustorii de mătăsuri trebuie să cumpere vestimente de mătase și nici un fel de alte mărfuri în afară de cele pentru folosința lor personală și fără a le fi permis să le revindă. Ei nu trebuie să dea persoanelor străine de oraș articole interzise, purpură de calitate superioară roșie sau albastră, pentru a evita ca acestea să fie trimise în afara imperiului».

lui. Contravenientul va fi pasibil de pedepse corporale și confiscare.

Acela care nu va declara eparhului (prefectului Constantinopolului) mantalele, rochiile și tunicile de mătase-purpură... va fi pedepsit.

Acela care vrea să devie proprietarul unui atelier de mătăsuri trebuie să plătească 10 numismați (monede) și să obțină aprobarea eparhului».

Lectura 2

Procopius, un istoric care a trăit în Constantinopol pe vremea lui Justinian, povestește despre răscoala Nika: «Răscoala a izbucnit în hipodrom, unde partidele politice se ascundeau sub numele de verzi și albaștri, culorile celor care conduceau carele în întrecere. Verzii au început să strige și să-l insulte pe împărat. Au fost arestați de poliție, dar partizanii lor i-au eliberat și poporul din oraș, nemulțumit de asupririle funcționarilor imperiali, s-a unit cu ei. Cu strigătul de *Nika* (fii învingător) au început să dea foc cartierului în care se afla palatul imperial și au proclamat un alt împărat. Împărăteasa Teodora l-a împiedicat pe Justinian să fugă și a organizat înăbușirea răscoalei. Au fost masacrați treizeci de mii de oameni».

Cauzele menținerii Imperiului roman de răsărit

- Situația economică înfloritoare.
- Imperiul era bine administrat.
- Împăratul dispunea de o armată puternică.

Imperiul roman de răsărit în timpul lui Justinian (527—565)

- Încercarea lui Justinian de refacere a unității imperiului prin cuceriri.
- Nemulțumirea și lupta maselor populare.
- Răscoala Nika (532).
- Atacurile popoarelor migratoare la granițele imperiului (slavii).

Formarea orînduirii feudale în Imperiul bizantin

- Întărirea păturii țărănimii libere.
- Țăranii liberi sînt treptat transformați în iobagi.

Rolul Imperiului bizantin în societatea medievală

- Economic (înflorirea meșteșugurilor, comerțului).
- Politic: legături politice cu multe țări și popoare.
- Cultura bizantină a avut o influență puternică asupra popoarelor din jurul Mării Mediterane.
- Contribuție importantă în menținerea și răspîndirea romanității în răsăritul Europei.

Exerciții

- De ce nu mai era posibilă întoarcerea la vechea orînduire pe teritoriul Imperiului roman de apus?
- Cum s-a format orînduirea feudală în Imperiul bizantin?

Formarea poporului român și a limbii române. Primele formațiuni prefeudale

A. Cum s-a menținut romanitatea la nordul Dunării?

B. Ce forme de organizare a avut poporul român la începutul feudalismului?

A. Poporul român continuator al romanității răsăritene.

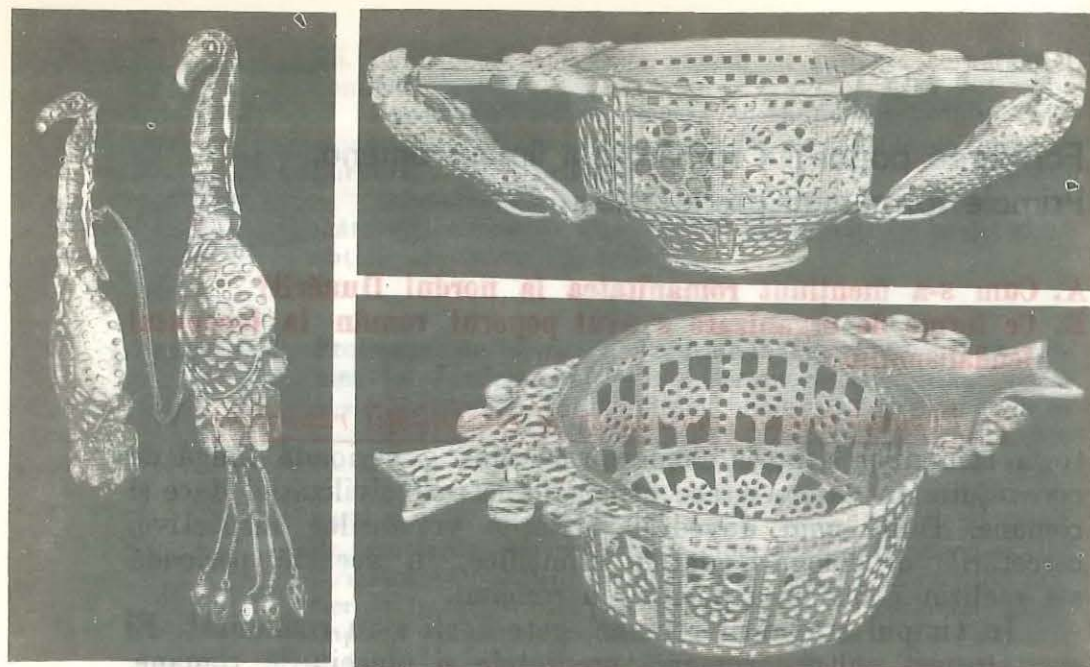
Victoria romanilor asupra dacilor a deschis o perioadă lungă de conviețuire în care s-a accentuat împletirea civilizației dace și romane. După cum dovedesc scrierile vremurilor respective, cercetările arheologice, datele științifice, în această perioadă s-a realizat contopirea dacilor cu romanii.

În timpul stăpînirii romane, geto-dacii s-au romanizat. Ei și-au însușit cultura romană, credințele și obiceiurile romane. Limba latină s-a impus ca mijloc de comunicare cu autoritățile romane, precum și între coloniștii aduși din diferite provincii ale imperiului și populația autohtonă. A început formarea unui nou popor, bazat pe cele mai înalte virtuți ale dacilor și romanilor, *poporul român*.

Procesul romanizării nu s-a exercitat numai asupra Daciei romane, ci pe întregul teritoriu locuit de geto-daci, cuprinzînd deci și pe dacii liberi. El a fost favorizat de faptul că influența civilizației romane pătrunsese la geto-daci cu mult înainte de cucerirea romană. Legăturile economice și culturale între daco-geți și lumea romană sînt atestate prin numărul mare al monedelor romane din perioada anterioară cuceririi Daciei și prin unele inscripții care dovedesc că alfabetul latin era cunoscut și folosit în Dacia preromană. Existau astfel condiții pentru dezvoltarea, după 106, a procesului romanizării pe întregul teritoriu al vechii Dacii, ceea ce a asigurat caracterul unitar al poporului român și al limbii române.

După retragerea administrației romane, populația daco-romană și-a continuat neîntrerupt viața pe pămîntul Daciei. Procesul de formare a poporului român și a limbii române, început în timpul stăpînirii romane, s-a desfășurat în continuare și după 271. El a cuprins întregul teritoriu al vechii Dacii și s-a încheiat în sec. al VII-lea.

Continuitatea populației daco-romane este dovedită de descoperirile arheologice care au scos la iveală urme de așezări, cetăți, morminte, inscripții latine, monede romane etc. Păstrarea unor

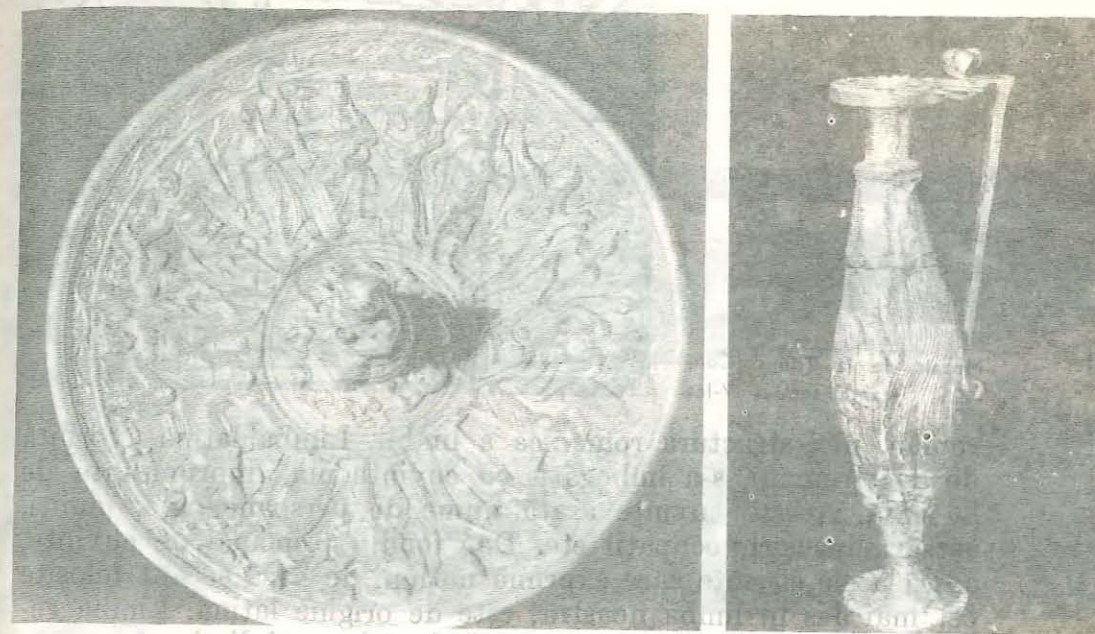

denumiri dacice de râuri, ca: Olt, Mureș, Someș etc. care au trecut în limba latină, vorbită de daco-romani și apoi în limba română, constituie de asemenea o dovadă că populația daco-romană a rămas pe loc.

Un rol important în menținerea și întărirea romanității în nordul Dunării l-au avut legăturile între daco-romani și populațiile romanizate din sudul Dunării, în primul rând tracii. Aceste legături erau înlesnite de faptul că între sec. al IV-lea — al VI-lea, Imperiul roman de răsărit a restabilit și menținut stăpânirea asupra orașelor dunărene Drobeta — Turnu-Severin, Sucidava (Celei, la gura Oltului) etc. Dobrogea a continuat să facă parte din Imperiul roman de răsărit, pînă la începutul sec. al VII-lea, cunoscînd o perioadă de înflorire economică și culturală. În orașele Histria, Tomis, Callatis se găseau terme, bazine, portice, străzi pavate, canalizări etc. La Constanța (Tomis) au fost descoperite resturile unei clădiri mari pavate cu mozaic, datînd din sec. al IV-lea.

În sec. al IV-lea — al V-lea, așezările localnicilor dovedesc o populație băștinașă numeroasă. În timpul lui Justinian se întreprind expediții în nordul Dunării, se refac castrele de la Drobeta, Sucidava etc. Monedele lui Justinian circulă pînă în zona Subcarpaților.

După retragerea romană au pătruns pe rînd în Dacia numeroase popoare migratoare: goții, hunii, gepizii, avarii. Migratorii au lăsat puține urme în viața localnicilor, care au rămas

totdeauna pe loc, îndeletnicindu-se cu agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile. Erau constrinși să dea acestora dări în natură și uneori să presteze diferite munci în folosul aristocrației militare a migratorilor.

În a doua jumătate a sec. al VI-lea au pătruns pe teritoriul țării noastre slavii. La venirea lor, structura romanică a poporului român și a limbii române era formată. Slavii se aflau în perioada de destrămare a orînduirii comunei primitive și de trecere la orînduirea feudală. O parte din slavi au rămas pe teritoriul țării noastre. Alții au trecut în sudul Dunării, la începutul sec. al VII-lea, cînd bizantinii au pierdut stăpînirea asupra teritoriului dintre Dunăre și Balcani. Acești slavi care s-au așezat în număr mare în Balcani au reușit să asimileze populația romanică de acolo.

În timpul conviețuirii lor cu românii, care erau mai numeroși și aveau o civilizație superioară, slavii din nordul Dunării au fost asimilați. Ei i-au influențat pe localnici, atît în ceea ce privește cultura materială și spirituală, cît și limba. Dar elementul slav apare doar ca un adaos, care nu a modificat nici caracterul romanic al poporului

Piese din tezaurul de la Pietroasa (jud. Buzău), cunoscut sub numele de "CLOȘCA CU PUII DE AUR"

Mozaic de la Tomis (Constanța) sec. al IV-lea

român, nici structura romanică a limbii. Limba latină, vorbită de daco-romani, s-a îmbogățit cu cuvinte noi, împrumutate de la slavi. Aceste cuvinte arată nume de persoane, ape, munți, așezări, însușiri, ocupații etc. Dar fondul principal de cuvinte, adică acele cuvinte care exprimă noțiuni de bază și sint folosite cel mai des în limba noastră, este de origine latină. Limba română este deci o *limbă romanică*, la fel ca și limba franceză, italiană, spaniolă, portugheză.

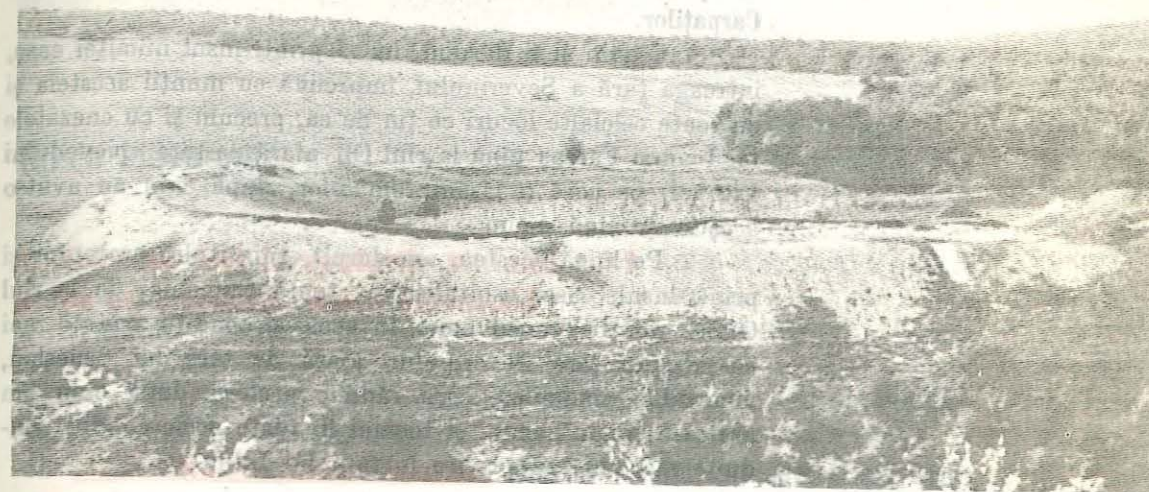
Pe baza faptelor istorice se poate afirma că poporul nostru s-a plămădit de-a lungul mileniilor în spațiul carpato-danubiano-pontic, „că fiecare metru de pământ și fiecare piatră sînt stropite cu sudoarea și sîngele moșilor și strămoșilor noștri. În cele mai grele timpuri înaintașii nu și-au părăsit pămîntul unde s-au născut ci înfrîntîndu-se cu el, cu munții și cîmpiile, cu rîurile și codrii falnici au rămas neclintiți pe aceste meleaguri, apărîndu-și ființa, dreptul la existență liberă. Originea daco-romană și continuitatea existenței pe aceste meleaguri constituie caracteristici fundamentale ale poporului român.

B. Cnezatele și voievodatele — formațiuni politice românești cu caracter feudal.

În timpul perindării popoarelor migratoare, localnicii trăiau organizați în obști satești. Membrii unei obști satești stăpîneau în comun finețele, pășunile, pădurile și apele. Terenul arabil era împărțit în loturi care se dădeau în folosință.

Uneori, obștile formau unități mai mari — *romanii populare*. Acestea aveau organizare economică, social-politică și culturală, care continua organizarea administrativ-politică romană după părăsirea Daciei.

Treptat poporul român a trecut la formarea de *cnezate* și *voievodate*, formațiuni cu caracter feudal timpuriu. Acestea au dus lupte grele împotriva năvălitorilor pentru apărarea ființei proprii.

Urmele cetății de la Dăbica

Paralel cu desfășurarea procesului de formare a poporului român și a limbii române, în regiunile carpato-dunărene au avut loc transformări importante în viața social-economică și politică. S-au format *relațiile feudale*, s-au cristalizat clasele sociale: *feudalii* (boierii) și *țărani* șerbi.

Izvoarele istorice menționează în a doua jumătate a sec. al IX-lea voievodate și cnezate pe întreg teritoriul patriei noastre. În Transilvania, voievodatul condus de *Menușor* (pe Crișuri), cu centrul la *Biharea*, cel al lui *Gelu* (la izvoarele Someșurilor), cu centrul la *Dăbica* (județul Cluj) și voievodatul lui *Glad* (în Banat), cu centrul la *Cuvin*. În prima jumătate a sec. al XI-lea, izvoarele atestă existența a două mari voievodate. În Transilvania, unul cu centrul la *Bălgrad* (Alba-Iulia) și în Banat, voievodatul lui *Ahtum*. În sudul Carpaților sînt cunoscute, dintr-un document din sec. al XIII-lea, voievodatele lui *Litovoi* (pe Jiu), *Seneslau* (pe Argeș) și cnezatele lui *Ioan* și *Farcaș* (în Oltenia) (lectură).

O inscripție din Dobrogea, datînd din anul 943, pomenește pe „*Jupan Dimitrie*“. Din filele unor cronici străine aflăm că formațiuni politice cu caracter feudal au existat și în Moldova.

Procesul formării poporului român a fost unitar și s-a desfășurat în zona Carpaților, a Dunării și Mării Negre pînă în nordul Daciei străvechi. Odată cu cnezatele și voievodatele au apărut condiții mai prielnice pentru dezvoltarea economică și politică a societății. Ele au avut un rol important în lupta pentru apărarea independenței împotriva tendințelor de cîmpire ale statelor feudale vecine.

Lectură Într-un act de donație către Cavalerii Ioaniți, regele Ungariei menționează cnezatele și voievodatele românești din sudul Carpaților.

...îi dăm și îi dăruim, lui și printr-însul numitei case, întreaga țară a Severinului, împreună cu munții acesteia și cu toate celelalte locuri ce țin de ea, precum și cu cnezatele lui Ioan și Farcaș pînă la riul Olt afară de țara voievodului Litovoi, pe care o lăsăm românilor, după cum au avut-o aceștia și pînă acum...

...Pe lângă acestea, am dăruit amintitului preceptor și printr-însul, casei ospitalierilor, toată Cumania, de la riul Olt și munții Transilvaniei, în aceleași condiții arătate mai sus despre țara Severinului, afară de țara lui Seneslau, voievodul românilor, care rămîne aceluia, după cum am arătat-o și pînă acum și tocmai în toate acele condiții rînduite mai sus, cu privire la țara lui Litua.

— **Romanizarea geto-dacilor. Formarea poporului român și a limbii române.**

— **Continuitatea daco-romanilor pe teritoriul patriei noastre, după părăsirea Daciei (271). Menținerea legăturilor cu Imperiul roman de răsărit și cu populația romanizată de la sudul Dunării. Dobrogea rămîne provincie romană pînă la începutul sec. al VII-lea.**

— **Asimilarea migratorilor.**

Primele formațiuni politice pe teritoriul patriei noastre (a doua jumătate a sec. al IX-lea—sec. al XIII-lea)

Menunorut	
Gelu	{ Transilvania
Glad	
Voievodatul cu centrul la Bălgrad	
Voievodatul lui Ahtum.	
Litovoi	
Seneslau	{ Sudul Carpaților
Ioan	
Farcaș	
Jupan Dimitrie — Dobrogea	

Exerciții — Cum s-a format poporul român și limba română?
— Ce știți despre continuitatea daco-romanilor?
— Unde s-au constituit primele formațiuni politice?

Rusia kieveană

A. Care au fost începuturile statului rus?

B. De ce a decăzut Rusia kieveană?

A. Formarea Rusiei kievene. Slavii răsăriteni sau rușii erau răspîndiți de-a lungul fluviilor Nistru, Nipru și Don, pe țărmul lacului Ilmen și pe cursul superior al fluviului Volga. Ei trăiau în triburi, unde puterea a fost treptat acaparată de *cnezi* sprijiniți de cetele lor militare (drujina). Se ocupau cu agricultura, creșterea vitelor, vînătoarea și pescuitul. Erau meșteșugari pricepuți, mai ales în prelucrarea metalelor. Datorită drumului comercial care pornea de la Marea Baltică, din vecinătatea Scandinaviei, și cobora pe Nipru pînă la Marea Neagră și Constantinopol, negoțul s-a dezvoltat de timpuriu. Era numit „drumul de la varegi la greci”, fiindcă era folosit de normanzi, numiți și *varegi*, (luptători), în legăturile lor comerciale cu Imperiul bizantin. De-a lungul acestui drum s-au format numeroase așezări, centre meșteșugărești și comerciale, care au devenit apoi orașe înfloritoare, ca *Novgorod*, *Kiev*.

Dezvoltarea economică a contribuit la destrămarea orînduirii gentilice. În sînul triburilor s-au constituit treptat cele două clase sociale ale orînduirii feudale: *boierii* (feudalii) și *țărani iobagi*, care împreună cu meșteșugarii săraci erau exploatați de boieri și negustorii bogați.

În formarea statului, la slavii răsăriteni se deosebesc mai multe etape. În sec. al IX-lea existau mici stătuțe cu caracter feudal, numite cnezate. Cele mai însemnate cnezate s-au dezvoltat în jurul orașelor Kiev (pe Nipru) și Novgorod (pe malul lacului Ilmen). Prin unirea celor două cnezate ale Kievului și Novgorodului, sub conducerea lui *Oleg* (878—912) (cneazul Novgorodului), s-a format statul rus, cunoscut în istorie sub numele de *Rusia kieveană*.

În timpul lui Oleg au fost supuse triburile slave din dreapta și din stînga Niprului, care plăteau cneazului tribut în natură. Capitala stabilită la Kiev a fost întărită cu cetăți. Comerțul a cunoscut o vie activitate; s-au încheiat tratate comerciale cu Bizanțul, care favorizau pe negustorii ruși.

Statul kievean a ajuns curînd la o mare înflorire. Creștinarea rușilor, în sec. al X-lea, a contribuit la întărirea relațiilor feudale. Cu sprijinul puterii de stat și al bisericii (care fusese înzestrată cu numeroase proprietăți), marii feudali au supus majoritatea țăranilor transformîndu-i în iobagi.

Creșterea treptată a puterii boierilor a avut ca urmare slăbirea statului kievean. El se va reface, cunoscînd o perioadă de mare înflorire în timpul domniei lui *Iaroslav cel Înțelept* (1019—1054). Acesta s-a preocupat de organizarea și consolidarea statului. A pus să se alcătuiască o carte de legi numită „*Pravila rusă*”, care atestă existența proprietății feudale, a claselor sociale caracteristice feudalismului și apăra pe cei din jurul cneazului care se bucurau de privilegii.

În timpul lui Iaroslav, Kievul a devenit un oraș prosper, cu o însemnată cultură, centrul unui comerț înfloritor. Au fost stabilite legături comerciale și politice cu Țările Scandinave, Polonia, Bizanțul, Germania, Anglia și Franța.

B. Creșterea puterii marilor feudali și atacurile cumanilor.

După moartea lui Iaroslav, statul rus a început să slăbească treptat. La moartea fiecărui cneaz, urmașii săi împărțeau statul ca pe o moșie — așa cum se întîmplase și în Europa apuseană. S-a ajuns astfel la fărîmițarea politică a statului. În aceste condiții, marii proprietari feudali deveniseră independenți pe domeniile lor. Ei și-au organizat cete de oșteni, luptîndu-se pentru acapararea pămînturilor sau pentru domnie. La începutul sec. al XII-lea este restabilită, pentru scurtă vreme, unitatea statului kievean. Curînd se dezmembrează din nou, ridicîndu-se ca state puternice, noi cnezate. Cnezatele rusești erau continuu atacate de cumani, popor de origine turco-mongolă, care se așezau în sudul Rusiei (lectură).

Slavii de răsărit, numiți și ruși, au format în sec. al IX-lea un stat cu capitala la Kiev. Rusia kieveană a avut un rol important în viața politică și culturală a Europei răsăritene.

În secolul al XII-lea, Rusia kieveană era dezmembrată în mai multe cnezate. Întărirea puterii marilor proprietari feudali, luptele interne și atacurile cumanilor au fost cauzele principale ale dezmembrării sale.

Luptele împotriva cumanilor și dezbinarea dintre cneji sînt înfățișate în vestitul poem epic Cîntec despre oastea lui Igor, scris de un autor necunoscut, prin secolul al XII-lea: «Pe atunci, pe vremurile lui Olég Goreslavici / răsărea și se-ntindea gilceava; / își prăpădeau avutu-n certuri / urmașii lui Dajbog; / și-n uneltirile-ntre cneji/viața omenească se scurta/...

S-a curmat și lupta cnejilor/contră păgînilor căci frate către frate îmi grăia: / «Asta-i al meu și ăsta-i tot al meu»./ Au început să spună cnejii de ceea ce e mic «asta e mare»/ și între dînșii se mînceau cu uneltiri; / iar păgînul năpădea biruitor, / de pretutindeni / în Țara Rusească». (Trad. M. Beniuc).

Formarea orînduirii feudale	— Dezvoltarea economică
	— Formarea claselor sociale (boierii și țăranii iobagi)
	— Primele cnezate cu caracter feudal (Kiev și Novgorod)
Formarea Rusiei Kieveane	— Unirea Kievului cu Novgorodul — formarea statului kievean în timpul lui Oleg
	— Întărirea relațiilor feudale
	— Organizarea și consolidarea statului în timpul lui Iaroslav (1019—1054)
	— Kievul — centru comercial și politic înfloritor
	— Dezmembrarea statului datorită
	— creșterii puterii marilor feudali
	— luptelor interne
	— atacurilor cumanilor

— Care au fost condițiile formării și dezvoltării statului kievean? *Exerciții*

— Ce urmări a avut dezvoltarea feudalismului în Rusia kieveană?

PRINCIPALELE STATE ASIATICE ÎN EVUL MEDIU

Situația politică în Asia la începutul evului mediu.

În evul mediu, China și India, state cunoscute încă din antichitate, au continuat să se dezvolte. În aceste state relațiile feudale s-au constituit cu mult înaintea celor din Europa. O caracteristică a situației lor politice era alternarea unor perioade de centralizare politică și expansiune teritorială cu perioade de fărâmițare și decădere. Aceasta se datorește atât frământărilor interne și tendințelor de autonomie ale marilor feudali, cât și atacurilor nomazilor mongoli.

Triburile nomade trăiau pe un teritoriu imens, care se întindea de la Marele zid chinezesc și hotarul Coreei, pînă la Munții Altai și stepele Kazahstanului și din marginea sudică a Siberiei pînă la podișul Tibetului. Se ocupau cu vînătoarea, pescuitul și creșterea vitelor și se aflau în stadiul de descompunere a orînduirii gentile. Făceau dese incursiuni pe teritoriul țărilor vecine. Unul dintre aceste triburi, *hunii*, au cucerit China de nord, formînd acolo un stat pe care alți nomazi au încercat apoi să-l supună. Imperiul chinez, slăbit de luptele interne, nu a reușit să stăvilească aceste invazii și s-a dezmembrat. El se va reface abia în sec. al VII-lea.

Alte triburi nomade au năvălit în India. Aceasta cunoaște în sec. al IV-lea și prima jumătate a sec. al V-lea o perioadă de înflorire a economiei și culturii, sub dinastia Gupta. Luptele dintre feudali duc însă la slăbirea statului, care se prăbușește în fața invaziei mongolilor, dezmembrîndu-se în mai multe stătuțe (sec. al VI-lea).

În perioada de început a feudalismului s-au format în Asia state noi. Astfel, în Tibet populații nomade au întemeiat un stat în urma cuceririlor făcute în Asia mijlocie și China de apus.

În Indochina erau în sec. al III-lea două state: *statul Lin-I* în regiunea Vietnamului de azi și *statul Fu-Nan* în Indochina de sud. Acest stat s-a destrămat în stătuțe feudale. Unul dintre ele, aflat în Kampuchia de astăzi, a devenit în sec. al VI-lea, prin cuceriri, un mare stat feudal.

În Coreea existau trei regate cu caracter feudal care se luptau între ele. La sfîrșitul sec. al VII-lea, statul s-a unificat respingînd și atacurile cuceritorilor japonezi.

Statul feudal timpuriu japonez s-a format în a doua jumătate a sec. al IV-lea, dintr-o uniune de triburi, al cărui șef a întemeiat dinastia Yamato.

În Asia s-au constituit și alte state care vor deveni, prin cuceriri, mari imperii cu caracter feudal-militarist: Califatul arab, Imperiul mongol, Imperiul otoman.

Arabii

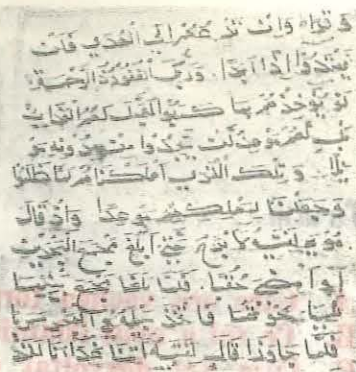
- A. Care era vechea formă de organizare a arabilor?**
- B. Ce rol a avut islamismul în viața poporului arab?**
- C. Cum s-a dezvoltat califatul arab?**
- D. Prin ce s-a caracterizat societatea arabă după cuceriri?**

Peninsula Arabiei, așezată în partea de sud-vest a Asiei, este un imens podiș deșert, pe care rătăceau cu turmele lor triburile nomade ale arabilor. Singura regiune mai fertilă este fișia de pămînt care se întinde de-a lungul coastei de apus, pe țărmul stîncos al Mării Roșii. Acolo se găseau pe la începutul sec. al VII-lea cele două orașe care au jucat un rol important în istoria arabilor: *Mecca*, bogat centru comercial și *Yathreb (Medina)*, centru agricol (lectura 1).

A. Societatea arabă se găsea în perioada de destrămare a relațiilor gentile. Arabii trăiau împărțiți în triburi, conduse de *șeici* sau *emiri*. În triburi predominau relațiile gentile; membrii unui trib stăpîneau în comun turmele de vite, ogoarele.

Cei din nord se ocupau cu păstoritul și erau nomazi. Ei aveau turme de cămile, oi, capre și herghelii de cai. Cei din sud se ocupau cu agricultura și știau să folosească irigațiile, pentru a face ogoarele mai fertile. Ei obțineau venituri importante din comerț. Străbătînd deșertul, caravanele duceau spre Siria și Mesopotamia curmale, mirodenii, pietre prețioase din India, mătăsuri din China, și aduceau pînzeturi, arme, grîne și produsele meșteșugarilor bizantini. Centrul acestui comerț era *Mecca*, centru religios al arabilor.

Prin sec. al VI-lea se formează, în sinul triburilor arabe, o pătură de oameni bogați, cu turme numeroase, care obțin cîștiguri mari din comerț. Ei îi exploatează pe membrii săraci ai tribului și încep să folosească și munca sclavilor, cumpărați sau proveniți din prizonierii de război. Treptat, relațiile gentile se destramă, se produce o diferențiere socială. Pe măsură ce aceasta se accentua, interesele aristocrației tribale cereau unificarea triburilor arabe în cadrul unui stat.

Pagină din Coran

B. Islamismul a contribuit la unificarea triburilor arabe.

Mahomed (570—632) (în arabă înseamnă cel lăudat) a propovăduit arabilor *islamismul*, credința într-un singur Dumnezeu numit *Allah*, înlăturând credințele în vechii zei, care mențineau triburile arabe dezbinat. Credincioșii, spunea el, trebuie să fie supuși voinței lui Allah (islam = supunere), care hotărăște dinainte soarta fiecărui om. Ei sînt datori să lupte cu sabia pentru răspîndirea islamismului. La început, predicile lui Mahomed au fost primite cu ostilitate de aristocrația din Mecca. Însoțit de un număr mic de discipoli, între care erau mulți membri ai familiei sale, Mahomed a fugit de teama dușmanilor săi în orașul *Yathreb*, unde a continuat să-și predice învățăturile. Se spune că credincioșii săi (musulmanii) le notau, alcătuind *Coranul* (cartea).

Fuga (*Hegira*) lui Mahomed de la Mecca la Yathreb a avut loc în anul 622. De la această dată, musulmanii încep numărătoarea anilor. Yathreb și-a luat numele de Medina-al-Nabi (orașul profetului).

Mahomed a reușit să atragă mulți credincioși de partea sa. El și-a organizat o armată, cu care a cucerit în anul 630 Mecca. Treptat, clasa dominantă și-a însușit noua religie, care propovăduia supunerea, consfințea sclavia și justifica cucerirea de noi teritorii. Mahomed a supus cele mai multe triburi arabe și le-a convertit la islamism. Noua religie a favorizat formarea *statului unificat arab* cu capitala la Mecca.

C. Expansiunea arabă în Africa, Asia, Europa. După moartea lui Mahomed (632), statul arab a fost condus de *califi* (locuitori ai profetului), care erau în același timp șefi religioși și politici.

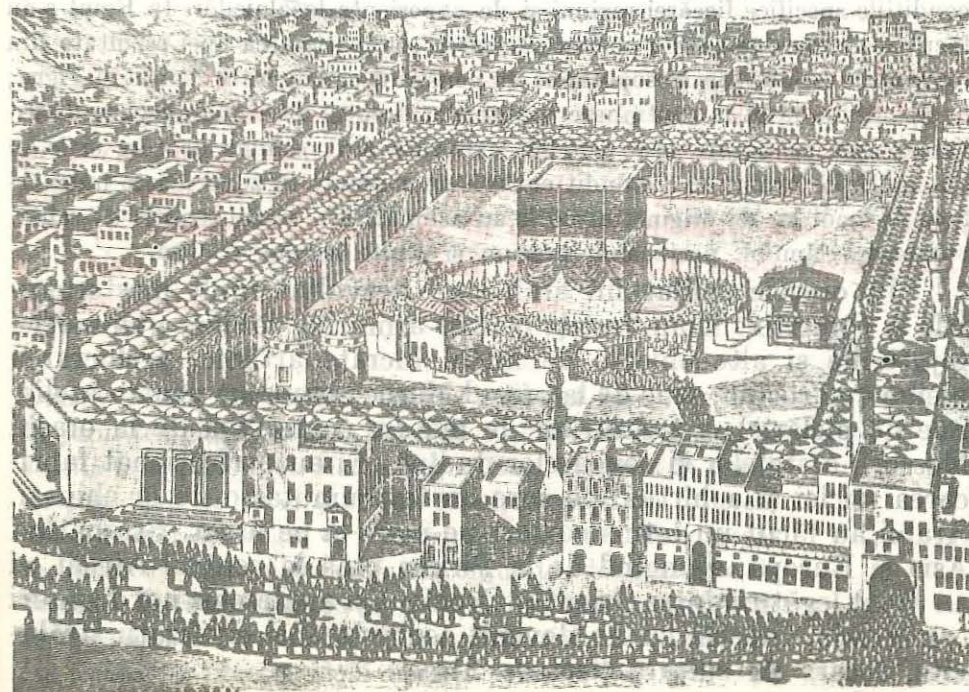
În scurt timp arabii au copleșit Siria, Mesopotamia, Egiptul și Persia, formînd *Marele califat arab*. Victoriile fulgerătoare ale

arabilor dovedeau forța statului unificat arab. Ele se datorau însă în mare parte și slăbirii celor două imperii din răsărit, Bizanțul și Persia.

După primii califi, aleși dintre prietenii apropiați ai lui Mahomed, a ajuns la tron *dinastia Omeiazilor* (661—750). În timpul Omeiazilor, califatul arab s-a întins în Asia Centrală pînă la hotarele Indiei și ale Chinei, iar în Asia Mică a supus noi provincii bizantine. Au atacat cu o flotă puternică și Constantinopolul, dar după două încercări nereușite au renunțat. Spre sud și vest au cucerit Africa de nord și au trecut în Spania sub conducerea unui șef numit *Tarik*, al cărui nume îl poartă strîmtoarea *Gibraltar* (Gib-al-Tarik = Muntele lui Tarik). În Spania au supus regatul vizigoților și apoi s-au îndreptat peste Pirinei, spre Galia. Aici însă expansiunea lor a fost oprită de franci, care i-au învins în lupta de la *Poitiers* (732), cîștigînd o strălucită victorie.

Războaiele de cucerire îi îmbogățiseră pe aristocrați, care își consolidaseră puterea (lectura 2). Masele erau nemulțumite de întărirea exploatarea și se răsculau adesea. Profitînd de aceste frămîntări, aristocrații din Persia și Mesopotamia s-au unit și au răsturnat *dinastia Omeiazilor*. S-a instaurat *dinastia Abbasizilor* (750—1258). Unii dintre Omeiazi cu partizanii lor s-au refugiat în Spania și au format un califat separat cu capitala la *Cordoba*.

Templul Kaaba din Mecca

Negustorii arabi străbăteau
distanțe foarte mari, trans-
portând mărfurile pe că-
mile.

D. O viață economică înfloritoare. Consolidarea orînduirii feudale. Arabii au fost agricultori pricepuți. Ei au învățat de la egipteni și de la locuitorii Mesopotamiei să construiască rețele de canale pentru irigație, reușind să obțină producții bogate de cereale, legume, fructe și flori chiar pe pământurile uscate.

În construirea canalelor de irigație, inginerii arabi au ținut seama de condițiile specifice fiecărei regiuni și de experiența localnicilor. În Egipt s-au făcut rezervoare și canale pentru păstrarea și repartizarea apei rezultate din revărsările Nilului; în Mesopotamia au construit canale între Eufrat și Tigru; în Spania au lăsat în continuare locuitorilor dreptul de a supraveghea distribuția apei pe ogoare prin canalele existente din vechime pe care ei le-au îmbunătățit. Arabii au răspândit cultura unor plante în zone foarte îndepărtate de locul lor de origine, adică le-au aclimatizat: orezul, trestia-de-zahăr, bumbacul, lămiul, portocalul, precum și multe legume și flori.

În orașele califatului arab s-au dezvoltat mult meșteșugurile și comerțul. Erau vestiți pentru armurile, săbiile, pumnalele, bijuteriile și alte obiecte de metal lucrate artistic, prelucrarea pieilor (marochin, vine de la orașul Maroc, cunoscut pentru atelierele de pielărie), a țesăturilor de mătase (mosselina de la orașul Mossul), a stofelor și covoarelor de lână. Ei au perfecționat fabricarea sticlei și a hîrtiei, pe care au împrumutat-o de la chinezi. Arabii au făcut un întins comerț pe mare și pe uscat. Străbătînd Asia și Europa, ajungînd de la Pirinei pînă la centrul Africii, ei au făcut legătura între Orient și Occident și au deschis noi drumuri comerciale. Orașele lor au devenit centrele unei civilizații strălucite, focare de cultură (lectura 3).

În perioada care a urmat cuceririlor, în califatul arab s-a consolidat orînduirea feudală. Clasa feudalilor s-a format prin contopirea marilor proprietari locali cu cuceritorii arabi (aristocrația tribală, războinicii, slujbașii). Țăranii dependenți cuprindeau în special elemente din rîndul localnicilor (sclavi, coloni, mici proprietari aserviți).

Masele populare, crunt exploatate, se răsculau. În sec. al IX-lea—al X-lea, răscoalele s-au înmulțit. La acestea luau parte țăranii iobagi, sclavii negri, care erau folosiți la canalele de irigație și oamenii săraci de la orașe.

Un grup de țărani din nordul Persiei a ales ca simbol al luptei lor pentru libertate steagul roșu. Ei au pornit răscoala uniți în jurul acestui steag, fiind supranumiți „oamenii steagului roșu”. Pentru prima oară în istoria omenirii, steagul roșu a apărut ca simbol al luptei împotriva asupritorilor.

Răscoalele maselor exploatate, tendința marilor feudali de a deveni independenți, întinderea prea mare a imperiului, alcătuit din populații diferite, au contribuit la decăderea și dezmembrarea sa. Începînd din sec. al VIII-lea, lumea arabă era împărțită în două califate: cel din Bagdad și cel din Cordoba. Mai tîrziu se formează al treilea califat în Egipt, cu capitala la Cairo (Al Qahira — Victorioasa). Aceste state continuă să se fărîmițeze și își pierd pe rînd independența fiind cucerite de alte popoare.

La începutul sec. al VII-lea, arabii au format la hotarele răsăritene ale Imperiului bizantin un stat, care, datorită războaielor de cucerire pe care le-a purtat, a devenit în scurt timp un imperiu imens, bazat pe exploatarea popoarelor subjugate. Marele califat arab își întindea stăpînirea de la Oceanul Atlantic pînă în India și China. Arabii au imprimat un puternic avînt agriculturii, meșteșugurilor, tehnicii și comerțului.

Orașul Mecca s-a format pe la mijlocul sec. al V-lea în jurul templului Kaaba. Templul Kaaba există și azi. El se află în apropiere de Marea Roșie. Este construit în formă de cub, înalt de 10 m și lat de 12 m, acoperit cu o înveli-toare de mătase neagră cu o inscripție religioasă. Este așezat în mijlocul unei piețe mari, înconjurată de o galerie de coloane. În acest templu se găsește o piatră neagră (meteorit), despre care arabii spuneau că ar fi căzut din cer. În Kaaba se aflau și idoliile fiecărui trib (360 de idoli). La

Lectura 1

acest templu veneau toți arabii să se roage o dată pe an. Atunci se proclama armistițiul sfânt, războaiele permanente dintre triburile arabe încetau.

Lectura 2 Iată cum se plinge de inegalitatea socială un poet arab, în versurile pe care i le închină unui calif: «Cu toții luăm parte la aceleași campanii (bătălii) și ne întoarcem împreună din ele; pentru ce numai unii (aristocrații) trăiesc în fast și lux și ceilalți rămân săraci?»

Lectura 3 Un călător din prima jumătate a sec. al XI-lea descrie orașul Tripoli (Siria), important centru al comerțului arab: «În jurul orașului erau câmpuri cultivate, livezi și grădini. Erau imense plantații de trestie de zahăr, portocali, bananieri, lămii, curmalii... Orașul era astfel așezat, încât apele mării îl înconjurau din trei părți. Partea dinspre uscat era apărată de un zid. Dincolo de acesta se afla un șanț, iar pe ziduri erau așezate mașini de război... Casele și prăvăliile erau frumoase și foarte curate, fiecare prăvălie semănând cu un palat minunat împodobit. Am găsit la Tripoli toate alimentele, fructele și felurile de mâncare pe care le văzusem în Persia, dar aici erau în mai mare abundență... Tripoli este un port comercial în care vin corăbii din Grecia, Franța, Spania...».

Unificarea triburilor arabe

- Apariția islamismului.
- Mohamed începe unificarea triburilor arabe.

Marele califat arab — un stat format prin cuceriri

- Cuprindea Siria, Mesopotamia, Egiptul, Persia, o parte din Asia Mică și Asia Centrală, nordul Africii, Spania.
- Dinastia Omeiazilor (661—750)
- Dinastia Abbasizilor (750—1258)
- Dezvoltarea economică: agricultura, meșteșugurile, comerțul.
- Consolidarea orânduirii feudale.
- Ascutirea luptei sociale — răscoalele.

- Dezmembrarea califatului arab

Bagdad
Cordoba
Cairo

Exerciții — Prin ce se caracteriza vechea organizare a arabilor?
— Ce importanță a avut unificarea triburilor arabe?
— Ce realizări au avut arabii în viața economică?

Statul mongol

A. Ce știm despre felul de viață al mongolilor?

B. Cum s-a format statul mongol?

C. Care a fost situația Imperiului mongol după moartea lui Gînghiz-han?

A. Mongolii erau nomazi și trăiau împărțiți în triburi. În stepele din centrul Asiei, pe teritoriul Mongoliei de astăzi, trăiau în evul mediu mai multe triburi nomade. În sec. al XIII-lea ele s-au unit. S-au numit *mongoli*, după numele unuia dintre triburi. Mongolii se ocupau cu vînătoria, pescuitul și creșterea animalelor. Fiind nomazi, se mutau dintr-un loc în altul în căutare de pășuni. Străbăteau distanțe foarte mari pe caii lor mărunți și iuți. Se îmbrăcau cu haine din piei de animale. Potrivit legilor lor nu aveau voie să se scalde sau să-și spele hainele în ape curgătoare. Erau cinstiți, cuvîntul dat era respectat cu sfințenie și nici un om nu putea fi învinovățit dacă nu-și recunoștea vina. Erau înarmați cu săbii încovoiate și arcuri mari. Locuiau în corturi (iurte), de formă ovală sau rotundă, făcute din pîslă și împletituri de răchită. Cînd plecau le puneau pe roate și erau trase de boi. Se hrăneau cu carne de oaie și lapte de iapă. Erau organizați în *triburi* sau *hoarde*, conduse de *hani*.

B. Imperiul mongol, stat creat prin cuceriri.

La începutul sec. al XIII-lea, după lupte îndelungate, mai multe triburi s-au unit sub conducerea lui *Gînghiz-han*. Cu o armată puternică, Gînghiz-han a cucerit un vast teritoriu în Asia, îndreptîndu-se spre Europa răsăriteană. După ce au înfrînt pe ruși la *Kalka* (1223), mongolii s-au înapoiat în Asia. Astfel, prin cuceriri a fost creat un *imperi*

GINGHIZ-HAN, vestit comandant militar și bun organizator

din care făcea parte Mongolia, China de nord, Asia Centrală, Transcaucazia, Siberia de sud. Acest imperiu era cunoscut sub numele de *Mongolia albastră*.

Pentru a consolida unitatea imperiului, Gînghiz-han a luat o serie de măsuri administrative și militare. Au fost date legi aspre pentru a întări puterea hanului, au fost numiți guvernatori, au fost construite drumuri, a fost organizată o armată puternică și bine disciplinată, la care erau obligați să participe toți bărbații, indiferent de starea lor socială (lectura 1). Populația plătea biruri.

C. Încercări de refacere a Imperiului mongol. După moartea lui Gînghiz-han, vastul imperiu a fost împărțit între urmașii săi. La scurt timp, cuceririle mongole reîncep prin cucerirea enezatelor rusești. În 1241 se dezlănțuie marea invazie mongolă asupra Europei; sînt atacate Polonia, Ungaria, Boemia, Moldova, Țara Românească și Transilvania. Multe orașe au fost incendiate, iar populația măcelărită. Apoi, mongolii s-au retras spre răsărit, ducînd cu ei prăzi bogate și o mulțime de robi (lectura 2). O parte dintre ei s-au oprit în nordul Mării Negre. În aceste ținuturi s-a format un stat numit *Hanatul Hoardei de aur*. Cunoscuți sub numele de *tătari*, au fost timp de multe secole o primejdie pentru țările din Europa răsăriteană (Moldova, Țara Românească, Transilvania, Polonia, Ungaria), pe care adesea le invadau. Treptat, Hanatul Hoardei de aur s-a destrămat.

În sec. al XV-lea, statul mongol cunoaște o nouă perioadă de expansiune în timpul lui Tamerlan. Acesta cucerește Afganistanul, nordul Indiei, Persia, Irakul, sudul Rusiei, Asia Mică, Siria. Atacă și China. Acest imens imperiu avea capitala la *Samarkand*, care cunoaște o deosebită înflorire economică și culturală. După moartea lui Tamerlan (1405), statul creat de el s-a dezmembrat.

Imperiul mongol era un stat *militarist*, care se baza pe jaful și exploatarea popoarelor subjugate. Aflîndu-se pe o treaptă de civilizație inferioară față de popoarele supuse, mongolii au frînat dezvoltarea societății în acele teritorii. Prin intermediul lor însă s-au stabilit legături comerciale pe drumurile de uscat, între Europa și Extremul Orient, ușurînd cele dintîi călătorii ale europenilor în răsăritul Asiei.

Datorită unor armate numeroase și bine organizate, mongolii au cucerit imense teritorii în Asia și Europa, constituind un vast imperiu. Lupta neîntreruptă a popoarelor subjugate a subminat statele mongole care cu vremea s-au dezmembrat. Împotriva Hoardei de aur, alături de ruși, maghiari, poloni, au luptat și românii, organizați în mici stătuțe feudale.

Mongolii aveau în sec. al XIII-lea o armată foarte bine organizată și disciplinată, cu ajutorul căreia Gînghiz-han a creat un vast imperiu. Iată cum își aprecia armata: *Lectura 1*

«Arcașii și războinicii mei sînt întunecați ca o pădure mare cu mulți copaci... Grijă și dorința mea este să le îndulcesc gurile cu dulceață, să le împodobesc piepturile, spațele și umerii cu veșminte de brocart, să-i așez pe cai buni, să le dau să bea din pîraie curate și răcoritoare, să le dăruiesc pămînturi bune și bogate în iarbă pentru vitele lor, să poruncesc să se nimicească de pe căile și drumurile folosite de ei orice piedică, orice rădăcină și orice lucru vătămător și să nu îngădui să crească în locurile lor de pășune nici un spin și nici o buruiiană cu țepi».

În drumul lor, mongolii au prădat Moldova și s-au răspîndit prin Transilvania, jefuind mai multe orașe: Rodna, Bistrița, Oradea, Brașov, Sibiu, Alba-Iulia. Un călugăr italian, luat prizonier de tătari, povestește cum a reușit să fugă și descrie înfățișarea Transilvaniei după invazie: *Lectura 2*

«În sfîrșit, cu greu, a opta zi după ce am ieșit din pădure, sosirăm în orașul Alba (Alba-Iulia), unde nu am putut găsi nimic altceva decît oasele și capetele celor uciși, precum și zidurile surpate și risipite ale bisericilor și palatelor, stropite cu sînge... și la depărtare de 10 mile, lîngă pădure, era un sat numit în limba poporului Frata și din jos de pădure, la 4 mile, era un munte înalt, pe vîrfurile cărui se afla o stîncă foarte mare. Mulți bărbați și femei erau adăpostiți acolo și ne-au primit bine... Ne-au imbiat cu pîine neagră, coaptă, din făină și din coajă de stejar măcinată».

- Statul mongol se formează prin unirea triburilor mongole în timpul lui Gînghiz-han (sec. al XIII-lea).
- Imperiul mongol, stat militarist, se baza pe cuceriri; cuprindea Mongolia, China de nord, Asia Centrală, Transcaucazia, Siberia de sud. Avea o bună organizare, armată puternică și disciplinată.
- Expansiunea mongolă după moartea lui Gînghiz-han continuă: Imperiul lui Tamerlan (sec. al XV-lea).
- Dezmembrarea Imperiului mongol după moartea lui Tamerlan (1405), urmare a luptei popoarelor subjugate.

- Pe baza textului lecției și a lecturilor arătați felul de *Exerciții* viață al mongolilor.
- Caracterizați statul mongol și arătați cauzele destrămării sale!

China

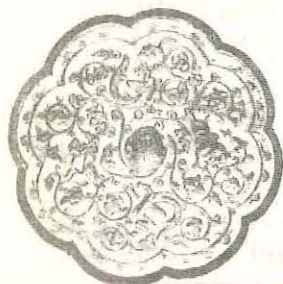
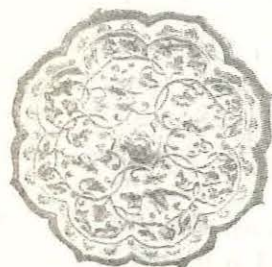
- A. Prin ce se caracterizează situația statului chinez în sec. al IV-lea — al X-lea?
B. Cum s-a desfășurat lupta împotriva exploatării interne și a cotropirii externe?

A. Apariția relațiilor feudale; unificarea și consolidarea statului. În sec. al IV-lea au început să predomine în China relațiile feudale. Împăratul era proprietarul întregului pământ. Acesta era împărțit în loturi și dat în folosință țăranilor care îl munciau cu unelte proprii; ei erau *iobagii împăratului*. Pentru diferite slujbe aristocrația primea de la împărat loturi de pământ care erau muncite de țărani. Treptat, puterea împăratului decade, statul se divizează în mai multe stătuțe care se luptau între ele. Suveranii locali și aristocrația își formează domenii întinse și își extind autoritatea asupra țăranilor, obligându-i să le muncească gratuit și să le dea produse agricole, transformându-i în iobagi. Paralel se mențin și rămășițe ale orânduirii sclavagiste.

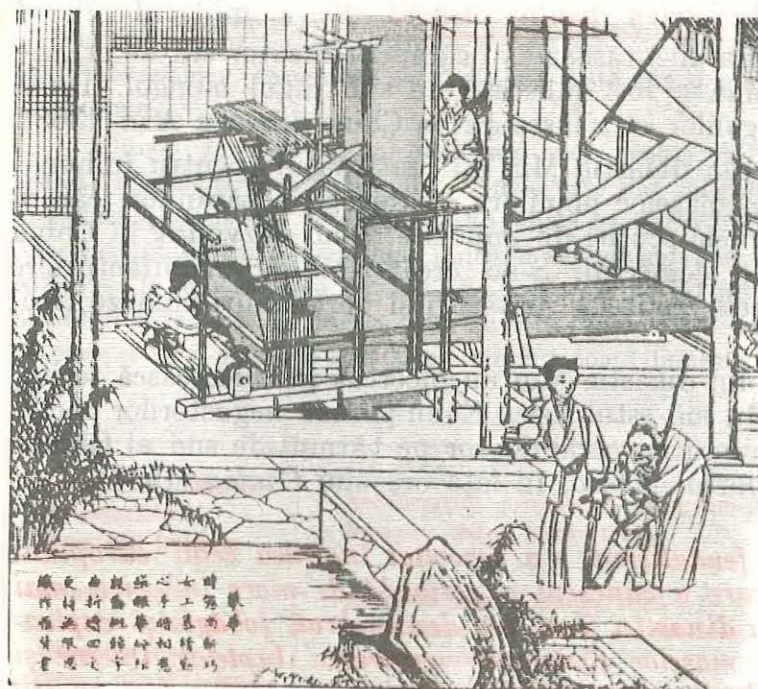
După o perioadă de dezmembrare, la începutul sec. al VII-lea în timpul *dinastiei Tan*, statul chinez s-a reunificat. Datorită numeroaselor cuceriri a devenit un vast imperiu.

Împărații din dinastia Tan au reorganizat administrația statului, numind ca guvernatori ai provinciilor pe marii proprietari de pământ. Influența acestora a crescut foarte mult, ducând mai târziu la slăbirea puterii centrale.

Perioada Imperiului Tan se caracterizează printr-o intensă dezvoltare economică. Agricultură se făcea cu mijloace primitive, dar datorită muncii perseverente a țăranilor chinezi se obțineau recolte bune, de care profitau însă proprietarii feudali.

Obiecte de artă chineză bogat ornamentate

Atelier pentru țesutul mătăsii. Produsele acestor ateliere, vestite pentru finețea lor, erau căutate în multe țări.

Meșteșugarii chinezi au realizat produse renumite pentru piețele Europei și Asiei. Ei erau mari meșteri în producerea obiectelor de bronz, a vaselor smălțuite, a casetelor de lac, a porțelanului, a țesutului mătăsii.

Pentru a ușura transporturile pe apă, în vederea dezvoltării comerțului, împărații din dinastia Tan au făcut mari lucrări de adaptare a fluviilor la nevoile navigației. În comerțul pe uscat era folosit și transportul cu hamali (culi), care cărau pe spate baloturi grele, mergând repede și scoțând strigăte răgușite pentru ca lumea să se dea la o parte din drumul lor.

B. Marea răscoală a țăranilor chinezi. Creșterea puterii feudalelor a dus la intensificarea exploatării. Țăranii aveau o situație foarte grea (lectura 1). De multe ori se îndatorau la feudali și neputând plăti își vindeau copiii sau deveneau sclavi. Disperați, ei căutau să scape de asupritorii lor, răsculându-se. Una dintre cele mai mari rășcoale țărănești s-a desfășurat spre sfârșitul sec. al IX-lea și a fost condusă de *Huan-Ciao*. Timp de doi ani, răsculații au păstrat puterea, dar feudații chinezi au chemat în ajutor pe nomazii din nord, cărora poporul le-a zis „*corbii negri*”. Răscoala a fost înăbușită, dar ea a slăbit puterea statului feudal chinez. Țăranii împovărați de obligații față de feudali au continuat să se rășcoale. În sec. al XIII-lea statul chinez a fost cucerit de mongoli.

B. Lupta împotriva jugului mongol. Pe la mijlocul sec. al XIV-lea, în urma unei răscoale al cărei conducător era de origine țărănească, China a fost eliberată de sub jugul mongol. După alungarea mongolilor, el a instaurat în China *dinastia Min* (1368).

Împărații din *dinastia Min* au luat măsuri pentru îmbunătățirea situației maselor populare, în special a țăranilor, cărora le-au acordat unele scutiri de impozite. S-au dezvoltat în China meșteșugurile și comerțul. S-au creat ateliere manufacturiere pentru fabricarea vestitelor mătăsuri și porțelanuri chineze (lec-tura 2—3).

Împărații din *dinastia Min* au încercat să cucerească terito-rii în Coreea și în sud-estul Asiei. Ei au permis negustorilor portu-ghezi, care veniseră cu corăbiile lor pe țărmul de sud al Chinei, să întemeieze portul *Macao*, în fața orașului *Canton* (1557).

În China, feudalismul s-a dezvoltat înaintea celui european. Statul chinez, care a cunoscut o perioadă de mare înflorire, mai ales în perioada dinastiei Tan, s-a dezmembrat. Iobăgia și exploatarea cruntă a maselor țărănești, agravarea luptelor interne și atacurile vecinilor au dus la slăbirea statului, care a fost cucerit de mongoli.

Lectura 1 Un scriitor chinez arată cum erau exploatați țăranii: «...oa-menii bogați care au moșii întinse îi silesc pe țărani să lucreze cât mai mult, lovindu-i cu nuiele și bețe de bambus... Astfel încît, proprietarul, sporindu-și din ce în ce averile, dobîn-dește și putere, iar țăranul, trăind de azi pe mâine din recolta sa, ajunge în mizerie și nu are nici o scăpare».

Lectura 2 Iată cum descrie Marco Polo (sec. al XIII-lea) organizarea meșteșugurilor într-un oraș din China: «...erau douăsprezece feluri de meserii; și pentru fiecare meserie douăsprezece mii de case unde locuiau cei care lucrau; și într-o casă cel puțin zece oameni și în alta douăzeci și în alta patruzeci. Toți acești oameni nu sînt maiștri, ci lucrători care execută ceea ce le comandă maistrul».

Lectura 3 Despre mătăsurile și porțelanurile chineze scria Nicolae Milescu, învățatul boier moldovean, care a călătorit în China între anii 1675—1678, ca ambasador al țarului Rusiei:

«Se face destulă mătase și tot felul de haine de mătase, nu numai pentru toată China, ci și pentru insulele japoneze

și filipinilor și chiar pentru îndepărtatele țări ale indienilor și ale europenilor... Căci lucrurile de mătase de aici sînt mult mai ieftine... Zece haine costă aici cît costă una singură în Europa».

«Orașul Iao-Heu este vestit mai ales pentru că în această regiune se face porțelanul... Unele vase sînt colorate în galben și pe ele sînt desenați balauri, adică șerpi înaripați. Acestea sînt destinate palatului imperial din orașul Pekin. Alte vase le fac albaștrui, roșii și albe, înflorate cu tot felul de culori și fac atît de multe, încît nu este ființă sau floare pe care ei să n-o fi înfățișat și au umplut toată lumea cu ele».

Formarea claselor caracteristice societății feudale

- Aristocrația: proprietară de pămînturi.
- Iobagii; iobagii împăratului.

Reunificarea statului chinez. Dinastia Tan (sec. al VII-lea—al X-lea)

- Reorganizarea administrației.
- Dezvoltarea economică (agricultura, meșteșugurile, transporturile).
- Creșterea exploatării maselor. Răscoala condusă de Huan-Ciao (sfîrșitul sec. al IX-lea).

Cucerirea mongolă (sec. al XIII-lea)

- Lupta împotriva cuceririi mongole.
- Alungarea mongolilor.
- Instaurarea dinastiei Min (1368).

- Cum s-a dezvoltat Imperiul Tan? Care au fost cauzele prăbușirii lui? **Exerciții**
- Care sînt caracteristicile feudalismului în China?

CULTURA ÎN PERIOADA FEUDALISMULUI TIMPURIU

- A. Prin ce s-a caracterizat cultura în feudalismul timpuriu?
B. În ce domenii s-a manifestat?

A. Cultura avea caracter feudalo-bisericesc. La începutul feudalismului, cultura era într-o perioadă de regres. În urma migrațiilor, majoritatea orașelor romane din apusul Europei, centre ale vieții culturale, au decăzut și odată cu ele s-au distrus multe opere ale culturii antice (monumente, scrieri, biblioteci etc.). La decăderea culturii antice a contribuit și biserica, întrucât ideile acesteia nu concordau cu concepțiile religiei creștine. Totuși, simțind nevoia pregătirii clerului, biserica a preluat unele elemente din cultura antică și le-a adaptat cerințelor sale (lectura 1).

Într-o perioadă de intense frământări, de transformări social-economice și politice se formează *cultura feudală*. Biserica domina asupra tuturor manifestărilor culturii, care se concretizau, la începutul feudalismului, în școli pe lângă mănăstiri, în scrieri cu caracter religios, prin care se căuta să se justifice exploatarea și se predica supunerea celor ce trudeau. Primele scrieri tratau probleme de teologie, viețile sfinților, iar mai târziu s-au scris anale și cronici. De asemenea, în mănăstiri se copiau manuscrisele antice. Limba folosită în aceste scrieri era latina în apusul și centrul Europei, greaca în Imperiul bizantin, slavona în estul și sud-estul Europei.

În aceste condiții, cultura avea un caracter *feudalo-bisericesc*. Paralel se dezvoltă și *creația populară*, reprezentată prin cîntece, povestiri, satire la adresa clasei dominante etc. Ea se manifesta pe cale orală și în limba vorbită de popor.

B. Învățămîntul. Într-o perioadă cînd regii și nobilii se ocupau numai cu războaiele, puțini oameni știau carte și proveneau din rîndul clericilor. Primele școli au apărut pe lângă mănăstiri. Pe măsură ce societatea se feudalizează era nevoie de slujbași la cancelariile regilor și în administrație. De aceea încă din sec. al VIII-lea se creează școli pe lângă reședințele regale. Acestea aveau mai ales un caracter practic și laic. Astfel, la curtea lui

Biserica San Vitale din Ravenna, construită în stil bizantin, este împodobită în interior cu splendide mozaicuri.

Miniatură pe un manuscris din sec. al IX-lea care reprezintă duci și conți.

Carol cel Mare s-a creat *Academia palatină*, condusă de învățatul *Alcuin*. Aici predau și învățați din alte țări, dar conținutul învățămîntului era puternic influențat de biserică. De asemenea, s-a perfecționat scrierea așa-numita scriere carolingiană, care avea la bază alfabetul latin (lectura 2).

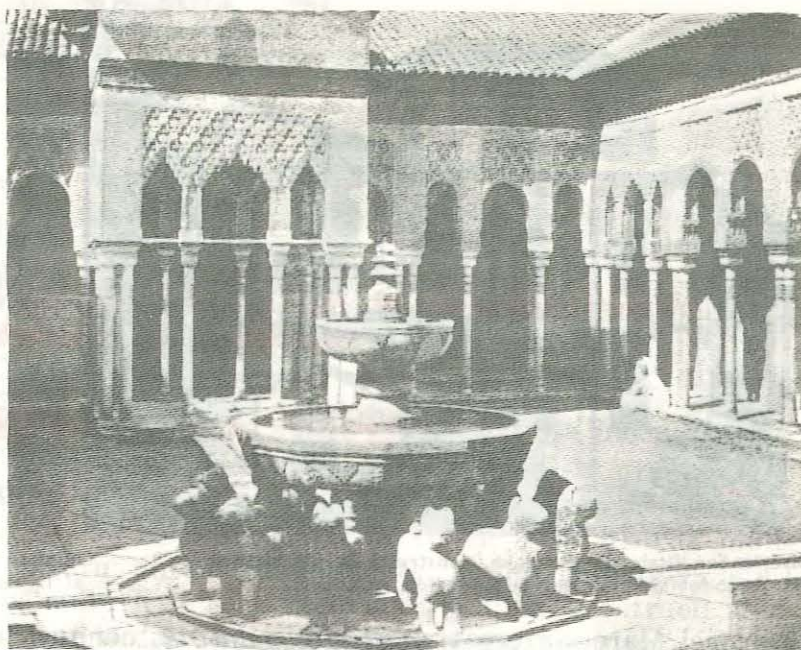
Asemenea școli s-au înființat și în alte state (Imperiul romano-german, Rusia kieveană, Polonia, Cehia etc.).

B. Cunoștințele științifice. La începutul feudalismului știința avea un nivel inferior față de antichitate. La aceasta a contribuit și biserica, care răspîndea explicații și interpretări mistico-religioase asupra fenomenelor din natură și societate. Dacă în apusul Europei științele naturii nu progresau, în schimb arabii au făcut importante descoperiri în medicină, chimie, matematică, astronomie. Totodată, ei au contribuit la răspîndirea unor cunoștințe științifice în Europa, pe care le-au luat de la indieni (cifrele arabe), chinezi (praful de pușcă, hîrtia).

În Bizanț s-au dezvoltat matematica, astronomia, medicina, istoria, dreptul. În contact cu cultura bizantină și arabă s-au înregistrat unele succese și în dezvoltarea științei europene. Astfel, apar în sudul Italiei și al Franței școli de medicină, unde profesau și învățați arabi.

B. Artă. Cele mai de seamă realizări artistice din apusul Europei aparțin artei carolingiene: *miniaturi* viu colorate și deosebit de frumoase, care împodobeau cărțile copiate în mănăstiri.

Curtea leilor
se află în vestitul
palat Alhambra, construit
de arabi în Granada (Spania)

Palate și biserici decorate cu fresce și mozaicuri, cum era *Capela din Aachen*, precum și obiecte din aur și argint lucrate cu multă măiestrie.

În Bizanț a înflorit un stil arhitectural — *stilul bizantin*, caracterizat prin arcuri sprijinite pe coloane și cupolă rotundă. Cele mai reprezentative monumente sînt biserica *Sf. Sofia* (transformată în moschee de către turci, astăzi muzeu) și *San Vitale* din Ravenna. Împodobite cu mozaicuri care reprezintă motive florale și geometrice și scene religioase sau din ceremonialul curții imperiale (*San Vitale*), uimesc prin coloritul, măiestria și finețea execuției.

Și la arabi s-a creat în arhitectură un stil propriu, caracterizat prin bolta cu cupolă rotundă, arcuri în formă de potcoavă împodobite cu sculpturi dantelate numite *arabescuri*. În acest stil au fost construite *moscheea din Cordoba* și *palatul Alhambra din Granada*. Palatele aveau curți interioare, parcuri și fîntîni cu jocuri de apă.

În China s-au construit temple, palate, porți monumentale, poduri din marmură, fier sau lemn. Specifică artei chineze este *pictura în frescă*, pe vase de porțelan, pe mătase, precum și *sculptura* (statui, basoreliefuri, obiecte de lux etc.).

La începutul feudalismului în Imperiul bizantin, în califatele arabe și China era o cultură înfloritoare, iar în Europa occidentală

din cauza migrațiilor cultura a cunoscut o perioadă de regres. În secolele următoare, pe măsură ce societatea feudală se dezvoltă, cultura europeană va cunoaște o înflorire deosebită.

Despre starea de decadență a culturii în Galia în timpul migrațiilor *Lectura 1*

„În orașele Galiei decade tot mai mult cultura literară, ba mai mult, ea chiar dispare... Iar sălbăticia popoarelor e dezlănțuită și furia regilor crește... Și nu se mai poate găsi un gramatician priceput pentru a zugrăvi această (stare de lucruri) fie sub formă de proză fie în vers...”

Din măsurile luate de Carol cel Mare pentru dezvoltarea culturii *Lectura 2*

...vă îndemnăm nu numai să nu neglijați studiile literare ci... să vă întreceți în învățătură, pentru ca să puteți pătrunde mai bine tainele divinelor scrieri... Iar pentru îndeplinirea acestei meniri să fie aleși bărbați care sînt în posesia atît a voinței, cît și a aptitudinilor (trebuincioase) învățaturii, precum și a dorinței de a învăța pe alții”.

**Trăsături caracteristice
ale culturii în această
perioadă**

- Decăderea culturii antice.
- Dominația bisericii asupra culturii.
- Formarea unei culturi cu caracter feudalo-bisericesc.
- Creația populară.

Învățămîntul:

- Apariția primelor școli pe lângă mănăstiri și reședințe regale.
- Scrierea carolingiană.

**Cunoștințele
științifice**

- Erau frîinate de concepțiile bisericii.
- Bizanț: matematica, astronomia, medicina, istoria, dreptul.
- Importante descoperiri ale arabilor și rolul lor în răspîndirea cunoștințelor științifice.

**Principalele domenii
de manifestare**

Arta

- Arta carolingiană: miniaturi, Capela din Aachen
- Stilul bizantin: Sf. Sofia, San Vitale.
- Stilul arab: Moscheia din Cordoba, Palatul Alhambra.
- Arta chineză, temple, palate, picturi în frescă, pe porțelan și mătase, sculpturi.

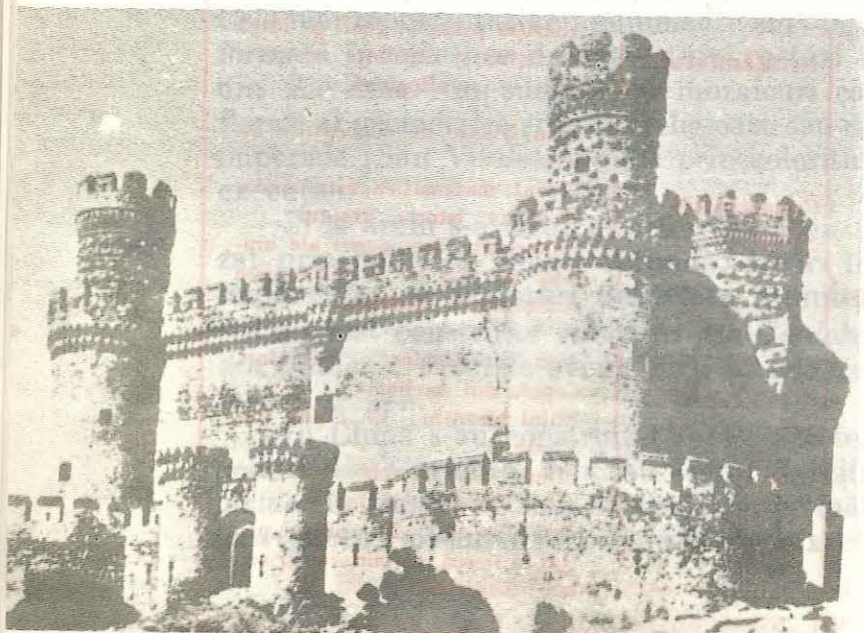

DEZVOLTAREA ORÎNDUIRII FEUDALE

Secolele al XII-lea — al XV-lea

— În această perioadă, feudalismul atinge dezvoltarea sa maximă în viața economică, socială, politică și culturală, dar...

în același timp, ca urmare a înăsprirei exploatării feudale se produc mari rășcoale țărănești.

SOCIETATEA FEUDALĂ ȘI CARACTERISTICILE EI

Viața economică și socială în feudalism

A. Care erau principalele caracteristici ale vieții economice în feudalism?

B. Care erau clasele sociale ale orînduirii feudale? Care erau obligațiile și condițiile de viață ale iobagilor?

În sec. al IX-lea — al XI-lea, perioada de formare a orînduirii feudale s-a încheiat. Trăsăturile caracteristice ale orînduirii feudale sînt pe deplin dezvoltate. Începînd cu sec. al XII-lea, într-o mare parte a Europei, feudalismul a intrat în perioada de înflorire, care va dura pînă în sec. al XV-lea.

A. Predominarea agriculturii; nivelul scăzut al tehnicii. În prima perioadă a feudalismului, economia era foarte slab dezvoltată. Agricultură și meșteșugurile casnice erau aproape singurele ocupații ale oamenilor.

În urma migrațiilor, meșteșugurile decăzuseră și se dezorganizaseră. Datorită distrugerii orașelor și nesiguranței transporturilor pe uscat și pe apă negoțul aproape dispăruse.

Muncile agricole erau îndeplinite cu unelte primitive de către țărani (lectura 1). Se cultivau mai ales cereale, vița-de-vie, în, cînepă și unele legume. Unii dintre țărani erau în același timp meșteșugari și lucrau diferite obiecte de îmbrăcăminte, unelte, arme etc. Mai tîrziu, cei care reușeau să se specializeze într-un anumit meșteșug au renunțat treptat la agricultură, păstrîndu-și numai o bucată de pămînt, pe care o munceau pentru nevoile gospodărești proprii. Ei deveniseră *meșteșugari*, dar rămăseseră dependenți de feudali, cărora trebuia să le dea o parte din obiectele lucrate și să le plătească dări.

A. Feuda, formă de stăpînire a pămîntului în feudalism. Fiecare feudal stăpînea, pe lîngă castelul unde locuia, sate și suprafețe întinse de pămînt arabil, pășuni și păduri. Acestea alcătuiau *domeniul feudal*.

Domeniile feudale s-au format din pământurile date de către regi nobililor și conducătorilor bisericii. La acestea s-au adăugat și pământurile acaparate de feudali de la țărani liberi, pe care îi transformaseră în iobagi (șerbi).

La început, fiecare nobil primea de la rege pământ cu drept de a-l folosi pe timpul cît trăia, fără a putea să-l transmită urmașilor. În schimb era obligat să îndeplinească serviciul militar și să-l slujească pe rege cu credință în orice împrejurare. Dacă se făcea vinovat de trădare, dania era anulată. Mai târziu, regii au aprobat ca nobilii să poată lăsa moștenire pământurile primite, cu condiția ca urmașii lor să respecte aceleași îndatoriri.

Cu vremea, nobilii mai puternici au început să dăruiască și ei părți din pământurile lor altor nobili mai mici, pentru a se asigura de ajutorul acestora.

Pământul dăruit de rege sau nobili se numea *feudă*. Cel care îl primea de la rege sau de la un nobil avea asupra acestui pământ un drept de folosință, legat de îndeplinirea anumitor obligații (participa la război sau la luptele dintre seniori, asista la judecăți, la diferite ceremonii, uneori îl ajuta și cu bani etc.). Feuda reprezintă o formă de stăpînire a pământului, în orînduirea feudală.

O parte din domeniu era dată sub formă de *loturi în folosință* țăranilor iobagi, pentru care aceștia îndeplineau anumite obligații.

În cadrul domeniului se produceau toate cele necesare traiului. După ce își achitau obligațiile față de stăpînul feudal, țăranii și meșteșugarii de pe domeniile acestuia făceau schimb de produse între ei. Legăturile de comerț în afara domeniului feudal erau foarte reduse. Nobilii feudali cumpărau mărfuri de lux (stofe, arme, podoabe, mirodenii etc.) aduse de negustorii străini din Orient. Domeniile feudale formau deci unități economice izolate

Aratul în evul mediu.

Țărani secerînd, supravegheați de omul seniorului.

unele de altele, aproape de-sine-stătătoare. De aceea se spune că *economia avea un caracter natural*.

A. Progrese în economia feudală. În perioada de înflorire a feudalismului, munca în agricultură începe să fie ușurată, datorită perfecționării tehnicii: *noul mod de înhămărire a calului și înjugare a boului, utilizarea potcoavei de fier, a plugului cu cuțit din fier* (cu care se făceau arături mai adînci), *a grapei și a îngrășămintelor naturale*. Se dezvoltă transportul pe uscat.

Numărul populației crește; se înmulțesc așezările omenesti; noi terenuri sînt transformate în ogoare; se răspîndesc *morile de vînt și de apă*, apar *mori de bere și de ulei, ferăstraiele mecanice, forja*. Se dezvoltă minierul, prelucrarea pieilor, se perfecționează *războiul de țesut și apare roata de tors*. Locuințele nobililor devin mai confortabile; se folosește *sticla transparentă* la ferestre, *hornul* care permite încălzirea cu sobe; se introduc *lumînările* din seu sau ceară pentru luminat.

B. Nobilimea feudală. Societatea feudală era împărțită în două clase sociale principale: *nobilii feudali și țăranii iobagi*. Pe lîngă aceștia, mai era o pătură de *țărani liberi și orășenii*.

Nobilimea feudală forma clasa dominantă. În rîndurile ei se găseau marii proprietari de pămînturi și conducătorii bisericii. Ea deținea și funcțiile cele mai importante în stat. Regele făcea și el parte dintre marii feudali.

Nobilimea era împărțită în *seniori și vasali*. Cel care primea feuda se numea vasal, iar cel care i-o dădea devenea senior. Și acest senior, la rîndul său, putea deveni vasalul unui senior mai puternic, care era și el vasalul regelui. Regele era seniorul, adică *suzeranul* tuturor. Acest mod de organizare se numea *ierarhie feudală*.

Atelier pentru producerea sticlei în Boemia.

Organizarea ierarhiei feudale avea drept scop consolidarea puterii clasei dominante și reprimarea răscoalelor. Dar treptat, marii feudali au căutat să devină independenți pe domeniile lor. Ei au început să-și lase moștenire funcțiile fiilor lor; strungeau impozite, băteau monedă, judecau, adunau armată ca niște adevărați regi. Regele stăpânea numai cu numele.

Caracteristică societății feudale era instituția *cavalerismului*, care avea drept scop educarea vasalilor în spirit de supunere față de senior, ca luptători curajoși și pricepuți în mînuirea armelor și lupta călare.

Pregătirea tinerilor nobili pentru expedițiile militare se realiza printr-o îndelungată ucenicie la curtea unui senior. Acolo, tînărul învăța călăria, mînuirea armelor, participa la vînători, întreceri și războaie, iar cînd devenea maior era făcut cavaler, în cadrul unei ceremonii solemne. Principala datorie a unui cavaler era credința și respectarea jurămîntului față de seniorul său.

Nobilii feudali trăiau în castele întărite. Ei se îndeletniceau cu vînătoria și cu războiul. Adeseori, purtau lupte între ei sau organizau jafuri la drumul mare. Răscumpărarea prizonierilor constituia un izvor de venit pentru nobili. Țăranii aveau mult

Ceremonia consacării unui cavaler. Înmarmarea cu sabie, scut, coif, pîteni a celui care devenea cavaler

de suferit de pe urma războaielor dintre feudali. Recoltele și locuințele lor erau distruse, mulți erau omorîți sau ajungeau prizonieri și mureau schingiuiți prin beciurile castelelor.

Luptele dintre feudali au creat o stare de dezordine și nesiguranță permanentă, care au stîmjenit dezvoltarea economică și politică a societății de atunci.

B. Țăranii iobagi și țăranii liberi. Atacurile popoarelor migratoare, dările prea mari, războaiele dintre feudali au dus la ruinarea țăranilor liberi. De multe ori erau siliți să-și cedeze „de bună voie” pămînturile unui feudal care făgăduia să-i apere împotriva celor care ar fi venit să-i jefuiască. Dacă nu consimțeau să dea pămînturile, feudali le acaparau cu forța. Astfel, numărul țăranilor liberi scădea, crescînd în schimb numărul iobagilor.

Țăranii iobagi primeau în folosință un lot de pămînt din domeniul feudal. În schimb, ei erau obligați să dea feudalului o parte din recoltă. Fiecare iobag trebuia să lucreze un număr de zile pe ogoarele feudalului (*claca*), să presteze diferite munci la construirea și întreținerea podurilor, drumurilor, caselor etc. și să dea o dare în produse (*dijma*) și o dare în bani (*censul*). Ei trebuiau să folosească, plătind taxe mari, morile, presele de ulei,

Țăran plătind censul (darea în bani).

ferăstraiele etc., care erau proprietate a seniorului (lectura 2). Iobagul era stăpîn pe gospodăria, vitele și uneltele sale de muncă. Avînd dreptul la o parte din produsul muncii sale, el era interesat să lucreze mai bine. Proprietarul putea să-l vîndă împreună cu pămîntul pe care îl muncea, dar nu avea dreptul să-l omoare.

Pe măsură ce exploatarea lor se întărea, țăranii au început să se ridice la luptă împotriva feudalilor. În documente și cronici sînt menționate diferite forme de luptă ale țăranimii: refuzau să facă zilele de muncă pe pămîntul feudalilor, părăseau satele, fugeau pe alte moșii, în speranța că vor da peste stăpîni mai omenoși; uneori se ascundeau în păduri, formînd cete de haiduci care atacau și prădau castelele și mănăstirile. Cînd nu mai puteau suporta exploatarea feudală, țăranii se răscoalau (lectura 3). Răscoalele au căpătat o mare amploare în perioada feudalismului dezvoltat. Acestea erau însă înăbușite cu cruzime de nobili.

La începutul perioadei de înflorire a feudalismului, o mare parte a țăranimii libere era iobăgită. Crearea marilor domenii, intensificarea exploatării țăranilor, organizarea ierarhiei feudale, noile progrese în felul de viață al oamenilor, constituie principalele trăsături caracteristice ale societății în această perioadă.

Țărănimea a fost principala producătoare de bunuri materiale în societatea feudală. Ea s-a afirmat în nenumărate răscoale antifeudale ca o clasă socială revoluționară, a format baza armatelor în lupta pentru apărarea independenței. Astfel, țărănimea a fost cea mai importantă forță a progresului în feudalism.

Lectura 1 Din documentele sec. al XI-lea rezultă că tehnica era foarte primitivă. Uneltele erau din lemn. Mulți țărani scobeau găuri cu tîrnăcopul pentru a pune sîmînțele. Alții arau cu

Munci agricole în evul mediu (reproducere după manuscris).

plugul cu brăzdar de lemn, uneori acoperit cu metal. Acest plug scormonea pămîntul, la suprafață, dar nu putea să pătrundă în terenurile argiloase așa că multe cîmpii rămîneau nefolosite din lipsa uneltelor corespunzătoare.

În cursul primelor secole ale evului mediu s-au realizat totuși unele progrese în domeniul agriculturii. Prin destelenirea unor terenuri întinse au fost mărite suprafețele cultivate.

Măcinatul se făcea cu o piatră de moară pusă în mișcare de mîna omului sau de un cal.

Construirea unor mori de apă pe lângă mănăstiri reprezenta pentru oamenii de atunci evenimente remarcabile, «o priveliște admirabilă pentru vremea noastră».

Iată cum descrie un cleric francez din sec. XII-lea situația Țăranilor:

«...Ei trebuie să are, să grăpeze, să cosească, să hrănească vitele, să tundă lina, să facă garduri. Cavalerul și clericul trăiesc din munca țăranului: din «clăci», din «jecmăneli» din «sute» de sarcini ce apasă asupra lui, potrivit «obiceiurilor» feudale. Țăranul nu mîncea niciodată piine bună, trebuind să dea griul cel mai bun stăpînului, iar el rămîne numai cu neghina. Dacă totuși ar avea o giscă grasă ori o prăjitură făcută din făină albă, ele ajung tot pe masa seniorului sau a stăpînei lăuze. Căci el nu gustă vreodată o mîncare mai bună, nici nu poate să bea vinul viței ce o cultivă...».

Lectura 3 Iată cum relatează Cronica ducilor din Normandia începutul răscoalei țăranilor din anul 1000:

Într-o bună zi, prin toată țara, din bordei în bordei, zbură chemarea răscoalei. Cei din cringuri, cei din șesuri, iobagi sau liberi, cu toți simțiră nevoia de a se uni. Cite douăzeci, treizeci, cite o sută, în întunericul nopților, prin păduri și cimpii, își țineau adunările. Își povesteau nevoile îndurate, pedepsele suferite și se îndirjeau. În adunările lor tainice jurau să se ajute și să lupte uniți. Ca să fie și mai mulți hotărîră să-i vestească pe fiecare în parte, de pe toate moșiile. Femei, copii, trimiși ce nu dădeau de bănuț, duceau vestea răscoalei...

Viața economică

- Agricultură și meșteșugurile slab dezvoltate. Meșteșugarii dependenți de feudali.
- Domeniul feudal — unitate economică de sine-stătătoare.
- Feud — pământul dăruit de rege sau nobil unui nobil mai mic care trebuia, în schimb, să-l slujească cu credință.
- Progrese tehnice în perioada de înflorire a feudalismului.

Organizarea socială

- Nobilimea feudală forma clasa dominantă. Ierarhia feudală seniori
vasali
- Țăranii iobagi.
- Țăranii liberi.
- Orășenii.

Răscoalele țăranilor iobagi — o caracteristică a vieții sociale în feudalism.

Exerciții — Descrieți pe baza textului și a ilustrațiilor cum se desfășura munca pe domeniul feudal.
— Comparați situația iobagilor cu a sclavilor din antichitate!

Formarea și dezvoltarea orașelor

- A. Cum s-au dezvoltat orașele în evul mediu?**
- B. Care era modul de viață în orașele medievale?**
- C. Ce rol au avut orașele în societatea feudală?**

A. Orașul — centru meșteșugăresc și comercial. Orașele medievale s-au dezvoltat spre sfîrșitul sec. al X-lea și începutul sec. al XI-lea. O parte dintre ele, ca: Roma, Paris, Constantinopol, s-au menținut încă din antichitate. Altele s-au întemeiat de către meșteșugari, care se așezau ca să-și vîndă produsele pe lângă castele, mănăstiri, de-a lungul căilor comerciale de uscat sau maritime. Asemenea orașe au fost: *Veneția, Genova, Florența, Siena, Neapole* (Italia), *Hamburg, Nürnberg* (Germania), *Bruges* (Flandra), *Barcelona* (Spania), *Kiev, Novgorod* (Rusia), *Liov* (Polonia), *Baia, Suceava, Argeș, Cluj, Sibiu* (Țările Române) etc.

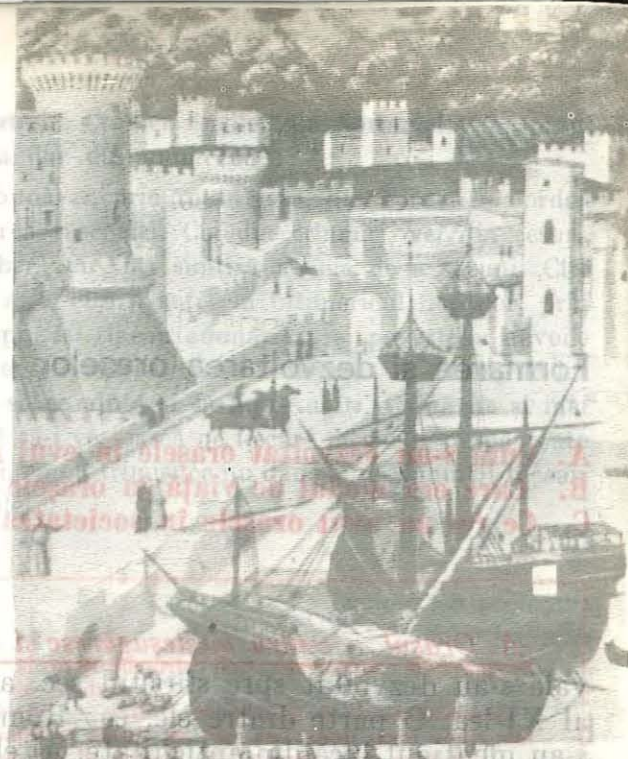
În perioada de formare a orașelor, locuitorii lor continuau să se ocupe și cu agricultura. Ei cultivau ogoarele de la marginea orașului. Treptat, dezvoltîndu-se schimbul între orașe și sat, orășenii au părăsit muncile agricole. Orașele s-au diferențiat de sat, au devenit centre *meșteșugărești* și *comerciale*.

A. Orașele și-au cucerit prin luptă libertatea. Orașele întemeiate pe domeniile feudalilor sau ale mănăstirilor erau supuse acestora. Orășenii erau obligați să dea dijme, tot felul de taxe și să facă clacă. Dacă orașul prospera, pretențiile feudalilor creșteau. De multe ori, nobilii luau cu forța produsele meșteșugărești sau atacau convoaiele negustorilor și le jefuiau.

Încă din sec. al XI-lea, orășenii au început să se organizeze, pentru a-și căpăta libertatea. În unele orașe, ei au format asociații numite *comune*, ai căror membri jurau să lupte pentru a obține de la senior recunoașterea autonomiei lor. Unii dintre nobili au recunoscut orășenilor, în schimbul unei sume de bani, drepturile pe care le cereau. Alții însă s-au opus, și orășenii au fost siliți să-și cucerească libertatea prin răscoale (lectura 4). Pentru a duce lupta de eliberare, orașele se organizau în comune.

Fierari. Observați folosirea foalelor de mină și a nicovalei

Portul Neapole în sec. al XV-lea

Unele dintre orașele care își cuceriseră autonomia, adică dreptul de a se administra singure, se numeau *comune*. În unele țări, orașele, deși autonome, depindeau de rege (Franța). În altele, au devenit *republici orășenești*, care duceau o politică internă și externă proprie, așa erau orașele din Germania și Italia.

Prin lupta lor pentru autonomie, orașele au slăbit puterea marilor feudali. Fiind interesați în restabilirea ordinii interne a statului, orășenii au sprijinit regalitatea în lupta împotriva anarhiei feudale.

B. Locuitorii orașelor erau meșteșugari și negustori grupați în asociații profesionale. Orașele erau înconjurate cu ziduri de apărare, aveau porți cu poduri mobile, bine păzite. Erau numite și *burguri* (așezări întărite). De aici a venit cuvântul *burghez*, care însemna, la început, locuitor al unui burg, iar mai târziu desemna pe orășenii înstăriți. Orașele erau conduse de un *primar*, ajutat de mai mulți *consilieri*, aleși dintre orășenii bogați. Unele orașe aveau armată proprie și băteau monedă.

Pe străzile înguste, nepavate, fără canale de scurgere pentru apa de ploaie, erau aruncate gunoaie și rățăceau în voie animale domestice și păsări de curte. Negustorii circulau lăudându-și mărfurile cu glas tare pentru a atrage clienții. În atelierele deschise spre stradă, meșteșugarii lucrau discutând și glumind cu trecătorii.

Majoritatea caselor erau construite din lemn, iar etajele care ieșeau în afară, de o parte și de alta a străzii, aproape se uneau, împiedicând lumina soarelui să pătrundă. În piața din mijlocul orașului era primăria, o clădire impunătoare cu un turn înalt. În vârful acestuia se afla clopotul de alarmă și un paznic. Printre case și în apropierea zidurilor erau grădini de zarzavaturi, vii, terenuri cultivate cu cereale. În timpul nopții, orașul părea pustiu. Când se suna stingerea, toți locuitorii erau obligați să acopere focurile din yetre cu cenușă și să stingă toate luminile. Străzile erau închise la capete cu lanțuri. Paznici de noapte erau destul de puțini, iar bandele de răufăcători erau foarte primejdioase pentru cei obligați să circule noaptea prin oraș.

Datorită aglomerației și murdăriei permanente populația orașelor medievale era mereu amenințată de incendii și de epidemii groaznice, ca ciuma și lepra.

Principalele ocupații ale orășenilor erau meșteșugurile și comerțul. Meșteșugarii din orașe erau grupați în asociații profesionale, numite *bresle*.

În acestea intrau cei care exercitau același meșteșug și aveau ateliere proprii (mesterii). Asociațiile interziceau practicarea meseriei de către cei care nu făceau parte din breaslă. În același timp stabileau cum să fie învățată meseria: anii de ucenicie, condițiile pe care trebuiau să le îndeplinească cineva pentru a deveni călă, apoi meșter.

Treptat, apar ateliere la domiciliu, unde meșterul lucra manual, cu unelte proprii, numai o anumită operație a unui produs (de exemplu, numai torsul sau numai vopsitul linii). Produsele erau luate direct de negustor de la meșterul care le producea și căruia îi furnizase și materia primă. Aceste ateliere se numesc *manufacturi*, pentru că munca se făcea manual, și nu cu ajutorul mașinilor (lectura 2). Asemenea manufacturi au apărut în Italia, Franța, Anglia, Țările de Jos și alte țări.

Pe lângă meșteșugari trăiau în orașe și negustorii. Ei cumpărau obiectele lucrate de meșteșugari și le vindeau în schimb mărfurile de care aceștia aveau nevoie. Banul a căpătat tot mai multă

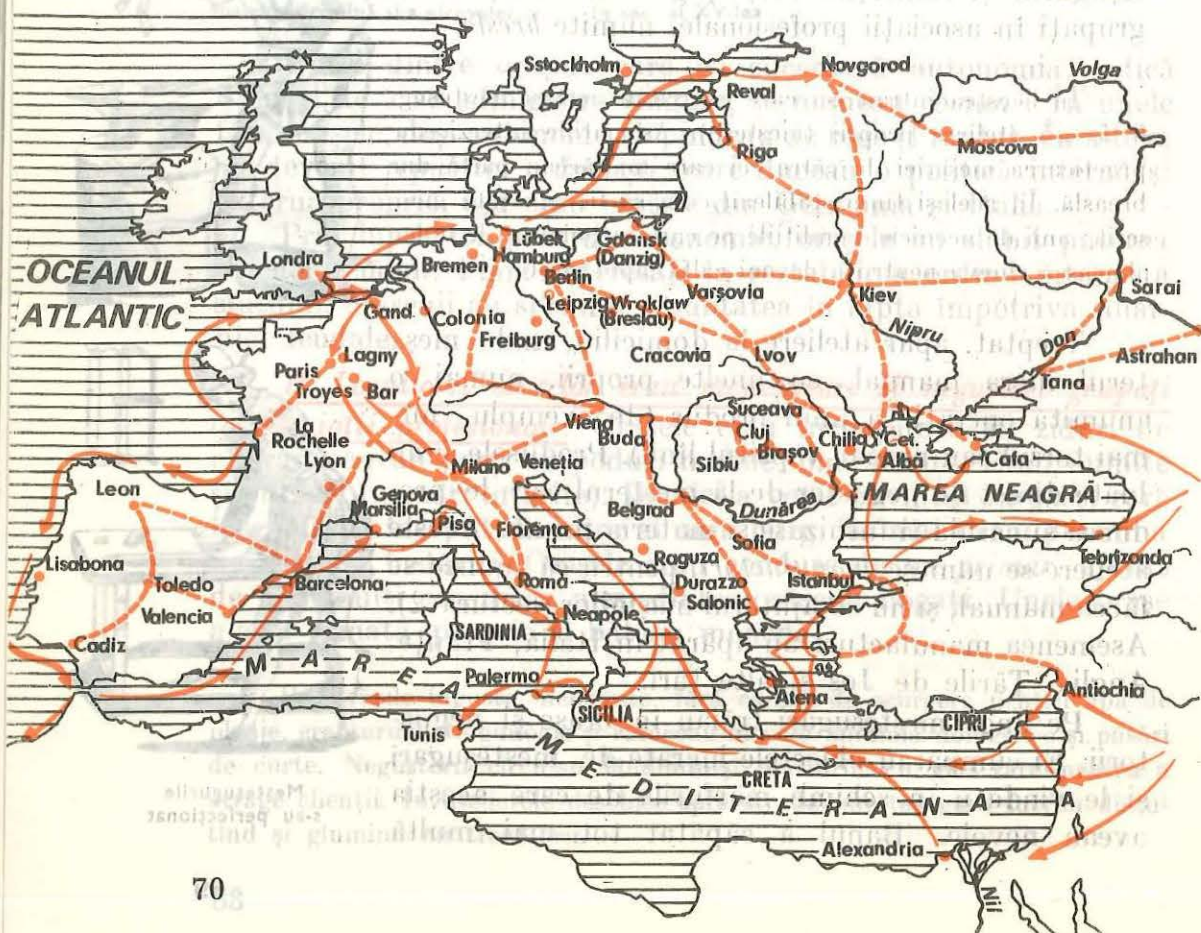
Meșteșugurile s-au perfecționat

importantă. Negustorii se deplasau pe distanțe mari dintr-o regiune într-alta și chiar prin alte țări, pentru vânzarea și cumpărarea mărfurilor. Ei erau grupați în *ghilde*.

Acestea erau asociații care se ocupau cu organizarea comerțului, cu apărarea transporturilor de mărfuri dintr-o regiune într-alta etc. Multe ghilde au ajuns foarte puternice, având uneori și rol politic. Își transportau mărfurile pe uscat în caravane sau cu corăbiile pe mare. Pentru a le apăra de atacurile hoților și ale feudalilor, carele cu marfă erau păzite de oameni înarmați.

Comerțul se practica pe uscat și pe apă. Drumurile de uscat duceau și ele spre porturi și spre locurile unde se țineau la date fixe (de pildă, la unele sărbători) *bieliurile*. La acestea se adunau negustorii din diferite regiuni și țări. La *tîrgurile* care se țineau săptăminal, aproape în fiecare localitate negustorii făceau comerț mai ales cu țărani din împrejurimile orașului. Comerțul pe uscat era stinjenit de vămile și taxele pe care negustorii erau obligați să le plătească la trecerea lor pe moșia fiecărui feudal, la poduri, riuri etc.

Drumurile comerciale în evul mediu

Nürnberg — oraș vestit în evul mediu. Era înconjurat cu ziduri, iar intrarea în oraș se făcea pe un pod mobil

În sec. al XII-lea — al XIV-lea, principalele drumuri maritime străbăteau Marea Mediterană, Marea Nordului și Marea Baltică.

Pe Marea Mediterană se făcea legătura între porturile italiene Genova și Veneția cu cele din răsăritul mării, precum și cu Bizanțul, unde erau aduse mărfuri din țările îndepărtate ale Asiei.

Pe Marea Nordului și Marea Baltică circulau negustorii din porturile Germaniei, Angliei, Flandrei spre Țările Scandinave, Polonia, Rusia. Existau și drumuri fluviale, ca cele de pe Rhin, Sena, Dunăre, Volga etc.

Dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului a dus la diferențierea populației orașelor. Negustorii bogați, unii patroni ai atelierelor meșteșugărești, care își cumpăraseră pământuri și case, formau pătura bogată a orașenilor. Aceasta acaparase conducerea orașului. Împotriva lor luptau breslași, mici patroni săraci, calfe, ucenici.

Lupta de clasă în interiorul orașelor medievale s-a intensificat în sec. al XIV-lea — al XV-lea. Lucrătorii luptau împotriva bogaților, pentru mărirea salariilor, reducerea zilei de muncă etc. De multe ori, păturile sărace de la orașe au participat alături de țărani iobagi la răscoalele împotriva feudalilor.

C. Orașul purtător al progresului. Meșteșugarii din orașele medievale produceau obiecte destinate vânzării, adică *mărfuri*. În schimbul acestora, ei primeau produse necesare traiului, materii prime pentru nevoile meșteșugului sau bani. În orașe a început să se dezvolte *schimbul de mărfuri*, datorită căruia s-au produs transformări și în viața satelor. Banii aveau un rol tot mai mare. Țăranii și feudații erau atrași spre piețele orașenești, unde căutau să vândă produse agricole cât mai multe. Pe măsură ce se dezvolta schimbul de mărfuri, economia naturală se destrăma. Atrași de schimbul de mărfuri țăranii căutau să se elibereze din iobăgie.

Nobilii, marii proprietari de pământuri, nu mai erau singurii oameni bogați. Unii orașeni care acumulaseră sume mari de bani dețineau poziții importante în viața economică a statului feudal.

Orașele medievale au avut un rol important în viața economică și politică a evului mediu. Ele au contribuit la dezvoltarea legăturilor între diferite regiuni ale țării, creînd condițiile unificării politice. În orașe s-au stabilit centrele administrative ale statului, s-au înființat școli, universități, biblioteci, s-au ridicat clădiri și monumente de artă. Prin legăturile comerciale cu alte țări au înlesnit și schimburile culturale.

Stradă cu magazine în evul mediu; mărfurile erau expuse pe tarabe în stradă

Una dintre cele mai cunoscute răscoale orașenești s-a desfășurat în orașul Laon în anul 1112, împotriva episcopului care era seniorul orașului. Unul dintre sfetnicii episcopului povestește: «...În strigătele de «Comună! Comună!» orașenii înarmați s-au năpustit asupra palatului episcopului și l-au luat cu asalt. Episcopul ajutat de câțiva slujitori s-a apărut, aruncînd cu pietre și săgeți în asediați. Cînd aceștia au pătruns în palat, el s-a ascuns în pivniță într-un butoi. Unul dintre burghezi, căutînd peste tot, l-a descoperit, și trîgîndu-l de păr l-a tirat afară. Un răscolat i-a despicat capul cu o secure. Nobilii din slujba lui au fost omorîți, iar casele lor au fost incendiate».

Descrierea vieții unor lucrătoare dintr-un atelier de țesătorie Lectura 2
— după un roman din 1172 al lui Chrétien de Troyes:

«Fîr de aur și de mătase lucrau fiecare cît putea mai bine; dar erau într-o astfel de mizerie, încît de jur împrejur erau numai zdrențe și cămășile cu spatele murdar. Aveau gîturile subțiri, figurile palide de foame și boală... Toate își aplecau fruntea și plîngeau, nici ochii nu îi ridicau de la pămînt, atît erau de triste: mereu vom țese pinza de mătase și nu vom fi mai bine îmbrăcate, mereu vom fi sărace și goale și ne va fi foame și sete. În timp ce noi sîntem în mare mizerie se îmbogățește din munca noastră acela pentru care lucrăm. Veghem o mare parte din nopți și toată ziua ca să cîștigăm; nici nu îndrăznim să ne odihnim, căci sîntem amenințate cu bătaia.»

- Orașele medievale — centre meșteșugărești și comerciale — luptau împotriva marilor feudali pentru autonomie (Comunele).
- Meșteșugarii erau organizați în bresle, negustorii în gilde.
- Apar treptat manufacturile.

- Se dezvoltă comerțul
 - bileciurile
 - drumurile
 - maritime, fluviale
 - de uscat
- Populația orașelor se diferențiază
 - negustorii bogați, patronii atelierelor meșteșugărești;
 - breslași, mici patroni săraciți, calfe, ucenici;
 - lupta de clasă în interiorul orașelor.

- Orașele au avut un rol progresist în dezvoltarea societății.

— Folosind textul și ilustrațiile lecției, descrieți aspectul unui oraș medieval.

— Cum s-au dezvoltat meșteșugurile în societatea feudală?

Biserica în evul mediu

- A. Cum a devenit biserica instituție feudală?
- B. Cum s-a manifestat lupta maselor împotriva exploatării exercitate de biserică?
- C. Ce caracter au avut cruciadele?

A. Biserica s-a adaptat condițiilor societății feudale. Încă din antichitate, creștinismul se răspândise la multe popoare. În sec. I — al V-lea se creaseră în Europa, Asia Mică și Africa de nord districte bisericești, conduse de episcopi.

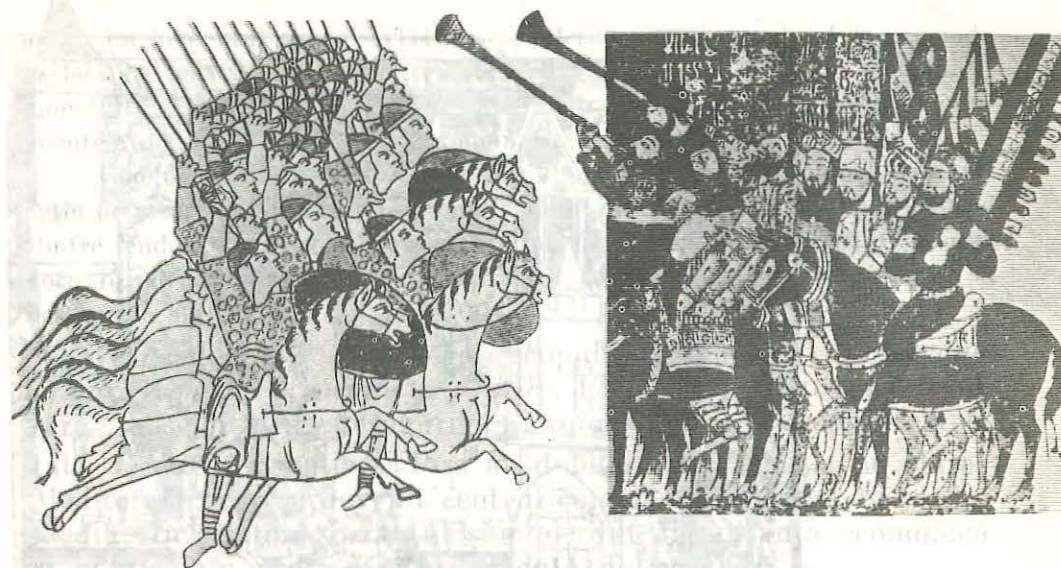
La începutul feudalismului, episcopul din Roma își ia titlul de papă; el reușește să-și impună autoritatea asupra bisericilor din apusul Europei. În acest timp, în răsărit, episcopii încep să se numească patriarhi și depindeau de împărații din Bizanț.

Pentru a-și spori bogățiile și puterea, papa a căutat să devină conducătorul întregii biserici creștine, deci să-și impună dominația și în răsărit. Patriarhul n-a admis pretențiile papei. Din această cauză s-a ajuns, în 1054, la despărțirea bisericii creștine în două: cea *catolică*, în apus, cu centrul la Roma, și cea *ortodoxă*, în răsărit, cu centrul la Bizanț.

În condițiile formării și dezvoltării feudalismului, biserica a devenit mare proprietară de pământuri și de numeroase sate de iobagi; acestea proveneau fie din darurile primite de la marii feudali, fie prin acaparare de la țărani. Conducătorii bisericii se bucurau de toate privilegiile seniorilor feudali.

Biserica a sprijinit ordinea feudală și întărirea dominației nobilimii, a ajutat la înăbușirea luptelor celor asupriți. Pentru a putea exploata mai ușor masele de țărani și meșteșugari, ea răspindea tot felul de superstiții și legende religioase. Treptat a ajuns să domine întreaga viață economică, socială, politică și culturală în evul mediu.

B. Lupta maselor s-a manifestat prin răscoale și erezii. Purtând numeroase războaie, ducând o viață de lux și petreceri, papii căutau să-și sporească veniturile prin exploatarea singeroasă a maselor, prin tot felul de dări, dijme și vânzarea unor așa-zise scrisori de iertare a păcatelor (indulgențe). Toate acestea au dus la

Cavaleri cruciați și cavaleri musulmani.

dezlanțuirea unor mișcări împotriva bisericii. Unele se manifestau sub formă de *răscoale*. O asemenea răscoală a izbucnit în sec. al XII-lea la Roma. Negustorii și meșteșugarii supuși la dări grele de către papalitate s-au răsculat. Altele, critica abuzurile preoților și călugărilor și cereau o biserică mai ieftină, lipsită de fast și lux. Aceste critici erau numite de papi — *erezii*.

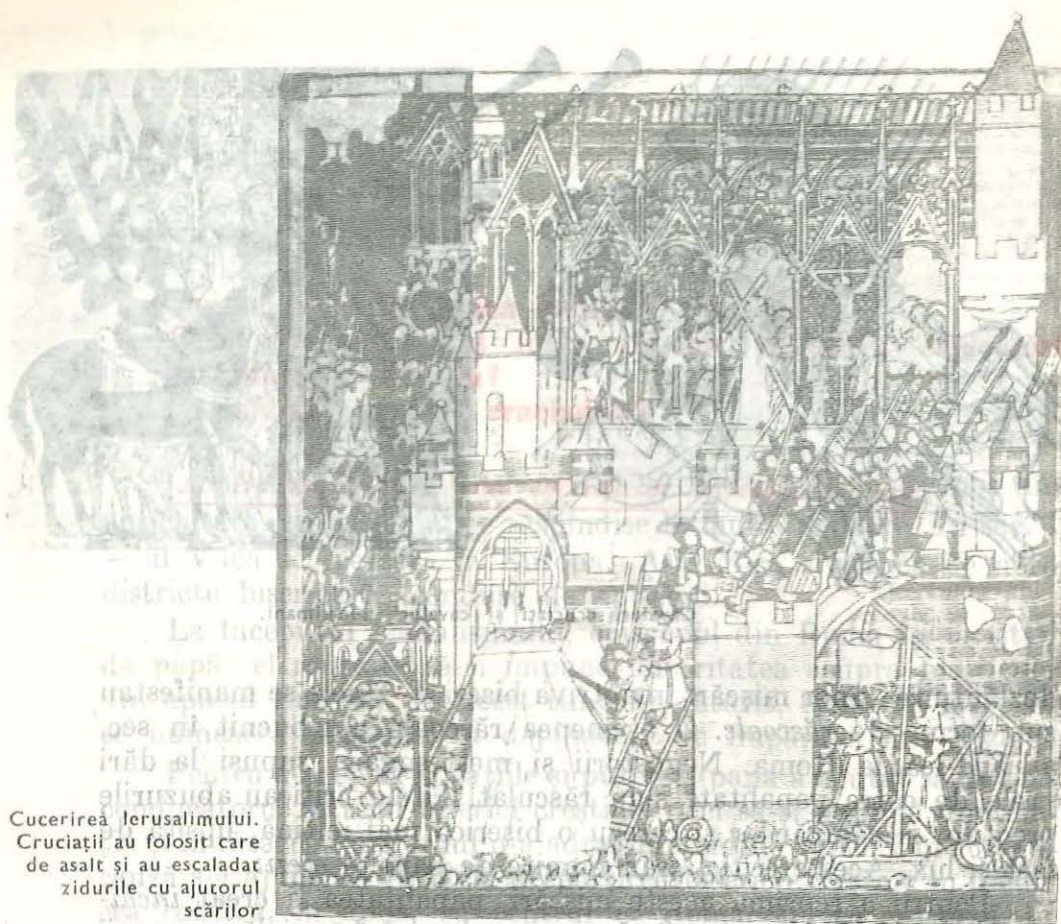
Pentru a reprimă aceste mișcări, papalitatea a creat *inchiziția* (tribunal supus papei). La cea mai mică bănuială, oamenii erau torturați, însemnați cu fierul roșu, condamnați la închisoare sau arși pe rug.

C. Cruciadele au fost expediții de jaf și cucerire. În a doua jumătate a sec. al XI-lea, turcii selgiucizi din Asia Centrală au cucerit Persia, Mesopotamia, Siria și Palestina amenințând Imperiul bizantin. Acesta, slăbit de luptele interne, a cerut ajutor în apus.

Papa, care urmărea să devină și conducătorul bisericii ortodoxe și să dobândească noi surse de venituri, a îndemnat pe cavalerii feudali și masele populare să se înarmeze și să plece la luptă, pentru a elibera Ierusalimul din mâinile turcilor.

Cei ce au răspuns la chemarea papei și-au cusut o cruce de stofă pe haine și s-au numit *cruciați*, iar expedițiile lor au purtat numele de *cruciade*.

La cruciade au participat: nobilii, care visau cucerirea unor ținuturi bogate, unde să-și poată întemeia noi state, să acapareze pământuri întinse și iobagi numeroși; orașenii, în special negustorii, doreau să ia în stăpânire porturile și drumurile comerciale

Cucerirea Ierusalimului.
Cruciații au folosit care
de asalt și au escaladat
zidurile cu ajutorul
scărilor

din răsăritul Mării Mediterane, înlăturînd concurența negustorilor arabi și bizantini; țărănimea spera să scape de exploatarea feudală și să găsească în Orient o viață mai bună.

Toți participanții la cruciade erau atrași de bogățiile Orientului, pe care voiau să le cucerească. Cruciadele au fost *expediții militare* cu caracter de jaf și cucerire. Au fost organizate opt cruciade (1095—1270); cele mai însemnate sînt: cruciada I și cruciada a IV-a.

Cruciada I (1095—1099), după un asediu de opt luni, a cucerit *Antiohia*, apoi *Ierusalimul*, pe care l-au jefuit, cumplit (lectura 1).

Cruciații au organizat în Siria și Palestina patru state cu caracter feudal. Cel mai important a fost *Regatul Ierusalimului*.

După cîtva timp, Ierusalimul și o mare parte din teritoriile pe care le stăpîneau cruciații în Palestina au fost recucerite de musulmani. Deși s-au organizat și alte cruciade, ele au eșuat. Ierusalimul a rămas în mîinile acestora.

La începutul sec. al XIII-lea, cavalerii apuseni au plecat în cruciada a IV-a. Cruciații au intrat în conflict cu bizantinii și au atacat Constantinopolul, pe care l-au cucerit în anul 1204. Orașul a fost devastat, monumentele de artă distruse, multă populație omorîtă (lectura 2).

Conducătorii cruciadei a IV-a au întemeiat la Constantinopol Imperiul latin de răsărit (1204). Dar Imperiul latin de răsărit era măcinat de certurile dintre feudali, iar masele populare îi urau pe cîmpitorii apuseni. Conducătorii bizantini refugiați în Asia Mică au reușit să-i alunge pe latini și să restaureze statul bizantin (1261).

Cruciadele nu și-au atins scopul, dar au avut *importante urmări economice, sociale și politice*. Ele au contribuit la dezvoltarea orașelor, a meșteșugurilor și comerțului în Europa occidentală. Genova, Veneția și Pisa au dobîndit supremația pe Marea Mediterană, care a devenit centrul comerțului maritim al evului mediu. În schimb, Bizanțul și-a pierdut importanța economică și politică, în urma loviturilor date de cruciați.

Sub influența Orientului s-au produs schimbări și în modul de viață al feudalilor apuseni. Ei s-au deprins să folosească *mobile frumoase, covoare, oglinzi, arme lucrate artistic, stoffe de preț, mătăsuri, muselinuri, catifele*. Au căpătat mai mult interes pentru cultură.

Puterea nobilimii a slăbit, datorită faptului că mulți nobili au murit în timpul cruciadelor, iar alții au săracit. Avînd nevoie de bani, nobilii acceptau ca orașele și chiar țăranii care agonisau sumele necesare să-și răscumpere libertatea. De slăbirea nobilimii au profitat regii, întărind autoritatea centrală a statului.

Contactul cu Orientul, mai dezvoltat din punct de vedere economic și cultural decît Europa apuseană, a avut și alte urmări pozitive. S-au adus din Asia în Europa plante noi, s-au lărgit cunoștințele geografice, iar cultura a progresat.

În condițiile orînduirii feudale, biserica a devenit o mare putere feudală, sprijinind dominația nobilimii și exploatarea maselor. Urmărind întinderea supremației sale și în răsărit, papalitatea a sprijinit cruciadele, expediții de jaf și cîmpire îmbrăcate în haină religioasă.

Ca urmare a eșecului cruciadelor, a slăbit autoritatea papei, a fost zdruncinată încrederea în teoriile bisericii, deschizîndu-se orizonturi noi gîndirii omenești.

Iată cum este descris măcelul pe care l-au făcut cruciații în Ierusalim: «Aproape zece mii de sarazini (musulmani) au fost masacrați în templu. Cel care s-ar fi aflat acolo ar fi avut picioarele pline pînă la glezne de sîngele oamenilor

injunghiați. Nici un necredincios n-a scăpat cu viață, n-au fost cruțați nici femeile, nici copiii. După ce s-au săturat de măcel, oamenii noștri au început să se răspîndească prin case, luînd tot ce găseau... ».

Lectura 2 Descriind jefuirea Bizanțului, unul dintre conducătorii cruciadei a IV-a spunea: «Prada a fost atît de mare, încît nimeni n-ar putea ține socoteala aurului și argintului, a vaselor și pietrelor prețioase, a atlazurilor, postavurilor, mătăsurilor, a blănurilor scumpe și a tuturor bogățiilor găsite acolo ».

Iar papa Inocențiu al III-lea scria: «Acești apărători ai lui Cristos, care trebuiau să-și îndrepte spada numai contra necredincioșilor, s-au scîldat în singele creștinilor... Și nu le-a fost de-ajuns să jefuiască tezaurul Imperiului și pe locuitori. Ei au răpit chiar bogățiile bisericii. Au fost văzuți smulgînd podoabele de argint de pe altare, zdrobindu-le în bucăți și certîndu-se pe ele... »

Organizarea bisericii: districte conduse de episcopi. Patriarhi. Papi.

Despărțirea bisericii (1054) { — catolică — Roma
— ortodoxă — Bizanț

Biserica se feudalizează. Ea domină viața societății medievale. Împotriva exploatării bisericesti masele se ridică la luptă. Răscoale, ereziile.

Cruciadele (1095—1270)

{ — Expediții militare organizate cu sprijinul papalității pentru cucerirea teritoriilor din Orient.
— Au avut importante urmări economice, sociale și politice.

Exerciții — Arătați caracteristicile bisericii ca instituție feudală!
— Apreciați, folosind și lecturile 1—2, caracterul cruciadelor.
— Ce schimbări s-au produs în societatea feudală după cruciade?

FORMAREA STATELOR FEUDALE CENTRALIZATE ÎN EUROPA APUSEANĂ

Centralizarea statului feudal francez

A. Cum a început centralizarea statului feudal francez?

B. Care au fost rezultatele politicii de unificare și centralizare a statului francez?

A. Formarea pieței interne, unificarea teritorială, întărirea puterii centrale. Luptele dintre feudali și atacurile popoarelor migratoare au contribuit la slăbirea autorității regale în Franța. Stingîndu-se dinastia Carolingiană, a fost ales de către nobili, ca rege, *Hugo Capet*. Prin alegerea lui s-a instaurat *dinastia Capetienilor*.

În cursul sec. al XII-lea — al XIII-lea, regii capetieni și-au întărit treptat autoritatea, mărindu-și domeniul regal prin confiscarea posesiunilor unor vasali care adeseori se răzvrăteau. Ei au tras foloase și din faptul că pe domeniul regal se aflau două orașe importante, *Paris* și *Orléans*, așezate lângă marile drumuri de comerț, care uneau sudul cu nordul Franței și duceau spre vestitul bilci din Champagne, ceea ce le crea venituri importante din taxele vamale. Stabilirea legăturilor economice și a schimbului de mărfuri între diferitele regiuni ale Franței au creat condiții pentru formarea *pieței interne*. Pe plan politic se impunea lichidarea fărîmițării feudale, realizarea unificării teritoriale a statului, centralizarea politică, deci întărirea puterii regale.

Orășenii interesați în dezvoltarea comerțului au sprijinit monarhia, care lupta pentru restabilirea ordinii interne împotriva feudalilor. Capetienii au reușit să păstreze coroana regală în familia lor. Mica nobilime care căuta să obțină privilegii și funcții politice în stat era și ea de partea regalității. *Statul centralizat reprezenta față de fărîmițarea feudală o formă superioară de organizare politică avînd drept scop menținerea și consolidarea orînduirii feudale.*

Formarea statului centralizat a îmbrăcat forma cea mai caracteristică în Franța. La creșterea puterii monarhice a contribuit și faptul că regii capetieni au reușit să păstreze coroana

regală în familia lor, fiecare impunând, încă din timpul vieții sale, alegerea fiului cel mai mare ca rege. *Monarhia a devenit ereditară.*

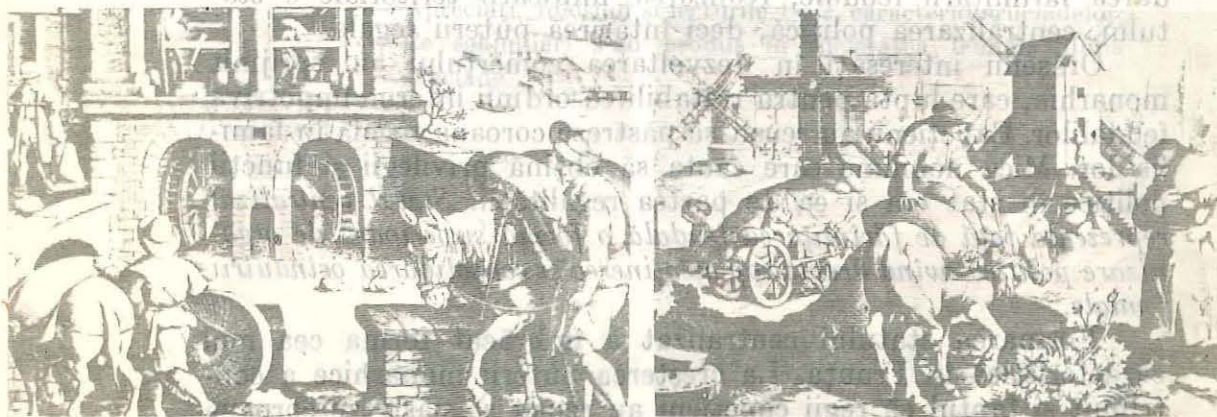
Filip al 11-lea August (1180—1223) a dus o politică chibzuită pentru întărirea puterii regale și unificarea statului. A anexat multe dintre teritoriile vasalilor din nordul și sudul Franței. Între acestea erau ducatul Normandiei, precum și alte posesiuni pe care regele Angliei le deținea în Franța.

Filip al II-lea a reorganizat administrarea domeniilor regale, a recrutat slujbași din rîndul micii nobilimi. El a stabilit capitala la Paris. În timpul său, Parisul s-a dezvoltat, extinzîndu-se cartierele meșteșugărești și negustorești. S-au construit hale pentru depozitarea mărfurilor și s-au pavat străzile principale. Orașul a fost înconjurat cu un zid solid cu metereze.

Filip al IV-lea cel Frumos (1285—1314) a continuat acțiunea de unificare a statului, alipind la domeniul regal comitatul Champagne. A dus o politică internă autoritară; pentru a obține fondurile necesare întăririi armatei a pus biruri și taxe asupra populației. A încercat să supună Flandra, dar a fost învins de armata orașenilor flamanzi (lectura 1).

În anul 1302, Filip al IV-lea cel Frumos a convocat pentru prima dată *Stările Generale*, adică o adunare din care făceau parte reprezentanții nobilimii (starea întâi), ai clerului (starea a doua) și ai orașenimii bogate (starea a treia). Țărănimea și sărăcimea orașelor nu erau reprezentate în adunare. Stările Generale aveau ca principală sarcină votarea impozitelor și aprobarea măsurilor luate de rege.

Moară de apă Moară de vînt

Între 1337 și 1453 s-a desfășurat între Anglia și Franța războiul de o sută de ani.

Problema succesiunii la tronul Franței a constituit pretextul războiului. Adevăratele cauze au fost însă următoarele: în nordul Franței se găsea provincia *Flandra*, bogată și vestită pentru postavurile sale. Aceasta avea strînse legături cu Anglia, de unde importa lînă și unde vindea țesături de postav. Regalitatea franceză tindea să ocupe Flandra, în scopul măririi veniturilor sale. Acest lucru a dus la conflictul cu monarhia engleză. În același timp, monarhia engleză urmărea să recapete posesiunile feudale din Franța, pierdute în luptele anterioare; în schimb, regii Franței, continuînd politica de unificare a statului feudal, căutau să ia și ultimele posesiuni engleze din Franța.

Războiul a avut de la început un caracter de cîmpire pentru ambele tabere. Ocuparea și jefuirea Franței de către feudalii englezi a declanșat lupta patriotică a poporului francez. Faptul acesta a schimbat caracterul războiului, care devine pentru Franța un război de eliberare. Poporul francez s-a ridicat la luptă împotriva cîmpitorilor la îndemnul unei tinere țărănci din Lorena, numită Ioana d'Arc, obținînd mai multe victorii (lectura 2). Fiind prinsă de englezi, Ioana d'Arc a fost condamnată și arsă pe rug ca vrăjitoare; armatele franceze au continuat însă lupta, alungîndu-i pe englezi din țară. Aceștia au pierdut toate posesiunile lor din Franța afară de portul Calais.

B. Încheierea procesului de unificare teritorială și centralizare politică.

După războiul de o sută de ani, Franța s-a refăcut repede, cunoscînd o deosebită înflorire a economiei. Se dezvoltă agricultura, se răspîndesc morile de vînt, se perfecționează meșteșugurile, tehnica construcțiilor, încep să se producă arme de foc, se intensifică exploatarea carierelor de piatră și a minelor; se folosesc noi procedee în prelucrarea metalelor; se dezvoltă țesutul firelor textile și mai ales producția de mătase. Comerțul intern se reface. Pe lângă bilciurile din nord și nord-est capătă importanță deosebită și târgurile din Lyon. Marile ape care străbat Franța; Sena, Rhonul și altele devin importante căi comerciale. Se construiesc șosele, poduri și porturi. Se reduc taxele vamale și se încheie tratate comerciale cu alte țări.

FILIP AL IV-LEA CEL FRUMOS

se considera „împărat în regatul său” nu datora omagiu nimănui și nu permitea intervenția papalității în treburile regatului.

LUDOVIC AL XI-LEA

s-a identificat cu Franța. Dușman al marii nobilimi, a întărit puterea centrală și a desăvîrșit unificarea politică a Franței. A fost întotdeauna „propriul său prim-ministru” și nu a tolerat în jurul său decît tehnicieni și executanți.

Paralel cu dezvoltarea economică se consolidează și mai mult puterea regală și se desăvârșește unificarea teritorială. Un rol important îi revine în această perioadă regelui *Ludovic al XI-lea* (1461–1483). Șiret și ambițios, el a declarat război necruțător nobilimii feudale ce se opunea planurilor sale politice. În locul războaielor — pe care se temea că le-ar pierde — a preferat intrigile ce le țesea cu multă măiestrie și cu ajutorul cărora a reușit să răpună pe toți marii feudali. De aceea i s-a spus de către adversarii săi „*păianjenul universal*”. El a reușit să alipească Franței ducatul Burgundiei și alte regiuni. El a avut sprijinul orașenilor, și micii nobilimi care i-au dat fonduri bănești, armată etc. Pentru a veni în ajutorul orașenilor a reglementat exploatarea minelor, a încurajat industria mătăsii prin crearea unor manufacturi privilegiate (Lyon, Tours) etc., în schimb a pus impozite asupra maselor populare. (lectura 3).

Unificarea politică a Franței a contribuit la consolidarea orânduirii feudale și la dezvoltarea economică a țării.

Stările Generale încep să-și piardă însemnătatea, fiind subordonate puterii regale.

Lectura 1 Un cronicar anonim din orașul Gand, vestit centru meșteșugăresc din Flandra, descrie victoria de la Courtrai (1302) a orașenilor flamanzi asupra armatelor lui Filip al IV-lea cel Frumos: «Bătălia se dădu după amiază. A fost o luptă cruntă cu un vuiet îngrozitor și o învălmășeală aprigă. Dar n-a durat mult și francezii au fost învinși. Dacă ieșeau biruitori ar fi făcut multe cruzimi în Flandra. Floarea cavaleriei franceze, cu cai aleși și viguroși, s-a prăbușit, în fața țesătorilor, piuarilor și oamenilor de rînd din Flandra, care luptau pe jos, dar erau puternici și curajoși, bine înarmați și iuți și aveau conducători pricepuți».

Lectura 2 Iată cum este descris în actele procesului Ioanei d'Arc asaltul asupra Parisului:

«Fecioara luă steagul în mînă și înaintă în fruntea ostașilor săi. Asaltul a fost greu și lung. Zgomotul loviturilor de tun și a celorlalte arme era înspăimîntător. Deși Ioana, cu un mare număr de cavaleri și oameni de arme, se apropiase de zidul cetății și dușmanii erau sus pe ziduri, au fost foarte puțini răniți. Mulți pedestrași și călăreți au fost loviți și trînțiți la pămînt de pietrele aruncate de tunuri, dar spre

marea mulțumire a Ioanei nimeni n-a murit și nici nu a fost rănit așa de tare încît să nu se poată întoarce singur la tabăra lor.

Asaltul a durat de la prînz pînă aproape de căderea nopții. După apusul soarelui Ioana a fost rănită la sold, totuși ea continua să-i îndemne pe toți să se apropie de ziduri și să cucerească cetatea».

Lupta pentru întărirea puterii regale în Franța și formarea statului unitar a inspirat pe mulți scriitori. Iată cum îl caracterizează Walter Scott pe Ludovic al XI-lea, în romanul *Quentin Durward*:

«Calm, șiret, adînc preocupat de interesul său personal, sacrifica orice, chiar mîndria și pasiunile, dacă acestea ar fi putut dăuna intereselor sale. Își tănuia cu cea mai mare grijă adevăratele simțăminte și scopuri de toți aceia care-l înconjurau și repeta adesea: «Regele care nu știe să se prefacă nu știe să domnească» și că în ceea ce-l privește pe el «dacă ar ști că boneta sa îi cunoaște secretele, ar arunca-o în foc...».

Era atît de răzbunător și de crud, încît găsea o plăcere în frecvențele execuții pe care le ordona. Nici o scînteie de milă nu l-a putut determina vreodată să-i cruțe pe aceia pe care îi putea condamna în liniște. Tot astfel nici o sete de răzbunare nu l-a împins nicicînd la vreo violență prematură. Rareori se arunca asupra prăzii mai înainte ca aceasta să se fi aflat în întregime la discreția lui și să fi pierdut orice speranță de salvare. Își tănuia toate acțiunile cu atîta grijă, încît planurile lui nu erau niciodată aflate decît în clipa înfăptuirii lor».

**Lupta pentru
întărirea puterii
regale în Franța**

- Regalitatea este sprijinită de orașeni.
- Regii capetieni își consolidează puterea economică.
- Monarhia devine ereditară.
- Se convoacă pentru prima dată Stările Generale (care aprobau măsurile luate de rege).

**Desăvîrșirea
centralizării
statului feudal
francez**

- Urmările războiului de o sută de ani (1337–1453).
- Refacerea și consolidarea economiei.
- Întărirea puterii regale: Ludovic al XI-lea.
- Reformele: armată permanentă, impozit permanent.

— Caracterizați etapele de formare a statului centralizat francez!

— Ce însemnătate a avut unificarea politică a Franței?

Exerciții

Centralizarea statului feudal englez

A. Prin ce se caracterizează începutul centralizării statului feudal englez?

B. Ce semnificație a avut Magna Charta Libertatum?

C. În ce condiții s-a desăvârșit centralizarea statului feudal englez?

A. Dezvoltarea feudalismului și întărirea vremelnică a puterii monarhiei. Cucerirea normandă a favorizat dezvoltarea feudalismului și întărirea puterii monarhiei în Anglia. Regele dispunea de domenii întinse și de venituri importante. Prin introducerea serviciului militar obligatoriu și printr-o serie de reforme legislative și judecătorești, el a îngrădit privilegiile nobilimii și a grăbit centralizarea statului și întărirea puterii monarhiei.

În calitate de dușman al Normandiei, regele Angliei era vasal regelui francez. Căștigând prin căsătorie noi posesiuni în Franța el devine mult mai puternic decât suzeranul său. Această situație a dat naștere unui conflict care a izbucnit între regele Angliei Ioan fără Țară (1199-1216) și regele Franței Filip al II-lea. Nerespectându-și obligațiile de vasal, Ioan fără Țară a fost acuzat de trădare. Filip al II-lea i-a confiscat Normandia și celelalte posesiuni pe care le deținea în Franța. Încercând să le reia, el a fost învins de regele francez (1214). Înfrișările suferite în Franța și abuzurile regelui au provocat în Anglia o nemulțumire generală. Lacom de bani, regele îi lăsa pe funcționarii regali să folosească orice mijloace, pentru a strânge sume cât mai mari. Cei care nu puteau plăti erau închiși și averile lor confiscate.

Profitând de situația creată prin înfrângerea armatelor engleze de către francezi, marii feudali și orașenii s-au răscolat.

B. Asigura drepturile feudalilor și orașenilor. Răscolii au cerut ca regele Ioan fără Țară să semneze un act prin care să le garanteze respectarea drepturilor. Acest act s-a numit *Magna Charta Libertatum* (Marea carte a libertăților). Regele a fost silit să o semneze (1215).

Magna Charta recunoștea nobililor dreptul de moștenire asupra feodelor, hotărârea restituirea averilor confiscate, iar obligațiile feudale erau micșorate. Nici un om liber nu putea fi ținut în închisoare fără a fi judecat după

Camera lorzilor.

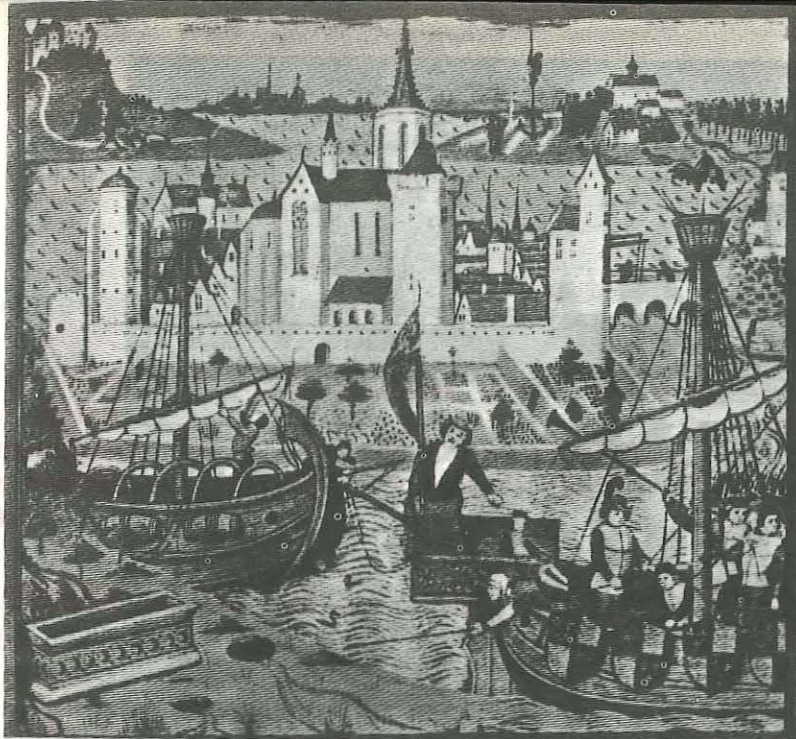
lege. Regele nu putea fixa taxe sau impozite excepționale decât cu aprobarea Marelui Consiliu, compus din seniori laici și clerici. Erau confirmate drepturile orașelor și libertatea comerțului (lectură 1). Despre iobagi nu se pomenea nimic, situația acestora rămânând neschimbată.

Sub urmașii lui Ioan fără Țară, luptele interne s-au continuat, regii fiind siliți să accepte convocarea *Parlamentului* (1295), în care erau reprezentați nobilimea, clerul și orașenii. În sec. al XIV-lea, Parlamentul s-a împărțit în *Camera lorzilor* (reprezentanții nobilimii și ai clerului superior) și *Camera comunelor* (reprezentanții orașenilor bogați). Parlamentul făcea legile, iar regele le întărea. El nu putea stabili impozite fără aprobarea Parlamentului.

C. Întărirea puterii monarhiei sprijinită de orașenime și noua nobilime. Războiul de 100 de ani a înrăutățit situația masei populare din Anglia. Pentru cavaleri, micii nobili și cetele lor militare el constituise o sursă de trai și înavuțire. Dar, războiul odată terminat și nedeprinși să muncească, aceștia erau gata să jefuiască și se angajau ca mercenari în luptele dintre marii feudali (baronii).

Monarhiei, învinuite de pierderea războiului, îi scăzuse autoritatea. Ea nu era capabilă să pună capăt violențelor marilor feudali. Ei trăiau din exploatarea țăranilor și erau potrivnici

Vedere din Londra.
Corăbiile arată
o intensă viață economică

dezvoltării comerțului și manufacturilor. Apăsati de impozite și de obligațiile feudale, țăranii au dezlănțuit o puternică răscoală, care a fost înfrântă cu mare greutate.

Împotriva marilor feudali era și populația orășenească, precum și *noua nobilime*. Aceasta practica comerțul cu lână și începuse să înființeze manufacturi de postav. Noua nobilime și orășenii bogați doreau o monarhie puternică, capabilă să înfrângă anarhia feudală și răscoalele populare, să sprijine dezvoltarea manufacturilor și comerțul.

Rivalitatea politică dintre marii feudali, interesele noii nobilimi aliate cu orășenimea bogată, au dus la un război civil între două dinastii, cunoscut sub numele de *războiul celor două roze* (1455—1485) (lectura 2).

În 1485 a ajuns la tron *Henric al VII-lea* (1485—1509), care a întemeiat dinastia Tudorilor. El a pus capăt războiului. A confiscat averile marii nobilimi, sprijinit de noua nobilime și burghezie.

După război s-a înmulțit numărul manufacturilor de postav și metalurgice. Centrul întregii vieți economice devine *Londra*. Schimburile economice între diferitele regiuni se intensifică. Toate aceste condiții favorizează unificarea economică a țării.

Până la sfârșitul sec. al XV-lea în Anglia s-a format statul unitar — monarhia feudală centralizată. Puterea regală era limitată de Parlament.

Lectura 1
Din textul *Magnei Charta*, cităm articolele în care se garantează drepturile orășenilor și libertatea comerțului: «Orașul Londra să-și păstreze vechile libertăți și scutiri de taxe pe uscat și pe mare. Pe lângă acestea, confirmăm tuturor celorlalte cetăți și orașe, țiguri și porturi din regatul nostru, vechile libertăți și drepturi.»

«Toți negustorii pot să iasă și să intre în Anglia în siguranță și în liniște, să poposească și să călătorească pe uscat și pe apă, străbătând Anglia, pentru a cumpăra și vinde.»

Lectura 2
Iată cum descrie un cronicar francez — în memoriile sale — situația din Anglia în timpul războiului celor două roze:

«După ce s-au întors în Anglia la sfârșitul războiului de 100 de ani, marii seniori nu voiau să renunțe la puterea și independența lor. Bunurile regatului nu le mai ajungeau. Între ei s-a iscat un război pentru putere care a durat timp îndelungat... Vestitul conte de Warwic susținea casa de York și ducele de Somerset casa de Lancaster... toți cei care făceau parte din familiile lor (*Warwic și Somerset*) au murit decapitați sau în bătălii.... Din câte îmi amintesc au murit în timpul acestor lupte interne din Anglia, mai mult de optzeci de persoane (membri) ai dinastiei regale...».

Întărirea puterii centrale

- Îngrădirea privilegiilor nobilimii și întărirea puterii monarhiei grăbește centralizarea statului.
- Regii Angliei au posesiuni în Franța. Ei intră în conflict cu regii Franței.

Magna Charta Libertatum (1215)

- Garantează respectarea drepturilor nobilimii, bisericii și orășenilor.

Parlamentul englez

- Camera lorzilor.
- Camera comunelor.

Desăvârșirea centralizării statului feudal englez (sec. al XV-lea)

- Dezvoltarea economică { comerțul
- Dezvoltarea economică { manufacturile
- Noua nobilime și orășenii bogați au sprijinit regalitatea.

- Cum s-a realizat unificarea statului englez?
- Ce importanță a avut Magna Charta?
- Ce însemnătate a avut centralizarea statului englez?

Exerciții

Peninsula Iberică pînă în secolul al XV-lea

A. Care era situația Peninsulei Iberice în timpul stăpînirii arabe?

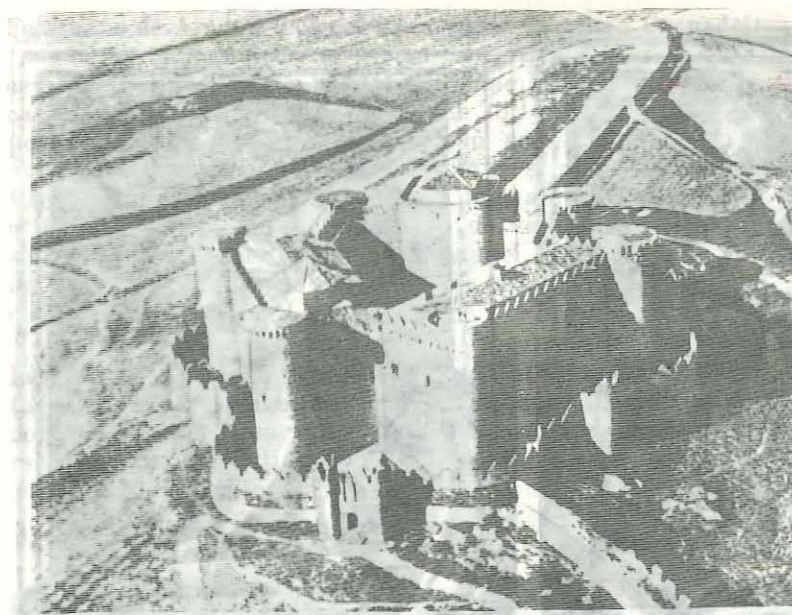
B. Cum s-a desfășurat reconquista (recucerirea) și ce urmări a avut?

A. Intemeierea Califatului de Cordoba. Formarea regatelor spaniole. În sec. al VIII-lea arabii (numiți și mauri) invadează Peninsula Iberică și desființează regatul vizigot. După ce au cucerit cea mai mare parte a peninsulei, au întemeiat un stat numit *Califatul de Cordoba*.

În Califatul de Cordoba viața economică și cultura au luat o deosebită dezvoltare. Folosind irigațiile, arabii au transformat terenuri aride în pămînturi roditoare pe care cultivau pomi fructiferi, legume și plante necunoscute în Europa (orezul, bumbacul, caisul, fasolea etc.). Produsele textile de pielărie, de ceramică și metalurgice au cunoscut o mare înflorire (ca de exemplu, armele de Toledo); ele rivalizau cu cele din Orient și ajungeau pînă în cele mai îndepărtate țări ale lumii. Intensa activitate economică a dus la înflorirea orașelor. Renumite erau: *Cordoba, Toledo, Sevilla* și altele.

În afara stăpînirii arabe au rămas regiunile muntoase din nordul peninsulei, unde s-a format regatul *Asturiilor* (sec. al VIII-lea). Mai târziu s-au constituit și regatele *Castilia, Aragonul* etc.

B. Prin lupta tuturor claselor sociale. Formarea statului portughez și a celui spaniol centralizat. În timpul stăpînirii arabe, populația băștinașă a fost supusă de către cuceritori unei puternice exploatare și la numeroase persecuții religioase, care aveau drept scop răspîndirea cu forța a religiei mahomedane. Timp de secole, toate clasele sociale au luptat cu îndîrjire pentru eliberarea și recucerirea teritoriilor ocupate de arabi. Mari jertfe au dat țărani, care sperau să capete pămînt în teritoriile eliberate, și orășenii (negustorii și meșteșugarii), care doreau să se extindă înspre sud, în regiunile mai dezvoltate economic.

Cetate întărită din Castilia
(Țara Castelelor)

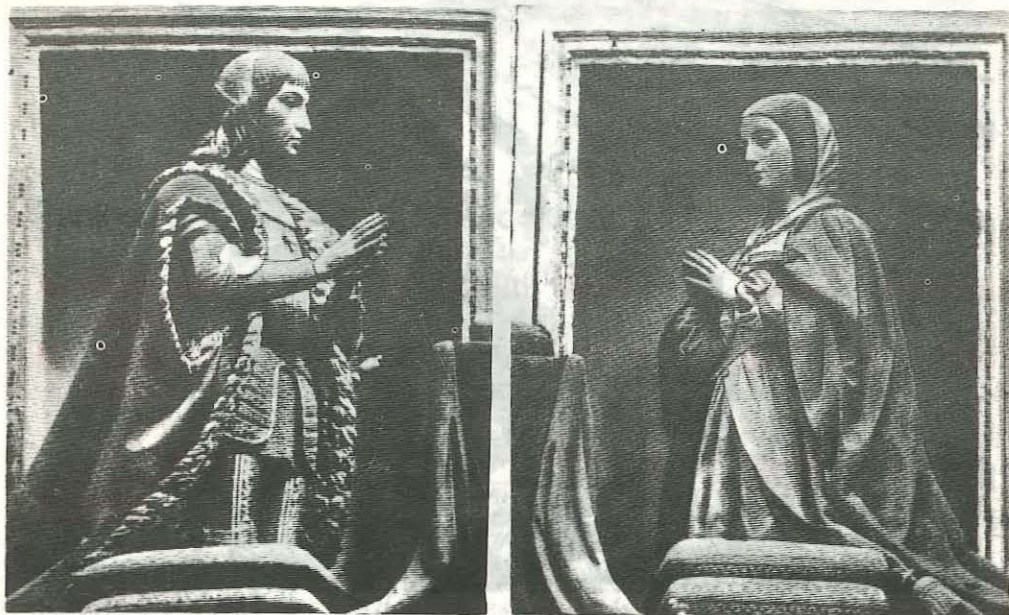
Lupta împotriva stăpînirii arabe a purtat numele de reconquista (recucerire). Ea a fost începută de regatul *Asturiilor* și continuată apoi de cele două state spaniole: *Castilia* și *Aragonul*.

Portughezii (popor deosebit ca limbă de spanioli) au eliberat în sec. al XII-lea partea nordică și centrală a țării, formînd *Regatul Portugaliei*. La mijlocul sec. al XIII-lea se încheie lupta pentru recucerirea întregului teritoriu portughez de sub stăpînirea maură. Ei încep expansiunea în Oceanul Atlantic.

Un alt moment important al reconquistei îl constituie victoria statelor spaniole asupra arabilor în lupta de la *Las Navas de Tolosa* (1212). Pînă la sfîrșitul sec. al XIII-lea, cea mai mare parte a peninsulei a fost eliberată.

În sec. al XIII-lea și al XIV-lea, Aragonul a cucerit o serie de teritorii aflate în afara Peninsulei Iberice (Sardinia, Sicilia și sudul Italiei) și a devenit o importantă putere maritimă în Mediterana. Succesele statelor spaniole în lupta cu arabii au favorizat dezvoltarea vieții economice. Numărul și bogăția orașelor au crescut, ca și rolul lor în viața statului. Ele sprijineau monarhia cu armată și bani în lupta ei împotriva marilor feudali, care tindeau să mențină fărîmițarea teritorială.

Pentru a supune pe marii feudali și a înăbuși răscoalele, cele două mici regate spaniole s-au unit în anul 1479 prin căsătoria reginei *Isabela a Castiliei* cu regele *Ferdinand al Aragonului*. Noul stat spaniol a continuat, cu ajutorul orașelor, lupta pentru îngrădirea puterii marilor feudali; dar după supunerea acestora, monarhia a trecut la îngrădirea libertăților și autonomiei orașelor.

Ferdinand de Aragon

Isabela de Castilia

Consolidată în interior, monarhia a reluat luptele cu arabii; ultima posesiune a acestora în Spania, *Emiratul de Granada*, a fost recucerit în 1492 (lectura 1). Astfel a luat sfârșit reconquista spaniolă. Pentru a se consolida și mai mult, monarhia a strins alianța cu biserica. La cererea monarhiei, papa a permis să se organizeze în Spania *Tribunalul Inchiziției*, aflat sub controlul regelui. Cu ajutorul inchiziției a fost dezlănțuită prigoana împotriva maurilor, evreilor și tuturor acelor bănuți de nesupunere și necredință. Din cauza persecuțiilor, zeci de mii de mauri și evrei părăsesc Spania, provocând mari pierderi economice, întrucât majoritatea erau meșteșugari și comercianți (lectura 2).

Inchiziția urmărea cu înverșunare și pe cei bănuți că ar fi ostili regelui sau bisericii. Aceștia erau torturați și arși pe rug în cadrul unor solemnități deosebite la care participa și curtea regală. Vestit prin cruzimea sa a rămas marele inchiizitor *Torquemada*, în timpul căruia au fost arși pe rug mii de oameni.

Ca urmare a luptelor duse de întreaga societate, Peninsula Iberică a fost eliberată de sub stăpânirea arabă și s-au constituit Portugalia și Spania. Devenită la sfârșitul sec. al XV-lea un stat unitar, centralizat Spania se va număra printre marile puteri europene.

Alianța dintre regalitate, cler și nobilime, îndreptată împotriva orașenimii și a țăranilor, a frinat progresul economic și social în Spania.

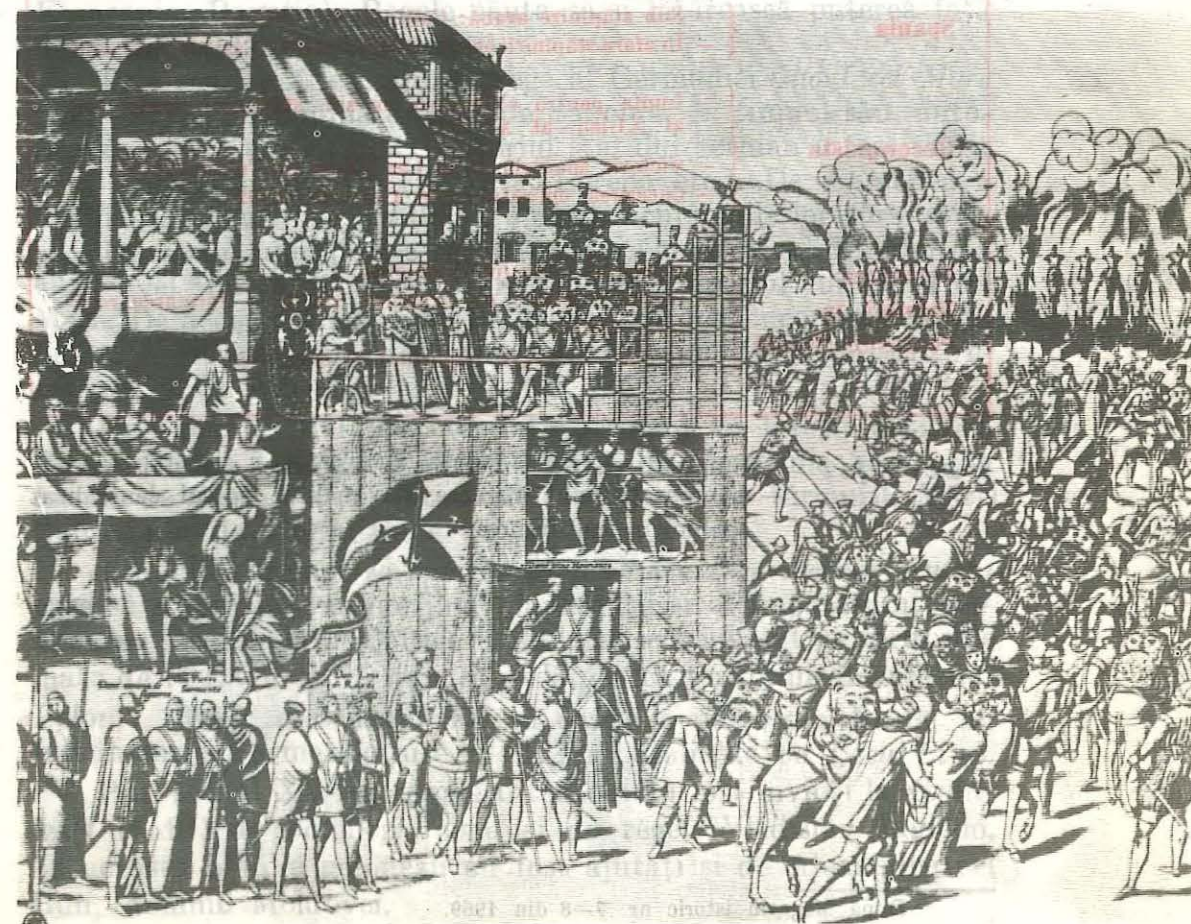
Ferdinand de Aragon face cunoscut papei cucerirea Granadei: *Lectura 1*

«...Astăzi, a doua zi a lunii ianuarie din anul 1492, cetatea Granadei ni s-a predat cu Alhambra și toate fortificațiile care o constituie, și cu toate fortărețele și castelele pe care le mai aveam de cucerit în acest regat; acum îl avem pe acesta în întregime în minile și puterea noastră. Fac cunoscut sfintiei voastre o atît de mare fericire că după atîtea neazuri, cheltuieli, sacrificii de vieți și de sînge ale supușilor noștri acest regat al Granadei, care timp de 780 de ani a fost ocupat de necredincioși (arabi), a fost cîștigat cu ajutorul nostru».

Pedepsele cele mai frecvente ale Inchiiziției erau: întemnițarea pe viață și execuția. *Lectura 2*

Inchisorile erau de două categorii, unele pentru bogați, altele pentru săraci. În închisorile rezervate celor bogați prizonierul avea un număr de minute pe zi, în care putea face mișcare pe culoarele temniței și

Inchiziția în Spania. Ereticii erau arși pe rug.

schimba câteva cuvinte cu tovarășii lui de suferință. Cele pentru săraci, de cele mai multe ori, erau o carcără în zid, abia cu puțin mai mare decât trupul unui om. Condamnatul era înălțuit zi și noapte de perete, neputînd să se miște aproape deloc.

Mîncarea și apa erau introduse printr-un mic orificiu în perete, care servea și la aerisire. Șobolanii mișunau continuu, disputînd prizonierului codrul de pîine mucegăit pe care îl căpăta.

Sentințele Inchiziției erau pronunțate în mod solemn numai în ziua de duminică, fie într-o biserică, fie într-o piață publică, în prezența acuzaților și a judecătorului, a episcopului și preoților locale, precum și a unei numeroase asistențe. După ce se dădea citire verdictului, ereticii care refuzaseră să-și mărturisească crima erau invitați, pentru ultima oară, să revină în sinul sfintei biserici. În eventualitatea unui refuz ei erau predați tribunalului laic, care îi condamna la moarte prin ardere pe rug¹.

Spania

- Sub stăpînire arabă: Califatul de Cordoba.
- În afara stăpînirii arabe: Reg. Asturiilor, Castilia, Aragonul.

Reconquista

- Lupta pentru eliberarea de sub stăpînirea arabă (sec. al XI-lea—al XV-lea).
- Victoria spaniolă de la Las Navas de Tolosa (1212).
- Cucerirea emiratului de Granada (1492).

Formarea statului în Peninsula Iberică

- Formarea statului portughez.
- Unirea Castiliei cu Aragonul (1479) — formarea regatului spaniol.
- Inchiziția, sprijin important al monarhiei.

Exerciții

- Cum s-a realizat eliberarea și unificarea statului spaniol?
- Comparați felul în care s-a realizat statul centralizat spaniol și cel francez!

¹ După Magazin istoric nr. 7—8 din 1969.

MENTINEREA FĂRÎMITĂRII ECONOMICE ȘI POLITICE A GERMANIEI ȘI ITALIEI

Germania

A. Care a fost situația Germaniei după tratatul de la Verdun?

B. Care au fost cauzele fărîmitării Germaniei?

A. Creșterea puterii mării nobilimi. Politica de cuceriri. După tratatul de la Verdun (843), Germania, desprinsă din Imperiul Carolingian, era formată din mai multe ducate (Saxonia, Suabia, Franconia, Bavaria). Regele căuta să-și întărească puterea față de mării feudali (duci, comiți).

Prin sec. al X-lea, ajunge rege al Germaniei *Otto I cel Mare* (936—973), din familia ducilor de Saxonia. În timpul său, autoritatea regală s-a întărit. Teritoriul statului german a fost mărit prin anexări și înrudiri (Bavaria, Lorena etc.). De asemenea a înfrînt pe unguri la *Lech* (955), oprind incursiunile lor spre apus.

Devenind unul dintre cei mai puternici suverani din Europa *Otto I cel Mare* a încercat să restaureze Imperiul lui Carol cel Mare. De aceea a anexat nordul Italiei și a fost încoronat ca împărat. Acest imperiu a fost numit mai târziu *Sfîntul imperiu roman de neam german*.

Prin sec. al XIII-lea, feudații germani au întărit acțiunea de cucerire a teritoriilor de la răsărit de Germania care erau locuite de slavi. Ei s-au întins pînă la Oder și pe țărmurile Mării Baltice pînă la Golful Finic.

Feudații germani se sprijineau pe *ordinul cavalerilor teutoni* care se stabiliseră, cu sprijinul papalității și al împăratului german, pe țărmul Mării Baltice și întemeiaseră un stat pe teritoriile luate de la slavi. Ei căutau să-și lărgască teritoriul amenințînd Polonia, Rusia etc. Încercînd să ocupe o parte din Rusia, au fost învinși de armatele ruse în 1242 în bătălia de pe *Lacul Ciud*.

Prin sec. al XV-lea cavalerii teutoni au fost învinși la *Grünwald* (1410) de polonezi, conduși de regele Vladislav Iagiello. În această bătălie polonezii au fost ajutați și de Alexandru cel Bun, domnul Moldovei.

B. Decăderea autorității imperiale. Dezvoltarea orașelor germane. Pe la mijlocul sec. al XIII-lea în Germania a urmat o perioadă de anarhie, în care tronul a rămas vacant. Marii feudali se luptau între ei, îi asupreau pe țărani, îi jefuiau pe negustori. Peste tot domnea „dreptul pumnului“.

În această perioadă de anarhie orașele germane, centre meșteșugărești și comerciale importante (lectura), s-au organizat pentru apărarea intereselor lor și dobândirea autonomiei față de marii feudali și de împărat. Ele s-au unit formînd *ligi*. Aceste ligi se ocupau de dezvoltarea legăturilor comerciale cu orașele din alte țări, de apărarea transporturilor de mărfuri împotriva atacurilor feudalilor și obținerea independenței depline a orașelor. Cea mai importantă ligă a fost formată de orașele din nordul Germaniei, care aveau legături comerciale cu țările de pe țărmurile Mării Nordului și Mării Baltice, de la Londra pînă la Novgorod. Ea se numea *Hansa* sau *Liga hanseatică*. Printre orașele care făceau parte din Hansă, un rol important au avut *Hamburg Lübeck, Köln, Bremen* etc. Fiind interesate mai ales în consolidarea comerțului extern, orașele germane n-au contribuit la formarea relațiilor economice între diferite regiuni ale țării și nici la unificarea statului. Lipsa unui centru economic care să domine

Poarta de intrare în orașul Lübeck (sec. al XV-lea) era întărită cu turnuri.

Coroana împăraților germani

întreaga țară a favorizat fărîmițarea economică și politică a Germaniei. Perioada de anarhie s-a încheiat la sfîrșitul sec. al XIII-lea prin alegerea lui *Rudolf de Habsburg* ca rege (1273). Alegerea împăratului se făcea (potrivit bulei de aur din 1212) de către șapte principii electori, care erau cei mai mari feudali din imperiu. Împăratul recunoștea independența electorilor în statele lor. Primul dintre electori era regele Boemiei. Rudolf a căutat să întărească puterea familiei sale dînd fiilor săi ducatele Austriei și Stiriei. După moartea sa a urmat o perioadă de frămîntări și în cele din urmă a fost ales ca rege al Germaniei *Carol al IV-lea de Luxemburg* (1346—1378), regele Boemiei. Remarcabil om de stat, cu o vastă cultură, el a dus o politică de restrîngere a privilegiilor nobilimii și de reîntărire a puterii regale.

Situația Germaniei se caracterizează prin creșterea puterii marilor feudali, fărîmițarea politică a statului și decăderea puterii imperiale. Între feudali încep să se dea aprige lupte pentru putere. Orașele caută să-și mențină independența și să-și apere interesele economice.

Călătorind prin Germania în sec. al XV-lea, un învățat italian *L e c t u r ă* scria despre bogăția orașelor germane:

«...În Europa întreagă nu s-ar putea găsi ceva mai mare și mai splendid decît *Colonia* (Köln)... însemnată prin biserici și alte sanctuare, prin numărul populației, bogată în comori, avînd casele acoperite cu plumb, împodobită cu palate, întărită cu turnuri, mîndră de Rinul ei și înconjurată de cîmpii roditoare.

Vechea *Maientă*... vestită prin splendoarea bisericilor sale, împodobită cu clădiri publice, cu frumoase case ale orașenilor, n-are nimic ce i s-ar putea reproșa, afară de îngustimea străzilor sale.

Se află numeroase alte orașe vrednice de a fi amintite: pe toate le întrece însă *Lübeck*, cu casele și bisericile lui înalte și bogat ornate, un oraș cu atita vază și putere încît la un semn al său trei mari regate — Danemarca, Suedia și Norvegia — obișnuiesc să recunoască sau să respingă pe regii lor.

În Franconia e așezat *Frankfurt pe Main*, care e o piață comercială comună pentru Germania inferioară și cea superioară... Aici se găsește faimosul palat în care principii electori... aleg... pe împărat...

Orașul *Nürnberg*... Cîtă strălucire, cîtă grație, cît farmec... Ce poate fi mai măreț ca biserica Sf. Sebaldus, mai strălucit ca biserica Sf. Laurențiu, mai mindru și mai puternic ca cetatea împărătească, mai vestit ca șanțurile și zidurile (orașului)! Cîte case de orașeni se află acolo care ar fi demne de regi...»

**Lupta pentru
întărirea
puterii centrale**

Sfîntul imperiu
roman de neam
german

— Germania, o parte din
Italia

Politica de
expansiune

— Teritorii spre
apud și răsărit

**Decăderea au-
torității
imperiale**

Perioada de
anarhie
(sec. al XII-lea)

— Dinastia de Habsburg
— Carol al IV-lea de Lu-
xemburg

**Orașele
germane**

— Interesate în
comerțul
extern

— Nu au contribuit la
unificarea statului

— Ligi — Hansa
sau Liga Han-
seatică.

Exerciții

— Prin ce se caracterizează dezvoltarea Germaniei în secolele al XIII-lea — al XVI-lea?

— Caracterizați situația politică a statului german în comparație cu cel francez.

Italia

A. Care era situația politică a Italiei?

B. Prin ce se caracterizează dezvoltarea orașelor din nordul Italiei?

C. Care a fost principala răscoală a lucrătorilor din manufacturile italiene?

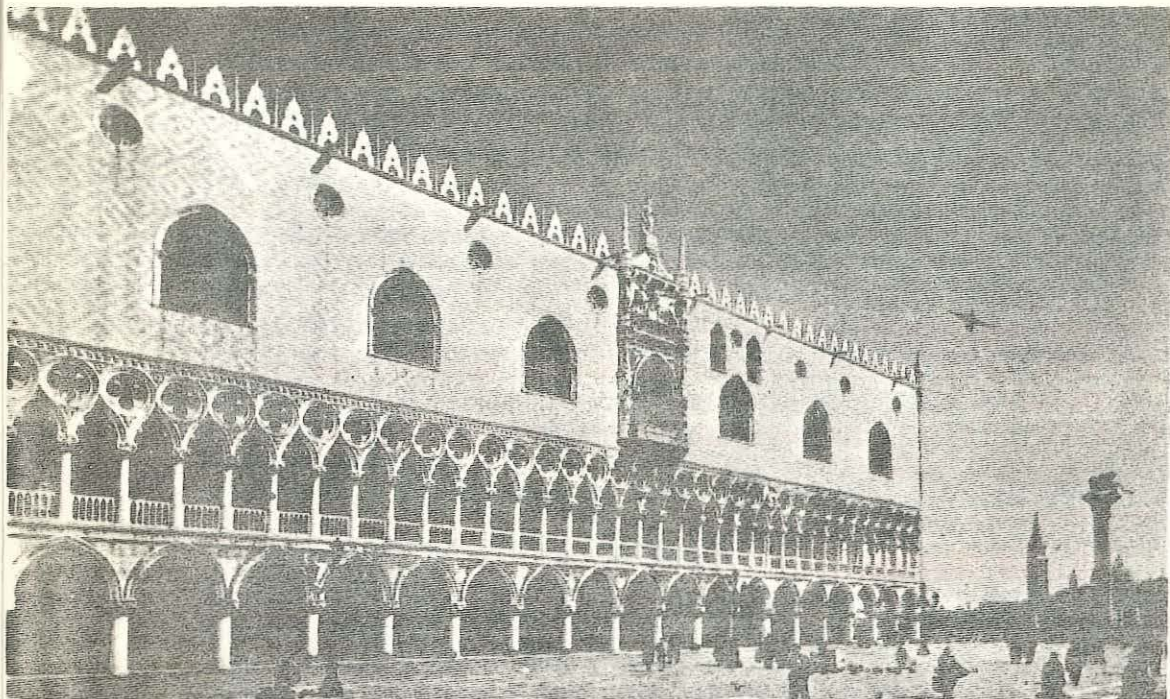
A. Fărîmîțarea politică. După tratatul de la *Verdun* (843), regatul Italiei s-a împărțit în mai multe state feudale. În nord se găseau mai multe *republici orășenești*, care se luptau între ele pentru întietate; în mijloc se găsea *statul papal*; sudul Italiei era stăpînit de bizantini, iar insulele Sicilia, Sardinia și Corsica fuseseră cucerite de musulmanii din Egipt.

Spre sfîrșitul sec. al XI-lea, cete de războinici, veniți din Normandia, au cucerit sudul Italiei și Sicilia, întemeind *regatul normand al Siciliei*.

Împărații romano-germani au încercat să-și impună dominația asupra statelor italiene și asupra statului papal ceea ce a dezlănțuit o luptă crîncenă între împărați și orașele italiene aliate cu Papa. Această luptă a slăbit mult Italia. Rivalitățile dintre orașe s-au accentuat, iar în interiorul lor s-au format partide care se luptau între ele.

B. Republicile orășenești, centre ale activității meșteșugărești, comerciale și bancare. Cele mai însemnate orașe din nordul Italiei, *Veneția*, *Genova*, *Milano* și *Florența*, erau republici orășenești care își exercitau dominația asupra teritoriilor rurale din jur.

Veneția, supranumită „*orașul lagunelor*“, stăpînea regiunea răsăriteană a Italiei de nord, o parte din coasta Dalmației (pe malul opus al Mării Adriatice), insulele Cipru și Creta. Avea o flotă puternică și domina comerțul pe Marea Mediterană. Era o republică aristocratică. Numai familiile cele mai vechi și mai bogate participau la conducere. În fruntea statului era un doge, ales pe viață, și alte organe, dintre care un rol important în activitatea politică și economică a orașului îl avea *Senatul* și *Consiliul celor zece*. Dogele și consilierii săi guvernau prin teroare. Cei consi-

VENETIA. Palatul Dogilor (sec. al XVI-lea). Zidul este acoperit cu marmură roz, iar galeriile sînt susținute de coloane împodobite în partea superioară cu flori stilizate

derăți ca dușmani ai cetății erau aruncați în mare de pe „*puntea suspinelor*” sau torturați în temnițe pînă mureau.

Republica venețiană avea ambasadori permanenți prin toate statele italiene. Aceștia informau, în secret, conducerea Veneției despre tot ce se petrecea în statul respectiv. Orice primejdie care ar fi amenințat orașul era preîntîmpinată prin tratative sau cu armele.

Genova, supranumită datorită frumoaselor sale construcții cu etaj „*cea superbă*”, era tot o republică aristocratică, în care puterea aparținea nobilimii feudale și negustorilor bogați. Era o concurență de temut pentru Veneția. Cele două republici orășenești se luptau între ele pentru acapararea comerțului pe Marea Mediterană, Marea Egee și Marea Neagră. Genovezii și venețienii au avut legături comerciale și cu Țările Române.

Milano era așezat în cîmpia de nord (Lombardia), la întretaieri drumurilor de uscat spre sudul Italiei, spre Franța și Germania. Datorită dezvoltării meșteșugurilor (țesătoriile de lînă, atelierele de postav, armurăria) și comerțului, Milano a ajuns un oraș înfloritor, rivalizînd cu Genova și Veneția (lectura 1).

Florența, „*orașul florilor*”, era renumită prin *manufacturile textile și băncile* sale (case de împrumut și schimb de bani).

Unii negustori florentini se îndeletniceau și cu cămătăria și

FLORENȚA. Palatul Signoriei. În piață se fac pregătiri pentru o execuție

schimbul de bani. Ei au devenit mari *bancheri* ce dădeau prinților și orașelor împrumuturi cu dobînzii foarte mari. Bancherii florentini aveau reprezentanți în toate orașele și porturile mari.

Conducerea orașului — *Signoria* — era în mîna bogătașilor: bancherii, proprietarii de manufacturi și marii negustori. Ei erau numiți *poporul gras*. Meșteșugarii și pătura săracă a orașului formau *poporul mărunt*. Nemaiputînd îndura exploatarea, *poporul mărunt* se răscula foarte des.

În sud se aflau regatul Siciliei și al Neapolelui, care la mijlocul sec. al XV-lea erau stăpînite de Spania.

C. Răscoala ciompilor. Lucrătorii care dărăceau lîna, numiți *ciompi*, formau categoria cea mai exploatată din Florența. În anul 1378, ciompii s-au răscolat, antrenînd în răscoală tot *poporul mărunt*. Răsculații au ocupat Signoria și au luat conducerea orașului (lectura 2). Prin uneltirile *poporului gras* răscoala a fost înăbușită. Răscoala ciompilor a fost cea mai importantă răscoală orășenească din această perioadă, *prima mișcare în care masele muncitoare de la orașe au avut rolul principal*.

Aproape toate republicile orășenești din Italia erau zguduie de răscoale populare. La acestea se mai adăuga și lupta pentru conducere între marile familii din orașe. În Florența, puterea a fost luată de familia de *Medicis*, bancherii cei mai bogați din oraș.

Laurențiu de Medicis, supranumit *Magnificul*, unul dintre reprezentanții acestei familii, a fost un protector al scriitorilor și artiștilor.

La sfârșitul sec. al XV-lea Italia rămâne împărțită în mai multe state: republicile orașenești în nord, statul papal în partea de mijloc, iar în sud, regatul Neapolelui și Sicilia care au fost luate în stăpânire de Spania.

Lectura 1 O descriere a orașului Milano, din anul 1288: «Orașul are străzi lungi, palate frumoase, casele bine aliniate, una lângă alta și măreț împodobite. Dincolo de zidul de apărare, în mahalalele din afară, mai sînt atît de multe case, încît ele singure ar mai putea să formeze un oraș... Sînt șase porți principale întărite și zece porți secundare. În oraș se găsesc cam o sută douăzeci de antrepozite, clădite în formă de turnuri, pentru depozitarea mărfurilor».

Lectura 2 Iată cum redă un cronicar anonim italian, martor al evenimentelor, un aspect din răscoala ciompileor: «Dimineața poporul înarmat porni spre palat și după ce reuși să scoată afară steagul orașului se adună în piața Signoriei (palatul unde era sediul guvernului) și începu să strige: «Trăiască poporul mărunt!» Ei cereau ca membrii guvernului să părăsească palatul. Apoi, venind *Michele di Lando*, dăracitorul, ciompii îi dădură steagul și el îl luă în numele poporului mărunt.

După ce membrii Signoriei, speriați, părăsiră palatul, a intrat acolo tot poporul, avînd și steagul cu ei... Mai mulți tineri s-au urcat sus în turn și au tras clopotele în semn de bucurie. Apoi s-a hotărît să se îndeplinească tot ce trebuia ca să fie eliberat poporul mărunt».

Situația Italiei pînă în sec. al XV-lea

- Nord: republici orașenești: Veneția, Genova, Milano, Florența
- Mijloc: Statul papal.
- Sud: Regatul Neapolelui și Sicilia.

Răscoala ciompileor din Florența (1378)

- Poporul mărunt alungă pe conducători și ocupă Signoria.
- Prima răscoală în care masele muncitoare de la orașe au avut rolul principal.

Exerciții

- Arătați aspectele caracteristice din dezvoltarea orașelor italiene.
- Ce însemnătate are răscoala ciompileor?
- Comparați situația din Italia cu cea din Franța. Explicați de ce nu s-a constituit în Italia un stat unitar.

SITUAȚIA STATELOR DIN CENTRUL, ESTUL ȘI SUD-ESTUL EUROPEI PÎNĂ ÎN SECOLUL AL XV-LEA

Cehia (Boemia)

A. Care a fost situația Cehiei în sec. al X-lea—al XIV-lea?

B. De ce s-a ridicat la luptă poporul ceh?

A. Formarea statului ceh și dezvoltarea sa. Poporul ceh făcea parte din ramura slavilor apuseni. În sec. al X-lea s-a constituit statul feudal ceh independent cu capitala la *Praga*.

În Cehia s-a dezvoltat mult agricultura, mine-ritul, meșteșugurile. Cehia era o importantă producătoare de argint și de produse meșteșugărești (postavuri) care au favorizat înflorirea comerțului și a orașelor. Praga era un mare centru comercial, unde se întâlneau negustorii din diferite țări.

Treptat s-au dezvoltat relațiile feudale. Pămîntul era proprietatea marilor feudali laici și clerici; țărănimă era crunt exploatată. Regii Cehiei au adus încă din sec. al XII-lea — al XIII-lea coloniști germani și i-au așezat în zonele de frontieră în scopul dezvoltării economiei. Aceștia aveau o situație privilegiată față de populația cehă. Pătura bogată a orașelor (patriciatul) era formată, în mare parte, din germani, care îi concureau pe negustorii și meșteșugarii cehi.

La începutul sec. al XIV-lea, coroana Cehiei a revenit *dinastiei de Luxemburg*, care a ocupat un timp și tronul imperial. Cel mai important reprezentant al acestei dinastii a fost *Carol al IV-lea*

Profesor la Universitatea din Praga, IAN HUS se bucura de un prestigiu imens datorită pregătirii, talentului și vieții exemplare pe care o ducea. A tradus Biblia în limba cehă, contribuind astfel la dezvoltarea limbii literare

Tărani cehi.

Meșteșugari cehi.

de Luxemburg. El era rege al Boemiei și împărat al Imperiului romano-german. Acesta s-a îngrijit mai mult de ridicarea Cehiei, pe care dorea să o păstreze ca moștenire a dinastiei sale.

Nobil ceh.

Prin Bula de aur din 1356 el a stabilit starea de independență a statului ceh și a confirmat regelui ceh dreptul de prim elector în alegerea împăratului romano-german.

În vremea sa, Praga a devenit unul dintre cele mai frumoase orașe ale Europei. A fost întemeiată vestita universitate din Praga (1348), organizată după modelul celei din Paris. Au fost ridicate numeroase construcții: palatul Hradčany (Hradčani), o frumoasă catedrală gotică, un pod lung de aproape 500 m și străjuit la capete de două turnuri monumentale în stil gotic.

B. Pentru eliberare socială. Tărănimea nu mai putea suporta exploatarea bisericii catolice și a feudalilor iar orășenii cehi erau nemulțumiți de privilegiile de care se bucura patriciatul german. Întrucât biserica catolică era cel mai mare proprietar de pământuri, lua diferite taxe pentru asistența religioasă, vindea indulgențe pentru iertarea păcatelor etc. opoziția antifeudală s-a îndreptat în primul rând împotriva acesteia. *Jan Hus* — profesor la Universitatea din Praga — a demască abuzurile și viața imorală a clerului, cumpărarea funcțiilor

bisericești etc. Critica sa s-a îndreptat și împotriva abuzurilor și nedreptăților săvârșite de nobilime și orășenimea bogată, îndemnând poporul la luptă împotriva lor (lectura 1).

Înspăimântat de ecoul puternic al cuvintărilor lui Hus, papa l-a chemat în fața unui sinod (conciliu — adunarea episcopilor, a marilor demnitari ai bisericii) în 1415 pentru a da socoteală de învățăturile sale. Încrezător în garanția dată de împăratul Sigismund de Luxemburg, care declarase că nu va admite să i se facă vreun rău, Jan Hus a venit în fața adunării pentru a-și apăra ideile, concepția sa. A fost însă arestat și, refuzând să-și renege ideile, a fost declarat eretic și ars pe rug (lectura 2 și 3).

Aflind de moartea lui Hus, poporul ceh s-a răsculat (1419).

Cehia (Boemia), formată în sec. al X-lea a devenit unul din statele dezvoltate ale Europei. Împotriva exploatarei feudalo-bisericești și a dominației patriciatului german a izbucnit în Cehia, la începutul sec. al XV-lea, mișcarea husită. Mișcarea husită a fost îndreptată împotriva bisericii catolice; ea a dat imbold luptei poporului ceh pentru obținerea de drepturi sociale și a stimulat dezvoltarea limbii literare și a culturii ceh.

În predicile sale, Jan Hus demasca abuzurile marilor feudali și *Lectura 1* ale bisericii catolice:

«Vai vouă hoților și domnilor nemiloși, dar mai cu seamă vai vouă, preoților, care îi torturați și sugrumați pe cei săraci, când nu vă pot plăti zeciuiala!»

Din catedrală, Hus a fost pornit spre locul supliciei. Într-o *Lectura 2* poiană, în grădinile orașului Constanța, cortegiul se oprește. Călăii îi scot hainele și îl leagă de stîlp. În jurul său sînt așezate grămezi de lemn și paie. Doi dintre judecătorii săi, mari feudali germani, îl întreabă pentru ultima oară dacă renunță la învățăturile sale. «Pentru adevărul pe care l-am scris, l-am învățat și l-am predicat, sînt gata să mor» răspunde Hus.

Călăii aprind rugul. Hus cu ochii spre cer cîntă. Flăcările împinse de vînt îi cuprinsesă fața. Se mai văzu o dată chipul său printre palele de foc și apoi n-a mai fost decît o mare de flăcări. Când focul se stinse, călăii au aruncat în Rin cenușa lui Hus. «L-au ucis pentru că i-a iubit pe oamenii de rînd» șoptea mulțimea care asistase la supliciu.

Lectura 3 Manifestul oraşenilor din Praga (1420) adresează întregului popor o chemare la luptă pentru apărarea drepturilor sale:

«Amintiţi-vă de vitejia părinţilor voştri, bătrînii cehi, care şi-au iubit fierbinte patria lor şi asemeni lor, ridicaţi-vă împreună cu noi şi cu celelalte două obşti, a Oraşului vechi şi a Oraşului nou al Pragăi, care s-au unit şi s-au înţeles să stea toţi ca unul».

Cehia în sec. al X-lea - al XIV-lea

- Formarea statului ceh (sec. al X-lea)
- Dezvoltarea economică (agricultura, meşteşugurile, comerţul, oraşele). Relaţiile feudale se consolidează.
- Înflorirea statului ceh în timpul lui Carol al IV-lea de Luxemburg.

Lupta împotriva asupririi feudalo-bisericeşti

- Ian Hus conduce lupta împotriva asupririi feudalo-bisericeşti.
- Ian Hus condamnat de Sinodul din 1415.
- Răscoala poporului ceh (1419—1434); caracterul ei social.

Exerciţii — Cum s-a dezvoltat statul ceh?
— Care este situaţia economică şi socială în statul ceh în sec. al XII-lea—al XV-lea?

Ungaria

- A. În ce condiţii s-a format şi dezvoltat statul feudal ungar?**
- B. Care era situaţia statului ungar în secolul al XV-lea?**
- C. De ce a căzut Ungaria sub dominaţia străină?**

A. Trecerea la viaţa sedentară şi formarea relaţiilor feudale.

Aşezarea ungurilor în cîmpia Pannoniiei şi trecerea de la viaţa nomadă la cea sedentară a favorizat formarea relaţiilor feudale. Ei se ocupau cu cultivarea pămîntului şi creşterea vitelor. Şefii triburilor maghiare au devenit mari proprietari de pămînturi şi i-au silit pe membrii de rînd ai triburilor şi pe locuitorii subjugaţi să muncească pentru ei. Începînd din sec. al X-lea, s-au format treptat clasele sociale, caracteristice orînduirii feudale, şi s-a constituit un stat feudal puternic. În 1001, ducele maghiar *Vaik* s-a creştinat sub numele de Ştefan, impunînd întregului popor creştinismul. El şi-a luat titlul de rege.

Sub urmaşii lui Ştefan, ungurii au cucerit Croaţia şi o parte din coasta Dalmaţiei (pe ţarmul Mării Adriatice). Începînd de la sfîrşitul sec. al XI-lea vreme de mai bine de un secol ei au purtat lupte pentru cucerirea Transilvaniei, întîmpinînd rezistenţa puternică a voievodatelor româneşti.

În sec. al XII-lea—al XIII-lea, în Ungaria se consolidează feudalismul. Se dezvoltă agricultura. Creşterea puterii marilor feudali nemulţumea celelalte pături ale nobilimii. Nobilimea mijlocie în unire cu mica nobilime i-au impus regelui să le acorde privilegii: dreptul de moştenire asupra feudelor, scutiri de dări către rege şi de unele îndatoriri militare etc. Ele au fost consemnate într-un act numit *Bula de Aur* (1222), deoarece era întărit cu o pecete rotundă de aur. Dezvoltarea statului maghiar a fost întreruptă un timp de năvălirea tătarilor (1241), care au pustiit ogoarele şi oraşele, luînd cu ei prăzi bogate şi mulţi robi.

MATEI CORVIN,
fiul lui Iancu de Hunedoara,
a fost unul dintre
cei mai de seamă regi
ai Ungariei.

La începutul sec. al XIV-lea, statul maghiar a trecut printr-o perioadă de anarhie feudală. Stingindu-se dinastia arpadiană (1301) s-au iscat lupte pentru tron, de care au profitat nobilii pentru a-și consolida puterea. Ei săvârșeau nenumărate abuzuri împotriva țăranilor și a orășenilor și se războiau neconținut între ei. În anul 1308 a venit la tron *Carol Robert de Anjou*, susținut de papă, de clerul catolic, precum și de orășeni și o parte din nobilime. El a încercat să-și întindă stăpânirea asupra Țării Românești și Moldovei, dar a întâlnit rezistența eroică a poporului român și a fost nevoit să se retragă.

B. Luptele cu turcii. Consolidarea puterii regale în timpul lui Matei Corvin. În sec. al XV-lea turcii, care stăpâneau o mare parte din Peninsula Balcanică, au început să amenințe și Ungaria. Luptele de apărare împotriva turcilor au fost conduse de *Iancu de Hunedoara*, unul dintre cei mai mari comandanți de oști ai vremii, român de origine. Voievod al Transilvaniei, a ajuns apoi și guvernator al Ungariei (lecturile 1—2). Unul dintre cei mai însemnați regi ai statului ungar a fost *Matei Corvin* (1458—1490). El a întărit puterea regală, îngrădind abuzurile marii nobilimi cu sprijinul orășenilor și al nobilimii mici și mijlocii. S-a îngrijit de dezvoltarea economiei și a culturii. Fiind amenințat de Imperiul otoman în plină ofensivă și de împăratul german care voia coroana Ungariei, Matei Corvin a organizat o armată permanentă, plătită, care era la dispoziția sa. A încheiat tratate de alianță cu marele cnezat al Moscovei și cu domnul Moldovei.

C. Slăbirea regatului maghiar la începutul sec. al XVI-lea. După moartea lui Matei Corvin luptele pentru tron, anarhia feudală, desființarea armatei permanente, decăderea finanțelor și creșterea puterii marii nobilimi, au dus la slăbirea statului. Agravarea exploatarea feudale a contribuit la creșterea nemulțumirii maselor de țărani, care nu mai voiau să lupte împotriva turcilor care amenințau Ungaria.

În anul 1514 a izbucnit războiul țăranesc condus de *Gheorghe Doja*, secui de origine. Acest război a cuprins și Transilvania. După ce l-au înăbușit, nobilii au făcut legi aspre contra iobagilor. Aceste măsuri au slăbit puterea de luptă a armatei maghiare. În anul 1526, în bătălia de la *Mohács*, turcii i-au zdrobit pe feudații unguri. Înfrângerea de la *Mohács* a avut urmări grave pentru statul maghiar, care a fost dezmembrat. Partea de mijloc a Ungariei, cu capitala la Buda, a devenit pașalic (provincie turcească), iar apusul și nordul Ungariei au revenit prin moștenire dinastiei Habsburgilor care au încorporat-o Austriei.

În 1541 voievodatul Transilvaniei a devenit *principat autonom sub suzeranitatea turcească*.

Statul feudal maghiar a reușit în sec. al XV-lea victorii importante în lupta de apărare împotriva cuceririi otomane. Dar îndeplinirea exploatarea feudale și reprimarea singeroasă a răscoalelor țărănești au slăbit regatul Ungariei. În sec. al XVI-lea, Ungaria a căzut sub dominația otomană și habsburgică.

Cronicarul italian Bonfinius, care a trăit la curtea regelui *Lectura 1*
Matei Corvin, scrie despre *Iancu de Hunedoara*: ... «Prin destoinicie și virtute a făcut cinste neamului său, mai presus de așteptarea tuturor... Prin blindețe, facere de bine și prin lipsa fățărniciei viclene a înlăturat dușmăniile și urile, încît prin destoiniciile sale și-a deschis drumul spre înălțimea unei demnități pe care nici nu i-ar fi fost îngăduit a o spera».

Iar un cronicar maghiar scrie despre moartea lui *Iancu de Hunedoara*: «S-a făcut deci plîngere mare în toată Ungaria și aproape întreaga creștinătate a fost tulburată de durere nespūsă, cînd a auzit că înainte luptătorul său s-a stins din viață. Însuși împăratul Mahomet, cu toate că răposatul Domn înainte morții sale îl fugărise de sub pomenitul castru (Belgradul)... plecîndu-și capul a stat mult timp în tăcere și cu toate că-i fusese dușman, a rămas îndurerat de moartea lui».

Formarea și dezvoltarea statului feudal maghiar

- Formarea relațiilor feudale. Constituirea statului feudal.
- Dezvoltarea economică.
- Consolidarea feudalismului. Bula de aur (1222).
- Stingerea dinastiei arpadiene. Anarhia feudală. Carol Robert de Anjou.
- Luptele cu turcii. Iancu de Hunedoara.

Consolidarea puterii regale

- Matei Corvin (1458—1490)
 - Întărirea puterii centrale.
 - Dezvoltarea economiei și culturii.
 - Limitarea puterii nobilimii.
 - Armată permanentă.

Războiul țăranesc condus de Gheorghe Doja (1514).

Căderea statului maghiar sub dominația otomană și habsburgică

- Dezmembrarea Ungariei; încorporarea părților de nord și apus la Imperiul Habsburgic; formarea pașalicului de la Buda.

- Cum s-a dezvoltat statul feudal maghiar?
- Care au fost cauzele dezmembrării Ungariei?

Exerciții

Polonia

- A. Cum s-a format statul feudal polon?
- B. Ce rol a avut statul polon în stăvilirea expansiunii feudalismului german?
- C. Ce urmări a avut dezvoltarea feudalismului în Polonia în sec. al XV-lea?

A. Prin unificarea unor mici stătuțe. Polonii făceau parte din grupul slavilor apuseni. Ei au format în sec. al IX-lea mici stătuțe de tip feudal. Așa a fost în regiunea Polonia Mică (pe cursul superior al Vistulei) un stătuț cu centrul la *Cracovia*. Mai la nord în regiunea Polonia Mare (pe cursul mijlociu al Vistulei) s-a constituit un stat-nucleu în mijlocul căruia au fost strânse celelalte state. Statul polon s-a dezvoltat în timpul cneazului *Boleslav cel Viteaz* (992—1025), care a luat și titlul de rege. El a concentrat în mîna sa întreaga putere politică, fiind ajutat de nobili și de biserică, pe care i-a înzestrat cu domenii întinse. A întărit aparatul administrativ și și-a creat venituri importante din baterea de monede și din taxele vamale. Boleslav a încorporat la regatul său Polonia Mică. El a dus vreme îndelungată lupte împotriva Imperiului romano-german, aliindu-se cu unii dintre marii feudali germani potrivnici întăririi puterii imperiale. În această perioadă încep să se dezvolte și orașele. Unele, în special cele din apus, au fost colonizate cu germani, care au acaparat conducerea acestora. Ei au contribuit la înflorirea meșteșugurilor și comerțului.

În sec. al XIII-lea, în Polonia s-au dezvoltat marile domenii feudale. Creșterea puterii nobilimii feudale și tendințele sale de a-și păstra independența, ca și slabele legături economice între diferitele regiuni, au dus la fărîmițarea politică a regatului (sec. al XII-lea—al XIII-lea).

La începutul sec. al XIV-lea, statul s-a unificat din nou. Puterea regală s-a întărit, mai ales în timpul lui *Cazimir cel Mare* (1333—1370). Cu ajutorul micii nobilimi (șleahă), regele a îngăduit abuzurile marii nobilimi (magnații) împotriva țăranilor, a favorizat dezvoltarea orașelor și a comerțului; a inițiat alcătuirea

de legi și a luat măsuri pentru unificarea administrativă a statului. Capitala era la *Cracovia*, unde s-a întemeiat o universitate. *Cracovia* a devenit un important centru al culturii medievale și apoi al umanismului.

B. După mai multe lupte statul polon i-a înfrînt pe cavalerii teutoni. La sfîrșitul sec. al XIV-lea a urmat la tronul Poloniei *Vladislav Iagiello*, care era și duce al Lituaniei. În timpul său, Polonia s-a unit cu Lituania. Sub conducerea lui polonii și lituanienii au purtat mai multe lupte împotriva cavalerilor teutoni. Astfel, la *Grünwald* (1410) și la *Malbork* (1422), polonezii și lituanienii i-au biruit pe teutoni. Ei au fost ajutați și de ostași moldoveni (lectura). După mai mulți ani de lupte, cavalerii teutoni au fost înfrînți și au recunoscut suzeranitatea regelui polon (pacea de la *Torun*, 1466); Polonia a redobîndit teritoriile cîmpite. Astfel, expansiunea teutonilor spre regiunile locuite de slavi a fost oprită.

În timpul dinastiei Iagiellonilor Polonia a ajuns o țară înfloritoare, care a jucat un rol important pe plan internațional, atît politic cît și cultural.

C. Întărirea puterii nobilimii și slăbirea statului polon. Începînd din sec. al XV-lea puterea șleahăi a crescut în dauna puterii regale. Regele trebuia să țină seama de hotărîrile *seimului*. Aceasta era o adunare a reprezentanților nobilimii și clerului. Mai mult chiar, șleahăa a reușit să obțină privilegii economice, scutire de taxe pentru comerț. Ea practica un intens comerț cu cereale frînînd comerțul orașelor și obliga pe țărani la tot mai multe produse și zile de muncă. În secolele următoare situația țăranimii se va înrăutăți; iobagii vor fi tot mai mult la bunul plac al feudalilor, care îi vor putea sili să muncească pe domeniile lor ca argați. În același timp, nobilii au început să ducă o politică de cuceriri.

Ca urmare a dezvoltării economice și sociale, în sec. al IX-lea au luat ființă mici stătuțe, care apoi s-au unificat. În sec. al XV-lea Polonia s-a opus expansiunii cavalerilor teutoni; după lupte îndelungate teutonii devin vasalii regelui Poloniei. Dezvoltarea feudalismului în Polonia a avut ca urmare întărirea puterii nobilimii și scăderea autorității regelui. În secolele următoare acesta va fi ales din rîndurile nobilimii și va depinde de ea.

Iată cum descrie cronicarul polon I. Dlugosz lupta de la *Malbork* (*Marienburg*): «În același timp, românii, oameni ai voievodului Alexandru al Moldovei, trimiși într-ajutor lui *Vladislav*, regele Poloniei, atîngînd un număr de 400 de

Lectură

ostași, coboriseră pînă aproape de Marienburg... Asupra lor se aruncă cu forță dintr-un fort ostășesc cruciații din garnizoana cetății Marienburg. Văzînd numărul și forța vrăjmașului și puținătatea lor, moldovenii au luat armele și, intrînd într-o duminică din apropiere, au sărit de pe cai, pentru a lupta mai cu ușurință pedestri, acoperiți cu frunze și ramuri... românii, îndreptîndu-și asupra vrăjmașilor săgețile pe cînd ei stăteau la adăpost, zvîrliră asupra lor o ade-vărată ploaie, rănind cu mulțimea săgeților oamenii și caii, omorînd chiar pe mai mulți dintre ei și dînd năvală asupra cruciaților, ucid sau iau prizonieri pe cei din primele rînduri, punînd pe fugă pe ceilalți. Și astfel românii, într-un chip vrednic de mirare, punînd pe fugă o oaste atît de mare, cu o ceată mică de oameni, s-au întors încărcăți de prăzi, teferi și victorioși la tabăra oștirii regale, și, ca semn al victoriei, au adus mulți prizonieri de seamă...

Formarea și dezvoltarea statului feudal polon

- Unificarea stătuțelor polone (sec. al X-lea).
- Dezvoltarea relațiilor feudale și fărîmîțarea politică a statului (sec. al XII-lea—al XIII-lea).
- Reunificarea și consolidarea statului. Cazimir cel Mare (1333—1370).
- Polonia unită cu Lituania sub Vladislav Iagiello poartă lupte împotriva cavalerilor teutoni și oprește expansiunea spre răsărit: Grünwald (1410) și Malbork (1422).
- Creșterea puterii nobilimii și scăderea autorității regelui ducă la slăbirea statului polon.

- Exerciții**
- Cum s-a realizat unificarea statului polon?
 - Ce însemnătate a avut victoria polonilor în lupta cu teutonii?

Rusia în secolul al XII-lea — al XV-lea

A. Ce însemnătate a avut formarea cnezatului Moscovei?

B. În ce condiții s-a constituit statul centralizat rus?

A. Cnezatul Moscovei a condus lupta de eliberare de sub dominația mongolilor. Potrivit tradiției orașul Moscova a fost întemeiat, în jurul fortăreței Kremlinului, de către cnezul Iurii Dolgoruki în 1147. Așezat într-o regiune agricolă, la întretăierea drumurilor comerciale de uscat și de apă care străbăteau teritoriile rusești, Moscova a devenit capitala cnezatului cu același nume. Treptat, orașul a căpătat o deosebită importanță economică, politică și culturală.

În secolul al XIII-lea, majoritatea cnezatelor rusești, datorită dezbinării, căzuseră sub dominația tătară. Ele plăteau biruri grele hanului, iar cnezii ruși nu puteau domni fără aprobarea acestuia. Lupta de eliberare împotriva mongolilor a fost condusă de cnezatul Moscovei, în jurul căruia s-au strîns și alte cnezate. Odată cu lupta de eliberare se ducea și lupta împotriva fărîmîțării feudale pentru întărirea puterii centrale.

Cînd puterea statului mongol a slăbit datorită luptelor interne și ale unor atacuri care au avut loc la granița de răsărit, cnezii Moscovei au dat semnalul luptei de eliberare. Sub conducerea cneazului *Dimitri*, oștile rusești au obținut, în anul 1380, la *Kulikovo*, pe fluviul Don, o victorie strălucită împotriva tătarilor. Pentru vitejia sa, lui Dimitri i s-a spus *Donskoi* (de la Don) (lectură 1). Deși tătarii și-au refăcut forțele, victoria de la Kulikovo a dovedit că, unite, cnezatele rusești îi vor putea învinge și alunga definitiv. Victoria de la Kulikovo a ridicat prestigiul Moscovei, care va conduce mai departe lupta de eliberare.

B. Consolidarea puterii centrale, dezvoltarea economică, cucerirea independenței. Unificarea și centralizarea statului rus s-a realizat în timpul domniei lui *Ivan al III-lea*, 1462—1505. Acesta, supranumit „*strîngătorul de pămînturi rusești*“, a izbutit să alipească statului Moscovei cnezatele din nordul și nord-vestul Rusiei (Novgorod, Tver, Viatka).

În timpul domniei sale s-a consolidat puterea centrală, prin alcătuirea unor legi și instituirea unei administrații unitare pe

Cneaz cu suita sa

Scenă din viața orașului Moscova

întregul teritoriu. A fost creată o armată permanentă înzestrată cu tunuri, care se produceau în Rusia.

Privilegiile marilor cnezi și boieri au fost restrânse, în timp ce creștea rolul micii boierimi care alcătuia forța principală a armatei. Printr-o lege specială s-a limitat dreptul de strămutare de pe o moșie pe alta a țărănimii iobage (lectura 2).

În această vreme s-a dezvoltat mai intens viața economică: agricultura, meșteșugurile, comerțul. Orașele au devenit centre ale comerțului intern și extern.

Continuând lupta de eliberare a cnezatelor rusești de sub stăpânirea feudalilor mongoli, Ivan al III-lea a refuzat să mai plătească tribut hanului Hoardei de aur. Acesta i-a declarat război, dar a pierdut lupta. Dominația Hoardei de aur asupra Rusiei a luat sfârșit (1480).

În timpul lui Ivan al III-lea, prestigiul statului rus a crescut mult. El a întreținut legături diplomatice cu Imperiul romano-german, cu Veneția, Ungaria, Imperiul otoman, precum și cu Moldova, unde domnea Ștefan cel Mare.

Prin căsătoria sa cu o prințesă bizantină, Ivan al III-lea a atras în Rusia numeroși învățați, arhitecți și meșteri italieni, cu ajutorul cărora a înfrumusețat Moscova. În timpul său, Kremlinul a fost înconjurat cu ziduri groase, prevăzute cu creneluri, iar între aceste ziduri s-au construit un palat și biserici monumentale.

Prin unificarea cnezatelor ruse în jurul Moscovei și înlăturarea dominației tătare, statul rus a devenit un puternic stat feudal. El a început să joace un rol important în răsăritul Europei.

Descrierea luptei de la Kulikovo, într-o veche cronică rusească: «...și când fu ceasul al treilea din zi, marele cneaz, văzînd aceasta, zise: «Priviți fraților, cum se apropie oaspeții noștri; încingeți-vă în horă, ca să se veselească». Și mai zise: «Fraților, voinicii mei ruși, s-a apropiat vremea și ceasul a sosit». Și fiecare își îmboldi calul... Și se încăierară amîndouă oștile și aprig se izbiră, nu numai cu armele, ci și cu mîinile se apucară unii de alții, se prăpădiră sub copitele cailor, înăbușindu-se în mare înghesuială, căci cîmpul Kulikovo nu putea să-i mai încapă, era îngust locul dintre Don și Nepridava. Pe cîmpul acela, se încăierară oștile puternice, valuri de sînge se revărsau din ele, iar din sclipirea săbiilor izbucneau fulgere. Și era zornăit de lănci frînte și clinchet de săbii; și nu puteai să vezi ceasul cumplit al morții. Într-un ceas, ba într-o clipită, pieriră mii de făpturi...».

Lectura 1

Din legile lui Ivan al III-lea

«Țăranul să plece de pe pămîntul său, dintr-un sat într-altul, o dată pe an, ...Iară pentru gospodărie să plătească în locurile de șes o rublă, iar în cele păduroase, o jumătate de rublă. Și acel țăran care stă un an și apoi pleacă să plătească un sfert de gospodărie. Iar dacă stă doi ani și apoi pleacă, să plătească jumătate de gospodărie...».

Lectura 2

Formarea statului centralizat rus

- Cnezatul Moscovei a condus lupta de eliberare împotriva mongolilor și pentru unificare împotriva fărîmîțării feudale.
- Ivan al III-lea (1462—1505)
 - A făcut legi unitare pentru toate regiunile țării și a organizat armata permanentă.
 - A restrîns privilegiile marilor feudali.
 - A pus capăt dominației Hoardei de Aur asupra Rusiei.
 - A stabilit legături diplomatice cu alte țări europene.

— Cum s-a format cnezatul Moscovei?

— Arătați rolul cnezatului Moscovei în procesul unificării statului rus și al eliberării sale de sub jugul mongol.

Exerciții

Bulgaria

A. Care au fost principalele etape în istoria statului bulgar?

B. Cum s-a ajuns la dezmembrarea statului bulgar?

A. Primul țarat bulgar. După așezarea bulgarilor în sudul Dunării a început procesul de constituire a orânduirii feudale. Paralel s-a desfășurat și procesul de formare a poporului bulgar. Slavii care se așezaseră la sudul Dunării, în Peninsula Balcanică, au asimilat rămășițele populației autohtone (tracii romanizați) și apoi pe bulgarii veniți în aceste locuri în secolul al VII-lea.

Noul popor a păstrat numele de *bulgari*. Limba vorbită este însă o limbă slavă.

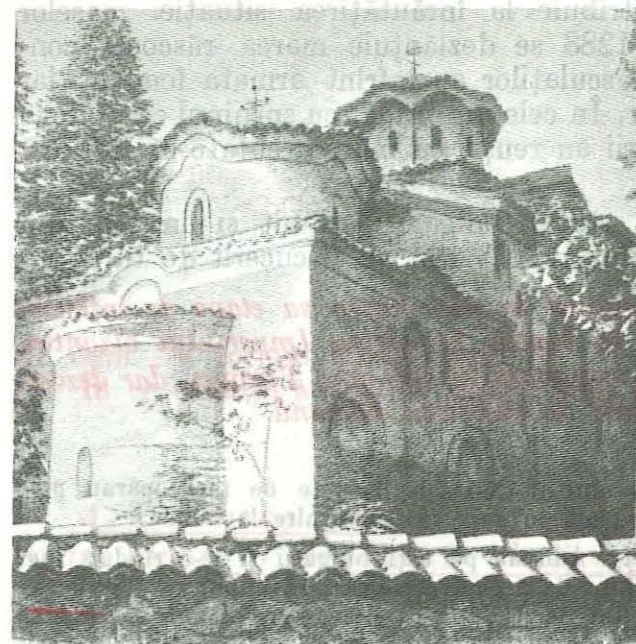
În istoria statului bulgar, se deosebesc mai multe etape. Cea mai importantă este aceea a *primului țarat bulgar* (sec. al VII-lea — al XI-lea). Statul bulgar a ajuns la cea mai mare înflorire economică și extindere teritorială în timpul țarului *Simeon* (893—927). Crește producția agricolă, se dezvoltă meșteșugurile, produsele din ceramică (vasele), uneltele și armele, asemănătoare celor bizantine, erau foarte căutate; se deschid mine pentru exploatarea fierului și aramei. Apar noi orașe, ca: Serdica, Tîrnovo, Preslav.

Primul țarat bulgar și-a extins dominația în apusul Peninsulei Balcanice și în alte regiuni, intrînd în conflict cu Imperiul Bizantin. În urma mai multor lupte, armata bulgară condusă de Simeon ajunge pînă sub zidurile Constantinopolului. Acesta se proclamă „împărat al romeilor¹ și bulgarilor“. Bizantinii erau obligați să dea dări anuale țarului.

În secolul al X-lea, Imperiul bizantin se reface, în timp ce în țaratul bulgar au loc puternice mișcări sociale, cauzate de intensificarea exploatarei țărănimii libere.

La începutul secolului al XI-lea, împăratul *Vasile al II-lea* a reușit să învingă pe bulgari, iar țaratul este transformat în provincie bizantină. Populația a fost supusă la dări apăsătoare

¹nume dat pe atunci bizantinilor ca continuatori ai romanilor.

Biserică din sec. al XIII-lea.
Monument de artă medievală bulgară

Frescă reprezentînd personaje
în costumele sec. al XIII-lea (artă bulgară)

în produse, bani și la corvezi, la care se adăugau obligația de a întreține armata și funcționarii bizantini.

A. Formarea celui de-al doilea țarat bulgar. Nemulțumite de această situație, masele populare s-au răsculat în mai multe rînduri. În 1185, bulgarii și românii din nord-estul Peninsulei Balcanice s-au răsculat sub conducerea lui *Petru* și *Asan*, mici boieri, români de origine. Favorizați de situația tulbură din Imperiul bizantin și ajutați de cumani, răsculații ocupă Moesia. Bulgaria devine independentă și se pun bazele celui de-al doilea țarat bulgar. Sînt eliberate și teritoriile de la Dunăre pînă în Tracia, iar capitala se stabilește la *Tîrnovo*.

Al doilea țarat bulgar întreținea relații diplomatice cu regatul maghiar, cu papa și feudații occidentali. În prima jumătate a secolului al XIII-lea, în timpul lui *Ioan Asan al II-lea* (1218 — 1241), care urmărea să creeze un imperiu în Peninsula Balcanică, sînt cucerite Macedonia, Albania, o parte din Serbia și unele teritorii din nordul Greciei.

B. Lupte interne și atacuri externe. După moartea lui Ioan Asan al II-lea a crescut anarhia feudală și s-au înăspriț obligațiile țăranilor iobagi. Mișcările sociale s-au intensificat, adăugîndu-li-se și luptele de eliberare ale popoarelor supuse. În 1241,

năvălirea tătarilor contribuie la înrăutățirea situației maselor populare. Între 1277—1288 se dezlănțuie marea răscoală condusă de Ivailo. Oștile răsculaților au înfrînt armata feudală, iar Ivailo s-a proclamat țar. În cele din urmă, cu sprijinul cerut de la tătari și bizantini, boierii au reușit cu mare greutate să înfrîngă răscoala.

În aceste condiții statul bulgar a slăbit și în cele din urmă, la sfîrșitul secolului al XIV-lea, va fi cucerit de turci.

Statul bulgar a cunoscut în dezvoltarea sa etape de înflorire reușind să se mențină în luptele împotriva Imperiului bizantin. El a avut un rol politic important în sud-estul Europei, dar dezvoltarea sa a fost împiedicată de cucerirea otomană.

Lectură Încă din secolul al IX-lea legile date de țari apărau proprietatea feudală în curs de constituire la bulgari.

...El i-a adunat pe toți bulgarii și le-a rînduit legi într-acest chip: dacă cineva ridică piră împotriva altuia, să nu fie ascultat decît după ce judecătorii îi vor fi cercetat felul lui de viață; de asemenea dacă va fi dovedit cu piră, nedreaptă și minciună să fie ucis. Nimănui nu-i este îngăduit să dea de mîncare unui hoț; dacă va cuteza să facă aceasta, bunurile sale să fie de îndată confiscate. De asemenea, a poruncit ca hoțului să i se frîngă picioarele și toate vinele să fie smulse. Iară pîritului a poruncit să nu i se dea totul, ci numai atîta cu cît să fie îndestulat, pentru ca să nu înceapă din nou. Cine va face altfel să fie dat în vileag.

- Statul feudal bulgar**
- Primul țarat bulgar (sec. al VII-lea — al XI-lea) a fost distrus de bizantini.
 - Răscoala bulgarilor și românilor.
 - Al II-lea țarat bulgar (Ioan Asan al II-lea).
 - Răscoala condusă de Ivailo (1277—1280).
 - Decăderea statului bulgar; cucerirea sa de către turci.

Exerciții — În ce condiții s-a format statul bulgar?

— Care au fost principalele etape ale dezvoltării statului bulgar și de ce a fost cucerit de turci?

Serbia

A. Cum s-a format statul sîrb?

B. În ce condiții a devenit pașalic statul sîrb?

A. Din uniunile de triburi în condițiile luptei împotriva cotropirii străine și ale formării relațiilor feudale. Sîrbii, slovenii, croații fac parte din marea familie a slavilor sudici. La venirea lor în Peninsula Balcanică, slavii erau organizați în uniuni de triburi, care treptat s-au transformat în mici stătuțe conduse de *jupani*. Astfel de state s-au format de către croați, sloveni și sîrbi în sec. al VII-lea. Cel mai important a fost *Serbia*, cu centrul la *Raška*. Aceste state au fost atacate de franci (Croatia), de germani (Slovenia) și de bizantini (Serbia).

În urma unor lupte îndelungate, Croatia își recapătă independența (sec. al IX-lea). La sfîrșitul sec. al XII-lea, *Ștefan Nemanja* marele jupan din Raška, profitînd de situația din Imperiul bizantin (atacul cruciaților, al maghiarilor și răscoalele bulgarilor) eliberează o serie de teritorii: Raška, Zeta, litoralul Mării Adriatice. Statul sîrb devine independent în timpul urmașului său *Ștefan Nemanjić*.

În această perioadă se dezvoltă și economia. Se deschid mine de aramă, plumb, argint, aur. Comerțul era practicat în special de negustorii străini (venețieni, bizantini), cărora le-au fost acordate unele avantaje. Concomitent cresc și veniturile regelui, ceea ce duce la întărirea puterii acestuia. Regii folosesc armate de mercenari, pentru a ține în ascultare pe feudali și încep lupta de eliberare a teritoriilor aflate sub dominația bizantină. Statul feudal sîrb se întărește mai ales în timpul lui *Ștefan Dușan* (1331—1355), care și-a luat titlul de *împărat*. Abil diplomat și bun comandant de oști, Ștefan Dușan cucerește Tracia, Macedonia, Epirul, Albania și asediază Constantinopolul. După moartea sa, Serbia decade. Pentru întărirea statului el a dat o lege (*Zaonicul*), în care se precizau obligațiile țăranilor față de feudali (boieri) și se

ȘTEFAN DUȘAN, reprezentat
în costum imperial

stabileau pedepsele date iobagilor în caz de fugă de pe domenii sau de participare la adunări etc. De asemenea se prevedeau drepturile și datoriile feudalilor și clerului față de suveran.

B. Fărîmițarea feudală; luptele cu turcii. Odată cu moartea lui Ștefan Dușan, statul s-a împărțit în mai multe stătuțe, între care exista o rivalitate permanentă. Lipsa de unitate, anarhia feudală a înlesnit ungarilor cucerirea părților de nord, iar turcilor le-a dat posibilitatea să cucerească aceste stătuțe rînd pe rînd.

În jurul anului 1380, unul dintre feudalii sîrbi, *Lazăr*, reușește să unească o serie de teritorii în sudul Serbiei. Întîind în Peninsula Balcanică, turcii i-au atacat pe sîrbi. În 1389 are loc o mare bătălie la *Cîmpia Mierlei* (lectura 1). La această luptă au participat și oșteni ai lui Mircea cel Bătrîn, trimiși în ajutorul sîrbilor. Cneazul Lazăr a căzut în luptă. Oștile sîrbești au fost învinse de turci și o parte a țării ocupată și jefuită cumplit (lectura 2).

În a doua jumătate a sec. al XV-lea, turcii reiau ofensiva în Balcani și întreaga Serbie cade sub stăpînirea otomană, fiind transformată în pașalic.

Creșterea puterii feudalilor a dus la dezmembrarea statului sîrb care este cucerit de turci. După lupte eroice, în decurs de secole, sîrbi au reușit să obțină independența abia în sec. al XIX-lea.

Înainte de lupta de la Cîmpia Mierlei sultanul turc a cerut *Lectura 1* printr-o solie supunerea Serbiei.

«Sultanul a trimis o solie la cneazul Lazăr ca să ceară supunerea Serbiei. Ca să-l intimideze pe Lazăr, solii turci au adus un sac cu mei. Ciudatul dar înfățișa mulțimea nenumărată a oștenilor Semilunei, gata să se repeadă asupra Serbiei. Fără să-și piardă cumpătul, Lazăr primi darul și puse să se arunce găinilor puzderia de mei. Apoi întorcîndu-se către soli le spuse: «Vedeți cit de repede au ciugulit găinile mele meiul vostru? Alergați și spuneți sultanului, că oricît de mulți oameni ar aduce cu el, sîrbi vor face cu ei ceea ce au făcut găinile cu meiul adus de voi».

După ce turcii au cucerit Serbia au jefuit-o cumplit: «Turcii leagă cu frînghii trupurile bărbaților și femeilor și-i tirăsc după ei. Creștinii, osîndiți la robie, sînt vinduți ca vitele de povară. Tatăl e rupt de fiu, fratele de soră, soțul de soție. Cei cărora anii sau boala le taie picioarele de atîta umblet sînt uciși pe drum, sau în mijlocul orașului. Fără milă de prunci, ei hărăzesc morții ființe nevinovate, care, abia începîndu-și viața nu știu încă ce e teama...

Peste tot unde pătrund turcii, ogoarele se părăginesc, orașele își pierd legile, producția încetează...»

Statul feudal sîrb

- Stătuțe conduse de jupani și cucerite de franci, germani, bizantini.
- În urma luptei de eliberare se creează statul feudal sîrb independent (sec. al XIII-lea).
- Ștefan Dușan (1331—1355)
 - A luat titlul de împărat.
 - A întărit prin lege puterea boierilor.
 - A cucerit întinse teritorii în Peninsula Balcanică.
- Fărîmițarea feudală a statului sîrb. Serbia cade sub stăpînirea otomană.

— Cum s-a format statul sîrb?

— Care au fost cauzele decăderii sale?

Exerciții

Formarea statului otoman și expansiunea sa

A. Cum s-a format statul otoman?

B. Cum s-a desfășurat expansiunea turcească?

A. Prin cucerirea unor teritorii din Asia Mică.

Turcii *otomani*, triburi nomade, au locuit pînă în sec. al XIII-lea în Asia centrală. Împinși de mongoli se așază în nord-vestul Asiei Mici, la granița cu Imperiul bizantin. Profitînd de slăbirea Imperiului bizantin, cuceresc o parte din Asia Mică, unde treptat se va forma — *statul otoman*. Conducătorul statului a primit numele de *sultan*.

Pe măsură ce statul se dezvoltă, conducătorii săi au luat o serie de măsuri pentru organizarea politico-administrativă și militară. Întreaga putere era concentrată în minile sultanului. Statul a fost împărțit în provincii, subordonate direct sultanului. Pentru cuceririle lor, sultanii au creat o armată puternică, în care au atras forțe importante prin acordarea de feude în teritoriile cucerite. Armata era formată din oastea permanentă (ieniceri, spahii), oastea provinciilor etc.

Ienicerii (trupe noi) proveneau din cei mai frumoși și sănătoși copii ai popoarelor cucerite (bulgari, greci, armeni, albanezi, bosnieci etc.), dați ca tribut, numit și „tributul singelui”. Erau crescuți în cazărmi, fără familie, în ură față de popoarele de la care proveneau și în spirit de sacrificiu și devotament față de sultan și religia mahomedană. Primeau o educație militară, tot timpul se îndeletniceau cu mînuirea armelor; erau disciplinați și atașați de comandant și de sultan pînă la sacrificiu.

Întărîndu-se în Asia Mică, statul turc va începe o politică de expansiune, de cucerire a unor noi teritorii.

B. Cucerirea Peninsulei Balcanice. Mare putere în sud-estul Europei — care stăpînea și o parte din Asia Mică — Imperiul bizantin începe, din sec. al XII-lea, să decadă. Atacat de sirbi și bulgari în Peninsula Balcanică, în Asia Mică de către turci,

pierde o parte din teritoriile sale. Decăderea s-a accentuat și mai mult în timpul cruciadelor.

Situația internă care se caracterizează prin sărăcirea maselor populare, dese războaie și luptele pentru tronul imperial au grăbit decăderea imperiului. El va fi o pradă ușoară pentru statul otoman. Adeseori, împărații bizantini în luptă cu feudalii îi chemau în ajutor pe turci. Pînă la mijlocul sec. al XIV-lea, turcii treceau adeseori Bosforul și jefuiau regiuni din Imperiul bizantin. Treptat este cucerită o mare parte a acestuia.

Expansiunea otomană s-a extins cu repeziciune. La sfîrșitul sec. al XIV-lea sînt cucerite Serbia și Bulgaria. Astfel, Imperiul bizantin era încercuit de cuceririle turcești. El se reducea acum la un teritoriu în jurul orașului Constantinopol. Turcii au amînat cucerirea lui din cauza războaielor cu mongolii în Asia, unde au fost înfrinși.

B. Cucerirea Imperiului bizantin. La începutul sec. al XV-lea, statul feudal turc se va întări și va relua ofensiva la Dunăre spre Europa centrală. În același timp, Imperiul bizantin nu va mai putea rezista atacurilor repetate date de turci. În anul 1453, în timpul sultanului *Mahomed al II-lea*, *Constantinopolul* este cucerit după un asediu prelungit (lectura 1). El a devenit capitala statului sub numele de *Istanbul*.

Asediul orașului pe mare și pe uscat a durat 53 de zile. Ei n-au putut intra în portul orașului, care era închis cu lanțuri. În timpul nopții au dus pe scinduri unse cu grăsime vasele cu ostași în port. Luat cu asalt de către ieniceri, orașul este cucerit și populația măcelărită sau dusă în robie. Mahomed al II-lea, considerat ca „cel mai glorios dintre sultanii care au ocupat tronul otoman”, a intrat cu mare pompă în oraș. Se spune că descălecînd în fața bisericii Sf. Sofia și uimit de frumusețea ei a lovit cu sabia un ostaș, care spargea cu securea lespezile de marmură, spunînd „ajungă-vă comorile și robii; clădirile orașului sînt ale mele”.

B. Cucerirea a noi state în Africa, Asia și Europa. Turcii au cucerit *Siria*, *Palestina*, *Egiptul*, *Arabia*, ajungînd pînă în Caucaz. Înaintînd pînă în Europa centrală au transformat o parte a Ungariei în pașalic. Viena este asediată dar nu poate fi cu-

MAHOMED AL II-lea
supranumit CUCERITORUL
(pictură de Gentile Bellini).

Ienicer
(ienicerii erau luptători pedestri
și aveau rolul cel mai important
în armată, erau sprijinul
de nădejde al sultanului).

Spahiu
(spahii proveneau
din aristocrația turcă și
formau oastea de călăreți).

cerită (1529). În teritoriile cucerite, turcii au supus populația la numeroase obligații în bani și în muncă. Împotriva expansiunii și cuceririi otomane s-au ridicat la luptă sîrbii, albanezii, bulgarii. Cînd pericolul turcesc a ajuns la Dunăre a întîmpinat rezistența eroică a poporului român care și-a menținut independența (lectură 2).

Astfel s-a format unul dintre cele mai mari state în evul mediu — *Imperiul otoman* — mare putere în Europa, Asia și Africa.

Stat militarist, care trăia din exploatarea popoarelor cucerite. Imperiul otoman, cu o economie și cultură înapoiată, a frînat dezvoltarea economică, politică și culturală a popoarelor din Peninsula Balcanică. El reprezenta un pericol permanent pentru statele din Europa centrală și estică.

Lectura 1 «Cei care luptau pe ziduri încearcă să intre în oraș, dar învăl-mășeala era atît de mare încît se căleau unii pe alții. Un ienicer îi lovi pe împăratul bizantin din față, dar acesta nu căzu; altul îi veni atunci în ajutor, izbindu-l pe la spate și Constantin se prăbuși. Turcii intrară în oraș, iar locuitorii fugiră îngroziți spre port dar foarte puțini dintre ei izbutiră să ajungă la corăbii, căci oștenii închiseseră portul și arunca-seră cheile în mare... Turcii intrară în număr tot mai mare începînd jaful, pe cînd locuitorii se adunau la Sfînta Sofia... Cei rămași în case erau legați și duși în robie, copiii nou-născuți erau aruncați pe străzi; turcii cărau tot ce puteau, încît chiar și aceia care păzeau catirii se încărcaseră de pradă... Ei pătrunsēră și în catedrală și începură să măcelărească și să ia robi după voie».

Lectura 2 Istoricul român Alexandru Xenopol arăta despre luptele duse împotriva turcilor de popoarele din răsăritul Europei «...apărarea Europei rămăsese deci pe seama Răsăritului ei, celui atacat și care trebuia să lupte pentru existență și neatîrnarea sa, apărînd însă totodată cu singele său civilizația apuseană... Nu împărăția Constantinopolului... dusesse stîndardul acestei lupte, ci popoarele mai mici, dar energice care o înconjurau și care... erau bulgarii, sîrbii, albanezii, românii».

**Formarea
Imperiului
otoman și
expansiunea
sa**

- Turcii otomani veniți din Asia mijlocie au format un stat în Asia Mică (sec. al XIII-lea).
- Expansiunea statului otoman: cucerirea Peninsulei Balcanice; căderea Constantinopolului (1453); cucerirea Siriei, Palestinei, Egiptului, Arabiei, Ungariei.

Exerciții — Cum s-a organizat statul otoman?
— Pe baza textului și a lecturilor caracterizați expansiunea otomană.

Formarea și dezvoltarea statelor feudale românești

A. În ce condiții s-au format statele feudale românești?

B. Ce rol au avut Țările Române în lupta antiotomană?

A. Dezvoltarea feudalismului și lupta împotriva dominației străine. Izvoarele istorice dovedesc că pe teritoriul de formare a statelor feudale Transilvania, Țara Românească, Moldova și Dobrogea se desfășura o intensă activitate economică.

Cultivarea pămîntului, creșterea vitelor și pescuitul s-au extins. Se practica mineritul (extragerea sării, aurului, argintului, fierului). Începeau să se dezvolte meșteșugurile (prelucrarea lemnului) și orașele. Drumurile comerciale care străbăteau Moldova de la nord la sud sau cel care lega Transilvania de Țara Românească mergînd pînă la Marea Adriatică, ca și existența bilciurilor și iarmaroacelor dovedesc legături comerciale strînse atît între teritoriile locuite de români cît și cu țările europene.

Concomitent s-a cristalizat și o organizare socială cu caracter feudal. Documentele vremii semnalează existența *țărănimii* și a *feudalilor* (nobili, cneji în Transilvania, mai marii pămîntului în Țara Românească).

În condițiile accentuării diferențierii sociale, cnezatele și voievodatele se unesc, formînd Țara Românească, Moldova, Transilvania și Dobrogea. Ele s-au născut și dezvoltat în lupta împotriva dominației străine. De la început între Țările Române s-au dezvoltat legături strînse, iar originea comună va duce la lupta pentru unirea într-un singur stat. Existența a patru state feudale este consecința situației externe și interne. Procesul de formare a unui singur stat pe întregul teritoriu a fost împiedicat de marea invazie a tătarilor și vecinătatea unor mari regate feudale (Regatul ungar, Regatul polon), care urmăreau să-și impună dominația asupra acestor ținuturi. La aceasta

MIRCEA CEL BĂTRÎN,
mare voievod și domn,
apreciat de papă,
ca „cel mai viteaz
și cel mai ager” dintre
principii vremii sale.

IANCU DE HUNEDOARA,
remarcabil om politic și mare
comandant de oști în lupta
antiotomană

ȘTEFAN CEL MARE.
bun organizator de țară,
conducător drept și respectat,
diplomat iscusit, strălucit
comandant s-a bucurat de faima
europeană. În timpul domniei sale
Moldova s-a bucurat
de un deosebit prestigiu
 internațional

se adăugau tendințele de fărâmițare politică ale feudalilor interni, fenomen caracteristic și altor state feudale.

Formarea voievodatului Transilvaniei are la bază voievodatele românești atestate documentar în sec. al IX-lea și pe cele de la sfârșitul sec. al X-lea și începutul sec. al XI-lea. După o rezistență eroică, voievodatele românești au fost însă cucerite de feudalii unguri. Pentru a-și consolida stăpânirea ei au așezat pe *secui* în sud-est și pe *sasi* în sud, în regiuni cu străveche populație românească.

Păstrându-și forma tradițională de organizare Transilvania era un voievodat condus de un voievod numit de regele Ungariei. Deși voievodatul a fost împărțit în comitate, în regiunile de margine continuau să se mențină voievodatele și țările (Țara Făgărașului, Țara Hațegului, Țara Bîrsei, Țara Maramureșului).

Nobilimea maghiară și-a extins domeniile feudale în dauna țăranilor, care majoritatea au fost transformați în iobagi. Ei și-au pierdut pământul și au fost impuși la dări în bani, dijme și tot felul de obligații față de nobili și clerul catolic.

La sud de Carpați procesul de unificare a statului feudal s-a desăvârșit de către Basarab I în condițiile slăbirii puterii tătarilor și a luptelor pentru tron în Ungaria. El a refuzat să recunoască suzeranitatea regelui Ungariei. Acesta a întreprins o expediție de pedepsire în Țara Românească, în toamna anului 1330. Basarab I cu oștenii săi au zdrobit oastea maghiară la Posada, într-un defileu al Carpaților (lectura 1). Țara Românească a devenit astfel „de-sine-stătătoare”, independentă.

În estul Carpaților pătrundeau adesea tătarii, care devastau și prădau. Cu prilejul unei expediții organizate de regele Ungariei împotriva tătarilor (1343—1345), un voievod din Maramureș, anume Dragoș, împreună cu oamenii săi au rămas prin ținuturile moldovene, formînd un mic voievodat, vasal regelui Ungariei. Acesta avea misiunea de a opri atacurile tătarilor înspre ținuturile asupra cărora se întindea dominația maghiară. Dar populația locală din Moldova, ca și cea din Maramureș, era nemulțumită de suzeranitatea regelui Ungariei.

În anul 1359, un voievod român din Maramureș anume Bogdan, răzvrătindu-se împotriva regelui, a trecut cu oștenii săi în Moldova și unindu-se cu localnicii a luat în stăpînire voievodatul în care domnea unul dintre urmașii lui Dragoș. El n-a mai recunoscut suzeranitatea regelui și a respins atacurile acestuia. Moldova a devenit un stat feudal independent.

Dobrogea s-a constituit ca stat feudal în sec. al XIV-lea cu centrul la Cavarua (Caliacra). După o perioadă de înflorire economică și politică Dobrogea amenințată de cucerirea otomană intră în componența Țării Românești în timpul lui Mircea cel Bătrîn.

Formarea statelor feudale românești și dezvoltarea lor au asigurat înflorirea vieții social-economice, apărarea existenței și independenței poporului român.

B. Stăvilirea expansiunii otomane, apărarea independenței.

La începutul domniei lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418) expansiunea otomană se apropia de Dunăre prin atacarea popoarelor de la sud (bulgari și sîrbi). De aceea el își organizează o armată și întărește cetățile de la Dunăre. Cea mai strălucită victorie împotriva turcilor a obținut-o la Rovine (1394), unde l-a învins pe vestitul sultan Baiazid, supranumit „Fulgerul”. Mircea a participat și la bătălia de la Nicopole (1396), condusă de Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei și împărat al Imperiului romano-german. Feudalii apuseni care participau la această expediție au folosit o tactică greșită și bătălia s-a terminat cu o înfrîngere.

În sec. al XV-lea turcii au atacat din nou Țara Românească, au cucerit cetățile Turnu și Giurgiu. Mircea a fost silit să le plătească tribut. În schimb, ei se obligau să nu se amestece în treburile interne ale țării.

După moartea lui Mircea cel Bătrîn, turcii au început să atace Transilvania și Ungaria. Conducerea luptelor împotriva lor a avut-o Iancu de Hunedoara, voievodul Transilvaniei. El a strîns legăturile cu Țara Românească și Moldova, reușind să formeze un front comun de luptă împotriva cötropitorilor turci. În anul 1443 a repurtat victorii strălucite împotriva turcilor, ajungînd pînă în Balcani. Cea mai importantă biruință a lui Iancu de Hunedoara a fost cea de la Belgrad (1456). Sprijinit de maghiari, români, sîrbi Iancu de Hunedoara l-a învins pe vestitul Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, eliberînd Belgradul. Astfel, a fost întîrziată, pentru un timp, pătrunderea turcilor, pe Dunăre, spre Europa centrală. La cîteva zile după victoria de la Belgrad, el a murit de ciumă, în apropierea acestei cetăți.

Lupta împotriva turcilor a fost continuată de voievodul Țării Românești, *Vlad Tepeș* (1456—1462). El a ținut piept lui Mahomed al II-lea, dar fiind trădat de marii boieri a pierdut tronul.

Cel care a reușit să câștige, împotriva puterii otomane, victorii de răsunet european a fost *Ștefan cel Mare* (1457—1504). Pentru a-și asigura succesul, el și-a consolidat mai întâi domnia, impunându-și autoritatea asupra marii boierimi și a stăvilat amestecul regilor din Ungaria și Polonia în treburile Moldovei. A inițiat importante acțiuni diplomatice pentru a obține ajutor de la Statul papal și Veneția în lupta împotriva turcilor. A căutat să mențină Țara Românească în coaliția antiotomană. Totodată și-a organizat o oștire din țărani liberi, tîrgoveți și mici boieri. Cu această oaste el a câștigat la *Vaslui* (1475) o victorie care a trezit admirația și nădejdea popoarelor amenințate de turci (lectura 2). Atacat în anul următor de Mahomed al II-lea, cu o armată numeroasă, Ștefan a fost învins la *Valea Albă* (Războieni); dar refăcându-și oastea cu sprijinul poporului, i-a alungat pe turci, transformînd înfrîngerea în victorie și menținînd independența țării.

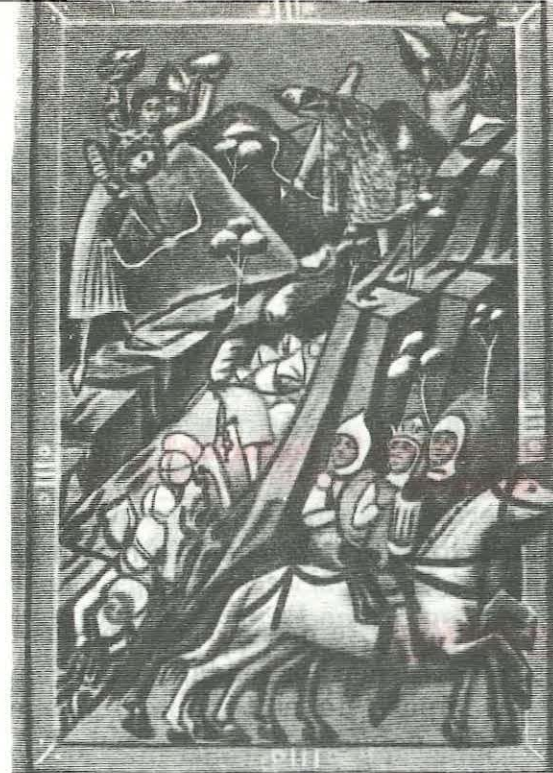
Statele feudale românești au avut între ele permanente legături economice, politice și culturale, care s-au datorat unității de neam, de limbă și de cultură.

Victoriile poporului român în luptele de apărare împotriva turcilor reprezintă o pagină de glorie în istorie. Ele au contribuit la stăvilirea înaintării turcilor spre apusul Europei, românii constituind factorul cel mai important al luptei antiotomane în aceste regiuni.

Lectura 1 Iată cum descrie o cronică ungurească din sec. al XIV-lea lupta de la Posada (1330):

«Basarab a venit pe o cale cu toată oastea sa și calea aceasta sucită și de amîndouă părțile cu ripe foarte înalte, era închisă împrejur, și unde calea zisă era mai largă, acolo Valahii în mai multe locuri o întăriseră cu șanțuri săpate împrejur. Iar regele și toți ai săi la așa ceva întru adevăr nici nu s-a gîndit. Mulțimea nenumărată a Valahilor era sus pe ripe, aruncînd săgeți asupra oastei regești, care era în fundul unui drum bătut ce nici nu se putea numi drum. Din pricina înghesuiei, cei mai sprinteni cai și ostași din prejur cădeau în luptă... ostașii regelui erau cu totul prinși, ca niște pești în virșă, ori în mreajă.

Au căzut tineri și bătrîni, principii și nobili, fără nici o deosebire».

Lupta de la Posada. Miniatură din „Cronica pictată de la Viena”

Despre lupta de la Vaslui și eroismul lui Ștefan cel Mare și al oștenilor săi ne vorbește un cronicar contemporan transilvănean:

«Ștefan, voievodul moldovean, cu români, cu secui de-ai noștri și cu ruteni, adunați în grabă așezîndu-se în fruntea lor, s-a împotrivit bărbătește turcilor, în mijlocul țării sale, ca un bun părinte al patriei și al neamului său, fiind gata să moară pentru ai săi și avînd, timp de trei zile și de trei nopți, cele mai grele lupte cu ei; ajutîndu-l și mila dumnezeiască, a biruit și a dat pe turci cu totul pieirii».

Statele feudale românești

- Transilvania — voievodat cu organizare proprie, sub dominația maghiară.
- Țara Românească — unirea cnezatelor și voievodatelor sub Basarab I — cîștigarea independenței (Posada 1330).
- Moldova — lupta împotriva tătarilor. Voievodatul lui Dragoș. Bogdan cucerește independența (1359).

Lupta antiotomană condusă de:

- Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare.
- Țările Române apără civilizația europeană.

- Cum s-au format statele feudale românești?
- Arătați caracterul și însemnătatea luptei poporului nostru în sec. al XIV-lea—al XV-lea împotriva turcilor.

Exerciții

Marile răscoale din Europa

A. Care au fost cauzele marilor răscoale în feudalism?

B. Care au fost principalele răscoale?

În evul mediu s-au desfășurat mari răscoale a căror forță principală o constituia țărănimea iobagă.

A. Cauze generale și cauze specifice. Pe măsură ce orînduirea feudală se consolida, creștea și puterea marilor feudali, a bisericii și a statului feudal. Obligațiile impuse de ei țărănimii iobage erau tot mai apăsătoare. Abuzurile nobililor laici și clerici contribuiau la agravarea situației țăranilor. Intensificarea exploatarei feudale a fost deci principala cauză a răscoalelor.

În unele țări, situația țărănimii și a păturilor orășenești era agravată de îndelungate războaie și lupte între feudali (Franța, Anglia). În altele, lupta antifeudală s-a împletit cu lupta împotriva asupririi din partea unui stat feudal străin căpătînd caracterul unei mișcări de eliberare (Cehia). Au existat deci și cauze specifice particularităților dezvoltării sociale și politice din țara respectivă. Cauza principală determină însă caracterul antifeudal al acestor răscoale.

B. Jacqueria (1358). Înfriingerile militare în războiul de o sută de ani, jafurile cavalerilor feudali, ciuma care decima populația, au provocat în Franța o stare de nemulțumire generală împotriva clasei dominante și a monarhiei.

Mai întîi s-au răscolat negustorii din *Paris* (1356). Regele a fost silit să accepte unele dintre cererile răsculaților, dar apoi a încercat să anuleze drepturile acordate. Orășenii înarmați au ocupat Parisul. Regele a reușit să fugă din oraș și sprijinit de marii feudali a strîns o armată cu care a încercuit capitala.

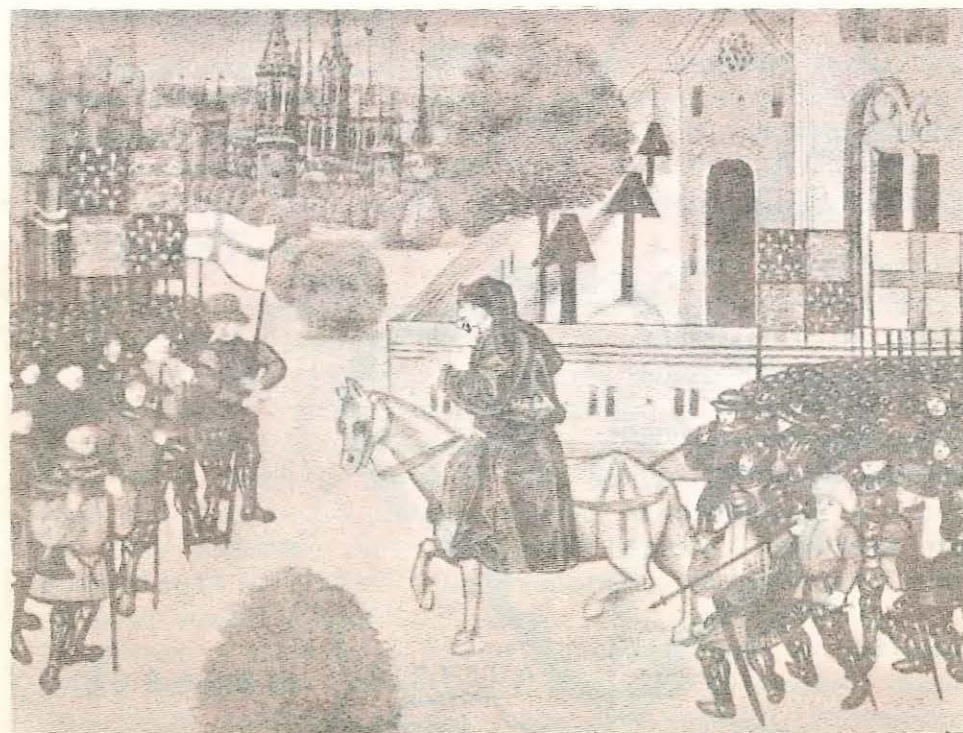
În aceste împrejurări a izbucnit în nordul Franței (1358) răscoala țărănească numită *Jacqueria* (*Jacques Bonhomme* era numele dat, în bătaie de joc, de nobili țăranilor) (lectura 1). Cetele de țărani înarmați atacau castelele și distrugneau documentele în care erau scrise obligațiile lor față de nobili și rege. Răscoala s-a întins, cuprinzînd mai multe provincii din nordul Franței.

Răsculații și-au ales un conducător, pe *Guillaume Cale*. Acesta a căutat să-și organizeze o armată și a cerut ajutor de la orășenii din Paris. Pătura săracă a orășenilor i-a sprijinit, dar orășenimea bogată, temîndu-se de amploarea răscoalei, nu a acordat țăranilor, în momentul hotărîtor, sprijinul promis. Trădarea orășenilor bogați a permis feudalilor să înfrîngă oastea țăranilor răsculați. Conducătorul răscoalei a fost prins și executat; mii de țărani au fost uciși. La scurtă vreme după înăbușirea răscoalei țărănești a fost înfrîntă și răscoala orășenilor din Paris.

B. Răscoala țăranilor englezi condusă de Wat Tyler (1381).

La puțină vreme după *Jacquerie* a izbucnit în Anglia o răscoală țărănească sub conducerea lui *Wat Tyler*. Predicatorii populari cereau egalitatea socială și de avere (lectura 2). Țăranii răsculați s-au îndreptat spre Londra, pe care au ocupat-o cu ajutorul săracimii din oraș. O delegație condusă de *Wat Tyler* a prezentat regelui revendicările răsculaților. Ei cereau, printre altele, desființarea șerbiei, împărțirea pămînturilor bisericești la țărani, înapoierea pămînturilor luate prin silnicie, egalitate în drepturi. Forțat de împrejurări, regele a admis toate aceste cereri, dar ajutat de nobili și orășenii bogați a format o armată pe care a trimis-o

Răsculați englezi în 1381

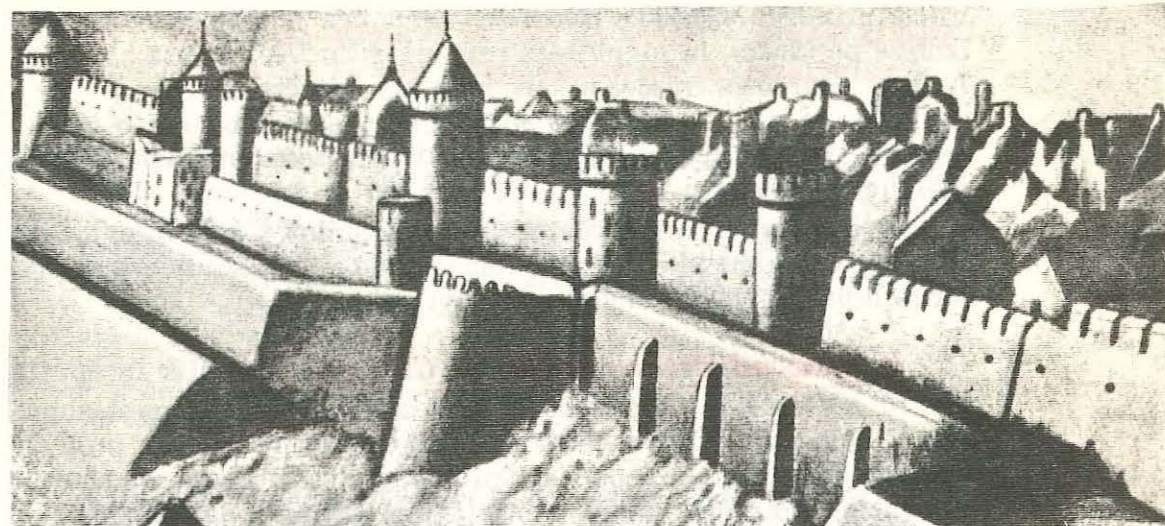
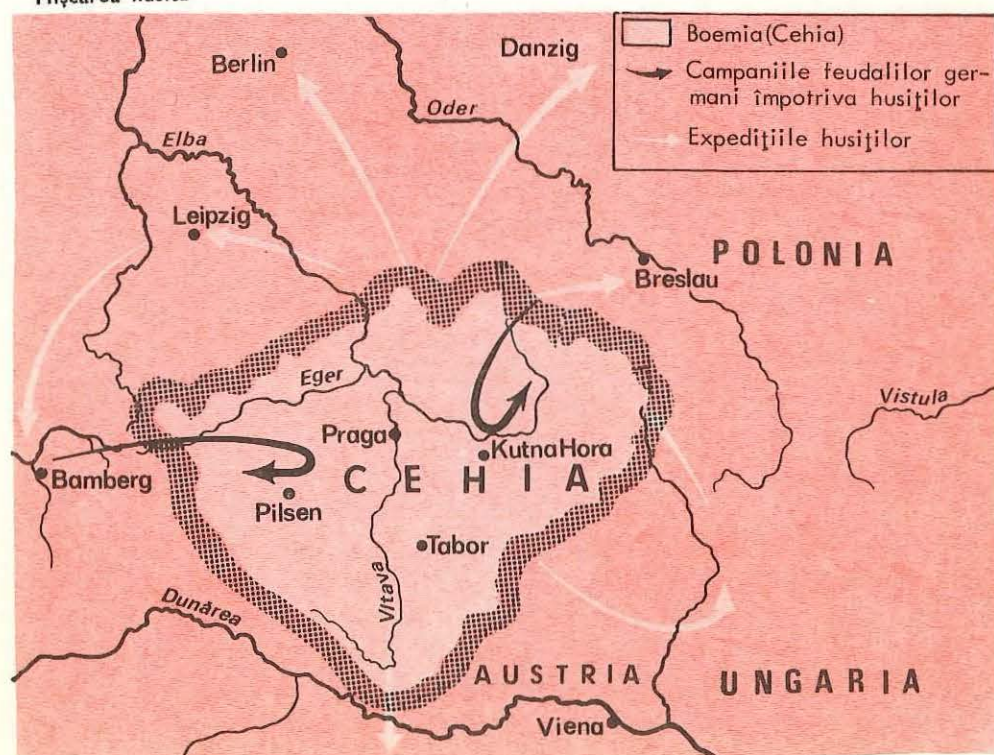
împotriva Capitalei și l-au atras în cursă pe Wat Tyler, ucigându-l. Țăranii răsculați au fost înfrinți de armata nobililor, care au luat drastice măsuri împotriva participanților.

B. Războaiele husite. Arderea pe rug a lui Jan Hus a provocat izbucnirea unei puternice răscoale a poporului ceh. Țărănimea, meșteșugarii și orășenii săraci erau principalele forțe angajate în luptă. Au participat la răscoală și orășenii bogați, feudali mici și mijlocii, precum și profesorii și studenții de la Universitatea din Praga.

În rîndul răsculaților s-au format două tabere: *moderații*, din care făceau parte negustorii bogați, nobilimea mică și mijlocie, și *taboriții* (de la orașul întărit *Tabor*), formată din țărani, mici meseriași și sărăcimea din orașe. Moderații s-ar fi mulțumit cu unele concesii mărunte din partea marilor feudali, taboriții cereau desființarea proprietății și a privilegiilor feudale. Ei erau hotărâți să ducă lupta pînă la victoria deplină.

Împăratul și feudali au organizat cu sprijinul papei cinci expediții «cruciade» împotriva husiților. Avînd în frunte un comandant viteaz și înțelept, *Jan Žižka* (Jijca), husiții au înfrînt armatele feudalilor.

Mișcarea husită

Zidurile Taborului (reconstituire)

Jan Žižka a perfecționat tactica de luptă. Spre deosebire de cavaleria grea a feudalilor, oastea sa era compusă din cavalerie ușoară și pedestrași. Žižka a hotărît să-și protejeze pedestrima, adăpostind-o în căruțe. Cînd erau atacați, puneau carele unul lîngă altul, în pătrat, formînd o *tabără de care*. Aceste care erau folosite și la atac, formînd un fel de fortărețe mobile. Armatele husite ajunseseră să inspire atîta groază feudalilor germani, încît se spune că la ultima expediție, aceștia, auzind din depărtare zgomotul roților căruțelor, au luat-o la fugă.

În cele din urmă, neputînd înfrînge armatele husite, reacțiunea feodal-catolică a căzut la înțelegere cu moderații recunoscîndu-le unele revendicări (între care pămînturile bisericii catolice secularizate, utilizarea limbii cehe în biserică etc.). În aceste condiții, fiind atacați prin surprindere, taboriții au fost zdrobiți (1434).

B. Răscoala de la Bobilna (1437). În prima jumătate a sec. al XV-lea, în Transilvania s-a intensificat exploatarea țăranilor de către nobili. Limitarea dreptului de strămutare de pe o moșie pe alta, abuzurile săvîrșite în regiunile miniere, creșterea dijmii față de biserică, ca și pretențiile episcopului catolic de a aduna dijma în moneda nouă au determinat pe țăranii români, maghiari, secui să se ridice la luptă. Ei s-au adunat pe dealul *Bobîlnei*, lîngă Dej. Lor li s-au alăturat orășenii săraci, minerii și o parte din mica nobilime. Răsculații și-au organizat o tabără după modelul husit, au cîștigat o mare victorie împotriva armatei nobililor și au ocupat Clujul.

Pentru a slăbi forța răscoalei, nobilii unguri au încheiat o alianță cu păturile conducătoare ale sașilor și secuilor, numită *Unio trium nationum* (Unirea celor trei națiuni). Acordîndu-le

unele privilegii sașilor și secuilor, nobilimea maghiară căuta să-i izoleze pe țărani, în majoritate români, și în felul acesta să poată înăbuși mai ușor răscoala. În realitate nu era vorba de «trei națiuni», ci de trei categorii privilegiate, care încheiau o înțelegere pentru a se sprijini reciproc în menținerea dominației asupra maselor exploatate.

Deși a fost înfrântă, răscoala de la Bobilna a scos în evidență interesele comune ale țăranilor români, maghiari, secui și eroismul lor în lupta împotriva nobilimii asupritoare.

B. Războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja. La începutul sec. al XVI-lea, în Transilvania se dezvoltaseră mult meșteșugurile și comerțul. Nobilii căutau să obțină cât mai multe produse agricole de pe domeniile lor pentru a le vinde. De aceea, au crescut obligațiile țăranilor iobagi. Înrautățirea situației țăranilor a dus la o răscoală de mari proporții, un adevărat război țărănesc. Ea a izbucnit în anul 1514, lângă Buda în Ungaria. Acolo erau adunați țăranii români, maghiari, secui, oehi, sirbi etc. care se înrolaseră să lupte într-o cruciadă, pe care papa voia să o organizeze împotriva turcilor. Deși li se făgăduise eliberarea din iobăgie, țăranii au aflat că nobilii le persecutau familiile rămase acasă. Ei s-au răscolat sub conducerea lui *Gheorghe Doja*, un mic nobil secui (lec-

GHEORGHE DOJA
în cuvântările sale
exprimă o concepție
revoluționară

tura 3). Armatele răsculaților au cucerit mai multe orașe. Cu ei s-au unit orașenii săraci și minerii. Răscoala a cuprins aproape întreaga Transilvanie. La Timișoara, nobilii, conduși de voievodul Transilvaniei *Ioan Zapolya*, au învins armata răsculaților. Doja a fost omorât în chinuri îngrozitoare. Drept pedeapsă, nobilii au făcut legi prin care îi opreau pe țărani să se mute de pe o moșie pe alta, le impuneau dări și dijme mai mari, li se interzicea portul armelor. Eroismul țăranilor răsculați și al conducătorului lor *Gheorghe Doja* a rămas întipărit în inimile iobagilor, ei nu au renunțat la luptă. Statul feudal maghiar slăbit în urma răscoalei a fost cucerit de turci în urma bătăliei de la *Mohaci* (1526).

Deși înfrinte, răscoalele țărănești au dovedit forța de luptă a țăranimii, care și-a formulat programe cu revendicări social-economice, reușind să obțină în unele țări (Franța, Anglia) și îmbunătățirea situației sale. Prin lupta pentru drepturi, poporul ceh a făcut un pas înainte pe calea dezvoltării culturii în limba națională.

Răscoalele din Transilvania constituie un exemplu grăitor al luptei comune a maselor de țărani iobagi, împotriva exploatatorilor.

După un cronicar francez care relatează izbucnirea Jacqueriei *Lectura 1*

«Niște oameni de la sate... se adunaseră în ținutul Beauvais și cei dinții nu erau mai mulți de o sută de inși și ziceau că toți nobilii din regatul Franței, cavaleri și scutieri, erau trădători ai regatului și ar fi o mare binefacere ca aceștia să fie distruși... Ei (răsculații) s-au înmulțit încît au ajuns la șase mii și peste tot unde mergeau, numărul lor creștea, iar toți semenii lor îi urmau... și acești oameni... prădau și ardeau tot și ucideau pe toți nobilii ce îi întâlneau în cale...»

Predicatori populari cereau desființarea privilegiilor feudale *Lectura 2*

«Oameni buni treburile nu pot să meargă bine în Anglia și nici nu vor merge atîta timp cît averile nu vor fi cu totul în comun, cît timp va mai fi șerb și nobil, cît timp nu vom fi pe deplin deopotrivă. De ce aceia pe care îi numim seniori sînt mai mari stăpîni decît noi? Prin ce s-au făcut ei vrednici de această stare? De ce ne țin ei în șerbie?»

Din cuvîntarea lui Gh. Doja către țăranii răsculați *Lectura 3*

«Nu este deci cale de mijloc! Sau veți stîrpi nobilimea, sau prin singele vostru în grea și veșnică șerbie vă veți pocăi la acest dușman trufaș. Nu puteți suporta necruțarea nobilimii, căci gîndiți-vă chiar atunci cînd ați fost nepătați și supuși cum s-au purtat cu voi, dar acum cînd v-ați ridicat împotriva lor, cînd ați păcătuit împotriva lor, dacă cel care se ridică pentru libertatea sa și drepturile lui poate păcătui.»

Cauze

- Intensificarea exploatării feudale.
- Abuzurile nobililor.
- Cauze specifice fiecărei țări.

Principalele răscoale antif feudale din Europa

- Jacqueria (1358) în Franța.
- Răscoala condusă de Wat Tyler (1381) în Anglia.
- Răsboaiele husite (1419—1434) în Cehia.
- Răscoala de la Bobilna (1437) în Transilvania.
- Războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja (1514) în Ungaria și Transilvania.

- Ce caracter au avut răscoalele țărănești și care au fost urmările lor? *Exerciții*
- Pe baza textului și a lecturii arătați revendicările răsculaților.

POPOARELE AFRICII NEGRE ÎN EVUL MEDIU

A. Care au fost principalele state ale Africii negre în evul mediu?

B. Cu cine au avut legături popoarele Africii negre?

Primele știri despre popoarele Africii negre — partea continentului african cuprinsă între sudul Saharei și Capul Bunei Speranțe — provin de la egipteni, fenicieni și romani.

Expansiunea califatului arab în nordul Africii a favorizat cunoașterea Africii negre de către unii istorici și geografi arabi care ne-au lăsat știri despre viața și organizarea acestor popoare.

Recentele cercetări ale istoricilor și arheologilor au îmbogățit aceste cunoștințe. Istoria Africii negre cuprinde un mozaic de popoare și state în stadii diferite de dezvoltare. Dintre acestea, unele, bucurându-se de condiții favorabile, au subjugat statele vecine, devenind mari imperii. Dar lipsa de unitate economică, luptele între diferitele triburi, incursiunile nomazilor au dus la dezmembrarea și căderea lor sub dominația altui stat, care devine la rîndul său mare imperiu, bazat pe cuceriri, dar tot cu o existență efemeră.

În Africa occidentală s-au dezvoltat *regatele Tekrur, Silla și Imperiul Ghana*. Secolul al XII-lea marchează începutul unei perioade de mare înflorire economică, politică și culturală a statelor din Africa occidentală. Ajunge la apogeu *regatul Sosso* care a preluat succesiunea Imperiului Ghana, se ridică și domină pe rînd *Imperiul Mali* și *Imperiul Gao* (Songhai). În Sudanul occidental sînt orașe renumite ca centre comerciale și culturale: *Djané, Tombuctu, Walata, Gao*.

În timp ce în Africa occidentală majoritatea populațiilor fuseseră convertite la islamism, în Africa de nord-est unde se aflau *regatele nubiene* și *regatul Aksum* (Etiopia) pătrunseseră prin sec. al VI-lea și răspîndiseră creștinismul misionarii bizantini. Pe coasta Mării Roșii și a Oceanului Indian se găseau mai multe principate asupra cărora luptau să-și impună dominația atât regele etiopian, cît și califatul Egiptului. Se dezvoltă pe coasta orientală a Africii o civilizație strălucită marcată de influența arabă, dar în care pătrunde prin sec. XIV-lea și influența chineză.

Mai puține știri avem despre statele din centrul și sudul continentului african. În sec. al XII-lea, în Sudanul central s-au constituit în jurul căilor comerciale care legau Tripoli și Egiptul cu pădurea tropicală și Nigerul cu valea superioară a Nilului, cetăți-fortărețe, devenite centre comerciale importante. Au cunoscut perioade de înflorire *Imperiul Kanem-Bornu* și *regatele Yoruba și Benin*, acesta din urmă devenit astăzi celebru datorită capodoperele artistice descoperite de arheologi. Începe să fie cercetată tot mai mult istoria statelor *Congo, Zimbabwe* și *Monomoapa* care au ajuns la o perioadă de înflorire în sec. al XV-lea.

Principalele state din Africa neagră cunoscute în evul mediu de popoarele Europei și Asiei au fost Imperiul Ghana și Imperiul Mali.

A. Imperiul Ghana, întemeiat în sec. al IV-lea, îngloba mai multe state mici. În dezvoltarea sa, un rol important l-a avut comerțul cu aur. Cronicarii arabi îl numeau «*Țara aurului*». În perioada de maximă înflorire, la începutul sec. al XI-lea, acest imperiu se întindea între coasta Oceanului Atlantic și țărmul apusean al fluviului Niger pînă la Tombuctu. Capitala era *Ghana* (Cumbi), oraș situat la marginea Saharei.

Statul era condus de un rege, ajutat de aristocrație și apărat de o gardă puternică. Regele purta titlul de «*Stăpînul aurului*». El apărea în fața supușilor pe o estradă de aur, iar aceștia se prosternau înaintea lui. Regele dispunea de un bogat tezaur de aur și venituri din dările plătite de vasali și din taxele comerciale. El stăpînea teritoriul din jurul capitalei și micile state vecine conduse de regi, vasalii săi. În fiecare stat avea un reprezentant și o armată care îi supraveghea pe regii locali.

Imperiul Ghanei a fost atacat de triburile de păstori nomazi din nordul Senegalului, de curînd convertiți la islamism. După ce au supus ținuturile din jur, ei au cucerit Ghana în 1076. Regatul s-a dezmembrat. Micile state și-au recăpătat autonomia, iar o parte din populația Ghanei a emigrat și s-a stabilit pe Coasta de aur (teritoriul de astăzi al Republicii Ghana).

A. Imperiul Mali s-a constituit în sec. al XIII-lea din unirea mai multor triburi care fuseseră supuse Imperiului Ghana, cuprinzînd o parte din Sudanul de vest, sub conducerea lui *Sundiata* („*Prințul-leu*”). Acesta a întins stăpînirea imperiului Mali peste țările vecine și a stabilit capitala la *Niani* (*Mali*). În timpul său s-au dezvoltat agricultura, cultura bumbacului și țesutul stofelor. Comerțul cu aurul din mine era însă principala sursă de bogăție a statului (lectură).

Statuie din lemn reprezentând un rege medicînd

Cap din bronz (Benin)

Imperiul Mali stabilește legături diplomatice cu Marocul, Egiptul, Portugalia, Arabia. Sînt aduși arhitecți, care au clădit palate și moschei. S-a organizat armata, s-au dezvoltat literatura și artele.

La curtea regilor din Mali pătrunsese scrierea arabă, folosită în relațiile diplomatice, în literatură, învățămînt etc. Un centru vestit al culturii era la *Tombuctu*. Acolo se afla o universitate la care veneau profesori și studenți din toată lumea arabă. Un geograf arab care a vizitat imperiul laudă prosperitatea și buna organizare a statului. Comunicațiile între provincii și capitală se făceau însă foarte greu.

În sec. al XV-lea, imperiul a decăzut și a fost cucerit de un stat vecin.

B. Cu popoarele din nordul Africii și cu popoarele europene. Arabii au extins comerțul de caravane, înființînd și în interiorul Africii depozite de mărfuri. Ei cumpărau de la triburile negre fildeș, chihlimbar, aur și sclavi, în schimbul țesăturilor, a sticlăriei și armelor de metal.

Începînd cu sec. al XIV-lea, genovezii, mînați de dorința de a ajunge la aurul Sudanului, explorează țărmul apusean al Africii. Mai tîrziu, portughezii se instalează în Insulele Canare, apoi în Madera, Azore și ajung pe coasta Guineii, unde înființează o factorie. Ei au legături comerciale cu indigenii care le vînd aur și piper.

Treptat, Africa neagră începe să fie cunoscută în Europa mediteraneană; caravanele străbat Sahara spre Mali și alte state din Sudanul apusean și răsăritean; regii statelor africane fac pelerinaje la Mecca. Se încheie alianțe între aceștia și statele europene. *Leon Africanul*, scriitor tunisian, face o călătorie pe valea Nigerului (1520), îmbogățind prin relatările sale cunoștințele contemporanilor despre Africa neagră.

Cunoștințele pe care le avem pînă acum despre istoria popoarelor din Africa neagră dovedesc existența unor state bine organizate, cu o cultură dezvoltată. Comerțul cu sclavi și exploatarea colonialistă au dus la decăderea acestei civilizații.

Bogăția împăratului din Mali. (După călătorul arab Al Omari.)

El a ieșit din țară cu 100 de încărcături de aur pe care le-a cheltuit în timpul pelerinajului său la Mecca. Așa încît nemaiavind bani la întoarcere, în Cairo, s-a împrumutat de la negustori, pe garanție. Aceștia au realizat cîștiguri considerabile, întrucît pentru 300 de dinari au primit 700 cîștig... Ofițerii acestui rege, soldații și garda sa primesc pămînt și daruri în bani. Unii dintre cei mai importanți primesc anual 50 000 mitcal de aur (200 000 g) în afară de cai și veșminte. Toată grija este de haine frumoase și de a ridica cetățile sale la rangul de capitale.

Lectură

Principalele state ale Africii negre în evul mediu

- Imperiul Ghana (sec. al IV-lea—al XI-lea).
- Imperiul Mali (sec. al XIII-lea—al XV-lea).
- Comerțul cu aur, principalul izvor de bogăție al acestor state.
- Relații comerciale cu
 - arabii
 - genovezii
 - portughezii

- Cum erau organizate imperiile Ghana și Mali?
- Cum au cunoscut oamenii din Europa medievală existența acestor state?

Exerciții

POPOARELE PRECOLUMBIENE

A. Care au fost principalele state din America precolumbiană?

Continental american, necunoscut popoarelor Europei și Asiei pînă la sfîrșitul evului mediu, era populat în cea mai mare parte de triburi primitive care se îndeletniceau cu vînătoarea, pescuitul și culegerea produselor naturii. Cercetările arheologilor au arătat că primele civilizații americane s-au dezvoltat în America Centrală și regiunea Anzilor. Triburile care se așezaseră pe acest teritoriu au început să practice agricultura, vînătoarea rămînînd o îndeletnicire secundară. Devenite sedentare, aceste populații formează în jurul anului 1500 î.e.n. primele așezări stabile, unindu-se apoi treptat în centre mai mari unde se dezvoltă meșteșugurile și comerțul.

Una dintre cele mai vechi civilizații din America Centrală a fost creată de populația *maya* care locuia un teritoriu întins cuprinzînd Guatemala de azi, Yucatan, sud-estul podișului mexican și partea de vest a statului Honduras. În Mexic au mai creat mari civilizații *olmecii*, *toltecii* și *aztecii*, iar în Peru, *incașii*. Ei au ridicat orașe mari, împodobite cu monumente mărețe, au construit drumuri și fortificații. După o perioadă de lupte între triburi s-au constituit două mari imperii pe care europenii le-au cunoscut la venirea lor în America: *statul aztec* în Mexic și *statul incașilor* în Peru.

A. Statul aztec. Aztecii ocupau podișurile înalte din centrul Mexicului. În timpul regelui *Montezuma I* (1440—1469) s-a format o confederație alcătuită din trei cetăți, sub hegemonia aztecilor. Aceasta a purtat războaie de cucerire, subjugînd ținuturile din jur.

Confederația era condusă de un împărat (ales totdeauna din aceeași familie), ajutat de Marele consiliu, compus din reprezentanții înaltei aristocrații. La curtea imperială domnea un ceremo-

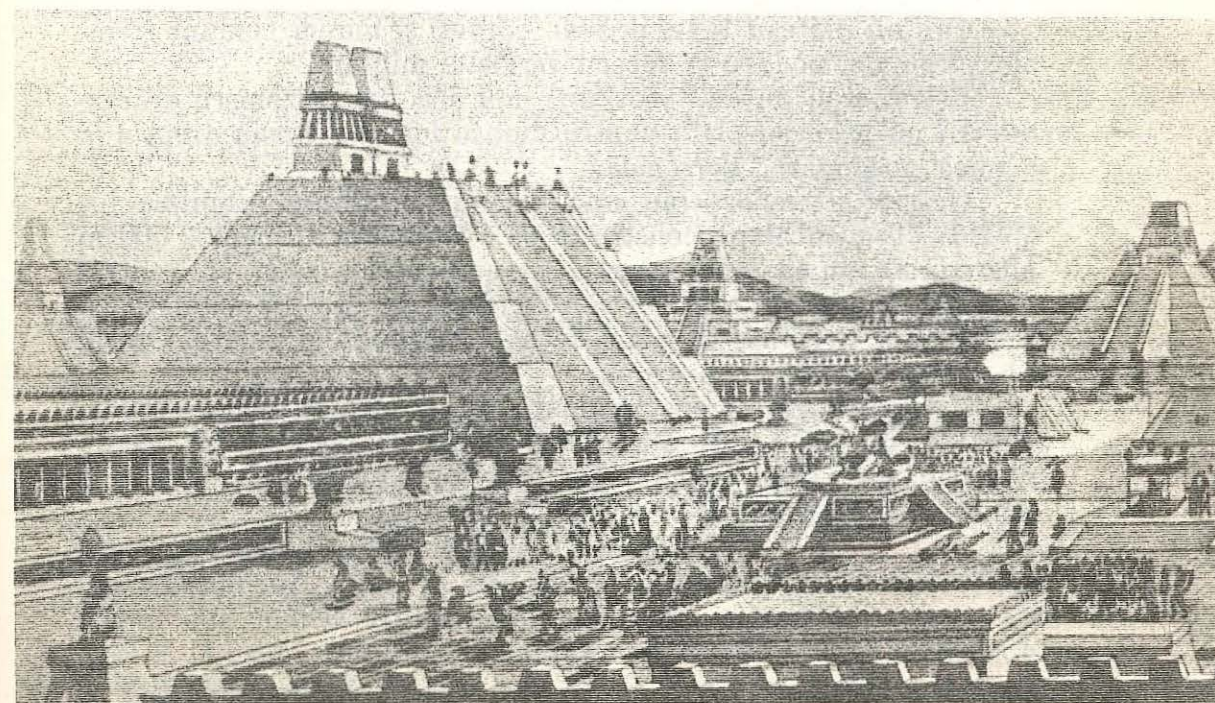
nial fastuos, împăratul apărea în veșminte de preț, însoțit de o suită numeroasă.

Aztecii lucrau cu pricepere pămîntul, erau țesători și bijutieri excelenți. Ei cultivau mai ales porumb, bumbac, tutun, legume (fasole, cartofi, tomate, ardei). În agricultură foloseau unelte primitive, dar au inventat un sistem de canalizări prin care au transformat pămînturi aride în terenuri foarte fertile. Aveau puține animale domestice. Se îndeletniceau și cu meșteșugurile casnice. Lucrau arama, cositorul, bronzul, zincul, aurul și argintul, dar nu cunoșteau fierul. Erau buni meșteri în prelucrarea pietrei.

Comerțul a luat o mare dezvoltare la azteci. Nu cunoșteau însă moneda. Făceau schimb în natură sau foloseau în loc de monedă boabe de cacao, grăunțe de aur.

Aristocrația, proprietară de pămînt, deținea funcțiile cele mai importante în stat, care erau ereditare. Preoții se bucurau de mare autoritate.

Oraș din America precolumbiană (reconstituire)
Observați templele sub forma unor trunchiuri de piramidă

Întâlnire dintre Montezuma și Hernando Cortez care a reușit să cucerească cu ușurință pe azteci întrucât nu cunoșteau armele de foc, armura și calul de care s-au speriat (pagină de manuscris)

Țăranii plăteau taxe, prestau corvezi și munci comune (temple, piramide, poduri) și făceau serviciul militar.

Sclavi erau puțini, proveniți mai ales din prizonierii de războaie. Ei nu primeau plată pentru munca lor, dar aveau dreptul la o mică gospodărie personală.

Orașele aztecilor erau mici și bine orânduite. Capitala lor Mexico (Tenochtitlan), construită pe o lagună la aproape 2 000 m altitudine, uimea prin măreția monumentelor sale. În centrul orașului se găseau construcții religioase: temple împodobite cu sculpturi și decorate cu plăci de aur, piramide și palate. Orașul avea străzi pavate, apeducte.

Civilizația aztecă era dominată de o religie extrem de crudă. Credeau în mai mulți zei, care reprezentau agricultura, cerul, războiul. În cadrul ceremoniilor religioase, însoțite de cîntece și dansuri, se aduceau zeilor sacrificii omenești.

A. Statul Incașilor. Triburile incașilor, supranumite și „poporul din valea caldă”, trăiau pe podișurile și văile Anzilor. Incașii au creat o civilizație strălucită. Unul dintre triburi și-a impus dominația asupra celorlalte, întemeind *statul Inca* (sec. al X-lea). În prima jumătate a sec. al XV-lea, incașii au cucerit teritoriile

Sculptură în piatră reprezentând un zeu

Vas din ceramică reprezentând figura unui incaș

vecine, statul lor atingînd expansiunea maximă. Dar luptele pentru domnie au slăbit puterea statului și au înlesnit cucerirea spaniolă.

Ocupația principală a incașilor era agricultura, în special cultura porumbului. Se foloseau irigații și îngrășăminte. Regele, adorat ca «*Fiu al Soarelui*», era stăpînul pămînturilor. Domenii întinse erau rezervate casei regale și preoților, iar restul, împărțit în loturi mici, era repartizat anual supușilor. Aceștia erau obligați la corvezi, fie lucrînd ogoarele regelui și ale preoților, fie la construcția drumurilor, a fortificațiilor, monumentelor etc.

Poporul trăia organizat în mici comunități sătești conduse de șefi locali, care primeau ordine de la funcționarii regelui, membri ai aristocrației.

Incașii lucrau metalele și făceau din ele obiecte de podoabă, uneltele erau mai ales din piatră, lemn sau os. Erau buni constructori în piatră, țeseau stoffe din lînă de lama, iar ceramica lor era frumoasă, deși nu cunoșteau roata olarului.

Ca și la celelalte popoare ale Americii precolumbiene, religia juca un rol important și în viața incașilor. Era adorat soarele, în ale cărui temple serveau o mulțime de preoți și preotese («*Fecioarele Soarelui*»). Incașii adoptaseră și unele zeități locale ale popoarelor subjugate. La ceremoniile religioase se sacrificau animale, mai rar oameni.

După ce au cunoscut o perioadă de dezvoltare, statele întemeiate de azteci și incași au decăzut, ca urmare a luptelor interne și a atacurilor spaniole.

Lectură Iată cum este descrisă capitala aztecilor și întâlnirea dintre Cortez și regele Montezuma al II-lea: «Capitala țării era construită pe o insulă în mijlocul unui uriaș lac sărat artificial, înconjurat de orașe și sate mari.

Regiunea, foarte bine cultivată, i-a uluit pe spanioli. La porțile capitalei, străinii au fost întâmpinați cu mare fast de însuși Montezuma. Veșmintele și încălțămintea lui erau acoperite cu pietre prețioase și perle. O suită strălucitoare îl înconjura. Deasupra lui se înălța un baldachin care strălucea de aur și pietre prețioase. Montezuma a făcut câțiva pași spre Cortez, iar însoțitorii săi întinseră în fața sa țesături scumpe, pentru ca piciorul lui sfânt să nu atingă pământul gol. Cortez a coborât și el de pe cal și s-a apropiat de Montezuma. Au schimbat câteva cuvinte de salut. Apoi, conducătorul aztecilor a plecat purtat de o litieră... Nici nu știam ce să mai spunem, nu ne credeam ochilor».

Aztecii

- Trăiau pe podișurile înalte din centrul Mexicului.
- Confederația aztecă. Montezuma I (1440—1469).
- Dezvoltarea agriculturii, canalizări. Lucrau metalele și piatra.
- Făceau comerț, dar nu cunoșteau moneda.
- Conducerea o aveau aristocrații și preoții.

Incașii

- Trăiau pe podișurile și văile Anzilor.
- Statul Inca (sec. al X-lea—al XV-lea).
- Se ocupau cu agricultura, irigațiile. Lucrau metalele. Erau meșteri constructori în piatră.
- Aristocrația și preoții dețineau conducerea în stat.

Exerciții — Ce trăsături comune prezintă viața economică la azteci și incași?
— Descrieți înfățișarea construcțiilor aztecilor și incașilor.

CULTURA ÎN FEUDALISMUL DEZVOLTAT

- A. Care au fost principalele realizări ale culturii medievale?
- B. Prin ce se caracterizează arta medievală?
- C. Ce realizări artistice mai îmbogățesc patrimoniul artei universale?

În evul mediu, întreaga viață a societății era dominată de biserică. Având interese comune cu nobilimea și o situație privilegiată, în stat, biserica apăra orinduirea feudală, propovăduind iobagilor supunere față de stăpînii lor. Ea își impunea concepția sa în explicarea fenomenelor naturii și societății, împiedicînd dezvoltarea cercetării științifice. Paralel cu cultura feudalo-bisericască s-a format cultura orășenească inspirată adesea din creația populară. În conținutul său apar de multe ori idei ostile nobilimii feudale.

4. Literatura. În evul mediu, majoritatea scrierilor aveau un conținut religios și erau redactate în limba latină. Paralel se răspîndea și *creația populară*: legende, cîntece, poeme, care proslăveau într-o limbă populară vie, accesibilă maselor, vitejia, dragostea, sau satirizau nobilimea și clerul. Acestea erau recitate de cîntăreți și poeți în piețele publice, bîlciuri și la serbările din castelele feudale.

Treptat apare și *literatura cavaleriească* scrisă în limba vorbită de popor. Cele mai importante opere sînt poemele cavaleriești, care glorificau actele de vitejie sau oglindeau felul de viață al cavalerilor. Între poemele cavaleriești, cel mai cunoscut, în literatura franceză, este *Cîntecul lui Roland*, în care eroul principal își jertfește viața pentru patria sa.

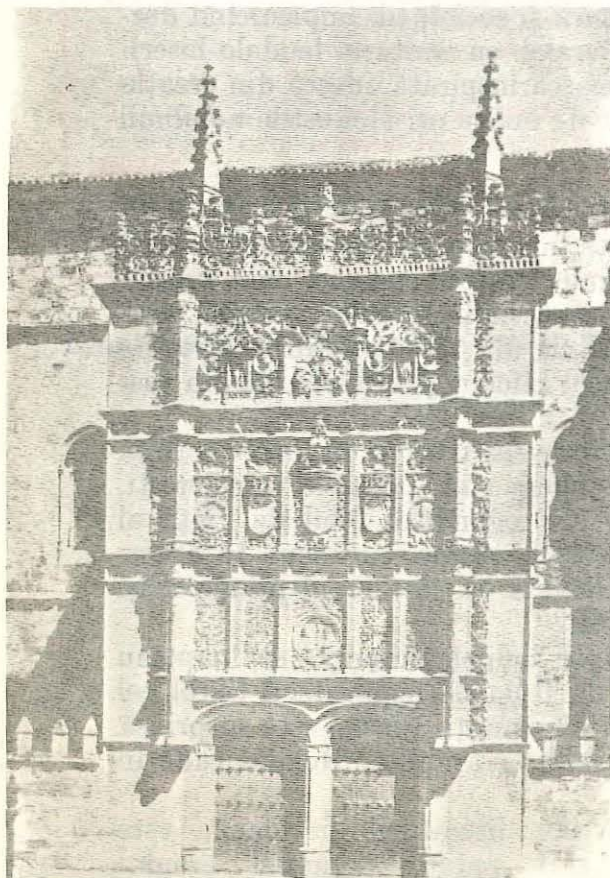
După victoria asupra arabilor trupele franceze se înapoiau în Franța. Ariergarda condusă de Roland (nepotul lui Carol cel Mare) trecînd printr-o strîmtoare din munții Pirinei este surprinsă de arabi. Copleșit de numărul mare al arabilor, Roland cade în luptă.

Un alt poem, care aparține literaturii germane, este *Cîntecul Nibelungilor*. În el sînt redată acțiunile eroului

Profesori și elevi

Fațada Universității din Salamanca

Siegfried și evenimentele din timpul luptelor popoarelor germanice împotriva hunilor. Poemul spaniol *Cid* evocă lupta împotriva cuceririi arabe.

Viața societății feudale se reflectă și în *romanele cavalești*, scrise în versuri sau în proză. Acestea cuprind elemente inspirate din legendele păstrate și transmise în masa poporului. Cel mai cunoscut este *Tristan*, care înfățișează devotamentul în iubire și a servit ca temă de inspirație în poezia, literatura și creația muzicală modernă.

Poezia lirică a început să se dezvolte în sec. al XII-lea — al XIII-lea. Ea era răspândită în Franța de *trubaduri* sau *truveri*. Ei cântau dragostea, răzbunarea, frumusețea naturii etc.

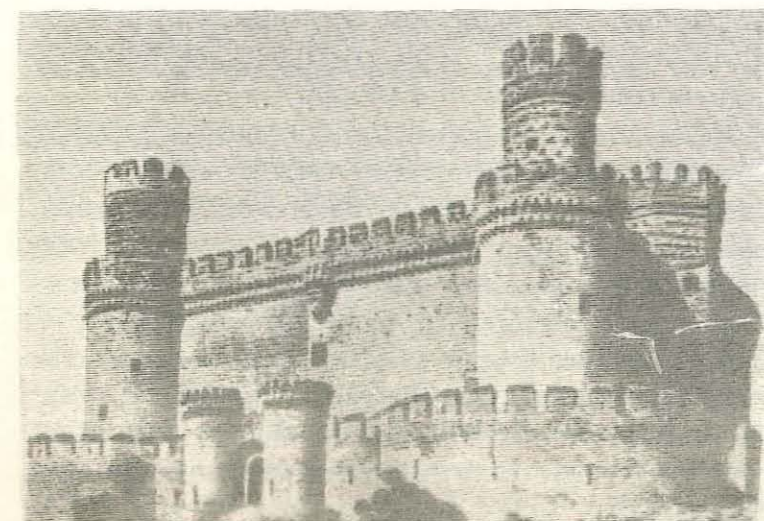
La popoarele slave și în Țările Române, creația populară este reprezentată prin numeroase cîntece, balade și poeme, care redau lupta împotriva cuceritorilor cumani, tătari sau turci. Un exemplu îl constituie poemul *Cîntec despre oastea lui Igor*. Poezia eroică este răspândită și în literatura turcă, în sec. al XV-lea.

Literatura orășenească apare ca urmare a dezvoltării orașelor, în sec. al XII-lea. Se scriu *povestiri* și

fabule în care orășenii biciuiesc viața de lux și desfrâu a clerului și nobilimii. Cea mai însemnată operă din acea vreme este *Romanul vulpii*, unde sub forma unor povestiri cu animale, care trăiesc într-o societate asemănătoare cu aceea a oamenilor, este satirizată întreaga societate feudală.

Literatura istorică este reprezentată prin numeroase lucrări scrise în limba latină sau în limba vorbită de popor. Sînt redată evenimente importante din istoria statelor feudale apusene, cucerirea și jefuirea Constantinopolului de către cruciați etc., iar în cronicile popoarelor din răsăritul Europei, aspecte legate de luptele pentru consolidarea statului sau împotriva cuceritorilor străini. Cronicile scrise în Țările Române în limba slavonă prezintă evenimentele din timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș.

A. Învățămîntul. Începînd cu secolul al XII-lea, odată cu înflorirea orașelor, apariția manufacturilor, extinderea comerțului și întărirea monarhiei feudale era nevoie de mai mulți oameni cu știință de carte, capabili să elaboreze legi și să le aplice, să țină corespondența conducătorilor de stat etc. De aceea sînt înființate școli întreținute din fondurile plătite de elevi. Pe lângă aceste școli, în orașe existau profesori care predau în case particulare sau în locuri amenajate în aer liber. La Paris, în jurul anului 1200, profesorii și studenții au format o asociație, după modelul breslelor, sub numele de *Universitatea profesorilor și studenților din Paris*. Treptat, ea devine o instituție de cultură, cea mai înaltă școală la care învățau studenții. Numărul universităților crește.

Castel feudal din Spania, construit din piatră cu ziduri groase și crenelate, cu ferestrele înguste, cu turnuri de pază și apărare la colțuri

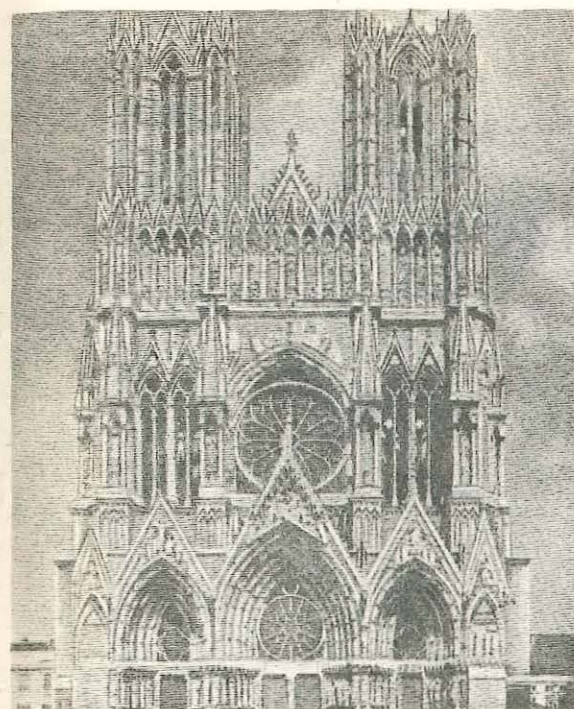

Catedrala și turnul din Pisa construite în stil romanic

În universități se studiau dreptul, latina, greaca, medicina, filozofia și teologia. Cele mai vestite erau la *Oxford*, *Paris*, *Bolonia*, *Salamanca*, *Constantinopol*, *Praga*, *Cracovia*. Învățământul universitar a fost dominat multă vreme de biserică, cel mai important obiect de studiu fiind teologia.

În statul otoman învățământul avea un caracter religios. În școlile care funcționau pe lângă geamii se studia în primul rând Coranul. Existau în orașele mari și școli superioare, asemănătoare universităților din apusul și centrul Europei.

A. Știința. Multă vreme, în evul mediu, știința a progresat foarte încet. Europeanii aveau cunoștințe restrânse despre lume, despre pământ. Ele se rezumau la Marea Mediterană și împrejurimile ei. De aceea, circulau teorii neștiințifice cu privire la forma pământului. Prin mijlocirea arabilor, europenii au cunoscut învățătura lui Ptolemeu care susținea că pământul este rotund. În secolul al XII-lea, ca urmare a unor călătorii importante în Asia, orizontul geografic al europenilor se lărgeste, cunoștințele despre alte popoare se îmbogățesc. Călătoriile au dus la importante descoperiri geografice. Geografii turci au întocmit hărțile Mării Negre, Mării Mediterane.

Catedrala și interior în stil gotic. Observați arcurile caracteristice acestui stil.

Sub influența arabilor s-au dezvoltat matematica și medicina. Cu toate restricțiile impuse de biserică, medicina devine, treptat, chiar obiect de studiu în universități.

Datorită astrologiei (cititul în stele) și alchimiei (alchimiștii credeau că pot produce aur și argint din metale simple) practicate la arabi și însușite de europeni se vor dezvolta două științe exacte: *astronomia* și *chimia*. Se acordă atenție deosebită diferitelor ramuri din domeniul fizicii, ca, de exemplu, mecanicii și opticii, centrul important de studiu fiind la Oxford.

Știința a cunoscut un deosebit avânt în Bizanț. Aici se fac studii importante și se scriu tratate de drept, filozofie, matematică, astronomie, medicină.

Cercetările științifice erau frânate de biserică, care nu voia să accepte alte explicații despre lume decât cele susținute de religie. Cei ce încercau să combată concepțiile religioase, să cerceteze, să experimenteze, să observe lumea erau urmăriți și pedepsiți cu asprime. Astfel, învățatul englez *Roger Bacon*, filozof, matematician, fizician, chimist, astronom, medic susținea că știința trebuia să se bazeze pe cercetarea naturii, pe experiență și matematică. El a prevăzut posibilitatea aplicării datelor științifice în teh-

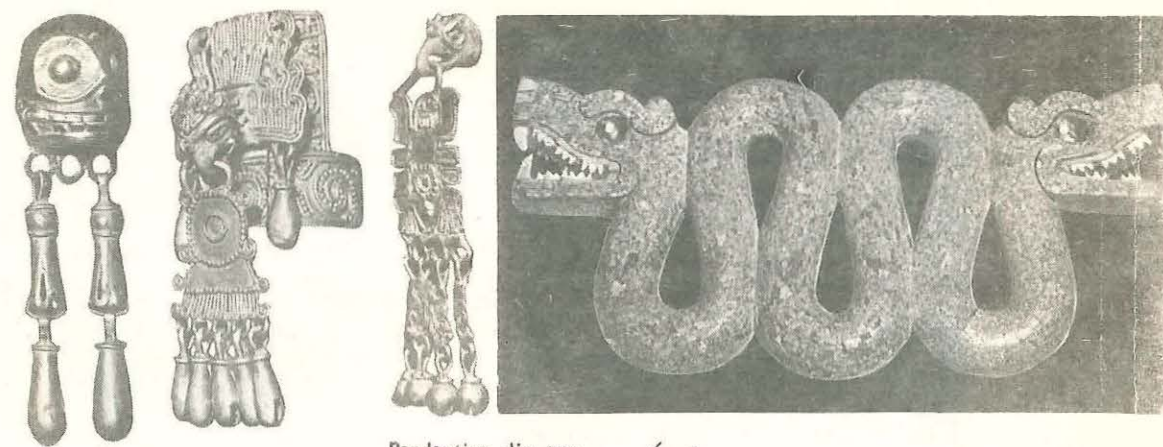

Catedrala Vasili Blajenii
din Moscova,
monument caracteristic
arhitecturii rușești

nică și se gîdea la construirea unor mașini care să pună în mișcare corăbiile și chiar să zboare prin aer. Pentru convingerile sale Bacon a fost aruncat timp de 14 ani în temniță de către autoritățile clericale.

B. În arta medievală domină arhitectura. Artă în această perioadă a fost influențată de religie. Locul cel mai important în evul mediu îl deținea arhitectura. Se construiau mai ales *catedrale*, care copleșeau pe oameni prin monumentalitatea, măreția și bogăția decorațiilor interioare. Se construiau, de asemenea, puternice castele feudale, mai ales în Franța, Anglia, Spania, Germania, Italia sudică.

Construcțiile erau făcute din piatră, cu ziduri groase, ferestre înguste și turnuri înalte. La început s-a folosit în arhitectură *stilul romanic*. Bisericele construite în acest stil sînt masive, greoaie, cu planul în formă de cruce, împodobite cu bolți, cupole și coloane rotunde. Caracteristic pentru acest stil este *bolta în formă de semicerc*. Cele mai remarcabile catedrale în stil romanic sînt cele din *Pisa, Poitiers, Worms*. În țara noastră elemente ale stilului romanic se găsesc în construcția bisericii episcopale din *Alba-Iulia*.

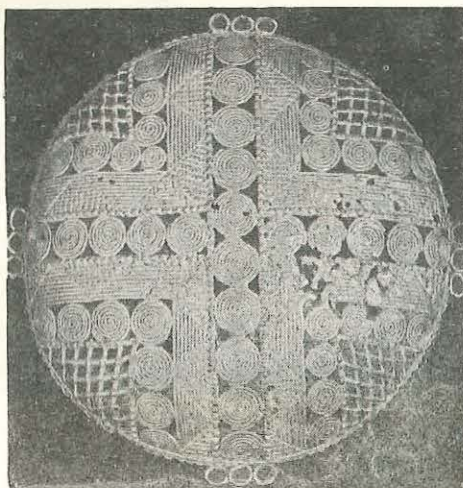
Pandative din aur
Șarpe lucrat în mozaic

artă
precolumbiană

De pe la mijlocul sec. al XII-lea alături de stilul romanic se folosește în arhitectură *stilul gotic*. A apărut mai întîi în nordul Franței, de unde s-a răspîndit în toată Europa. Caracteristica acestui stil este *bolta în formă de arc frînt*. Bisericele construite în stil gotic sînt foarte înalte, zvelte și cu bolta ascuțită. Interioarele sînt largi, luminoase, împodobite cu numeroase basoreliefuri, statui și vitralii multicolore ce reprezintă scene religioase sau scene din natură. Vestitele catedrale ridicate în Franța și Germania stîrnesc și astăzi admirația. Cele mai impunătoare sînt catedralele *Nôtre Dame din Paris, Catedrala din Amiens, Catedrala din Köln* (Germania), *Domul din Milano*, catedralele din Cehia, Polonia, Ungaria. În țara noastră s-au construit în stil gotic *Biserica Neagră din Brașov* și *Catedrala Sf. Mihail din Cluj*.

În răsăritul Europei s-a răspîndit stilul bizantin. Prin îmbinarea influenței bizantine cu elemente din arta populară s-a creat un stil propriu: în Rusia (*Catedrala Vasili Blajenii din Moscova*), în statele slave din sud (*Biserica din Bojan*). În Imperiul otoman s-au construit palate și moschei, între care vestită era Moscheea veche. În Țările Române s-a creat stilul moldovenesc, reprezentat prin bisericile clădite în timpul lui Ștefan cel Mare (*Putna, Voroneț* etc.). Un monument al artei medievale românești este și *Mănăstirea Dealu* (Tîrgoviște).

C. Artă popoarelor africane și precolumbiene. În evul mediu, europenii — în urma călătoriilor și descoperirilor geografice — iau contact cu arta unor popoare străvechi din Africa și America. Artă popoarelor din Africa este ilustrată prin crearea unor obiecte de ceramică, bronz, aur, sticlă, măști, reprezentînd chipuri ome-

Bijuterie din aur lucrată în motive geometrice (Africa)

Mască mică din aur care se purta la gât în timpul „sărbătorii aurului” celebrată cu ocazia trecerii tinerilor în rîndul bărbaților (Africa)

nești, sculpturi în lemn și fildeș care uimesc și astăzi prin armonia proporțiilor, realism și expresivitate. În arhitectură s-au realizat castele și locuințe pentru nobili. Construite din piatră și lemn, cu etaje, aveau formă de piramidă trunchiată și erau împodobite cu coloane masive.

Arta popoarelor precolumbiene (maiiași, azteci, incași), avea trăsături comune. Construcțiile erau monumentale și bogat ornamentate. Templele și palatele aveau formă de piramidă trunchiată, cu platforme, coloane, galerii și scări monumentale cu sute de trepte. Construite din blocuri uriașe din piatră, erau împodobite cu basoreliefuri, sculpturi și plăci din aur și argint.

În cultura medievală s-au creat opere de valoare în literatură și artă, s-au pus bazele dezvoltării învățămîntului, iar în știință au apărut concepții noi, care în ciuda persecuțiilor bisericii au deschis calea spre cercetarea fenomenelor naturii prin observație și experiență. Scriitorii, învățații și artiștii evului mediu au îmbogățit prin realizările lor cultura universală, au făcut posibilă dezvoltarea culturii în epoca modernă.

Literatura

- Scrieri cu conținut religios în limba latină.
- Legende, poeme, cîntece în limba populară.
- Poemele cavaleresti: *Cîntecul lui Roland*, *Cîntecul Nibelungilor*, *Cid*.
- Romanele cavaleresti: *Tristan*.
- Poezia lirică răspîndită de trubaduri sau truveri (sec. al XII-lea—al XIII-lea).
- Creațiile epice ale popoarelor din sud-estul Europei: *Cîntec despre oastea lui Igor* (Rusia), *Balade și poeme eroice, cronici* (Țările Române, bulgarii, sîrbii, turcii). *Anecdotele lui Nas-tratin Hoge*.
- Orășenească (sec. al XII-lea): *povestiri, fabule, Romanul vulpii*.
- Scrieri istorice: *Cronici*.

Învățămîntul

- Școli bisericești.
- Școli orășenești.
- Universitățile: *Constantinopol, Bolonia, Salamanca, Paris, Oxford, Praga, Cracovia*.

Știința

- Cunoștințe restrinse despre natură, teoria lui Ptolemeu
- Descoperiri geografice, hărți
- Matematica, medicina, astronomia, chimia, fizica (mecanica, optica)
- Roger Bacon: cercetarea științifică trebuie să se bazeze pe experiență și matematică

Arta

- Predomină arhitectura
- *catedrale*
- Stilul romanic: bolta în formă de semicerc (*catedralele din Pisa, Poitiers, Worms, Alba-Iulia*)
- Stilul gotic: bolta în formă de arc frînt (*catedralele din Paris, Amiens, Colonia, Domul din Milano, Cehia, Polonia, Ungaria, Biserica Neagră din Brașov, catedrala Sf. Mihail din Cluj*)
- Stilul bizantin: cupola rotundă, arcuri sprijinite de coloane (*Sf. Sofia din Constantinopol, San Vitale din Ravenna*)
- Alte stiluri: construcții în care se realizează o îmbinare a influenței stilului bizantin cu elemente din arta altor popoare: *Catedrala Vasile Blajeni, Biserica din Bojan, Mănăstirea Putna, Mănăstirea Voroneț, Mănăstirea Dealu*.
- Arta africană și precolumbiană.

- Prin ce se caracterizează cultura evului mediu?
- Prin ce au contribuit învățații din evul mediu la progresul științei?
- Care sînt cele mai importante realizări ale artei din evul mediu?

Exerciții

DECLINUL LUMII FEUDALE. APARIȚIA GERMENILOR CAPITALISMULUI

Secolul al XVI-lea — prima jumătate a secolului al XVII-lea

— Cum a început destrămarea
feudalismului

și

— cum s-au dezvoltat elementele
unei noi orînduirii?

APARIȚIA RELAȚIILOR CAPITALISTE: MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE

Începutul orînduirii capitaliste

- A. Ce transformări s-au produs în viața economică a Europei în sec. al XV-lea — al XVI-lea?
- B. Care au fost urmările sociale ale dezvoltării economice?

A. Dezvoltarea tehnicii, invențiile. Societatea feudală cunoaște în sec. al XVI-lea și prima jumătate a sec. al XVII-lea importante transformări economice, sociale, politice și culturale care vor duce la destrămarea ei.

Viața economică în Europa apuseană (mai ales în orașele din Italia, Țările de Jos) era deosebit de înfloritoare.

Cerințele societății sporeau necontenit făcînd necesară creșterea producției de bunuri. Pentru a produce mai mult și mai bine, era nevoie de unelte mai perfecționate, ca și de altele noi. În extragerea minereurilor, în prelucrarea metalelor, în minerit ca și în alte domenii de activitate se folosește tot mai mult *roata hidraulică*, care este perfecționată. Se construiesc *furnale*, unde la temperaturi ridicate se topesc minereurile. Se produc *ciocane mecanice*, *mașini de găurit* și *șlefuit*. Lemnul și piatra sînt înlocuite cu fierul. Din fier se fac ace, cuie, foarfece, chei, armuri, arme de foc, piese pentru nave.

Se perfecționează *cîrma*; portughezii au creat un nou vas, *caravella*, care se putea manevra pe vînt și pe furtună cu mai multă ușurință.

Se construiesc mari șantiere navale.

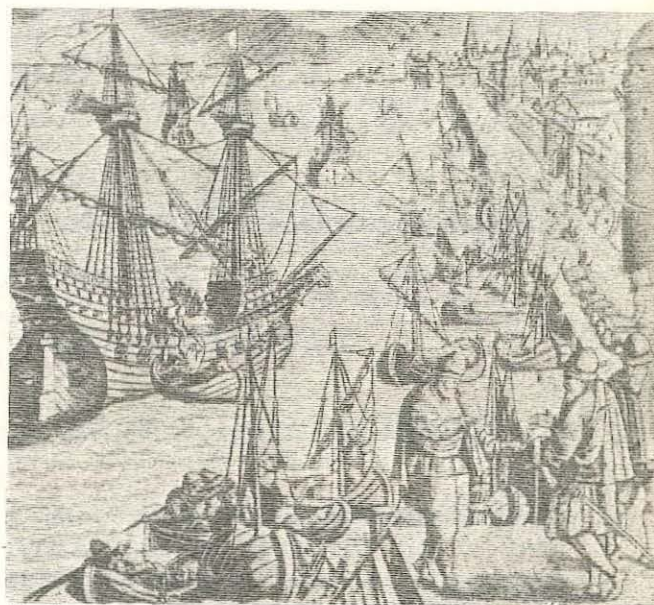
Însemnate progrese s-au realizat în producția de textile prin introducerea *războaielor orizontale de țesut*, a *dărăcitului*, a *vîrtelnițelor* și a unor noi procedee de vopsit, a postavurilor și pinzeturilor.

JOHANNES GUTENBERG

Atelier de prelucrarea metalelor.

Lisabona, port care s-a dezvoltat după marile descoperiri geografice.

Unele din descoperirile chinezilor, ca *acul magnetic* și *hîrtia*, sînt perfecționate. Acul magnetic este așezat într-o cutiuță și astfel este creată *busola*. Hîrtia adusă în Europa de către arabi începe să înlocuiască pergamentul pe care se scria pînă atunci. Ea se producea din cîrpe încă din sec. al XIII-lea în Italia și sudul Franței.

Una dintre cele mai mari invenții a fost *tiparul*, creat de *Johannes Gutenberg*. Hîrtia și tiparul au dus la răspîndirea cărților, a cunoștințelor, la dezvoltarea culturii. Primele cărți s-au tipărit la *Mainz* (Germania), iar apoi tiparul s-a răspîndit și în alte țări din Europa (Franța, Italia). În Țările Române prima tipografie datează din 1508. În această vreme s-au întocmit și primele hărți, care vor ușura călătoriile pe mări și oceane.

A. Apariția marilor manufacturi, băncile. Perfecționarea uneltelor, a tehnicii a dus la specializarea muncitorilor. Locul manufacturilor mici (unde munca se făcea mai ales la domiciliu) este luat de manufacturi mari. Vestite erau manufacturile de postav (Italia, Flandra, Anglia), de mătase, dantele, porțelan (Franța, Spania), de construcții navale (Veneția, Londra, Amsterdam), de minerit, tipografiile etc., unde munceau un număr mare de muncitori (lectura). Aceștia, deși lucrau manual, erau specializați pe anumite operații. Erau controlați de proprietarul manufacturii,

care era în același timp și negustor. Proprietarii de manufacturi puteau să ia banii de care aveau nevoie de la bănci. Acestea erau instituții care posedau sume mari de bani (capitaluri), provenite din comerț, depuneri etc. Băncile dădeau bani cu împrumut, pentru care luau dobînzii mari. Bănci existau în marile orașe comerciale din apusul Europei: Florența, Milano, Roma, Anvers, Bruges, Lisabona etc.

Totodată se intensifică și comerțul. Se trece și la comerțul între diferite state. Apar noi orașe comerciale și se dezvoltă comerțul pe mare.

Activitatea manufacturilor, a băncilor, a comerțului au influențat viața satelor. Producția agricolă a crescut, schimbul între oraș și sat s-a intensificat, economia naturală era în plină destrămare.

B. Începutul formării unor noi clase sociale. În sînul orînduirii feudale încep să se formeze două clase sociale noi: *burghezia* și *proletariatul*.

În evul mediu, locuitorii unui burg se numeau burghezi. Treptat, acest termen a fost atribuit clasei exploatatoare din orînduirea care se forma, orînduirea capitalistă.

Burghezia (proprietarii de manufacturi, bancherii, marii negustori) stăpînea ateliere, unelte, materii prime, sume mari de bani (capital) și exploata munca *muncitorilor*. Aceștia proveneau din elementele sărăcite — meșteri din bresle, calfe, țărani fără pămînt sau alungați de pe loturi — nevoiți să muncească în manufacturi. Muncitorii, spre deosebire de țăranii șerbi, erau liberi, însă nu aveau ateliere și unelte proprii. Pentru ca să trăiască, se angajau să muncească pentru burghezie în schimbul unor salarii de mizerie, care de cele mai multe ori nu erau suficiente pentru întreținerea familiilor lor. Ca să obțină cîștiguri cît mai mari, burghezia mărea și numărul orelor de muncă.

Spre sfîrșitul sec. al XV-lea datorită dezvoltării tehnicii și invențiilor în societatea feudală s-au produs mari transformări economice și sociale. În sînul orînduirii feudale, care se descompune lent, apare treptat o nouă orînduire, orînduirea capitalistă.

O baladă engleză de la sfârșitul sec. al XVI-lea descrie o manufactură de postav din sud-vestul Angliei:

Lectură

«Într-o casă spațioasă și lungă se aflau 200 de războaie, la care lucrau într-un rînd 200 de oameni, un număr la fel de mare de ucenici îi ajutau pregătind suveicile: în încăperile vecine 100 de femei pieptăneau lina și 100 de fete o torceau lucrînd cu fusuri și cu vîrtelnițe. Lina era sortată de 150 de copii din părinți săraci și nevoiași, care primeau pentru munca lor cite un penny pe zi, în afară de ceea ce beau și mincau într-o zi; mai departe, postavul trecea la 50 de muncitori ocupați cu tunderea lui, la 80 de muncitori care îl finisau. În afară de aceasta, întreprinderea mai avea o presă de postav, unde lucrau 20 de bărbați, și o boiangerie în care munceau 40 de oameni».

Tehnica și invențiile	— Roata hidraulică, furnale, ciocane metalice, mașini de găurit și șlefuit. — Perfecționarea cirnei. Caravella. — Războaiele orizontale de țesut, dărăcitul, vîrtelnița. — Busola. Hirtia din cirpe. — Tiparul. — Primele hărți.
Marile manufacturi	— postav, mătase, dantele, porțelan, <u>construcții navale.</u>
Băncile	— capitalurile.
Comerțul	— pe uscat (noi orașe comerciale) — <u>maritim (noi porturi)</u>
Formarea noilor clase sociale	— burghezia și proletariatul, clasele caracteristice orînduirii capitaliste.

Exerciții — Care au fost principalele invenții tehnice și însemnătatea lor?
— Ce urmări a avut dezvoltarea manufacturilor?

Marile descoperiri geografice

A. Care au fost principalele descoperiri geografice?

B. Ce urmări au avut descoperirile geografice?

În secolele al XV-lea — al XVI-lea orașele continuă să se dezvolte; comerțul între țările europene cît și cel cu țările din afara Europei se lărgeste. Burghezia dornică de cîștiguri urmărea să extindă manufacturile și să descopere noi teritorii pentru a obține materii prime ieftine, metale prețioase, mirodenii etc.

Multe din aceste mărfuri, provenite din India și China, erau aduse în Europa de către negustorii bizantini și italieni care le cumpărau de la arabi. Drumul lung și nesigur, ca și numeroasele vămi, făceau ca aceste mărfuri să fie rare și foarte scumpe. Pe de altă parte, primejdia turcească amenința existența vechiului drum comercial dintre Europa și Orient.

Încercările de a găsi un nou drum pe mare, spre India, au contribuit la marile descoperiri geografice.

A. Noul drum spre India. Primele țări care organizează explorări geografice sînt Portugalia și Spania, care prin așezarea lor prielnică ofereau o bază de plecare în căutarea unui nou drum spre Orient.

Portughezii, navigatori pricepuți și îndrăzneți, călătorind pe lîngă țărmurile Africii, au făcut primul înconjur al acestui continent descoperind drumul maritim spre India. Portughezul *Vasco da Gama* trece de Capul Bunei Speranțe în 1497, traversează Oceanul Indian și ajunge pe țărmurile Indiei.

A. Descoperirea Americii (1492). Descoperirea Americii se leagă de numele marelui navigator *Cristofor Columb*. Originar din Genova, Columb era fiul unui țesător sărac. Din tinerețe s-a simțit atras de mare și s-a făcut navigator. Dobîndind o mare experiență, el a devenit un bun căpitan, iscusit cîrmaci și astronom. Columb era convins că pămîntul este rotund și socotea că se poate ajunge în Orient traversînd Oceanul Atlantic. Ideea aceasta părea pentru mulți de nerealizat. După multe greutăți și încercări reușește să obțină sprijinul monarhiei spaniole. În zorii zilei de 3 august 1492 Columb a dat ordin să se ridice pinzele și a plecat cu 4 corăbii din Spania (portul Palos). El a navigat

CRISTOFOR COLUMB

pe Oceanul Atlantic spre apus și după 70 de zile de călătorie a ajuns pe o insulă din arhipelagul *Bahama*, pe care a numit-o *San-Salvador* (lectura 1); drumul spre America, peste Oceanul Atlantic, era astfel descoperit. Apoi și-a continuat drumul descoperind insulele *Cuba* și *Haiti*.

Columb a fost convins că a atins țărmurile Indiei și niciodată nu a bănuțit că a descoperit un nou continent. Din această cauză locuitorii acestor ținuturi au fost numiți indieni, iar insulele descoperite în America Centrală, *Indiile apusene*.

Ceva mai târziu, un alt navigator, *Amerigo Vespucci*, a dovedit că teritoriile descoperite sînt ținuturi noi, necunoscute, cărora li s-a dat numele de America, după numele său.

A. Prima călătorie în jurul pămîntului (1519 – 1522).

Prima călătorie în jurul pămîntului a fost realizată de către navigatorul portughez *Magellan*, aflat în slujba Spaniei. O flotă condusă de *Magellan* (alcătuită din 5 corăbii) părăsește în 1519 Spania, ocolește America pe la sud, trecînd spre Oceanul Pacific prin strîmtoarea care îi poartă numele (*Magellan*). Străbătînd oceanul, căruia el i-a dat numele de «*Pacific*», a ajuns după o călătorie foarte grea în insulele *Filipine* (lectura 2). Aici, *Magellan* și o parte din marinari au murit în luptă cu băștinașii. Expediția și-a continuat drumul sub conducerea unui ajutor de-al său, ajungînd în Europa numai cu o singură corabie. Cea mai mare parte a echipajului pierise. Așa s-a terminat prima călătorie în jurul lumii, care a dovedit că pămîntul este rotund.

B. Noi progrese în economie. În urma descoperirilor geografice, drumurile și centrele comerciale aflate în bazinul Mării Mediterane și al Mării Baltice se mută în Oceanul Atlantic, care devine puntea de legătură între continente. De aceea orașele *Veneția* și *Genova* își pierd treptat importanța economică. În locul acestor orașe se ridică porturile din Spania, Portugalia, Țările de Jos, Franța și Anglia, așezate pe țărmurile Oceanului Atlantic, iar comerțul european se intensifică. Centrul internațional al schimburilor comerciale a fost *Anvers*, din Țările de Jos, important oraș bancar și comercial.

AMERIGO VESPUCCI

FERNANDO MAGELLAN

Din teritoriile recent descoperite erau aduse în Europa mari cantități de metale prețioase și mărfuri coloniale, care îmbogățesc pe negustori și bancheri. Avînd la dispoziție mulți bani (capital), burghesia construia noi ateliere manufacturiere, ale căror produse erau foarte căutate și deveneau din ce în ce mai scumpe. S-au realizat progrese însemnate în construcția vaselor maritime și s-a perfecționat navigația.

Din America s-au introdus în Europa noi plante: porumbul, cartoful și roșiile, care au căpătat un rol important în alimentație.

B. Formarea domeniilor coloniale. După ce au descoperit drumul spre India, portughezii și-au continuat călătoriile spre răsărit ajungînd pînă în China (1517). Ei s-au stabilit pe țărmuri, unde au întemeiat așezări întărite numite *factorii*. Aici, pe lîngă comerț cu băștinașii, făceau și piraterie; vasele portugheze organizau o adevărată vînătoare de vase indiene și arabe, pe care le jefuiau și apoi le scufundau. Portughezii au mai ocupat teritorii și în America de Sud; le-au colonizat punînd bazele statului *Brazilia*, pe care l-au stăpînit multă vreme.

Foarte mulți spanioli aventurieri, nobilii fără ocupație și săraci, dornici de o îmbogățire mai ușoară, se îndreptau spre America, ca spre un pămînt «*al făgăduinței*». Acești cuceritori (*conquistadores*) au pătruns în interiorul continentului american luînd în stăpînire teritorii întinse din America Centrală și America de Sud. Primele țări cucerite au fost *Mexic* și *Peru*.

Hernando Cortez, cu un detașament de 400 oameni și cîteva tunuri, subjugă statul aztecilor (1519–1521). Un alt aventurier, *Francisco Pizzaro*, cu un mic detașament, reușește să cucerească Peru.

Cucerind cele două state, spaniolii au luat în stăpînire cantități mari de aur, argint, pămînturi și mine bogate. Ei s-au purtat cu învinșii cu mare sălbăticie. Au trecut la exterminarea sistematică a indienilor, pe care i-au pus la munci istovitoare în mine și pe plantațiile de trestie-de-zahăr.

Ca să suplinească mîna de lucru spaniolii aduc, din Africa, negri. Călătorind în condiții neomeneste, legați în lanțuri, mulți negri mureau pe corăbiile spaniole. În America erau puși să muncească ca sclavi pe plantații și în mine. În acest fel s-a născut comerțul cu negri și sclavia colonială.

Marile călătorii întreprinse pentru găsirea unor noi căi comerciale au dus la descoperirea unor noi teritorii și au pus bazele primelor domenii coloniale (cel portughez în Asia și cel spaniol în America). În același timp s-au produs importante transformări economice, social-politice și culturale.

Lectura 1 **Iată cum descrie Cristofor Columb întâlnirea cu populația de pe insula San Salvador:** «Le-am dat bonete roșii, mătănii de sticlă și multe alte obiecte lipsite de valoare, care le-au făcut o mare plăcere. Ei s-au purtat atât de bine cu noi, încât lucrul acesta mi s-a părut o minune. Veneau înot până la bărcile unde ne aflam și ne aduceau papagali, gheme de fire de bumbac, mici darde și multe alte lucruri, schimbându-le pe obiectele pe care le dădeam noi.

Toți umblau goi, așa cum s-au născut... Iar toți oamenii pe care i-am văzut erau tineri... bine făcuți, trupurile și fețele lor erau foarte frumoase, iar părul aspru ca de cal și scurt... Unii își vopseau pielea cu vopsea neagră... alții cu vopsea roșie; unii își vopsesc cu orice le vine la îndemână numai fața, alții tot corpul, iar la unii sînt vopșiți numai ochii sau nasul. Ei nu poartă și nu cunosc armele (de fier)».

Lectura 2 **Unul din însoțitorii lui Magellan descria condițiile grele în care au străbătut Oceanul Pacific:** «...Am ieșit din strimtoare și am ajuns pe întinderile mării liniștite. Timp de trei luni și 20 de zile am mers fără pic de hrană proaspătă. Ne hrăneam cu pesmeți, dar aceștia se transformaseră într-un fel de pulbere amestecată cu viermi... Miroseau tare a urină de șobolani. Beam o apă galbenă stătută. Mîncam, de asemenea, piele de bou, cu care erau acoperite vergile ca să nu se roadă; le înmuiam în apă de mare timp de patru-cinci zile, după care le puneam cîteva minute pe cărbuni încinși și le mîncam. Adesea ne hrăneam cu rumeguș. Șobolanii se vindeau cu jumătate de ducat bucata, dar nici la acest preț nu-i puteam dobîndi.

Aproape tot echipajul era bolnav de scorbut, 19 oameni au murit... Din fericire vremea a fost bună tot timpul, de aceea Magellan a și dat oceanului denumirea de „Pacific” ».

Cauzele descoperirilor geografice

- Dezvoltarea orașelor, a manufacturilor și comerțului.
- Nevoia de materii prime, metale prețioase, mirodenii.
- Căutarea unui nou drum pe mare, spre India.

Descoperirile geografice

- Noul drum spre India — Vasco da Gama (1497).
- America — Cristofor Columb — (1492).
- Prima călătorie în jurul pămîntului — Magellan (1519—1522).

Urmările descoperirilor geografice

- Crește importanța porturilor de la Oceanul Atlantic.
- Intensificarea comerțului. Dezvoltarea manufacturilor.
- Se aduc mărfuri coloniale, metale prețioase, noi plante.
- Progrese în arta navigației.
- Formarea domeniilor coloniale (portughez, spaniol). Sclavia colonială. Comerțul cu sclavi.

Exerciții

- Care au fost cauzele marilor descoperiri geografice?
- Arătați, pe baza textului și a lecturii, însemnătatea călătoriilor lui Columb și Magellan.
- Ce schimbări s-au produs în Europa după noile descoperiri geografice?

RENAȘTEREA

Renașterea a fost una dintre cele mai strălucite perioade din istoria omenirii. Ea a apărut în urma prefacerilor economice, sociale și politice în Italia și apoi în restul Europei (sec. al XIV-lea — al XVI-lea). Orășenimea bogată, cu un orizont intelectual mai larg, cu spirit de inițiativă și încredere în forțele proprii, dornică să-și înfrumusețeze viața cu palate și vile luxoase, cu remarcabile opere de artă, a sprijinit formarea unei pături intelectuale din rîndurile căreia s-au afirmat reprezentanții Renașterii.

Renașterea s-a manifestat în toate domeniile de activitate: în economie prin dezvoltarea manufacturilor și comerțului mondial, în politică prin apariția unor concepții noi cu privire la stat și modul de conducere, în viața intelectuală prin înlăturarea dictaturii spirituale a bisericii, prin preamărirea energiei, talentului și forței creatoare a omului, prin observarea și cercetarea naturii înconjurătoare și a societății.

Apariția Renașterii în Italia a fost favorizată și de faptul că aici se găseau multe urme ale culturii grecești și romane. Scriitorii și artiștii le considerau pe acestea ca modele demne de imitat, de aceea s-au preocupat de studiul literaturii, artei, limbilor greacă și latină.

Umanismul și reprezentanții săi

A. Ce este umanismul?

B. În ce domenii s-a manifestat umanismul?

A. O concepție laică opusă ideologiei feudalo-bisericești. Concepțiile, ideile oamenilor de cultură din perioada Renașterii sînt cunoscute sub numele de *umanism* (de la cuvîntul latin *humanus* = omenesc). Umaniștii își propuneau să creeze un om mai bun, mai uman, multilateral pregătit — deci o societate mai bună. De aceea în lucrările lor au avut ca temă preferată omul, cu calitățile și defectele lui, viața omenească, natura înconjurătoare, istoria etc. Omul trebuia să se elibereze de sub influența bisericii și să-și dezvolte aptitudinile și talentele, să contribuie la progresul societății.

Umaniștii vroiau să știe totul, deoarece credeau în puterea înnoitoare a științei, adepți ai progresului s-au preocupat de reforma societății și educarea omului. Ei se pronunțau pentru libertate și independență, pentru dreptul fiecărui cetățean de a participa la viața publică, îndeplinind cele mai înalte funcții. Întrețineau strînse legături între ei și dominau viața intelectuală a epocii.

DANTE ALIGHIERI

FRANÇOIS RABELAIS

WILLIAM SHAKESPEARE

Apărut în Italia, umanismul s-a răspândit în aproape toate țările din Europa. Importante centre umaniste au fost *Florența, Veneția, Padova, Paris, Lyon*, care erau în același timp vestite centre universitare și tipografice. În această perioadă s-au creat și biblioteci în diferite țări, în care erau adunate cărți valoroase din antichitate, documente, manuscrise.

B. În literatură. Umanismul s-a manifestat de timpuriu în literatură. Pe lângă limba latină se scrie tot mai mult în limba popoarelor respective, ceea ce duce la apariția literaturii naționale. Cei mai importanți reprezentanți ai umanismului în Italia au fost: *Dante Alighieri, Francesco Petrarca*.

Dante (1265—1321), originar din Florența, este unul dintre cele mai mari genii ale umanității. Opera sa principală este *Divina Comedia*, poem în versuri, scris în limba italiană, în care deși se mai simte influența bisericii, este totuși străbătută de dorința de a cunoaște lumea. Ea are un conținut fantastic.

Petrarca (1304—1374) a lăsat multe opere în limba latină și italiană. A cîntat frumusețea naturii, dragostea de patrie. În poezia *Italia mea* deplînge fărîmîțarea patriei sale și dorește ca unitatea Italiei să fie înfăptuită de poporul italian. Împreună cu *Dante* poate fi considerat întemeietor al poeziei italiene.

Umanismul s-a dezvoltat și în alte țări din Europa.

În Franța, reprezentantul cel mai de seamă al umanismului este *François Rabelais*. El a scris un roman intitulat *Gargantua și Pantagruel*, operă renumită a literaturii franceze, în care se critică felul cum se făcea educația în epoca medievală.

În Anglia, literatura înflorește în mod deosebit în timpul reginei Elisabeta. Atunci trăiește marele dramaturg *William Shakespeare*, creator al unei opere imense, în care se oglindesc momente dramatice ale istoriei omenirii, momente zbuciumate din istoria Angliei, ca și scene din viața de fiecare zi (*Richard al III-lea, Hamlet, Othello* etc.).

Unul dintre cei mai de seamă sprijinitori ai umanismului în Italia a fost Laurentiu Magnificul, la curtea căruia se adunau marii umaniști ai epocii. Grup de umaniști reprezentați într-o pictură din epoca Renașterii.

Ideile umanismului au pătruns și în răsăritul Europei: *Cehia, Polonia, Ungaria, Țările Române*. Primul umanist de origine română a fost *Nicolae Olahus*. Născut în Transilvania (Sibiu) a ajuns cardinal al Ungariei. În lucrările sale a afirmat pentru prima dată originea latină a poporului român. Aceste idei apar și în opera unor cărturari români, ca *Miron Costin*, stolnicul *Constantin Cantacuzino*, *Dimitrie Cantemir*. Sub influența umanismului încep să se tipărească primele lucrări în limba română.

B. Matematica. Științele naturii. Umanismul a dus la reînnoirea științei. Pornind de la studiul operelor antichității, oamenii de știință au căutat noi metode de cercetare. Credeau în puterea de cunoaștere a omului, în descoperirea adevărului. Ei au luptat împotriva concepției medievale care combătea cercetarea științifică, și acuza pe oamenii de știință de magie. S-au preocupat de matematică, fizică, astronomie, mecanică, geologie. Numeroase progrese s-au făcut în chimie, botanică, zoologie. În medicină s-au studiat structura corpului omenesc și circulația sîngelui.

Reprezentantul cel mai de seamă al științei Renașterii a fost *Leonardo Da Vinci*, care a subliniat rolul matematicii în cercetarea științifică (lectura 1), a făcut descoperiri importante în astronomie (legile sistemului solar), în medicină; a construit mașini hidraulice și a făcut proiecte pentru mașini zburătoare. Cercetările sale s-au îndreptat și în domeniul anatomiei, contribuind la cunoașterea corpului omenesc.

NICOLAUS COPERNIC

Concepția umanistă despre știință a deschis o epocă de descoperiri în acest domeniu, creîndu-se noi teorii asupra omului și naturii, opuse concepției bisericești. Astfel *Nicolaus Copernic* — polonez de origine, a arătat că Soarele este în centrul sistemului planetar, și nu Pământul, cum se susținea pînă atunci pe baza teoriei lui Ptolemeu (lectura 2). Descoperirea lui a fost confirmată în sec. al XVII-lea de *Galileo Galilei*. Acesta a rezolvat o serie de probleme de astronomie, matematică, tehnică și a perfecționat luneta astronomică. Un alt adept al teoriei lui Copernic a fost *Giordano Bruno*, care susținea că materia stă la baza tuturor lucrurilor.

B. Studiul societății omenesti. Umaniștii au creat și o nouă concepție despre societate și despre felul cum trebuie condusă. Astfel *Erasm de Rotterdam*, originar din Țările de Jos, cel mai ilustru reprezentant al umanismului din Europa de nord, era convins că societatea se face mai bună pe măsură ce oamenii devin mai învățați. În principala sa operă „*Lauda prostiei*”, o satiră la adresa societății medievale, ironizează cu ascutime ignoranța clerului, combate nedreptățile săvîrșite de monarhi și se ridică împotriva mizeriei poporului (lectura 3). El a exercitat o mare influență asupra vieții intelectuale din Europa. Contemporanii îl considerau ca cel mai înțelept om al vremii. De aceea l-au numit „*lumina lumii*”.

ERASM DE ROTTERDAM

În Anglia *Thomas Morus*, în lucrarea „*Utopia*”, susținea crearea unei societăți mai bune, bazată pe egalitatea economică, socială și politică; nu are încredere în stat și este un adept al păcii, „care nu poate fi plătită niciodată prea scump”.

O preocupare de seamă a umaniștilor a fost și istoria. Cel mai important reprezentant a fost *Niccolo Machiavelli* (1469–1527), istoric și om politic; a scris lucrarea „*Principele*”, în care a subliniat cauzele fărîmîțării politice a țării sale (lectura 4). Salvarea Italiei o vedea numai în unificarea ei politică. Pentru atingerea acestui scop el recomanda folosirea tuturor mijloacelor posibile, chiar violența și minciuna.

NICCOLO MACHIAVELLI

În perioada Renașterii, umanismul a avut un rol important în formarea culturii moderne, a literaturii naționale. Prin ideile pe care le-a răspîndit și influența sa în majoritatea statelor europene știința a realizat progrese importante în matematică, astronomie, medicină. Teoriile despre transformarea societății au ridicat probleme dintre care unele vor fi rezolvate în epoca modernă.

Leonardo Da Vinci despre rolul matematicii:

Lectura 1

«Nici o cercetare omenească nu se poate numi cu adevărat știință dacă nu este dovedită prin demonstrații matematice; universul ascunde sub aparențele sale o realitate matematică».

Îată ce spune Copernic despre teoria sa:

Lectura 2

«M-am convins că soarele e o stea fixă înconjurată de planete care se învîrtesc în jurul ei și al căror centru și flacără este el; că mișcarea tuturor planetelor dă loc unei serii duble de fenomene pe care trebuie să le deosebim, fiindcă unele derivă din mișcarea pămîntului (de rotație) și altele din revoluția acestor planete în jurul soarelui».

Erasm despre război:

Lectura 3

«Dacă între problemele omenirii este una pe care trebuie să o privim cu teamă și chiar să o evităm... să o respingem prin toate mijloacele, aceasta este războiul. Nimic nu este mai nelegiuit, mai dăunător, mai periculos, mai groaznic... mai nedemn de un om...»

În «*Principele*» Machiavelli expune cauzele fărîmîțării Italiei și cere familiei de Medici să înlăptuiască unificarea statului.

Lectura 4

«...Italia, a cărei viață s-a stins aproape, așteaptă pe cel ce va putea să-i vindece rănila și să pună capăt prădăciunilor și jafurilor din Lombardia, birurilor grele din Regatul de Neapole și din Toscana, care să-i lecuiască plăgile atît de învechite, încît ele s-au adîncit în carnea ei... O vedem... hotărîtă și gata să urmeze un stindard numai să fie cineva care să-l înalțe. Dar astăzi nu vedem pe nimeni altcineva în care ea ar putea să spere mai mult decît în ilustra voastră familie...»

— Ce este Renașterea?

— Ce este umanismul și care au fost reprezentanții săi în Italia?

— Unde s-a răspîndit umanismul și ce reprezentanți mai cunoașteți?

— În ce constă progresul realizat de umanism în știință?

Exerciții

Renașterea artistică

- A. Prin ce se caracterizează arta Renașterii?**
B. Care au fost cei mai de seamă reprezentanți ai artei Renașterii?

LEONARDO DA VINCI
(autoportret)

RAFAEL SANZIO
(autoportret)

A. O artă nouă bazată pe cunoaștere. Concepția nouă despre om, viața și natura înconjurătoare se reflectă cu prisosință și în arta din epoca Renașterii. Artiștii erau foarte cultivați și multilateral pregătiți. Cunoșteau literatură, filozofie, matematică, arhitectură, arta antichității din care s-au inspirat. Făceau studii asupra naturii și asupra corpului omenesc. Toate acestea au făcut ca arta Renașterii să reprezinte omul, lumea în toată frumusețea și măiestria lor. Artiștii lucrau cu pasiune zi și noapte, ani în șir, pentru a da opere de o deosebită perfecțiune artistică. Cele mai de seamă centre ale artei Renașterii au fost *Florența*, *Roma* și *Veneția*. Renașterea artistică a apărut în orașele din Italia, fiind favorizată de bogăția marilor negustori, bancheri, principii, care căutau să atragă pe artiști, comandându-le opere de artă, dar și pentru că aici se întâlneau urmele marilor realizări ale artei antichității. (Lectura)

B. Marii artiști ai Renașterii italiene. În epoca Renașterii, pictura, sculptura și arhitectura cunosc o deosebită înflorire. *Leonardo Da Vinci*, *Rafael Sanzio*, *Michelangelo Buonarotti* sînt cei mai străluciți reprezentanți ai Renașterii artistice în Italia. Leonardo Da Vinci, pictor, sculptor și om de știință, a lucrat la Florența și Milano. A realizat tablouri celebre în care redă frumusețea și sensibilitatea umană, splendide peisaje pline de poezie. A creat procedee noi în folosirea culorii. Celebre sînt *Gioconda*, prin expresia chipului și a miinilor, *Sfînta Ana*, *fecioara și copilul* și altele.

Rafael Sanzio a fost pictor și arhitect vestit. Artă sa a influențat mult timp pe artiștii Renașterii. A lăsat un număr mare de portrete, în special madoane, în care a redat cu multă măiestrie seninătatea și grația feminină. Vestite sînt *Madona Sixtină*, *Madona cu sticlele* și altele. Dar operele sale cele mai importante sînt picturile în frescă de pe pereții unor săli din Vatican, remarcabile prin perfecțiunea desenului, prin colorit și compoziție. Ele reprezintă teologia, poezia și știința, subiectul unora fiind inspirat din epoca antică, ca, de exemplu, *Școala din Atena*.

Michelangelo Buonarotti, originar din Florența, era un talent multilateral: a fost pictor, sculptor, arhitect și poet. Dar în tot timpul vieții sculptura l-a atras cel mai mult. El a exprimat în capodoperele sale mînia și revolta împotriva cotorpitorilor Italiei. Mare artist, dar și bun cetățean, și-a apărut cu arma în mînă orașul în care se născuse. Michelangelo a creat în sculptură opere desăvîrșite. Vestite sînt statuile ce reprezintă *Pietă*, *Moise*, *David*, *Robii*, precum și cele din Capela Medici. A fost și pictor: a pictat timp de 4 ani bolta *Capelei Sixtine* (din Vatican).

Ca arhitect a elaborat planurile grandioasei cupole a *catedralei Sf. Petru*, care domină și astăzi Roma.

B. Artiștii Renașterii în alte țări din Europa.

Renașterea artistică s-a răspîndit și în restul Europei. Aceasta s-a făcut atît prin artiștii italieni atrași la curțile regilor și nobilimii din alte țări, cît și prin cei care veneau să studieze cultura Italiei.

Renașterea s-a dezvoltat cu repeziciune în *Țările de Jos*. Aci a trăit în sec. al XV-lea *Jan van Eyck*, renumit pictor portretist. Între cele mai remarcabile realizări ale sale se numără și *Portretul unui necunoscut*, care se găsește la Muzeul de artă din București. Renumit a fost *Pieter Brueghel cel Bătrîn*, care a redat în operele sale scene din viața și munca țăranilor (*Anotimpurile*, *Dans țărănesc*), precum și momente din istoria țării sale.

În *Franta*, rolul cel mai important în arta Renașterii îl deține arhitectura. Se construiesc nume-

Madona Sixtină
de Rafael

Moise de Michelangelo.
Artistul redă
cu multă măiestrie
vitalitatea, încrederea
și voința acestui personaj.

Dans țărănesc, pictură de Pieter Bruegel cel Bătrîn

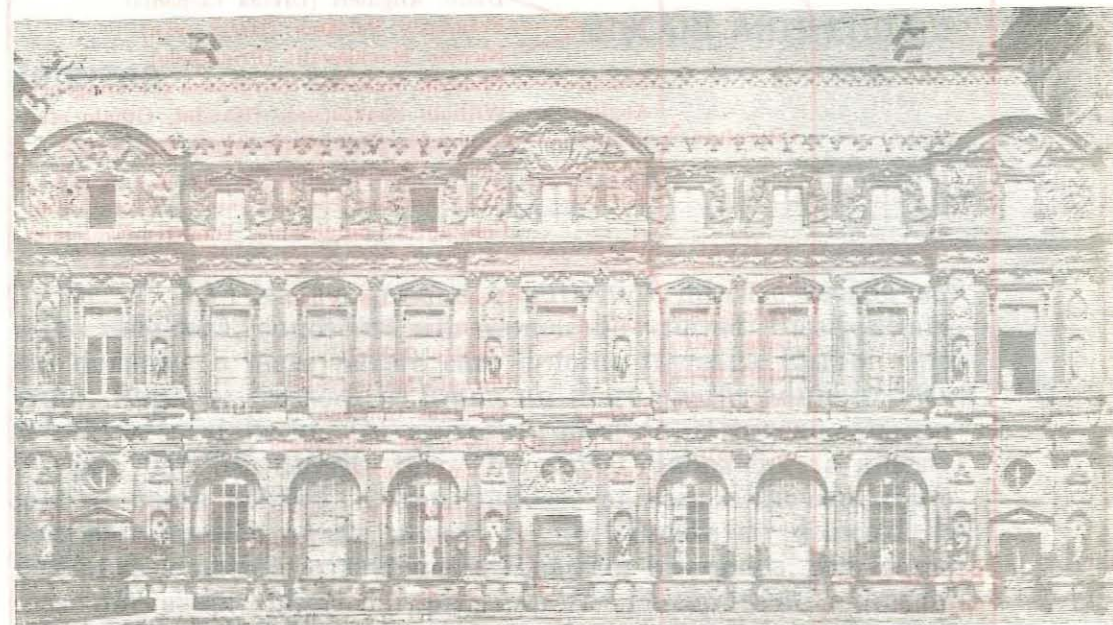
roase castele și palate, cele mai multe pe valea Loarei (*Castelul din Chambord*). La Paris construcția palatului *Louvre* a fost încredințată arhitectului *Pierre Lescot*. La împodobirea acestuia a participat sculptorul *Jean Goujon*. El a realizat și basoreliefurile pentru *Fântâna inocenților*, care reprezintă grațioase nimfe ce duc câte un ulcior.

La sfârșitul sec. al XV-lea arta Renașterii se dezvoltă și în *Germania*. Aici trăiește *Albrecht Dürer* — pictor și gravor. Este renumit prin portretele și desenele după natură, dar și prin gravurile în lemn și aramă.

Renașterea artistică a influențat arhitectura și pictura din centrul și răsăritul Europei. În Țările Române meșteri anonimi au știut să îmbine, armonios, elemente noi cu bogata tradiție populară, lăsând moștenire valoroase opere de artă. Între cele mai remarcabile monumente ale artei românești se numără mănăstirea de la *Curtea de Argeș*.

Spiritul Renașterii s-a făcut simțit și în *Ungaria, Cehia, Polonia, Rusia*. Meșterii ruși și-au însușit tehnica arhitecților italieni cu care au lucrat împreună la construirea Kremlinului. În pictură apare portretul.

Renașterea este o adevărată revoluție culturală care a dat lumii opere de valoare mondială. Ea a fost, după cum o caracterizează

Palatul Louvre din Paris (aspect actual). A fost reședință regală, astăzi muzeu

Fr. Engels, «cea mai mare răsturnare progresistă din câte trăise lumea până atunci». Renașterea a apărut în condițiile destrămării feudalismului și apariției capitalismului. Concepțiile Renașterii — preocuparea pentru om și natură, încrederea în valoarea omului, spiritul critic, experiența și observația, au fost preluate și dezvoltate în cultura și arta din secolele următoare.

În Italia familia de Medici a încurajat dezvoltarea artei și literaturii. Unul dintre membrii acestei familii, *Laurențiu Magnificul*, a înființat în grădina palatului său din *Florența* o școală de sculptură în care s-a format și *Michelangelo*:

«Grădina lui *Laurențiu Magnificul* era înțesată de tot felul de antichități și bogat împodobită cu numeroase picturi. Acestea se aflau adunate laolaltă, pentru frumusețea lor, pentru a fi studiate, sau numai pentru plăcerea de a fi priynte. Cheile grădinii le avea tot timpul asupra sa *Michelangelo*, care era mai avîntat decît ceilalți în toate faptele sale și se arăta întotdeauna hotărit și plin de o neasemuită vioiciune...»

«*Michelangelo* a sculptat într-o bucată de marmură, dăruită de către *Laurențiu*, lupta lui *Hercule* cu *Centaurii*. Aceasta era atît de frumoasă, încît, pentru cel care o privește ea nu pare făcută de mina unui tînăr, ci de a unui maestru de seamă..»

Lectură

Reforma

A. Care au fost cauzele reformei?

B. Cum s-a manifestat reforma în Germania?

A. Reforma a avut cauze economico-sociale, politice și culturale.

În sec. al XVI-lea s-a produs o puternică mișcare socială sub haină religioasă, cunoscută sub numele de *reformă*. Biserica catolică devenise o mare putere care domina întreaga Europă apuseană. Papii își creaseră la Roma un mare aparat administrativ, judecătoresc și fiscal. Cu ajutorul acestuia strângeau venituri tot mai mari din diferite țări. Din cauza războaielor, a amestecului în viața politică, a vieții luxoase pe care o duceau, reprezentanții bisericii aveau nevoie de noi izvoare de venituri. Ei căutau să le obțină prin vânzarea funcțiilor bisericești, prin numeroase dări asupra bisericilor, prin impozite percepute de la orășeni, prin vânzarea indulgențelor. Abuzurile lor se împleteau cu cele ale marilor feudali provocând o stare de nemulțumire generală. Copleșită de dări, corvezi și alte obligații feudale față de cler și de nobili, lipsită de pământ, țărănimea era într-o permanentă frământare. Ei i se alătură orășenimea, care suferea din cauza impozitelor și restricțiilor de tot felul; burghezia bogată voia o organizare bisericească mai simplă, supusă intereselor ei.

Luxul clerului ca și averile imense ale bisericii stârneau invidia principilor și nobilimii; aceștia doreau să pună mâna pe bogățiile bisericii.

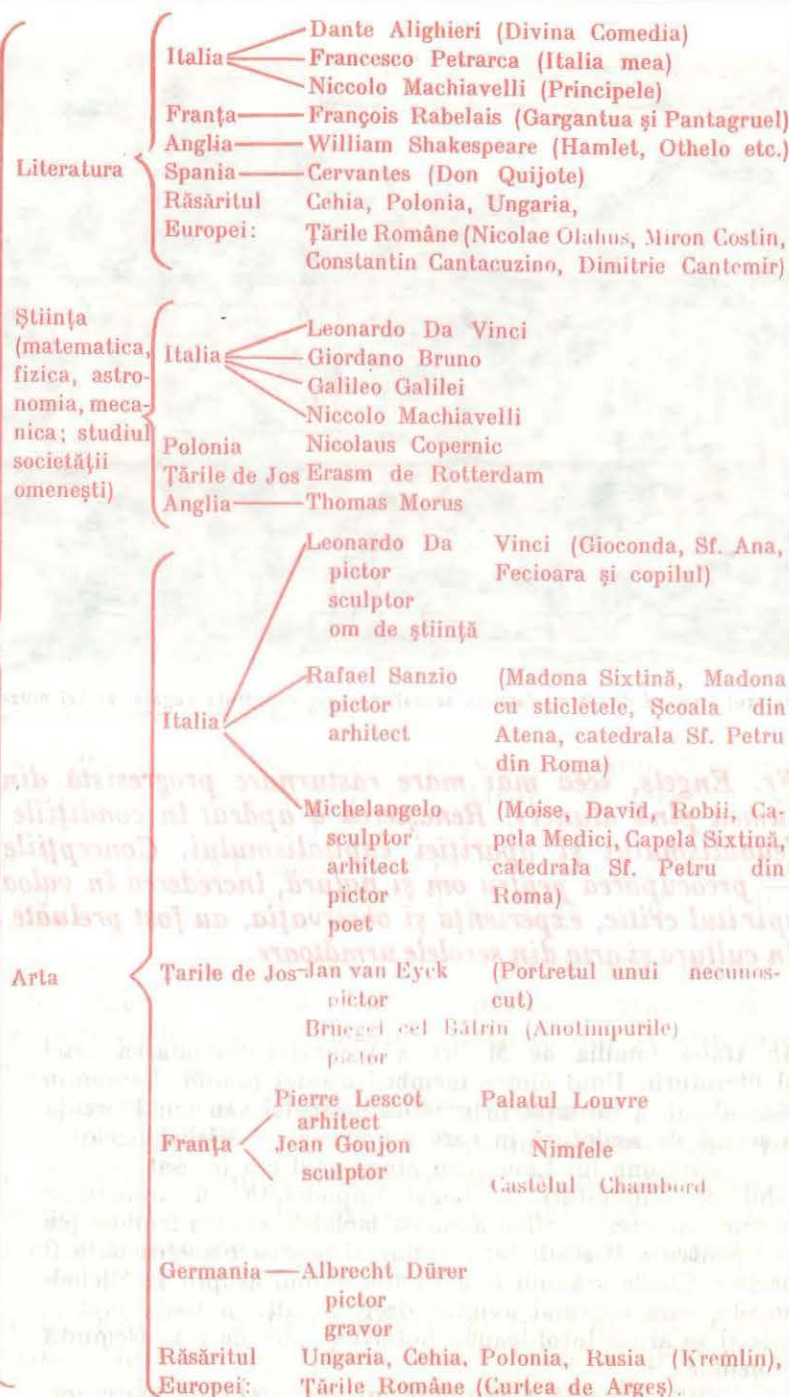
În țările unde monarhia era mai puternică, ea nu voia să recunoască supremația bisericii; puterea regală restrânge treptat privilegiile clerului; își însușește o parte din bunurile acestuia și caută să subordoneze biserica monarhiei. Împotriva bisericii se ridică și umaniștii, care susțineau dezvoltarea nestingherită a gândirii omului, literaturii, științei și artei.

Astfel, toate clasele sociale doreau reformarea bisericii, dar fiecare o înțelegea după interesele sale.

Mișcarea de reformă s-a dezvoltat cu repeziciune în Germania, lipsită de unitate politică, și unde biserica catolică deținea domenii întinse și exercita o mare autoritate.

B. Reforma lutherană. Inițiatorul mișcării de reformare a bisericii catolice a fost *Martin Luther* (1483—1546). Acesta era profesor la Universitatea din Wittenberg. În 1517 a scris cele

RENAȘTERE umanism

Exerciții — De ce putem spune despre principalii reprezentanți ai Renașterii că erau multilateral pregătiți?

— Ce opere ale Renașterii cunoașteți?

MARTIN LUTHER

95 de teze ale sale (o scriere alcătuită din 95 de propoziții), pe care le-a lipit pe ușa catedralei din Wittenberg. În aceste teze el s-a îndepărtat de dogmele bisericii catolice, critica lăcomia acesteia și a papei de la Roma, combătea comerțul cu indulgențe, se ridica împotriva autorității papale și a ierarhiei clerului și cerea o organizare mai simplă a bisericii, fără fast și lux. Tipărite, tezele sale au fost răspândite în toată Germania. Ele au avut un mare răsunet în păturile largi ale poporului. Luther a fost excomunicat de papă și declarat în afara legii — oricine voia putea să-l închidă sau să-l omoare. Ascuns de unul dintre principii germani la castelul Wartburg, Luther traduce Biblia în limba germană.

Atitudinea lui Luther împotriva papei a atras, la început, în jurul său toate păturile progresiste ale poporului german care doreau unificarea Germaniei și scoaterea ei de sub dominația bisericii catolice.

Deși a atacat biserica catolică, Luther nu a cerut desființarea cultului religios, el l-a adaptat nevoilor noii clase — burghezia — care dorea o biserică simplă și puțin costisitoare. Reforma a fost îmbrățișată și de principii germani care rivneau la averile bisericii. Mai mult chiar, Luther trece de partea feudalilor germani, care adoptând reforma luterană caută să o impună supușilor lor.

B. Reforma populară. Masele populare, țăranii și sărăcimea orașelor nu se mulțumeau numai cu reorganizarea bisericii. Voiau o reformă revoluționară care să le aducă eliberarea de orice asuprire.

Reprezentantul acestei idei a fost *Thomas Münzer*. El susținea că țăranimea și sărăcimea de la orașe trebuie să creeze o societate fără asuprire, fără clase, bazată pe dreptate și egalitate deplină. Întreaga putere să fie trecută în mîna poporului. Ideile sale exprimau dorințele maselor populare, care urmăreau să scape de exploatarea feudală (lectură). Avînd strînse legături cu masele largi ale poporului el va prelua conducerea acestora în războiul țăranesc, luptînd pentru realizarea ideilor sale pînă în ultima clipă a vieții.

Urmările reformei. Reforma luterană s-a extins mai ales în partea de nord a Germaniei. Treptat ea devine o nouă religie, care nu-l mai recunoaște pe papa drept șef al bisericii; preoții erau subordonați principilor feudali: cultul religios s-a simplificat, înlăturîndu-se fastul și icoanele din biserici; s-a introdus limba germană în locul limbii latine în oficierea cultului.

Reforma bisericii catolice s-a extins și în alte țări; au apărut și alți reformatori. Astfel reforma a cuprins Franța, Anglia, Elveția. Ea a pătruns și în Ungaria, Polonia, Cehia, Transilvania.

Cu toate acestea, biserica catolică era încă destul de puternică; de aceea ea va începe o largă acțiune pentru stăvilirea ideilor reformei. Această acțiune, numită *contrareformă*, a fost sprijinită în mod deosebit de ordinul călugărilor *iezuiți* și de tribunalul *inchiziției*, reorganizat de papalitate.

Răspîndirea reformei a dat o lovitură puternică influenței bisericii catolice în viața politică și în cultură, a dus la o considerabilă scădere a veniturilor sale prin ieșirea multor țări de sub autoritatea papei.

Luînd apărarea țăranilor exploatați, *Thomas Münzer* scria:

«Vedem că baza oricărei camete, a oricărei hoții și a oricărui jaf o constituie domnia și prinții noștri. Ei au pus stăpînire pe toate bunurile. Peștele din apă, pasărea din văzduh, orice plantă de pe pămînt — totul trebuie să le aparțină lor. De aceea ei răspîndesc printre săraci poruncile domnului și spun: domnul a poruncit să nu furi. Acest lucru nu-i privește însă pe ei deși ei fac ca toți oamenii să ajungă în mizerie. Ei smulg pielea și carnea de pe bietul plugar, de pe meșteșugar...»

Iar altă dată scria:

«Întrucît pînă în momentul de față asupra oamenilor simpli săraci de la orașe și sate... apăsau mari poveri puse de domnia clerici și laici și de autoritățile pe care aceștia nu le supărau cu nimic, urmează că o asemenea povară nu poate fi nici îndurată și nici răbdată, decît dacă omul sărac are de gînd să pornească el însuși prin lume cu toiagul ca cerșetor și să trimită să cerșească pe urmașii săi».

Cauzele

Reformei

Reforma lui

Luther

Reforma

populară a lui

Thomas

Münzer

Urmările

reformei

- Economice, sociale, politice și culturale.
- Combate autoritatea papală, ierarhia clerului, cere organizarea mai simplă a bisericii.
- Traduce Biblia în limba germană.
- Trece de partea feudalilor germani, care impun reforma supușilor lor.
- Urmărea eliberarea maselor populare de asuprirea feudală.
- Slăbirea influenței bisericii catolice în viața politică.
- Extinderea reformei în mai multe țări.

- Care au fost cauzele reformei?
- Ce concluzii desprindeți comparînd reforma lui Luther cu cea propusă de T. Münzer?

Exerciții

Războiul țărănesc din Germania (1524 - 1525)

- În ce condiții a izbucnit războiul țărănesc german?
- Ce caracter au avut revendicările răsculaților?
- Care a fost situația Germaniei după înfrângerea războiului țărănesc?

THOMAS MÜNZER
a reprezentat curentul
revoluționar în cadrul
reformei și a luptat pentru
înfăptuirea ideilor sale

Răspîndirea reformei în rîndurile țărănimii germane a dus la izbucnirea unei mari răscoale anti-feudale care a cuprins aproape întreaga Germanie, un adevărat război țărănesc.

A. Agravarea exploatării; apariția reformei. La începutul sec. al XVI-lea situația țăranilor și a orașenimii sărace din Germania devenise deosebit de grea.

Masele țărănești, în majoritatea lor iobage, erau împovărate de numeroase dări — claca, dijma, arenda; nobilii și clerul răpeau acestora și ultima brumă de agoniseală. Abuzurile de tot felul săvîrșite de feudali făceau viața țăranilor aproape imposibilă; pedepsele aplicate mergeau de la tortură pînă la ucidere.

Orașenimea săracă, alcătuită din lucrători, calfe, zilieri, mici meșteșugari, lipsită de drepturi, era la bunul plac al celor bogați.

De aceea țăranii și săracimea orașelor au aderat la reformă, îmbrățișînd îndeosebi ideile revoluționare ale lui Thomas Münzer.

B. Revendicări cu caracter moderat și revendicări cu caracter radical. În anul 1524 izbucnește o puternică răscoală în sud-vestul Germaniei, întinzîndu-se apoi și în alte regiuni. Răscoala a fost precedată de răscoale locale care arătau starea de spirit a țărănimii germane.

Răsculații organizați în cete și detașamente înarmate atacau castelele și bisericile pe care le jefuiau și le distrugau; uneori ocupau și orașe. De partea țărănimii trece și orașenimea. Răscoala s-a extins cu repeziciune în centrul și nordul Germaniei, căpătînd proporțiile unui război țărănesc,

în care răsculații aveau o organizare militară și un program de luptă. Ei și-au formulat revendicările într-un program intitulat *Cele 12 articole*, prin care cereau între altele: desființarea iobăgiei; înapoierea pămînturilor obștești; micșorarea birurilor; dreptul la pescuit și vinat. După cum se poate desprinde din conținutul acestui program cererile lor erau destul de moderate, limitîndu-se la îngrădirea exploatării și nu la desființarea ei (lectură).

Mișcarea a fost mai puternică în regiunea Turingia, unde lupta armată a fost condusă de către *Thomas Münzer*. El a lansat un apel către săracimea orașelor și mineri, cerîndu-le să lupte alături de țăranii răsculați. Ideile lui Münzer, formulate într-un alt program mai radical și revoluționar, *Scrisoarea program*, au început să fie aplicate: s-a instituit proprietatea colectivă asupra averilor și obligativitatea muncii pentru toți. În orașul *Mühlhausen* a fost instalată puterea revoluționară.

Țărani răsculați luați prizonieri (gravură în lemn)

Amploarea și violența răscoalei au surprins nobilimea germană nepregătită. Pentru a câștiga timpul necesar în vederea organizării unor armate cu care să înfrângă răscoala, principii germani încep tratative cu țăranii răsculați.

Spre deosebire de Münzer, Luther îndemna pe țărani la supunere: «*cine ridică sabia, de sabie va pieri*», spunea el. Dar aceștia nu au ținut seama de îndemnurile sale. Atunci Luther a îndemnat pe principii să treacă la măcelărirea răsculaților.

În fața primejdiei, asupritorii și-au strâns rîndurile. În cele din urmă nobilii au reușit să adune oști, cu ajutorul cărora au început să înfrângă, pe rînd, cetele țărănești. Țăranii prinși erau torturați și uciși fără milă.

În mai 1525 oastea feudalilor a pătruns în Turingia și a reușit să înfrângă trupele răsculaților conduse de Münzer. Acesta a fost prins, torturat și decapitat. El a primit moartea cu același curaj cu care luptase și înfruntase tirania nobililor și bisericii.

C. Agravarea iobăgiei; accentuarea fărîmîțării politice. În timpul războiului și al prigoanei dezlănțuite după înfrîngere, mii de sate au fost distruse și zeci de mii de țărani uciși. Starea sărăcimii s-a agravat și mai mult. Nobilii au înmulțit obligațiile țăranilor și i-au forțat să plătească amenzi uriașe pentru pierderile provocate în timpul răscoalei; au înăsprit iobăgia măbind numărul zilelor de clacă.

Prin înăbușirea răscoalei s-a întărit puterea principilor și s-a accentuat fărîmîțarea politică a Germaniei, ceea ce va influența negativ dezvoltarea ulterioară a statului german.

Înfrîngerea războiului țărănesc a fost cauzată de faptul că țăranii răsculați erau lipsiți de unitate în acțiune și de o conducere unică: au fost slab înarmați, iar conducătorii lipsiți de experiență. În multe cazuri unii dintre conducători au trădat cauza țăranilor acceptînd tratative cu nobilii. Sărăcimea orașelor nu a acordat un sprijin mai substanțial răsculaților. Speriată de amploarea

mișcării, burghezia germană, în frunte cu Luther, a trădat cauza țăranilor trecînd de partea feudalilor. Deși înfrîntă, răscoala a dovedit forța revoluționară a țărănimii.

Reforma a fost nu numai o mișcare de reformare a bisericii catolice care s-a răspîndit în toată Europa, dar și o încercare a țărănimii de a se elibera din starea de iobăgie. Înfrîngerea războiului țărănesc a dus la înăsprirea exploatarei feudale, la menținerea iobăgiei și a fărîmîțării politice în Germania.

Revendicările țăranilor cuprinse în cele 12 articole au fost tipărite și răspîndite în toată Germania. Iată unele dintre acestea:

Lectură

Art. III. ...Pînă acum era obiceiul că eram ținuți drept serbi. Țăranii cer desființarea șerbiei.

Art. IV. Să se restituie obștilor dreptul de a vîna sau pescui ce li s-a luat prin uzurpare.

Art. V. Să se restituie pădurile uzurpate de stăpîni, pentru ca membrii obștilor să le poată folosi după nevoile lor.

Art. VI. ...Aveam o plîngere grea din pricina clăcii care e sporită și crește zi cu zi. Dorim ca să se aibă în această privință cuvenita înțelegere și să nu fim apăsați atît de tare, cî să fim tratați milostiv.

Art. VII. Stăpînul să nu mai pretindă de la țăran servicii sau altele peste invoiala ce există între ei; orice slujbă ce i s-ar cere țăranului în plus să fie plătită într-o formă cuvenită.

Art. VIII. Censul pentru pămîntul pe care țăranii îl țin de la stăpîni să fie redus de aceștia, căci mulți țăranii se ruinează nefiind în stare să-l plătească.

Cauzele războiului

- Situația grea a țăranilor și orașenilor săraci din Germania datorită intensificării exploatarei feudale.
- Răspîndirea ideilor revoluționare ale lui Thomas Münzer.

Desfășurarea războiului țărănesc

- Izbucnește în sud-vestul Germaniei — se întinde în centru și nord.
- Cele 12 articole.
- Turingia — lupta condusă de Th. Münzer.
- Luther era împotriva răscoalei.
- Înfrîngerea războiului: agravarea situației țăranilor, întărirea puterii principilor, menținerea fărîmîțării politice a Germaniei.

- Care au fost cauzele războiului țărănesc; dar urmările sale? *Exerciții*
- De unde rezultă caracterul revoluționar al programului susținut de Th. Münzer?

STATELE FEUDALE ABSOLUTISTE DIN EUROPA ÎN SECOLUL AL XVI-lea ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea PRIMA REVOLUȚIE BURGHEZĂ

Anglia

A. Prin ce se caracterizează situația economică și socială a Angliei?

B. Ce forțe sociale au sprijinit instaurarea absolutismului monarhic în Anglia?

A. Dezvoltarea manufacturilor și comerțului; noua nobilime.

În sec. al XVI-lea economia Angliei se dezvoltă tot mai mult pe drumul capitalismului. Se deschid noi manufacturi în domeniul metalurgiei și mineritului în centrul și vestul Angliei. Se creează șantiere navale și porturi (Londra, Bristol, Liverpool) care sînt vestite încă din această vreme. Se înmulțesc manufacturile textile, Anglia devenind o mare exportatoare de stofe. La dezvoltarea manufacturilor au contribuit țesătorii flamanzi care emigraseră în Anglia, aducînd o tehnică superioară, precum și unele măsuri luate de stat ca de exemplu, interzicerea comerțului cu lînă.

Concomitent se pun bazele flotei maritime comerciale. Negustorii englezi își transportau mărfurile pe Marea Mediterană pînă în Asia Mică și Siria, iar pe Marea Baltică spre Rusia și Țările Scandinave. După marile descoperiri geografice Anglia ocupă o poziție favorabilă pe drumurile comerciale care duceau spre teritoriile nou descoperite.

În aceste condiții numărul burgheziei crește și alături de ea se formează *noua nobilime*, provenită din nobilimea interesată în comerț și în manufacturile de postav. Avînd aspirații comune burghezia engleză și noua nobilime va sprijini întărirea puterii centrale.

A. Deposdarea țăranilor de pămînt. Înmulțirea și răspîndirea manufacturilor au dus la scumpirea prețului lînii. Nobilii au considerat că este mult mai avantajos să renunțe la agricultură și în schimb să mărească suprafețele pășunilor pentru a crește un număr cît mai mare de oi. Ei au împrejmuit pămînturile care pînă atunci fuseseră folosite în comun: pădurile, pășunile, finețele. Apoi au început să împrejmuiască și să transforme în pășuni pămînturile arabile care aparțineau țăranilor și cele pe care aceștia le aveau în arendă de la nobili (lectura 1). *Împrejmuirile sau îngrădirile* au sărăcit țăranimea care era silită să

vagabondeze prin sate în căutare de lucru. Împotriva vagabondajului au fost făcute legi aspre, prin care țăranii erau siliți să muncească în manufacturi sau pe moșii. Aceste legi au fost numite de K. Marx *legislația sîngeroasă*.

Înăsprirea situației țăranimii a provocat mari nemulțumiri și izbucnirea a numeroase răscoale. Cea mai importantă a fost răscoala condusă de *Robert Ket* (1549). Răsculații au cerut să se interzică proprietarilor de moșii creșterea unui număr prea mare de oi și să se înapoieze țăranilor pămînturile răpite, desființîndu-se împrejmuirile. Răscoala a fost înfrîntă și *Robert Ket* spînzurat.

B. Noua nobilime și burghezia. În sec. al XV-lea în Anglia în condițiile dezvoltării capitalismului statul centralizat s-a consolidat devenind *monarhie absolutistă* (formă de conducere a statului în care regele avea puteri nelimitate). Noua nobilime și burghezia aveau nevoie de o conducere care să asigure condițiile necesare dezvoltării economice și extinderea relațiilor comerciale externe. De aceea au devenit un factor important al consolidării puterii monarhice. Aceasta s-a realizat în timpul lui *Henric al VIII-lea Tudor*. El s-a proclamat șef suprem al bisericii în Anglia, scoțînd-o de sub autoritatea papei. Biserica engleză s-a numit de atunci biserica anglicană. Au fost suprimate impozitele pe care clerul le plătea papalității, au fost confiscate moșiile mănăstirilor și bisericilor catolice și vindute burghezilor bogați sau membrilor nobilimii noi.

Monarhia absolutistă engleză a ajuns în culmea puterii în timpul reginei *Elisabeta* (1558—1603). Ea și-a creat un consiliu cu care hotăra în problemele de finanțe și justiție. Adeseori, parlamentul se opunea măsurilor luate de regină.

Această perioadă se caracterizează printr-un nou avînt al economiei. S-au introdus noi procedee tehnice în manufacturi, în exploatarea minelor și în metalurgie.

HENRIC AL VIII-lea,
care a început consolidarea
puterii monarhice
în Anglia

ELISABETA,
în timpul căreia
Anglia începe să devină
stăpîna mărilor

Pentru dezvoltarea comerțului extern s-au creat *companii* (asociații) comerciale, care stabileau legături cu țările îndepărtate, luptând pentru înlăturarea celorlalți concurenți. *Compania răsăriteană* se ocupa cu comerțul pe Marea Baltică, *Compania levantină* făcea comerț în porturile Mediteranei răsăritene, iar *Compania Indiilor Orientale* a înlăturat concurența spaniolilor, a portughezilor și a francezilor, acaparând teritoriile pe care le stăpîneau aceștia în India. Londra a devenit unul dintre marile porturi ale comerțului internațional (lectura 2).

În timpul Elisabetei s-a început formarea domeniului colonial englez. Pe lângă posesiunile din India, englezii au întemeiat colonia *Virginia* în răsăritul Statelor Unite ale Americii (1584).

În expansiunea ei comercială și teritorială, Anglia s-a ciocnit de Spania care stăpînea mari teritorii în America și domina căile comerciale spre aceste ținuturi bogate în aur și argint. Puternica flotă spaniolă trimisă de regele Spaniei (Filip al II-lea) și supranumită „*invincibile armada*” hărțuită de vasele engleze, ușoare și superioare ca tehnică, a fost distrusă de furtună. Acest dezastru a marcat începutul decăderii dominației maritime a Spaniei. Mările vor fi stăpînite de Anglia și Olanda.

Pentru a slăbi puterea Spaniei, Elisabeta a sprijinit și revoluția din Țările de Jos. În același timp ea a încurajat și actele de piraterie împotriva corăbiilor de comerț spaniole.

Supremația maritimă a Angliei a întărit mai mult puterea economică a burgheziei engleze. Urmărind să dobîndească și puterea politică, ea a intrat în conflict, pe la mijlocul sec. al XVII-lea, cu monarhia absolutistă.

În *Utopia* — Thomas Morus arată în legătură cu expo- **Lectura 1**
prierea forțată a țărănimii (împrejmuirile):

«Oile voastre de obicei atît de blînde și care se mulțumesc cu foarte puțin au devenit astăzi — zice-se atît de lacome și de neîmblînzite încît mînîncă chiar oamenii și pustiesc ogoare întregi, case și orașe. Într-adevăr, în toate părțile regatului unde se obține o lînă mai fină și de aceea mai scumpă, aristocrații și alți nobili și chiar unii preoți... nemulțumindu-se cu veniturile anuale și cu roadele pe care, de obicei, le culegeau de pe moșii... nu mai lasă nimic pe moșiile lor pentru arături, rezervă totul pentru pășuni, dărîmă case, distrug orașe, folosind bisericile numai ca țarcuri de oi».

Un scriitor englez, contemporan cu regina Elisabeta, într-o **Lectura 2**
lucrare intitulată «Principalele călătorii ale englezilor» preamărînd-o pe regină, arăta relațiile economice și politice stabilite de Anglia la sfîrșitul sec. al XVI-lea.

«Care dintre regii acestei țări a văzut mai înainte pavilioanele sale fluturînd pe M. Caspică? Care dintre ei a mai încheiat tratate cu regele Persiei, obținînd privilegii mari pentru negustorii săi? Cine a mai văzut înaintea acestei domnii un rezident englez la curtea marelui sultan din Constantinopol? Cine a mai întîlnit agenți și consuli englezi la Tripoli, Siria, Alep, Babilon, Buhara și cine a mai auzit înainte de noi vorbindu-se de englezi la Goa? Care corabie engleză a mai aruncat pînă acum ancora în marele fluviu La Plata, a mai trecut prin strîmtoarea greu de străbătut a lui Magellan, a mers de-a lungul coastelor Chili, Peru și Noua Spanie... a traversat marile întinderi ale Mării Sudului, ...cine a mai încheiat tratate de alianță, prietenie și comerț cu prințul Molucelor și insula Java, cine a mai trecut de Capul Bunei Speranțe, cine a mai ajuns în insula Sf. Elena, pentru a se întoarce în sfîrșit în patrie, încărcat cu toate bogățiile Chinei, așa cum au făcut supușii Reginei, a cărei domnie este splendidă?»

Dezvoltarea manufacturi- lor și a comer- țului

— Metalurgia; mineritul; construcția corăbiilor; dezvoltarea marinei comerciale engleze; țesutul stofelor de lînă.

Situația socială

— Noua nobilime și burghezia.
— Sărăcirea țărănimii; împrejmuirile. Legislația sîngeroasă.
— Răscoala condusă de Robert Ket (1549).

Absolutismul monarhic

— Regele avea puteri nelimitate. Se sprijinea pe noua nobilime și burghezie.
— Elisabeta (1558—1603). Progresele economiei.
— Companiile. Formarea domeniului colonial englez.

- Care erau trăsăturile principale ale dezvoltării economice a Angliei în sec. al XVI-lea? **Exerciții**
— Care au fost cauzele răscoalei din 1549?

Franța

- A. Prin ce se caracteriza situația Franței în sec. al XVI-lea și prima jumătate a sec. al XVII-lea?
- B. Cum s-a consolidat absolutismul monarhic în Franța?

HENRIC AL IV-lea,
a restabilit pacea în Franța,
s-a preocupat
de întărirea puterii
monarhice și de dezvoltarea
economică

A. Dezvoltarea economică și socială. În prima jumătate a sec. al XVI-lea, Franța avea o viață economică înfloritoare. În agricultură, care constituia îndeletnicirea de bază a populației, se realizaseră progrese. Prin secarea mlaștinilor și prin deșteleniri s-au mărit suprafețele cultivate. Au fost introduse și plante noi aduse din America: fasolea, porumbul, cartoful și tutunul. Locuitorii de pe țărmurile din nordul și sudul Franței se ocupau cu pescuitul.

Meșteșugurile s-au perfecționat. A crescut numărul manufacturilor, care produceau obiecte de lux: mătase, postavuri și pânzeturi fine, tapiserii, sticlărie, care se vindeau scump pe piața externă. Tipografiile renumite erau la Paris și Lyon. Metalurgia a luat un mare avânt.

Ca urmare a descoperirilor geografice au înflorit porturile de la Oceanul Atlantic (Bordeaux, Le Havre, Marsilia). Se făcea comerț cu Spania, Anglia, Țările de Jos, precum și cu orașele de pe țărmurile Mării Baltice. S-au făcut încercări de colonizare în America de Nord, creîndu-se prima colonie franceză în Canada.

Dezvoltarea meșteșugurilor, a manufacturilor și comerțului a contribuit la creșterea puterii economice a burgheziei. Regii căutau să atragă burghezia, prin vânzarea unor funcții, pentru care aceasta plătea regelui sume mari de bani.

Nobilimea și clerul sprijineau întărirea puterii regale, fiindcă se temeau de mișcările populare (lectura 1). Pentru a trage cât mai multe foloase, nobilii căutau să trăiască la curtea regală, unde puteau primi diferite funcții în conducerea statului.

S-a format astfel *nobilimea de curte*. Fiind strâns legați de rege, prin favorurile pe care le obțineau de la el, nobilii au ajutat *instaurarea absolutismului monarhic*.

Țăranii căpătaseră dreptul de a se muta de pe o moșie pe alta în schimbul unei sume de răscumpărare. Obligațiile lor față de proprietarul pământului continuau să fie foarte apăsătoare. Nobilii cereau țăranilor achitarea obligațiilor în bani. Țăranii plăteau impozite și regelui.

A. Lupta pentru putere între partidele politice. Reforma religioasă s-a răspândit repede și în Franța. Ea a fost adoptată de o mare parte dintre orășeni, nemulțumiți de taxele impuse de papalitate și de nobilimea din sud-estul Franței, care voia să scape de autoritatea regală și să anexeze moșiile bisericilor catolice. În Franța, adepții reformei s-au numit *hughenoți* (de la cuvîntul *Eidgenossen*, uniți prin jurămint).

Trecerea unei părți din nobilime la reformă a avut urmări grave pentru Franța. Nobilimea s-a împărțit în două partide, care sub masca religiei luptau pentru putere: *partidul hughenot* și *partidul catolic*. Între ele s-au purtat mai multe războaie civile, care au durat, cu scurte întreruperi, peste treizeci de ani (1562—1594).

Ambele tabere au săvîrșit, în numele religiei, acte de cruzime față de populația pașnică, au devastat și distrus orașe, biserici, opere de artă. Uneori și unii și ceilalți îi chemau în ajutor pe regii din statele vecine, primejduind unitatea și independența Franței. S-a creat o stare de anarhie generală (lectura 2).

Datorită războaielor civile, agricultura, manufacturile și comerțul au decăzut, multe orașe erau ruinate, foametea și epidemiile secerau mii de vieți. În această perioadă au izbucnit numeroase răscoale țărănești.

În anul 1589 a moștenit tronul Franței *Henric al IV-lea de Bourbon* (1589—1610), înrudit cu familia regală. Cu acest rege începe să domnească în Franța dinastia de Bourbon. Henric era șeful partidului hughenot, dar pentru a fi recunoscut ca rege a trecut la catolicism. El a pus capăt războaielor civile.

B. Prin măsurile luate de rege sprijinit de burghezie și o parte a nobilimii, Henric al IV-lea a restabilit ordinea internă și autoritatea regală. A încurajat dezvoltarea agriculturii și manufacturilor, în special al celor de mătase fină, care se vindeau scump pe piața externă; a dat *Edictul din Nantes* (1598), prin care se acorda hughenoților libertate religioasă și unele drepturi politice și militare: de a se întruni în adunări generale pentru a

discuta problemele mai importante, de a avea reprezentanți oficiali pe lângă rege și de a stăpîni mai multe cetăți și orașe întărite.

În timpul său, în Franța s-a consolidat absolutismul monarhic. Nobilimea catolică sleită de războaiele civile și speriată de răscoalele țăranilor a acceptat întărirea autorității regale. Nobilimea hughenotă, mulțumită de drepturile ce-i fuseseră acordate prin Edictul din Nantes, se alăturase și ea regelui. Burghezia sprijinea monarhia, care asigura dezvoltarea comerțului și manufacturilor. Henric al IV-lea a căpătat astfel puteri nelimitate. El nu a mai convocat Stările Generale.

În timpul urmașului său, *Ludovic al XIII-lea* (1610—1643), puterea regală a continuat să crească. Ministrul *Richelieu*, care a condus țara în timpul acestui rege, și-a propus să facă din Franța cea mai puternică monarhie din Europa. De aceea, pe plan intern a restrîns drepturile politice și militare acordate hughenotilor prin Edictul din Nantes, menținîndu-le numai libertatea religioasă; a instituit pedepse aspre pentru toți cei care încercau să se opună hotărîrilor regale. Impozitele au fost mărite. Răscoalele erau înăbușite cu cruzime. În politica externă, Richelieu a urmărit slăbirea puterii habsburgilor, asigurarea supremației politice a Franței în Europa (lectura 3).

La mijlocul sec. al XVII-lea, în Franța monarhia feudală absolutistă se întărise. În politica externă, Franța obține o serie de succese, datorită cărora devine o mare putere europeană.

Lectura 1 Documentele vremii relatează despre mișcările lucrătorilor din manufacturi împotriva patronilor. Între acestea este menționată greva lucrătorilor tipografi din Lyon (1539): «Într-o zi, către sfîrșitul lui aprilie, toți lucrătorii lionezi părăsiră atelierele. Nimeni nu veni la lucru și teascurile cele mari nu se mai auzeau trosnind sub brațele vinjoase.

Apoi, în cete, ca soldații, făcură de pază pentru respectarea grevei. Aveau steaguri, ce le slujeau drept semne de adunare, își aleseseră un căpitan și locotenenți care comandau cetele. Străbăteau străzile în ordine, mergînd din atelier în atelier și veghind ca nimeni să nu lucreze. Astfel, vreme de mai multe săptămîni, prin ateliere, praful a acoperit teascurile și literele».

Lectura 2 Între grozăviile săvîrșite în timpul războaielor civile, este cunoscut masacrul din «noaptea Sf. Bartolomeu».

«Deși se încheiase de curînd o pace cu hughenoții, catolicii au făcut presiuni asupra regelui pentru înlăturarea conducătorilor hughenoti (1572). În zorii zilei de 24 august

(ziua Sf. Bartolomeu, în calendarul catolic), toți hughenoții care se aflau în Paris, începînd cu șefii partidului, au fost masacrați din ordinul regelui. Întreg orașul era sub teroare, casele celor asasinați erau jefuite. Masacrul s-a întins și în alte orașe din Franța. Au fost peste 30 000 de victime. Împăratul Germaniei, care era catolic și rudă cu regele Franței, spunea că a fost: «O rușinoasă baie de sînge».

Madame de Motteville din anturajul curții regale îl caracterizează astfel pe Richelieu:

«...El își ordona scopurile, gîndurile și hotărîrile după rațiunea de stat și binele public în măsura în care acestea sporeau autoritatea regelui și tezaurul său. El voia să-l facă (pe rege) să domnească asupra poporului său și el însuși domnea asupra regelui. Viața și moartea oamenilor nu-l impresionau decît în legătură cu interesele sale, cu mărirea și averea sa de care credea că depind în întregime mărirea și averea statului... Trebuie să recunoaștem că a întins hotarele Franței și prin luarea cetății La Rochelle a micșorat puterea ereziei (hughenoților)... Este primul favorit care a avut curajul să micșoreze puterea prinților și a nobililor atît de dăunătoare puterii regale».

Situația economică și socială

- Progrese în agricultură. Dezvoltarea meșteșagurilor și comerțului.
- Creșterea puterii economice a burgheziei.
- Formarea nobilimii de curte.

Războaiele civile

- Partidul hughenot.
- Partidul catolic.

Absolutismul monarhic

- Henric al IV-lea de Bourbon (1589—1610): sfîrșitul războaielor civile; Edictul din Nantes (1598); consolidarea absolutismului monarhic cu sprijinul burgheziei.
- Ludovic al XIII-lea — creșterea puterii regale.
- Richelieu — supremația politică a Franței în Europa.

— Caracterizați dezvoltarea social-economică din perioada premergătoare războaielor civile!

— Caracterizați absolutismul monarhic și comparați-l cu cel din Anglia!

Spania. Revoluția burgheză din Țările de Jos

A. Prin ce se caracterizează absolutismul monarhic în Spania?

B. Care a fost caracterul și însemnătatea revoluției din Țările de Jos?

FILIP AL II-lea, aspru, orgolios, meticulos, catolic fanatic a înăbușit cu cruzime orice încercare de rezistență împotriva absolutismului și catolicismului.

A. Absolutismul monarhic se sprijinea pe armată, inchiziție și nobilime. În sec. al XVI-lea statul

spaniol era un imens imperiu absolutist, constituit din Spania, Neapole, Sicilia, Sardinia, Milano, Țările de Jos, Portugalia și domeniul colonial.

În timpul lui *Filip al II-lea* (1556—1598) absolutismul se întărește. Monarhia spaniolă se sprijinea pe o armată puternică, pe inchiziție, pe nobilime și avea la dispoziție mari venituri din colonii; nu și-a atras de partea sa burghezia. În politica internă Filip a urmărit întărirea catolicismului și stăpânirea «erezilor», a persecutat pe mauri și evrei, ruinând economia țării. Agricultură, meșteșugurile și comerțul decad; locul negustorilor spanioli este luat de cei francezi, italieni etc. Impozitele de tot felul au ruinat țărănimea și burghezia, numărul cerșetorilor și vagabonzilor era foarte mare. Toate veniturile din colonii au fost folosite pentru războaie și înăbușirea războaielor interne.

Pe plan extern, deși monarhia spaniolă obține victorii împotriva turcilor, este înfrântă în războiul cu Anglia și în Țările de Jos.

B. Prima revoluție burgheză creează primul stat burghez în Europa. Țările de Jos se constituiseră

în evul mediu dintr-o serie de provincii situate pe teritoriile unde se găsesc astăzi statele: Belgia, Olanda și Luxemburg. Având o așezare prielnică pe țărmul Mării Nordului, fiind brăzdate de mari riuri navigabile, Țările de Jos au cunoscut, de timpuriu, o puternică înflorire economică. În secolul al XVI-lea erau regiunile cele mai avansate din

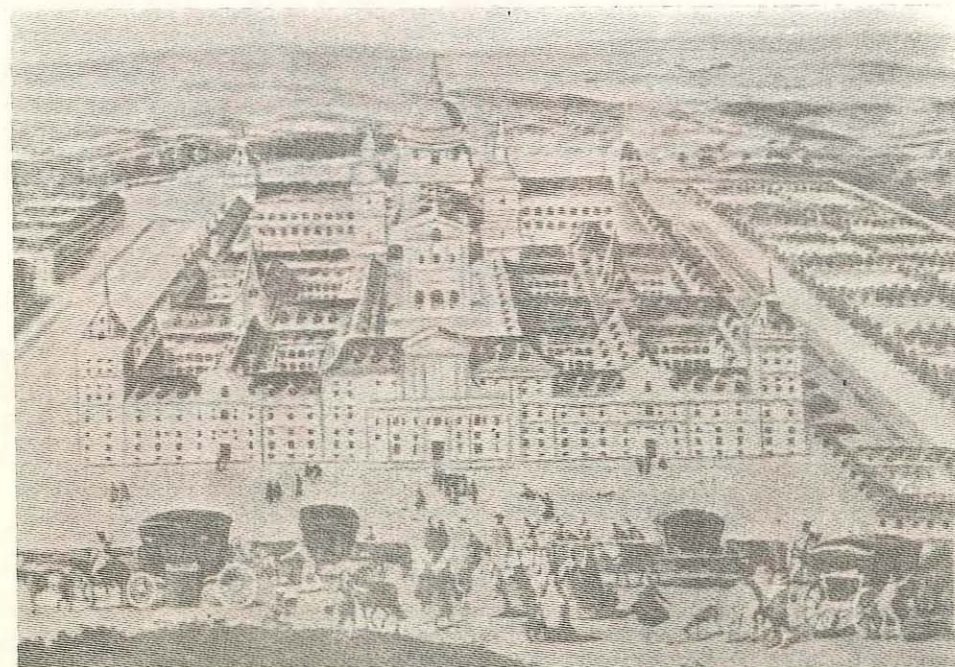
Europa. Aveau numeroase orașe, adevărate centre manufacturiere, bancare și comerciale. Cea mai renumită dintre provincii, pentru orașele sale înfloritoare și manufacturile de postav, era *Flandra*. Această înflorire economică a dus la formarea unei burghezii puternice și bogate.

Filip al II-lea voia să extindă absolutismul și în Țările de Jos, să le conducă prin guvernatori numiți de el, deși acestea se bucurau de unele drepturi politice în cadrul statului spaniol. Nobilimea locală cerea însă să i se respecte dreptul de conducere în aceste provincii.

Cu timpul monarhia spaniolă a fixat impozite apăsătoare asupra populației, care au dus la decăderea comerțului și la ruinarea multor manufacturi și bănci. Masele largi sufereau de foame, o parte a populației nu avea de lucru, ceea ce a creat mari nemulțumiri.

În supunerea și jefuirea Țărilor de Jos regalitatea a fost sprijinită și de biserică. Foarte mulți dintre locuitori îmbrățișaseră ideile religioase ale Reformei. Ca să distrugă pe acești «eretici», regele și inchiziția catolică au trecut la persecutarea în masă, la execuții și arderi pe rug a celor care adoptaseră reforma. Toate aceste măsuri au adâncit și mai mult starea de nemulțumire generală împotriva stăpânirii spaniole.

Escorialul, construit în formă de grătar și lipsit de podoabe era înconjurat de parcuri și grădini

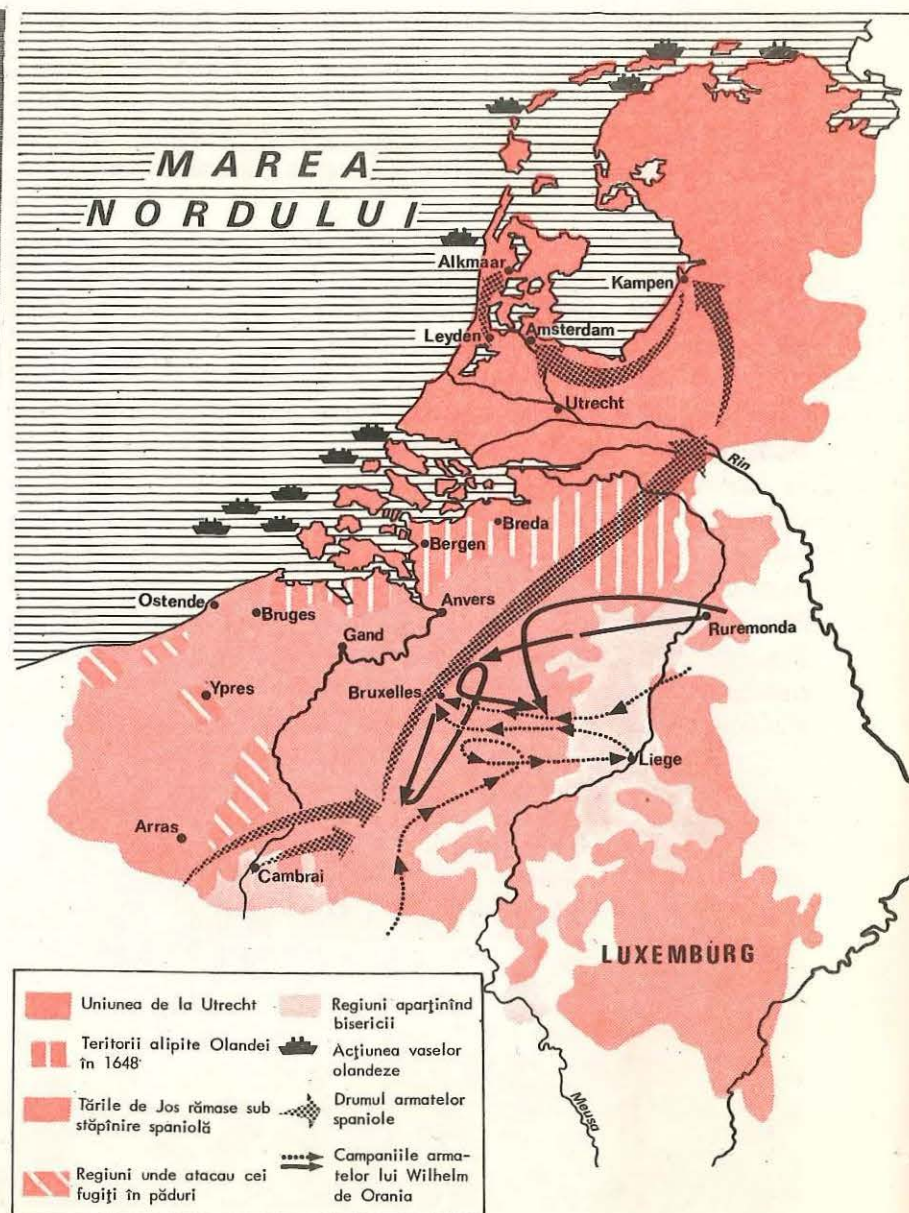

În aceste condiții, în anul 1566 izbucnește o puternică mișcare revoluționară de eliberare socială și națională îndreptată împotriva feudalilor spanioli și bisericii catolice. La luptă au participat toate clasele sociale: *burghezia, țărănimea și o parte a nobilimii, legată de burghezie prin interese economice.*

Această mișcare s-a transformat într-o revoluție burgheză, deoarece tindea să înlocuiască orînduirea feudală cu o orînduire nouă, cea capitalistă. Conducerea ei a aparținut burgheziei și

WILHELM DE ORANIA, cunoscut sub numele de TACITURNUL a fost un mare patriot luptînd pentru eliberarea țării sale de sub dominația spaniolă.

Desfășurarea revoluției burgheze din Țările de Jos

unei părți a nobilimii, care urmărea înlăturarea orînduirii feudale și cucerirea puterii politice.

Mișcarea s-a întins cu repeziciune cuprinzînd satele și orașele. Poporul intra cu forța în biserici, distrugînd icoanele, podoa-bele și statuile.

Filip al II-lea trimite în Țările de Jos o puternică armată sub conducerea *ducelui de Alba*, renumit pentru cruzimile sale (lectura). Sarcina acestuia era să transforme aceste țări într-o provincie spaniolă și să exterminare «erezia». Teroarea instaurată de ducele de Alba a îndirjit și mai mult pe răsculați. Mii de țărani și sărăcimea orașelor luau drumul pădurilor de unde atacau trupele spaniole. Pe mare vasele olandeze atacau pe cele spaniole, scufundîndu-le și împiedicînd astfel aprovizionarea armatei.

Lupta împotriva stăpînirii spaniole devenise războiul întregului popor. O parte a nobilimii, în frunte cu *Wilhelm de Orania*, s-a refugiat în Germania, unde a strîns armată și a pornit împotriva spaniolilor. Trupele spaniole au distrus orașul *Anvers*.

Mișcarea s-a întins și în provinciile din sud. Aici conducerea luptei au luat-o sărăcimea și meșteșugarii; țăranii atacau și pe nobilii locali. Burghezia și nobilimea din provinciile sudice, speriate de amploarea mișcării, au trădat revoluția recunoscînd ca rege pe Filip al II-lea. Atunci provinciile din nord au încheiat o înțelegere, în anul 1579, sub numele de *Uniunea de la Utrecht*, prin care hotărau continuarea luptei împotriva Spaniei și formarea unui nou stat, o republică cu numele de *Provinciile Unite*, care mai tîrziu se va numi *Olanda*. Încă mulți ani Olanda va continua lupta pentru eliberare și abia în anul 1609 Spania va recunoaște noul stat.

În sec. al XVI-lea, monarhia absolutistă se întărește în Spania, care devine exponenta catolicismului în Europa. În Țările de Jos s-a desfășurat prima revoluție burgheză.

Revoluția a învins numai în provinciile din nord ale Țărilor de Jos. Ea a constituit un eveniment de mare importanță, deoarece pentru prima dată în istorie burghezia a înlăturat feudalismul și a luat puterea politică, creînd primul stat burghez.

Masele populare au luptat cu eroism pentru eliberarea de sub dominația spaniolilor, pentru independența țării, pentru înlăturarea exploatării feudale. Ele au asigurat în acest fel victoria revoluției. Situația lor nu s-a schimbat. Revoluția nu a făcut altceva decît să înlocuiască o formă de exploatare cu alta: exploatarea feudală cu cea capitalistă.

Lectură Ducele de Alba a intrat cu armata în Țările de Jos, unde a trecut la măsuri represive.

«Țările de Jos se transformaseră într-un vast eșafod. Spînzurătorile nu mai erau deajuns: condamnații erau atîrnați de copaci, de grinzile streșinilor.

Bucăți din trupuri sfărîmate pe roată atîrnau în piețele tuturor localităților, încît un contemporan spunea că adierea aerului, izvor al vieții, ajunsese să semene cu duhoarea unui mormînt comun.

La Bruxelles fu instituit un tribunal excepțional, numit «Consiliul tulburărilor». Compus din 12 membri, el avea să judece persoanele învinuite de participarea la revolte. Acest tribunal era excepțional într-adevăr. Stătea mai presus de orice instanță. Împotriva sentințelor sale nu se putea apela nici la rege.

Și încă ceva nemaiauzit. Votul singur al președintelui decidea sentința. Cel care l-a prezidat la început a fost însuși Alba. Poporul i-a găsit curînd numele potrivit: «Consiliul sîngeros».

După cucerirea orașului Haarlem, ducele de Alba raporta lui Filip al II-lea: «Cetățenilor și soldaților li s-au tăiat capetele, nici o mamă nu-și mai are fiul».

Spania

- Întărirea absolutismului monarhic în timpul lui Filip al II-lea (1556—1598).
- Decăderea economică datorită { persecuțiilor religioase
războaielor

Revoluția din Țările de Jos (1566—1579)

- Cauze { Încercarea lui Filip al II-lea de a extinde absolutismul în Țările de Jos
Exploatarea acestor țări de către rege și biserică
- Burghezia conduce revoluția.
- Trădarea burgheziei și nobilimii din provinciile sudice.
- Uniunea de la Utrecht (1579).
- Republica Provinciilor Unite — Olanda.

- Exerciții**
- Comparați monarhia absolutistă spaniolă cu cea din Franța și Anglia.
 - Care sînt trăsăturile caracteristice ale revoluției din Țările de Jos?

Rusia

A. Cum s-a dezvoltat statul centralizat rus?

B. Cum a obținut poporul rus victoria în lupta pentru eliberarea sa?

A. În timpul lui Ivan al IV-lea statul centralizat a devenit o monarhie absolutistă. Ivan al IV-lea

(1533—1584) a continuat politica de consolidare a statului centralizat, începută de Ivan al III-lea. S-a preocupat de dezvoltarea economică, a făcut o nouă reformă administrativă, prin care teritoriile de mai mare importanță economică erau administrate de țar prin funcționarii săi, recrutați din rîndurile micii boierimi. A sporit armata și și-a creat o gardă personală. În activitatea sa a avut sprijinul micii boierimi, al orășenilor și al țăranilor, care sufereau din cauza abuzurilor marilor feudali. A convocat *Zemskîsobor* (Adunarea generală), formată din reprezentanții boierimii, clerului, negustorilor și meșteșugarilor, cu care se consulta în problemele de stat. Ca semn al consolidării autorității sale, Ivan al IV-lea și-a luat titlul de „țar”. Astfel, Rusia a început să devină o monarhie absolutistă. El a purtat războaie pentru înlăturarea dominației tătare asupra teritoriului din sudul și răsăritul Rusiei. În urma victoriilor sale au fost încorporate la Rusia teritoriile de pe cursul fluviului Volga, de mare importanță pentru agricultură și navigație. S-a înlesnit pătrunderea negustorilor ruși spre Marea Caspică, ținuturile Caucazului și Asiei Centrale. O armată rusă a pătruns în Siberia apuseană, unde a obținut victorii importante împotriva hanatului tătar care o stăpînea. Cucerirea și colonizarea Siberiei apusene a adus mari bogății Rusiei.

Ivan al IV-lea a luat parte la *războiul livonian*, un război lung și greu, în care rușii, polonii

IVAN AL IV-lea, pe care boierii l-au supranumit „cel groznic”.

și suedezii s-au luptat între ei pentru cucerirea Livoniei (pe țărmul răsăritean al Mării Baltice).

B. Mișcarea de eliberare condusă de Minin și Pojarski. La sfârșitul sec. al XVI-lea în Rusia s-au purtat lupte pentru tron. Profitând de anarhia internă, nobilii polonezi au ocupat Moscova și suedezii Novgorodul. Rusia părea că se dezmembrează.

Exploatarea țăranilor se agravase. Pe lângă marii feudali ruși, pe țărani îi asupreau acum și feudații străini. În repetate rînduri, țăranii s-au răscolat, dar răscoalele au fost înăbușite. Cea mai mare răscoală a avut loc în sudul Rusiei între anii 1606—1607 sub conducerea lui *Ivan Bolotnicov*. La ea au luat parte pe lângă masele țăărănești și orășenii săraci.

Împotriva stăpînirii străine s-au ridicat la luptă masele populare conduse de orășeanul *Minin* și cneazul *Pojarski* (lectură). Însuflețit de elan patriotic, poporul a eliberat Moscova.

Luptele interne pentru tron au luat sfârșit prin alegerea ca țar a boierului *Mihail Romanov* (1613). În timpul său statul rus s-a refăcut, comerțul s-a dezvoltat și au fost restabilite legăturile cu țările europene. Au apărut primele manufacturi.

În prima jumătate a sec. al XVII-lea s-a agravat în Rusia exploatarea feudală: a crescut numărul zilelor de clacă, iar iobăgia s-a întărit.

Războinici moscoviți
(gravură în lemn)

Ucraina, care făcea parte din statul polono-lituanian, s-a eliberat în urma unei răscoale conduse de *Bogdan Hmelnițki* în 1648. În 1654, Ucraina s-a unit cu Rusia.

În sec. al XVI-lea, în timpul lui Ivan al IV-lea, statul rus centralizat s-a consolidat, îmbrăcînd forma absolutismului. La începutul sec. al XVII-lea, prin lupta poporului, teritoriile rusești cîmpite au fost eliberate.

Într-o cronică rusă se arată cum s-a format la îndemnul lui *Minin* oastea care urma să elibereze Moscova de sub stăpînirea pașilor polonezi.

L e c t u r ă

«...Iată unul dintre acei locuitori din *Nijni-Novgorod*, care făcea negoț cu carne, *Kuzma Minin*, ...cuvîntă către toți oamenii: «Dacă vrem să ajutăm țara Moscovei, să nu ne cruțăm viețile; ba nu numai viețile să nu ni le cruțăm, ci să ne vindem curțile, punîndu-ne cheazășie femeile și copiii și să ne închinăm aceluia care s-ar ridica... și s-ar pune în fruntea noastră. ...Și s-au gîndit să trimeată pe oamenii cei mai buni... și să se închine cneazului — *Dimitri Mihailovici Pojarski*...»

Rusia în timpul lui Ivan cel Groaznic (1533—1584)

- Sprijinit de mica boierime, orășeni și țărani a slăbit puterea marilor feudali.
- *Zemskisobor* (Adunarea generală).
- Dezvoltarea economică.
- Înlăturarea dominației tătare.
- Cucerirea și colonizarea Siberiei apusene.
- Războiul livonian.

Răscoala țăranilor, condusă de Ivan Bolotnicov (1606—1607). Mișcarea de eliberare, condusă de Minin și Pojarski.

Începuturile absolutismului monarhic în prima jumătate a sec. al XVII-lea.

- Sfârșitul luptelor interne. *Mihail Romanov*.
- Dezvoltarea economică.
- Unirea Ucrainei cu Rusia (1654).

- Prin ce se caracterizează absolutismul monarhic în Rusia?
- Ce ați putea relatea despre lupta de eliberare a Rusiei în sec. al XVII-lea?

E x e r c i ț i i

SITUAȚIA POLITICĂ A EUROPEI LA SFÎRȘITUL
SECOLULUI AL XVI-lea ȘI ÎN PRIMA JUMĂTATE
A SECOLULUI AL XVII-lea

Continuitatea luptei pentru independență
în Țările Române. Unirea din 1600

- A. Care era situația Țărilor Române în sec. al XVI-lea?
- B. Cum s-a desfășurat lupta antiotomană în
sec. al XVI-lea?
- C. De ce era necesară unirea Țărilor Române?

A. Agravarea dominației otomane. La începutul sec. al XVI-lea, Imperiul otoman era în plină expansiune. După ce Belgradul fusese cucerit și Ungaria transformată în pașalic, *Transilvania a devenit principat autonom*, vasal Porții, ca și Țara Românească și Moldova. Principatul cuprindea și o mare parte din Crișana și Maramureș. El s-a bucurat de o autonomie mai largă și va juca un rol important în Europa.

Astfel, în sec. al XVI-lea, Țările Române erau înconjurate de Imperiul otoman, care stăpînea de la Buda pînă dincolo de gurile Dunării și Tighina. Ca urmare, dominația otomană s-a întărit. Tributul și alte dări în natură și bani creșteau, treptat s-a instaurat monopolul turcesc asupra comerțului (adică, produsele erau cumpărate numai de turci la prețuri fixate de ei). Exploatarea feudală a fost agravată de dominația otomană, care prin războaie, pradă și biruri a secătuit veacuri de-a rîndul avuția Țărilor Române. Totuși, acestea, prin lupta poporului, au reușit să-și mențină autonomia.

B. Poporul român continuă lupta sub conducerea lui Mihai Viteazul. După moartea lui Ștefan cel Mare, lupta antiotomană a continuat marcînd strălucite biruințe în timpul lui *Mihai Viteazul* (1593—1601) domnul Țării Românești. Acesta a căutat să închege un front comun al Țărilor Române, așa cum făcuse mai înainte Iancu de Hunedoara și cum încercase să facă și Ștefan cel Mare. El s-a înțeles cu principele Transilvaniei, Sigismund Bathory și cu Aron Vodă, domnul Moldovei. A căpătat făgăduieli de ajutor și din partea împăratului german Rudolf al II-lea, care organizase la îndemnul papei „Liga sfîntă” împotriva turcilor.

Mihai a început luptele, atacînd cetățile turcești de la Dunăre. Sultanul a trimis împotriva lui o armată mare, sub comanda vestitului vizir Sinan-Pașa. Mihai a învins armata otomană la *Călugăreni* (1595), pe apa Neajlovului, iar peste cîtva timp a zdrobit-o definitiv la *Giurgiu*, cînd turcii se pregăteau să treacă Dunărea (lectură). Victoriile lui Mihai l-au determinat pe sultan să încheie pace. El a recunoscut *independența Țării Românești*.

C. Prin unire se putea consolida independența și continua lupta. Mihai Viteazul își dădea seama că pentru a menține și consolida independența, pentru a continua lupta antiotomană era nevoie ca Țările Române să fie unite.

Dar în Transilvania, Sigismund Bathory renunțase la tron și în locul său venise Andrei Bathory, care voia să lege prietenie cu turcii. În același timp, în Moldova, polonii, aliați ai turcilor, puseseră ca domn pe Ieremia Movilă. Țara Românească era încercuită de dușmani.

În toamna anului 1599, Mihai pătrunse cu armata sa în Transilvania, învingîndu-l pe Andrei Bathory la *Șelimbăr*, lângă Sibiu. Apoi a intrat victorios în Alba Iulia, unde poporul l-a primit cu mare entuziasm. În anul următor, el a eliberat Moldova.

Mihai se intitula *domn al Țării Românești, al Transilvaniei și al Moldovei*. Pentru prima oară, Țările Române erau unite (1600).

Dar nobilimea maghiară a început să uneltească împotriva lui Mihai. Împăratul Rudolf al II-lea a căutat să profite de aceste intrigi pentru a deveni stăpînul Transilvaniei. Generalul Basta, trimisul împăratului, s-a unit cu dușmanii lui Mihai, care a fost învins și a pierdut Transilvania. Polonezii în înțelegere cu turcii au ocupat Moldova și au adus domn pe Ieremia Movilă. Părăsit de boierii munteni, Mihai a pierdut și domnia Țării Românești.

MIHAI VITEAZUL
a realizat independența
și unitatea politică
a teritoriilor locuite
de români

El a plecat la curtea împăratului, pentru a-i obține sprijinul în scopul redobândirii Transilvaniei. Aflând că nobilii unguri se răsculasera împotriva sa, împăratul l-a anunțat pe Basta să-i dea ajutor lui Mihai. Armatele nobilimii maghiare au fost zdrobite și Mihai ajunsese din nou stăpînul Transilvaniei. A fost ucis însă din ordinul lui Basta, cînd se afla în tabără, pe cîmpia de lingă Turda (1601).

Nepieritoare rămîne în istoria poporului român lupta lui Mihai Viteazul împotriva dominației otomane pentru apărarea ființei proprii, pentru afirmarea identității sale ca popor. Unirea făurită sub domnia sa exprima voința românilor de a-și avea un stat unitar propriu.

Lupta eroică a poporului român nu a fost sprijinită de puterile vecine (Austria și Polonia), care la rîndul lor urmăreau să-și instaureze propria dominație.

Lectură Eroismul neasemuit al lui Mihai și al oștenilor săi în lupta de la Călugăreni:

«Turcii într-o pozițiune mai norocoasă, superiori prin mulțimea și pregătirea lor de război, se luptă din toate puterile: lupta ține mai multe ore cu îndoială, care din doi va birui. În sfîrșit, turcii resping pe creștini pînă la un sfert de milă, aceștia se retrag luptîndu-se neîncetat și pierd 11 tunuri. Creștinii, abia 16 mii, departe de a se putea asemena cu numeroasa oștire a păgînilor, se văd constrinși a se retrage... Într-aceea tunurile turcești fulgerau fără încetare, armele lor se năpusteau încă cu bărbăție asupra micii oștiri creștine: era momentul, cînd se cerea neapărat o mișcare eroică, o faptă măreață, care să cutremure inimile păgînilor și să înalțe pe ale creștinilor.

Atunci mărinimosul Mihai... apucă în mină o secure militară, se aruncă singur în iureșul dușmanilor, lovește în piept pe unul din căpitani turci, taie în bucăți pre altul, și după o luptă de erou se întoarce la ai săi neatins. Căpitanul Kirali Albert, adunînd pre ai săi, fulgeră două tunuri drept în gloata cea mai deasă a inamicului și o rărește înfricoșat. În zadar cercau ienicerii a plini golurile prin focurile lor; căci îndată două sute transilvani, și tot atîția cazaci cu căpitanul lor Cocea, pedestri, se reped cu înverșunare asupra-le, tulbură ordinea, culcă la pămînt și taie oastea turcească, de la spate și din coaste-i lovește cu bărbăție Mihai cu ai săi, și astfel îi confundă, încît de cu seară recîștigînd cele 11 tunuri, îi mină bătîndu-i din dărăt ca turmele de vite, și-i alungă spre tabără. În această ameteală a fugii

turcești Sinan Pașa în fruntea taberei cade de pe podul Neajlovului, îi sar doi dinți, și se crede ferice putîndu-și scăpa viața. Asan-Pașa se ascunde cu rușine în desimea tufișurilor și, de-abia în următoarea zi, se tîrăște la ai săi».

Transilvania { — devine principat autonom sub suzeranitate turcească.

Lupta antiotomană a Țărilor Române

{ — Mihai Viteazul (1593–1601) { — Călugăreni (1595), Giurgiu
— Sultanul recunoaște independența Țării Românești
— Unirea Țărilor Române: 1599 Transilvania 1600 Moldova
— Trădarea lui Basta și înfrîngerea lui Mihai
— Redobîndirea Transilvaniei. Uciderea lui Mihai (1601)

{ — Însemnătatea domniei lui Mihai Viteazul { Cucerirea independenței țării
Unitatea politică a tuturor românilor

— Care au fost momentele cele mai importante ale luptei antiotomane? **Exerciții**

— Care a fost însemnătatea unirii Țărilor Române în timpul lui Mihai Viteazul?

Războiul de 30 de ani

A. Care erau principalele probleme ale politicii europene în prima jumătate a sec. al XVII-lea?

B. Ce caracter a avut războiul de 30 de ani?

C. Cum s-a desfășurat războiul?

D. Cum s-a stabilit noua hartă a Europei?

A. Stăvilirea expansiunii otomane și a creșterii puterii habsburgilor. În preajma războiului de 30 de ani, Franța, Anglia, Spania, Rusia se constituiseră în monarhii feudale absolutiste. Italia și Germania continuau să se mențină ca state fărâmițate. Totodată, la sfârșitul sec. al XVI-lea se crease prima republică burgheză din lume: *Provinciile Unite*.

În acest cadru politic predominau două probleme: a) lupta antiotomană, care avea drept scop stăvilirea expansiunii turcești; în această luptă, un rol important l-au avut Țările Române în timpul lui Mihai Viteazul; b) lupta împotriva creșterii puterii habsburgilor în Europa, care a dus la războiul de 30 de ani.

B. Un război pentru supremație în Europa. Războiul a fost provocat de Germania, a cărei situație se caracteriza în sec. al XVII-lea prin *decădere economică și fărâmițare politică*. După descoperirile geografice, vestitele orașe germane își pierd independența economică și se ruinează; hansa se desființează. Situația țăranilor se înrăutățește, obligațiile feudale se înmulțesc.

Principii protestanți, însușindu-și pământurile bisericii catolice, și-au consolidat puterea și tindeau să devină independenți față de împărat. Puterea acestuia în Germania se limita la posesiunile aparținând dinastiei de Habsburg, între care cea mai importantă era *Austria*.

Împărații din dinastia de Habsburg urmăreau să transforme Germania într-un stat unitar, centralizat și să convertească, din nou, la catolicism întreaga populație. S-a iscat astfel un conflict între puterea centrală monarhică și principii protestanți.

Datorită acestor condiții în Germania se formează două tabere politice: de o parte *împăratul, principii catolici sprijiniți de Spania și biserica catolică*, care urmăreau centralizarea Germaniei și instaurarea unei monarhii absolutiste, de cealaltă parte *principii protestanți*, care voiau să-și păstreze drepturile dobân-

dite în timpul reformei. Aceștia erau *sprijiniți de regele Franței* care căuta să împiedice crearea unui stat german, puternic.

Din cauza rivalității dintre cele două tabere izbucnește în 1618 în Germania un *război civil*. Intervenind și alte state, *războiul se va transforma într-un război european*, care va dura treizeci de ani (1618—1648).

C. Răscoala din Cehia (Boemia). Urmărind să restabilească catolicismul, împărații Habsburgi au intrat în conflict cu nobilimea cehă husită. Răscoala acestora a constituit începutul războiului de 30 de ani. Armata nobilimii cehice a obținut la început o serie de victorii. Dar ea n-a putut rezista fiind în cele din urmă înfrântă în apropiere de Praga la *Muntele Alb* (1620). Cehia a fost transformată în provincie habsburgică, nobilii cehi necatolici și personalitățile intelectuale necatolice au fost nimicite iar domeniile lor confiscate și date catolicilor; țăranii și orașenii au fost supuși la tot felul de obligații, limba cehă, ca limbă oficială, a fost înlocuită cu limba germană, iar în administrație au fost puși funcționari germani. Intelectualitatea cehă care s-a răsculat împotriva habsburgilor a trebuit să părăsească Cehia, între aceștia aflându-se și *Jan Amos Komensky (Comenius)* care s-a refugiat în Transilvania unde și-a continuat activitatea.

C. Intervenția statelor europene în război. Înfrângerea Cehiei a neliniștit pe principii protestanți din statele germane, dar și o serie de state din Europa, ca: Franța, Olanda, Danemarca, Suedia, care nu doreau întărirea puterii habsburgice în Germania.

Primul ministru al Franței — *Richelieu* — a încheiat curînd o alianță cu Anglia, Olanda și Danemarca împotriva Habsburgilor. În război se angajează și principele Transilvaniei — Gabriel Bethlen — care se aliază cu cehii și pricinuieste înfrîngerii armatelor imperiale în Slovacia.

Atît Danemarca cît și Suedia urmăreau extinderea teritorială și asigurarea supremației în nordul Europei și în Marea Baltică. Regele Suediei — *Gustav Adolf* — avînd o armată disciplinată, formată din țăranii liberi și folosind o tactică de luptă

Cardinalul RICHELIEU a reușit să instaureze supremația politică a Franței în Europa apuseană

GUSTAV ADOLF

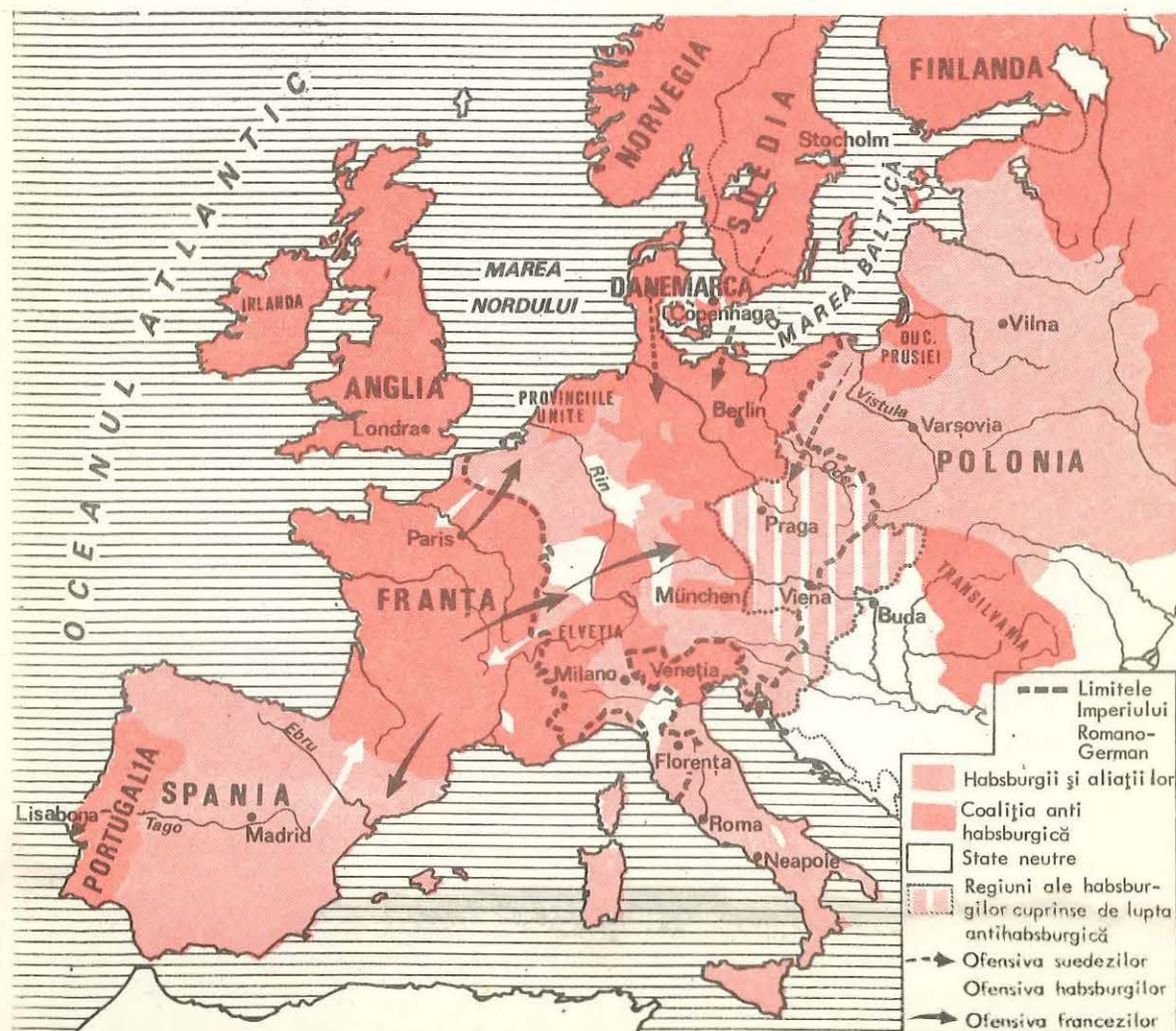
perfecționată, obține mai multe victorii împotriva Habsburgilor.

În 1632 are loc lângă *Lützen* o mare bătălie pe care o câștigă suedezii, dar Gustav Adolf moare în luptă. În cele din urmă armata suedeză este distrusă, iar principii protestanți încheie pace cu împăratul Germaniei.

Acest fapt determină intervenția directă a Franței în război. Statele germane ruinate din cauza războiului îndelungat și a jafului armatelor ocupante n-au putut rezista. Armata germană a fost înfrântă împăratul a cerut pace.

Războiul de 30 de ani a fost primul război care a cuprins întreaga Europă. El a avut un caracter *de jaf și cotropire* atît pentru protestanți și catolici, care luptau în interior pentru putere,

Statele participante la războiul de treizeci de ani

Din ororile războiului.

cît și pentru Franța, Danemarca și Suedia, care urmăreau să mențină fărîmițarea statului german (Lectura).

D. Pacea din Westfalia. Tratatul de pace s-au desfășurat în două orașe din Westfalia. Tratatul de pace semnat în 1648 a dat o grea lovitură Habsburgilor contribuind la menținerea fărîmițării Germaniei. Autoritatea imperială a slăbit. Principii și-au consolidat autoritatea. Ei au devenit independenți avînd dreptul să întrețină armate și să ducă o politică externă proprie. Vestul și sudul Germaniei au rămas catolice, iar restul protestant. Austria a rămas catolică.

Franța obține o parte din Alsacia și înțietatea politică în Europa apuseană.

Spania decade ca mare putere în Europa dar păstrează un mare imperiu colonial. Italia rămînea fărîmițată: Statul papal (în centru), regatul Neapolelui și Siciliei (sud), ducatele Savoia, Toscana, Milano și republicile Veneția și Genova (nord).

Suedia obține o parte din nordul Germaniei — transformînd Marea Baltică într-un lac suedez; Olanda este recunoscută ca stat independent.

Războiul de 30 de ani a dus la decăderea vieții economice a Germaniei, zeci de orașe au fost distruse, iar mare parte a populației a pierit de foamete și boli.

În general, războiul a avut ca urmare și slăbirea politică a statelor feudale. Într-o serie de țări au loc puternice mișcări sociale.

Lectură În timpul războiului de 30 de ani populația Germaniei a suferit cumplit.

«...Ducele Barnard¹ trecu Dunărea cu oștirea sa și veni și în ținutul Ulm. Deoarece noi nu l-am luat drept dușman și n-am fost nici preveniți de stăpânire, aveam cu noi caii, vitele, toate uneltele, toată biata noastră sărăcie. Și atunci năpădiră și asupra ținutului și ne jefuiră totul: cai și vite, pline, făină, sare, untură, postav, pinză, haine și întreg puținul ce-l aveam. I-au bătut rău pe oameni, pe unii i-au împușcat, i-au înjunghiat și i-au bătut de moarte. Nici un tîrg n-a fost în stare să se apere, deși unele au încercat, dar au fost bătute rău. Și noi înșine am încercat (să ne apărăm), dar n-am reușit. Ne-am apărat două zile și am respins mai multe cete de călăreți viteji; am dus toate vitele și caii în cimitir și toate bunurile în biserică, dar n-a ajutat la nimic. Ei au aprins satul și au ars cinci case și cinci hambare.

Europa în preajma războiului	— Absolutismul monarhic: Franța, Anglia, Spania, Rusia. — Menținerea fărîmării politice: Germania, Italia. — Constituirea primei republici burgheze: Provinciile Unite. — Lupta de eliberare antiotomană: Ungaria, Țările Române, Statele balcanice.
Lupta împotriva creșterii puterii Habsburgilor în Europa	— Războiul de 30 de ani (1618—1648) Începe în Germania ca un război civil între nobilimea catolică în frunte cu împăratul și principii protestanți și devine apoi un război european. — Răscoala din Cehia. Intervenția Olandei, Danemarcei, Suediei, Franței, Transilvaniei de partea protestanților; Germania este înfrîntă. <i>Pacea din Westfalia</i> (1648).

Exerciții — Care sînt cauzele și caracterul războiului de 30 de ani?
— De ce au intervenit în război statele europene?
— Ce importanță a avut pacea din Westfalia?

Lecții de sinteză

I. MODUL DE VIAȚĂ ÎN SOCIETATEA FEUDALĂ; PROGRESE REALIZATE ÎN EPOCA RENĂȘTERII

Trăsăturile caracteristice ale societății feudale	— Care sînt trăsăturile principale ale vieții economice în societatea feudală? — Ce știți despre nivelul tehnicii? — Care erau clasele sociale în feudalism? — Ce înțelegem prin ierarhia feudală? — Ce rol a avut țărănimea în feudalism? — Care au fost etapele de dezvoltare ale statului feudal?
--	---

¹ Comandantul armatei suedeze.

Nobilii feudali și țărănimea	— Cum s-a format domeniul feudal? — Cum era organizată viața pe domeniul feudal? — Descrieți, folosind și ilustrațiile din manual, castelul feudal! — Care erau obligațiile țăranilor iobagi? — Ce știți despre viața țăranilor liberi?
Viața pe domeniul feudal	
Modul de viață în orașele medievale	— Cum s-au format orașele medievale? — Cu ce se ocupau orașenii? — Cum erau organizați meșteșugarii și negustorii? Ce rol aveau asociațiile? — Ce știți despre conducerea orașelor? — Descrieți înfățișarea unui oraș medieval! — Ce rol au avut orașele în viața economică și politică a evului mediu? Dați exemple de orașe din Europa și Asia care au avut rol important în dezvoltarea societății respective!
Lupta de clasă în societatea feudală	— Cum s-a desfășurat lupta antifeudală a țăranimii? Care au fost forțele participante? Dați exemple din principalele răscoale! — Ce știți despre lupta orașenilor pentru autonomie? — Ce aspecte ale luptei de clasă în interiorul orașelor cunoașteți?
Rolul bisericii în societatea feudală	— Care era poziția bisericii în orînduirea feudală: a) față de statul feudal și clasa dominantă b) față de masele exploatate. — Care a fost rolul bisericii în organizarea expedițiilor cruciade? — Ce erau ereziile? Cum lupta biserica împotriva lor?
Transformări în modul de viață al oamenilor în epoca Renășterii	— Care sînt caracteristicile dezvoltării social-economice în această perioadă? — Care sînt principalele invenții și urmările lor? — Cum au contribuit descoperirile geografice la transformările societății din „lumea veche“? — Ce rol a avut dezvoltarea comerțului în viața social-politică? — Ce înțelegem prin „burghezie“? — Ce progrese observăm în modul de viață al oamenilor în această perioadă? — Arătați pe baza ilustrațiilor, lecturilor etc. cum trăiau clasele dominante, țăranii, orașenii săraci!

II. LUPTA POPOARELOR PENTRU INDEPENDENȚĂ ÎN EVUL MEDIU

Caracterul războaielor în evul mediu	— Dați exemple de războaie: a) de jaf și cucerire, b) de eliberare și apărare a independenței.
Lupta anglo-saxonilor împotriva danezilor pentru independență	— Ce știți despre etapele în care s-a desfășurat această luptă? — Ce rezultat a avut?
Războiul de eliberare al poporului francez împotriva feudalilor englezi	— În ce condiții istorice s-a desfășurat acest război? — Ce caracter a avut la început războiul? — Ce rol a avut Ioana d'Arc? — Care au fost rezultatele acestui război?
Lupta de eliberare a portughezilor și spaniolilor împotriva stăpînirii arabe	— Cum s-a desfășurat Reconquista? — Care au fost forțele sociale participante? — Cum se încheie această luptă și care au fost urmările ei?
Lupta împotriva dominației mongole	— Cum s-au produs invaziile mongole în China și ce urmări au avut pentru acest stat? — Ce știți despre lupta cnezatelor rusești împotriva stăpînirii mongole? Etapele ei. — Care a fost rolul cnezatului Moscovei în înlăturarea dominației mongole?

Lupta popoarelor din Peninsula Balcanică pentru independență împotriva Imperiului bizantin

- Care au fost momentele mai importante ale acestei lupte?
- În ce condiții s-a întemeiat al doilea țarat bulgar?

Lupta împotriva cötropitorilor otomani

- Cum începe expansiunea otomană în Europa?
- Cum au luptat popoarele din sud-estul Europei împotriva ei?
- Care a fost rolul Țărilor Române?
- Cum s-a desfășurat lupta poporului român pentru independență în timpul lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare?
- Care au fost urmările căderii Constantinopolului?
- Cum s-a desfășurat ofensiva otomană spre Europa centrală?
- Ce succese înregistrează lupta antiotomană în timpul lui Mihai Viteazul? Caracterizați personalitatea lui Mihai Viteazul!

III. MARILE REALIZĂRI ALE CULTURII ÎN FEUDALISM. RENAȘTEREA

Trăsăturile caracteristice ale culturii în feudalism

- Ce concepție domină în cultura feudală?
- Care a fost contribuția culturii antice la dezvoltarea culturii medievale?
- Ce rol a avut creația populară?

Cultura în feudalismul timpuriu

- Care sînt principalele domenii de manifestare ale culturii în această perioadă?
- Ce știți despre începuturile învățămîntului? Unde s-au înființat primele școli? În ce limbă se predă?
- Cum începe să se dezvolte știința?
- Care erau caracteristicile artei în această perioadă: în apusul Europei, Bizanț, Califatul arab, China

Cultura în feudalismul dezvoltat

- Care sînt principalele realizări ale culturii medievale în perioada feudalismului dezvoltat?
- Ce contribuție au adus orașele în dezvoltarea învățămîntului?
- Care erau cele mai vestite universități?
- Ce se înțelegea atunci prin „universitate“?
- Care au fost cele mai importante creații ale literaturii medievale? Ce genuri literare s-au dezvoltat? Citați titlul unei opere din: a) literatura cavalerescă, b) literatura orășenească! Ce cuprindea literatura istorică?
- Ce progrese cunoașteți în domeniul științei și tehnicii în această perioadă? Care era poziția bisericii față de cercetarea științifică?
- Care sînt trăsăturile caracteristice ale artei medievale? Dați exemple de construcții în stil romanic, gotic, bizantin, arab! Arătați, folosind și ilustrațiile din manual, prin ce se caracterizează stilul respectiv.
- Caracterizați stilul moldovenesc!

Renașterea

- Explicați înțelesul termenilor „Renaștere“, „umanism“.
- Care au fost principalii reprezentanți ai umanismului și operele lor mai importante?
- Arătați deosebirea între concepția umanistă și concepția care domină cultura feudalismului dezvoltat!
- Ce influență a avut umanismul asupra dezvoltării științei?
- Ce caracteristici prezintă arta Renașterii?
- Menționați numele marilor artiști ai Renașterii italiene și operele lor!
- Cum s-a manifestat influența Renașterii în restul Europei?
- Comparați cultura Renașterii cu cultura din perioada feudalismului dezvoltat. Arătați în ce constă progresul!

GLOSAR

Austria — Pe teritoriul Mărcii avarice — circa 150 de ani mai târziu — Otto al II-lea a întemeiat Marca de răsărit, nucleul viitoarei Austrie.

Alchimie, alchimiști — pretinsă știință în evul mediu, care urmărea prefacerea metalelor în aur și aflarea unui leac (elixirul vieții) care să vindece toate bolile. Cei ce aveau asemenea preocupări se numeau alchimiști.

Bancă — instituție care primește și face plăți, schimbă banii din diferite țări sau orașe în bani din țara unde se află banca; acordă împrumuturi și primește bani pentru a-i folosi. Cel care face asemenea operații se numește bancher.

Barbar — cuvînt din limba greacă (barbaros = străin) adică negrec, neroman.

Bulă — decret dat de împărați, regi sau papi. Se numea astfel, de la pecetea de metal de formă bombată, care se punea pe decret. Uneori, aceasta era legată de act cu fire țesute din aur, alteori, închisă într-o capsulă de aur.

Busolă — vine de la cuvîntul italian *bussolo* = cutie.

Capetieni (numele vine de la — cappa — mantia pe care obișnuia să o poarte Hugo zis Capet, întemeietorul acestei dinastii).

Caravellă — *cara* (luntre), *vella* (pînză).

Cardinal — cel mai înalt demnitar al bisericii catolice, după papă.

Catedrală — biserică din centrul orașelor mari unde era reședința unui episcop. În ea se făcea serviciul religios, se întruneau locuitorii orașului cînd se luau anumite hotărîri, sau se refugiau în caz de primejdie.

Clacă — obligația țăranilor de a munci un număr de zile din săptămîină pe moșia feudalului. Ei lucrau cu unelte proprii: plug, vite etc.

Comite, comitat — titlu pe care-l purta conducătorul unui ținut numit comitat în statele feudale din apusul Europei, Ungaria, în Transilvania etc.

Companie comercială — asociație pentru dezvoltarea comerțului cu ținuturi îndepărtate și mai înapoiate.

Cupolă — bolta sferică a unei biserici, cum era cupola bisericii Sf. Sofia din Constantinopol. Este caracteristică, la început, stilului bizantin.

Dijmă (în natură și în bani) — obligația țăranului serb de a da feudalului o anumită cantitate de cereale, vite, păsări și alte produse agricole. În perioada de descompunere a feudalismului, țăranii sînt obligați să plătească și bani feudalului.

Doge — conducătorul republicilor Veneția și Genova.

Feud — pămînt dat de rege sau de un senior unui vasal, cu anumite îndatoriri și, în primul rînd, aceea de a-l însoți în război.

Frescă — pictură murală (pe zid), lucrată în culori pe zidul umed.

Furnal — cuptor în care se topește metalul.

Habsburgi — dinastie instaurată în Imperiul romano-german în sec. al XIII-lea prin venirea la tron a lui Rudolf de Habsburg. După o întrerupere în care a domnit dinastia de Luxemburg, Habsburgii au revenit, la mijlocul sec. al XV-lea, la tron, pe care îl vor ocupa pînă la desființarea imperiului în 1918.

Hoardă — din limba mongolă de la *orda* = cort (Hoarda de aur).

Iezuiți — ordin călugăresc înființat de Ignățiu de Loyola cu sprijinul papei: avea misiunea de a lupta împotriva reformei; abili diplomați și foarte cruzi, folosind orice mijloace, ei au pătruns în anturajul conducătorilor de state influențînd adeseori politica internă și externă.

Ioan fără Țară — rege al Angliei, numit astfel deoarece fiind cel mai tînăr dintre fii nu primise nimic atunci cînd tatăl său a împărțit feudele din Franța.

Imperiul romano-german — întemeiat de Otto I cel Mare la 962 era o încercare de reconstituire a Imperiului lui Carol cel Mare. El cuprindea Germania (fărîmîtată în mai multe state feudale și orașe aproape independente față de rege) și o parte a Italiei. Era condus de un împărat care era și rege al Germaniei.

Lale — cel care nu face parte din rîndul clerului, nu e nici preot, nici călugăr.

Merovingieni — Clovis și urmașii săi purtau numele de *Merovingieni*, după *Mero-veu*, un șef al francilor (bunicul lui Clovis), care s-ar fi distins în lupta împotriva lui Attila.

Miniatură — desen, picturi mici, fine. În evul mediu, titlurile și literele de pe diferite manuscrise erau împodobite cu astfel de desene, lucrate cu o vopsea roșie, numită **minium**.

Mirodenii — plante aromate, ca: piperul, scorțișoara, care cresc în ținuturile tropicale.

Monarhie feudală absolutistă — formă a statului feudal în condițiile formării relațiilor capitaliste. Monarhul (rege, țar, împărat) concentra în mâinile sale întreaga putere politică: promulga legi, stabilea impozite, dispunea de banii statului, avea armată permanentă și un mare număr de funcționari proveniți din rândurile burgheziei. El hotăra, împreună cu miniștrii aleși de el, în toate problemele de politică internă și externă.

Mongolia albastră — termenul derivă de la tribul numit **mongolii albaştri** (descendenți, după credința lor, din cerul albastru), care sub conducerea lui Ghinghiz-Han au supus celelalte triburi.

Moschele — templu mahomedan; casă de rugăciuni a mahomedanilor. Pe lângă moschei erau și școli.

Mozaic — ornament compus din bucățele mici de piatră, smalt, sticlă, lemn, colorate diferit, care formează figuri geometrice, flori sau chipuri omenești.

Ordine călugărești — organizații sub patronajul bisericii, ai căror membri erau supuși unei stricte discipline și obligați

să lupte pentru apărarea intereselor acestora. Asemenea ordine erau ioaniții, templierii, teutonii. Mai târziu au apărut și alte ordine.

Otomanii — numele vine de la unul dintre conducătorii triburilor turce: Otman sau Osman în timpul căruia turcii au îmbrățișat religia mahomedană.

Pașalic — țară sau provincie supusă Turciei, guvernată de un pașă, cum era pașalicul de Buda.

Portugalia — stat întemeiat la sfârșitul sec. al XI-lea. Numele îi provine de la localitatea *Portus Cale* (așezat la vărsarea fluviului Duero în Oc. Atlantic) astăzi orașul Porto.

Precolumbiene — popoarele descoperite de europeni în America. (Precolumbieni, înainte de Columb.)

Rajah — mare feudal indian, conducător al unui ținut.

Războiul celor două roze — s-a desfășurat în Anglia între familiile Lancaster, care avea ca emblemă o roză roșie, și York care avea ca emblemă o roză albă.

Țările de Jos — se numeau astfel pentru că o parte din teritoriul lor este mai jos decât nivelul mării.

Vasal — de la cuvântul saxon *wassen*, care înseamnă a lega.

Vitraliu — picturi pe bucățele de sticlă legate între ele prin nervuri de metal. Formau ferestrele catedralelor medievale.

TABEL CRONOLOGIC

Secolul	Denumirea evenimentului istoric	Anii	Secolul	Denumirea evenimentului istoric	Anii
V	Căderea Romei și sfârșitul Imperiului Roman de Apus	476		Răscoala ciompilei	1378
V-VI	Clovis și formarea statului franc	481—511	XIV	Bătălia de la Kulikovo ..	1380
VI	Justinian	527—565		Răscoala lui Wat Tyler ..	1381
	Răscoala «Nika»	532		Bătălia din Cîmpia Mierlei ..	1389
VI-VII	Mahomed	570—632	XIV-XV	Bătălia de la Rovine ..	1394
	Începutul statului arab ..	630		Bătălia de la Nicopole ..	1396
VIII	Cucerirea Spaniei de către arabi	711—713		Războiul de 100 de ani ..	1337—1453
	Bătălia de la Poitiers	732		Mircea cel Bătrîn	1386—1418
VIII-IX	Dezmembrarea Marelui Califat Arab	750	XV	Bătălia de la Grünwald ..	1410
IX	Carol cel Mare	768—814		Bătălia de la Malbork ..	1422
	Tratatul de la Verdun și dezmembrarea Imperiului Carolingian	843		Războaiele husite	1419—1434
X	Formarea Sf. Imperiu Romano-German	962		Răscoala de la Bobilna ..	1437
X-XI	Boleslav cel Viteaz	992—1025		Montezuma I	1440—1469
XI	Iaroslav cel Înțelept	1019—1054		Cucerirea Constantinopolului de către turci	1453
	Despărțirea bisericii în ortodoxă și catolică	1054		Victoria lui Iancu de Hunedoara asupra turcilor la Belgrad	1456
	Cucerirea Angliei de către Wilhelm Cuceritorul și bătălia de la Hastings	1066		Matei Corvin	1458—1490
	Cruciada I	1096—1099		Unirea Castiliei cu Aragonul	1479
XII-XIII	Domnia lui Filip al II-lea August	1180—1223	XV-XVI	Ștefan cel Mare	1457—1504
XIII	Ghinghiz-han — întemeierea statului mongol	1206—1227		Henric al VII-lea	1485—1509
	Cruciada a IV-a și formarea «Imperiului Latin de Răsărit»	1204		Ivan al III-lea	1462—1505
	Marea chartă a libertăților ..	1215		Bătălia de la Vaslui	1476
	Bătălia de la Kalka	1223		Descoperirea Americii de către Columb	1492
	Bătălia de la Iacul Ciud ..	1242		Descoperirea drumului maritim spre India	1497
	Răscoala condusă de Ivailo ..	1277—1280		Răscoala lui Gheorghe Doja	1514
	Începutul parlamentului în Anglia	1295		Începutul reformei în Germania	1517
XIII-XIV	Domnia lui Filip al IV-lea cel Frumos	1285—1314		Călătoria lui Magelan în jurul lumii	1519—1522
XIV	Începutul Stărilor Generale în Franța	1302		Războiul țărănesc german ..	1524—1525
	Bătălia de la Posada ..	1330		Înfrîngerea Ungariei la Mohács	1526
	Ștefan Dușan	1331—1355		Răscoala condusă de Robert Ket	1549
	Cazimir cel Mare ..	1333—1355	XVI	Începutul revoluției burgheze în Țările de Jos ..	1566
	Jacqueria	1358		Henric al IV-lea de Bourbon	1589—1610
	Formarea statului feudal independent Moldova ..	1359		Mihai Viteazul	1593—1601
			XVII	Războiul de 30 de ani ..	1618—1648
				Pacea din Westfalia	1648
				Unirea Ucrainei cu Rusia ..	1654

Cuprins

— Recapitulare	3	— Ungaria	105
— Introducere în istoria evului mediu	6	— Polonia	108
FEUDALISMUL TIMPURIU sec. al V-lea—al XI-lea		— Rusia în secolul al XII-lea — al XV-lea	111
— Migrația popoarelor	9	— Bulgaria	114
— Formarea statului franc. Imperiul carolingian	17	— Serbia	117
— Anglia până la sfârșitul sec. al XI-lea	22	— Formarea statului otoman și expansiunea sa	120
Menținerea romanității în răsăritul Europei		— Formarea și dezvoltarea statelor feudale românești	123
— Imperiul roman de răsărit	25	— Marile răscoale din Europa	128
— Formarea poporului român și a limbii române. Primele formațiuni prefeudale	31	— Popoarele Africii negre în evul mediu	134
— Rusia kieveană	37	— Popoarele precolumbiene	138
Principalele state asiatice în evul mediu		— Cultura în feudalismul dezvoltat	143
— Arabii	41	DECLINUL LUMII FEUDALE. APARIȚIA GERMENILOR CAPITALISMULUI	
— Statul mongol	47	Apariția relațiilor capitaliste. Marile descoperiri geografice	
— China	50	— Începutul orînduirii capitaliste	153
— Cultura în perioada feudalismului timpuriu	54	— Marile descoperiri geografice	157
DEZVOLTAREA ORÎNDUIRII FEUDALE sec. al XII-lea—al XV-lea		Renașterea	
Societatea feudală și caracteristicile ei		— Umanismul și reprezentanții săi	161
— Viața economică și socială în feudalism	59	— Renașterea artistică	166
— Formarea și dezvoltarea orașelor	67	Mișcări antifeudale	
— Biserica în evul mediu	74	— Reforma	171
Formarea statelor feudale centralizate în Europa apuseană		— Războiul țărănesc din Germania	174
— Centralizarea statului feudal francez	79	Statele feudale absolutiste din Europa în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea.	
— Centralizarea statului feudal englez	84	Prima revoluție burgheză	
— Peninsula Iberică până în secolul al XV-lea	88	— Anglia	178
Menținerea fărâmițării economice și politice a Germaniei și Italiei		— Franța	182
— Germania	93	— Spania. Revoluția burgheză din Țările de Jos	186
— Italia	97	— Rusia	191
Situația statelor din centrul, estul și sud-estul Europei până în sec. al XV-lea		Situația politică a Europei la sfârșitul secolului al XI-lea și în prima jumătate a sec. al XVII-lea	
— Cehia (Boemia)	101	— Continuitatea luptei pentru independență în Țările Române. Unirea din 1600	194
		— Războiul de 30 ani	198

Recapitulare

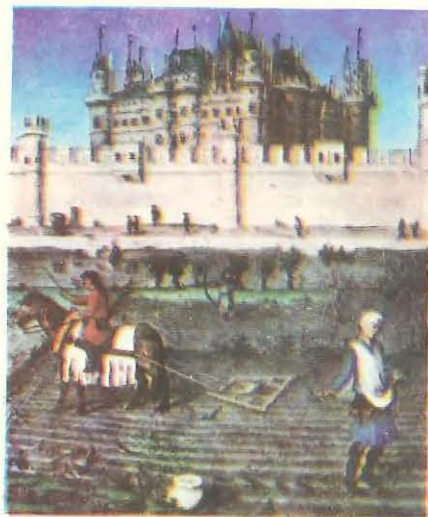
Nr. colilor de tipar: 13
Bun de tipar: 12.X.1982

Com. nr. 20 388/29 144
Combinatul poligrafic
„CASA ȘCINTEII”
București — R.S.R.

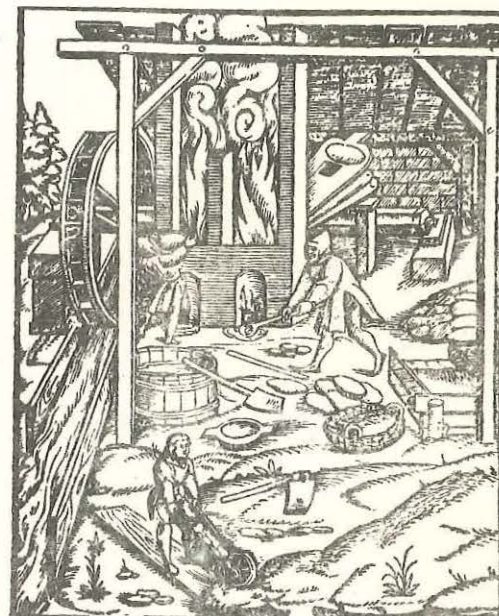
Caracterizați, pe baza ilustrațiilor, viața economică și socială din evul mediu!

1

3

2

6

5

7

8

1. Munci agricole
2. Meșteșugari
3. Torcătoarele (pictură)
4. Atelier de prelucrarea metalelor
5. Caravană de negustori
6. Bancher
7. Răsculați din timpul războiului de 100 de ani
8. Incendierea orașului Anvers de către spanioli

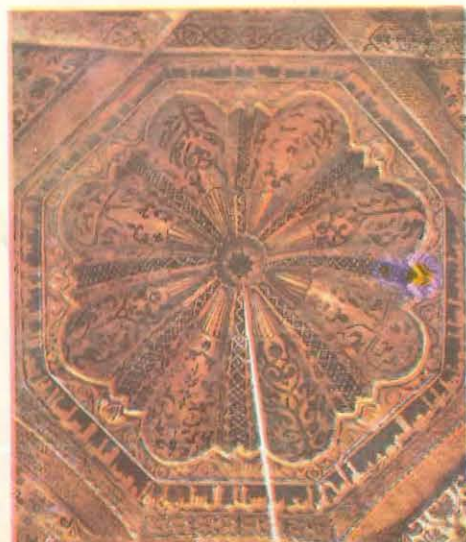
Ce aspecte ale culturii feudale
vă amintesc aceste ilustrații?
Descrieți-le și caracterizați-le!

1

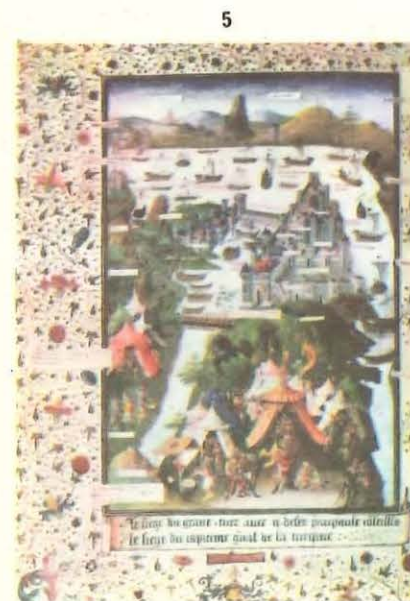
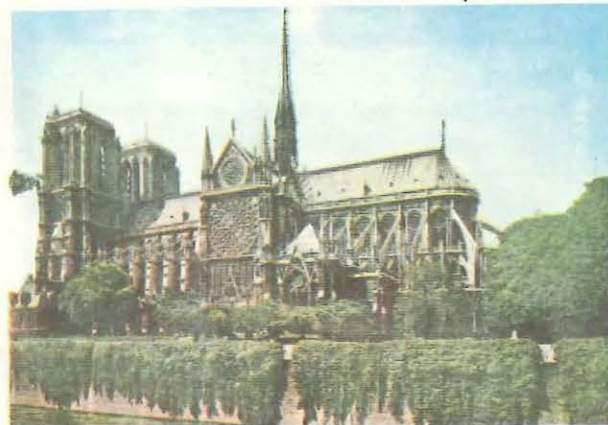
2

4

3

5

6

1

7

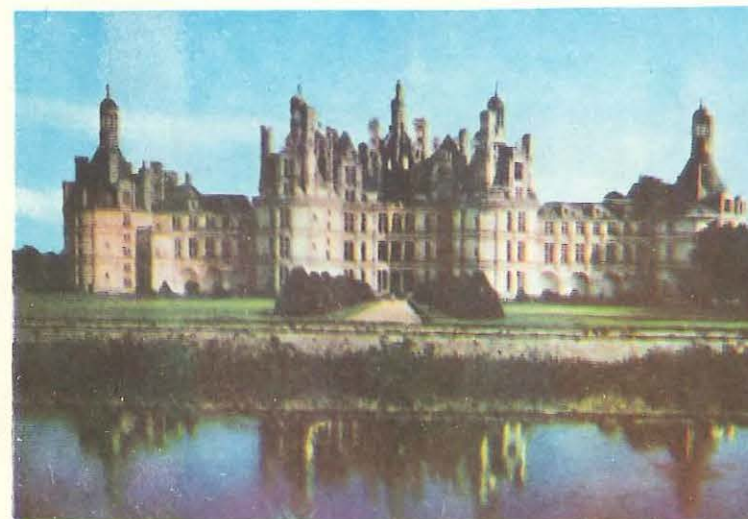
1. Coroană de fier împodobită cu pietre prețioase.
2. Cutie pentru păstrarea unor obiecte de cult religios (relicvar).
3. Biserica Nôtre Dame din Paris ; fragment de sculptură gotică
4. Interioare din moscheea de la Cordoba ; fragment dintr-un arabesc
5. Pagină de manuscris din epoca feudală reprezintă asediul Constantinopolului
6. Interioare dintr-o biserică bizantină ; mozaic
7. Castelul Bran

Arătați ce reprezintă aceste
opere de artă, cărei epoci îi
aparțin, cine au fost autorii lor!

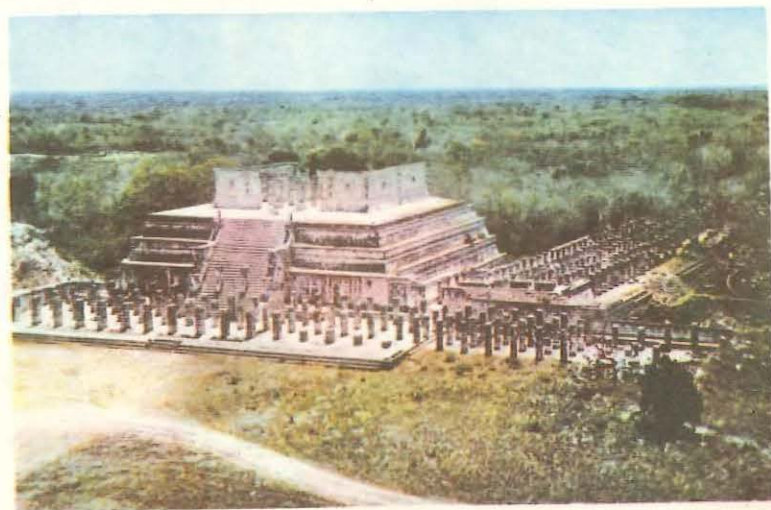
1. Sfinta Ana, Fecioara și copilul
2. Gioconda
3. Școala din Atena
4. Pieta
5. Catedrala Sf. Petru
6. Geneza
7. Nimfele
8. Castelul Chambord

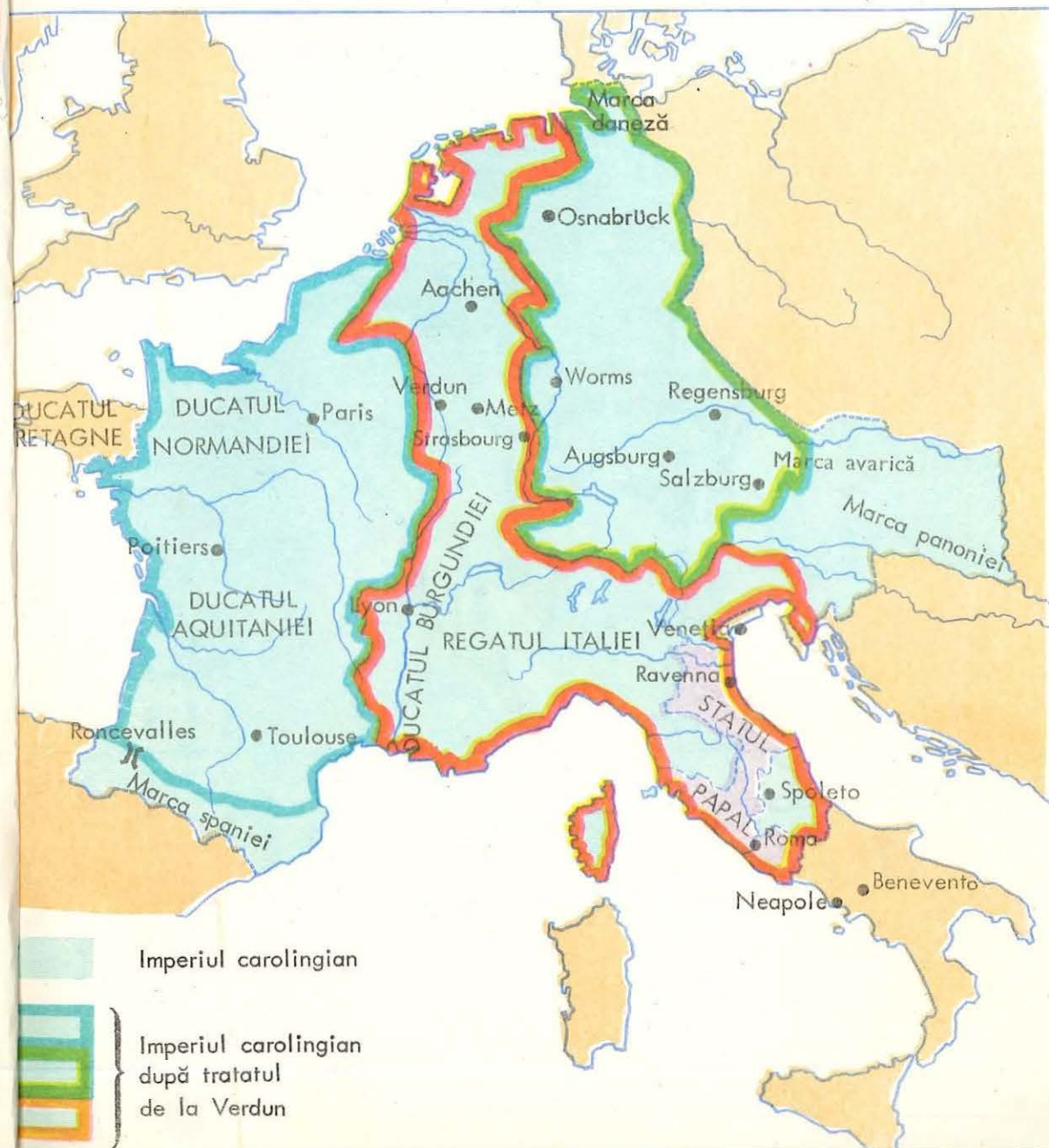
IV.

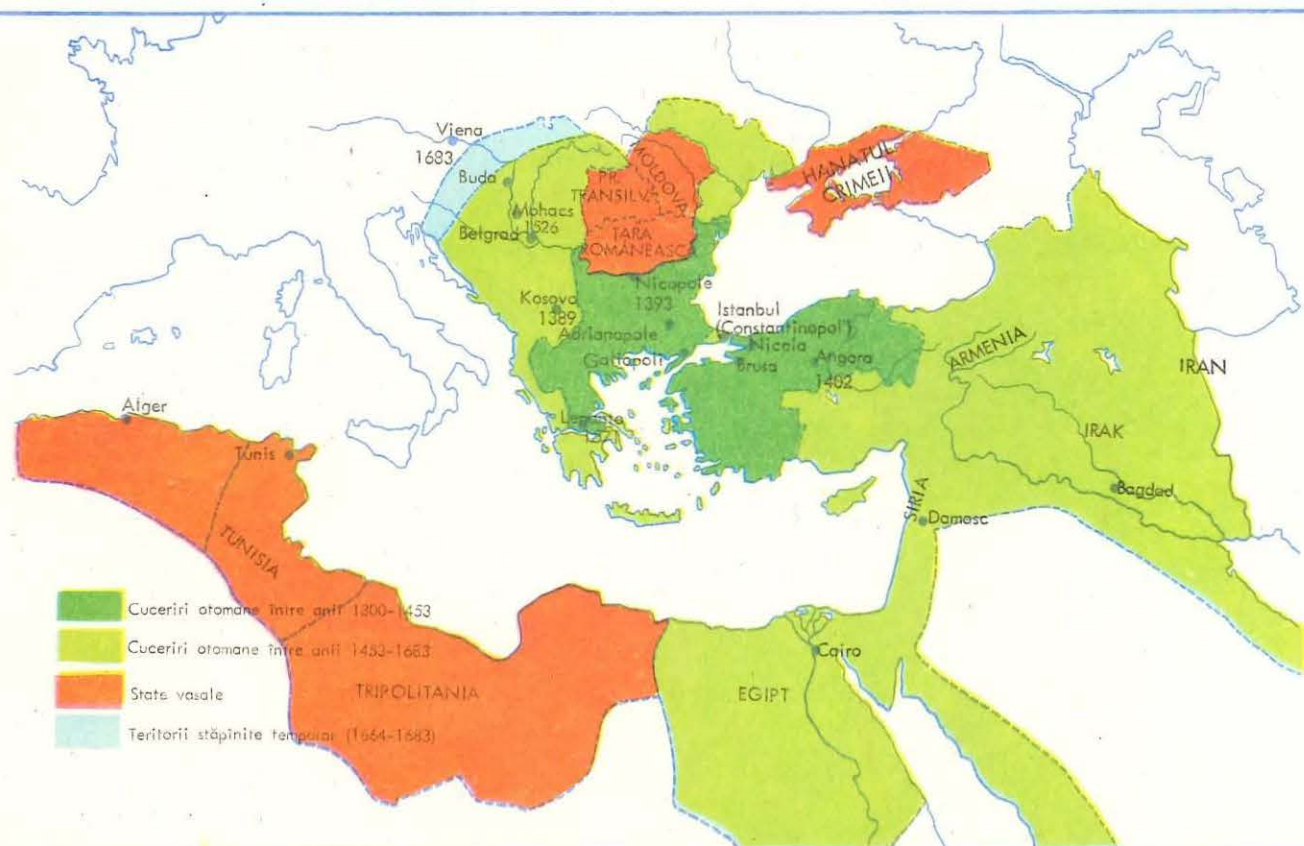
Caracterizați arta popoarelor precolumbiene și a celor din Africa neagră!

1. Relief în bronz reprezentând pe regele unui stat african.
2. Frescă aparținând artei maya.
3. Templul războinicilor; observați baza în formă de piramidă și numeroasele coloane

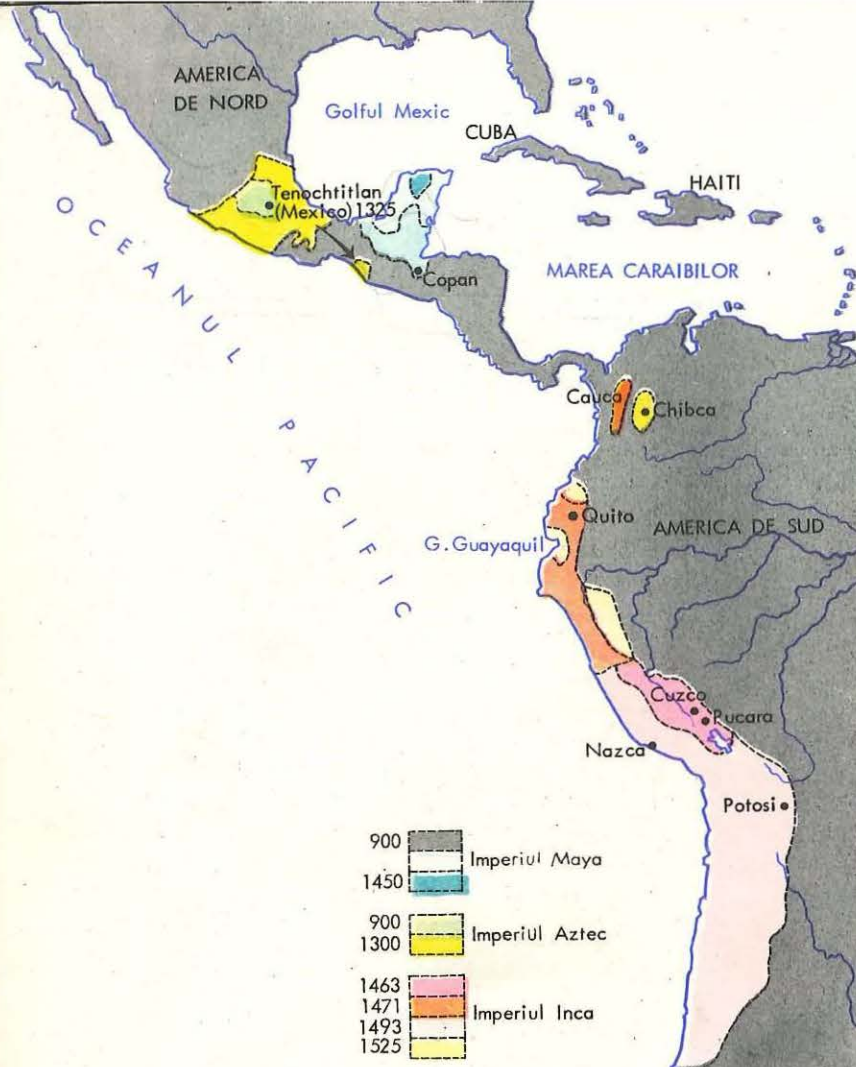
Imperiul carolingian și dezmembrarea sa.

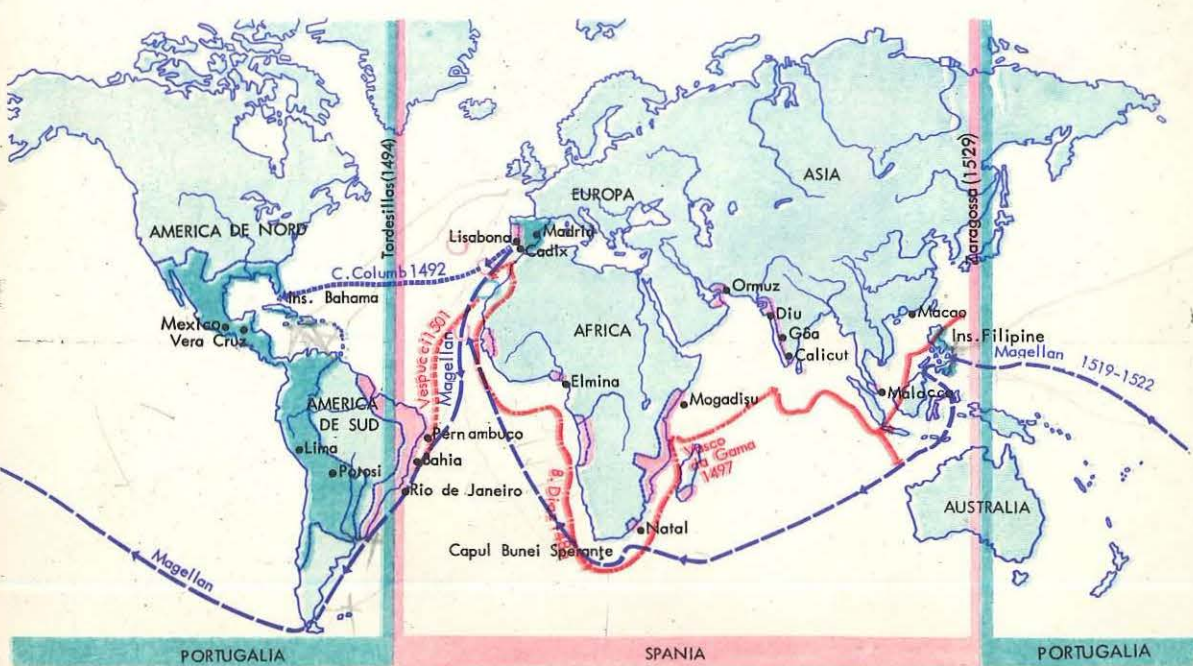

Expansiunea Imperiului otoman

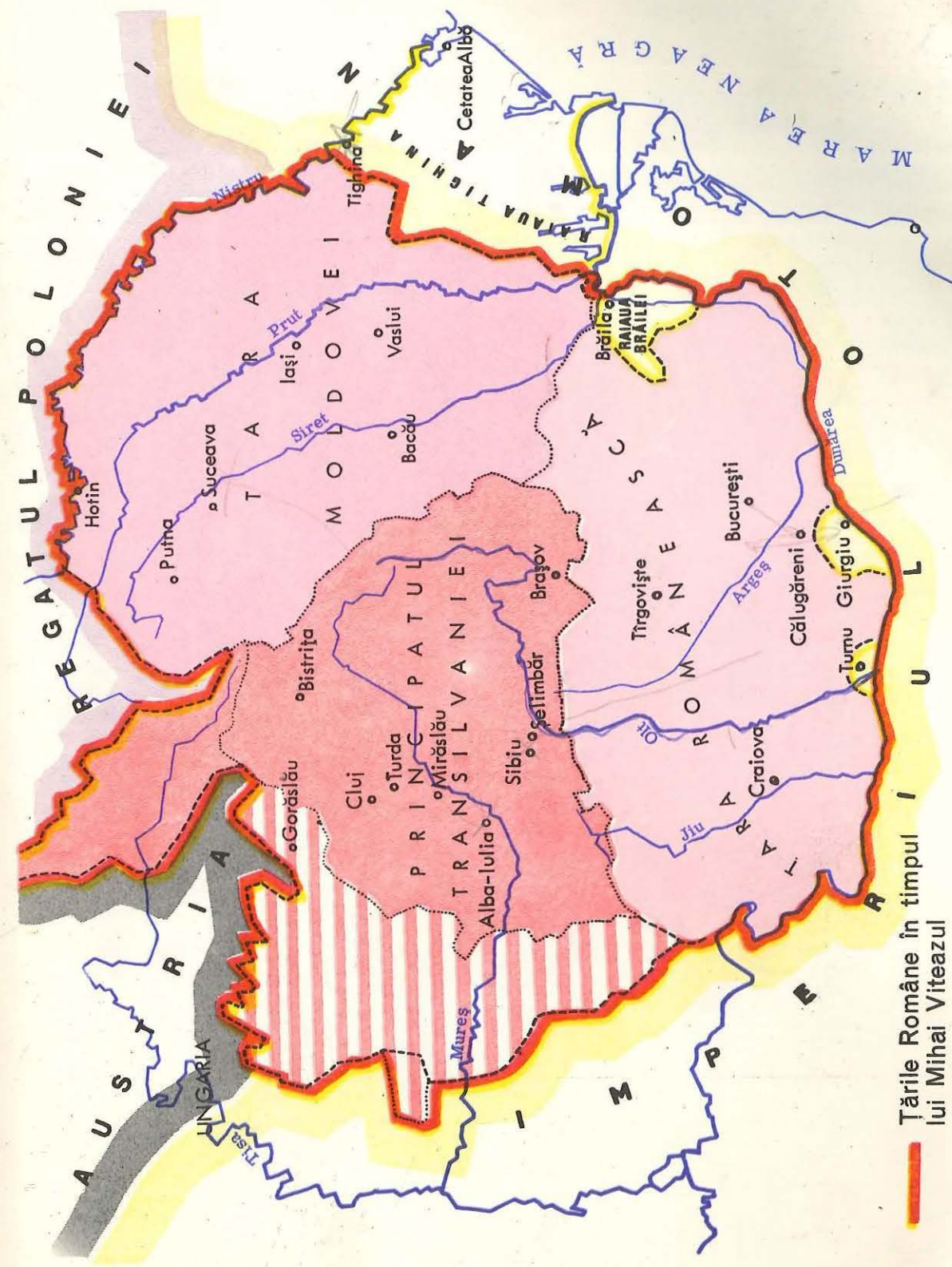

America precolumbiană

Principalele călătorii și formarea domeniilor coloniale

Tările Române în timpul lui Mihai Viteazul

Europa după pacea din
Westfalia

